

תמצית גפ"ת

פסחים

תמצית גפ"ת כתובות

סיכום של דברי הגמ' עם רש"י ותוס', בצורה מסודרת וברורה,
מועיל לחזרה ולבהירות הסוגיות.

התשפ"ב
מודיעין עילית

כל הזכויות שמורות

נכתב לפום ריהטא בסדר לימוד דף היומי

הערות ותיקונים יתקבלו בברכה

לפרטים- 0527692282

את החמץ שברשותו. ודברים אלו צריך לעשותם לפני חצות של יום י"ד ניסן.

בדיקת חמץ היינו לחפש בכל מקום שמצוי שיהיה שם חמץ כדי למצוא את החמץ ולבערו, ואף מקומות שלפעמים מביאים משם דבר באמצע הסעודה נחשב מקום שמכניסים בו חמץ. (ב). ונחלקו הראשונים אם חיוב הבדיקה הוא מדאורייתא או לא, רש"י בתחילת המסכת כותב שחיוב הבדיקה הוא כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, וביאר הר"ן שאמנם אם מבטל את החמץ אינו עובר, כדאיתא בגמ' (ד.ו.) דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי (ו"מ להאמין נשים ועבדים וקטנים לומר שבדוק, וכן נ"מ לענין תלית שאני אומר בגמ' ט:), וכוונת רש"י שבאופן שאינו מבטל חיוב הבדיקה הוא כדי שלא יעבור בבל יראה. והתוס' כתבו דהיא שביטול אין חיוב בדיקה מדאורייתא, וחכמים הצריכו בדיקה כדי שלא יבוא לאוכלו, ודעת רבינו דוד (ט: ד"ה ונראה) שמצות "תשביתו" היינו לבדוק שאין בבית חמץ, ואין הבדיקה רק מספק בל יראה או שמא יבוא לאוכלו. חיוב בדיקה אינו בכל מקום שברשותו, אלא בכל מקום שדרך להכניס שם חמץ, (ב), והגמ' (ח) מבארת אלו מקומות חייבים בבדיקה. זמן הבדיקה לכו"ע הוא בליל י"ד ניסן (ב. ג. – ג). וצריך לבדוק לאור הנר, מפני שבלילה בני אדם מצויים בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה, (ד), והגמ' (ז: ח). מביאה אסמכתא לדין בדיקה לאור הנר. צריך לברך על הבדיקה אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ, (ז), וביארו הראשונים שברכה זו כוללת גם את הביטול והביעור. אחרי הבדיקה צריך לשמור בצינעא את החמץ שנשאר, כיון שאם ימצא פחות ממה שהשאר, או שחולדה תטול בפנינו מן החמץ, יהיה צריך לחזור ולבדוק את החמץ. (ט:). אם לא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד, ואם כבר הגיע זמן איסור חמץ, לרבי יהודה לא יבדוק שמא ימצא חמץ ויבוא לאוכלו, ולחכמים יבדוק ואין חוששים שיבוא לאוכלו, (והגמרא מאריכה לבאר בעניינים נוספים מתי חוששים שיבוא לידי איסור ומתי לא, לדעת רבי יהודה ולדעת חכמים. י"א). ואם לא בדק עד לאחר הפסח, דעת רש"י שא"צ לבדוק לכו"ע, דאין איסור בל יראה לאחר הפסח, ודעת התוס' שצריך לבדוק שמא יבוא לאוכלו. (י:). א"צ לבדוק במקום סכנה, ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, חוששים שייחפש עוד דבר (בתוך אבנים של כותל שנפל) ואז ינזק, או משום דהיא דשכיח הזיקא שאני. (ח). היוצא מביתו לפני ליל י"ד למקום רחוק, אם יוצא ל' יום לפני פסח ואין דעתו לחזור בימי הפסח אינו חייב לבדוק חמץ, ואם יוצא בתוך ל' ודעתו לחזור חייב, ואם יוצא לפני ל' ואין דעתו לחזור או לפני ל' ודעתו לחזור, לאבי א"צ לבדוק ולרבא צריך, ונ"מ ג"כ בעושה ביתו אוצר, שזה תלוי מתי הוא עושה ואם דעתו לפנותו. (ו).

בדיקת חמץ במקום ספק – בסתמא אין חוששים שחולדה לקחה חמץ ממקום שאינו בדוק והכניסה אותו למקום בדוק, אבל אם ראינו שחולדה או עכבר נכנסו למקום עם חמץ, צריך לבדוק באותו מקום. ואם יש ספק בדבר הדין בזה כדיני ההכרעה בספיקות, כדמצינו בדין חתיכה שהיא ספק כשירה ספק נבילה,

מסכת פסחים

הקדמה למסכת פסחים

מסכת פסחים יש בה ג' חלקים עיקריים: א' איסורי חמץ בפסח. (פרק אור לארבעה עשר עוסק בדיני ביעור החמץ ע"י בדיקת חמץ בליל י"ד ניסן וביטולו. פרק כל שעה עוסק בדיני ביעור החמץ ביום י"ד, ודיני החמץ בי"ד ניסן ובפסח ולאחר הפסח. ובפרק אלו עוברין מבואר מה נחשב חמץ, ומה כשר למצה ומרור). ב' סדר ודיני הקרבת פסח ראשון ושני, ודיני אכילת הפסח. (פרק תמיד נשחט עוסק בדיני שחיטת הפסח. פרק אלו דברים עוסק בדיני שחיטת הפסח בשבת, ודיני חגיגה. פרק כיצד צולין עוסק בדיני צלית הפסח ואכילתו, ובדיני פסח הבא בטומאה, ובדיני נותר ויוצא ובאיסור שבירת עצם בפסח. פרק האשה עוסק בדיני אכילת הפסח למנויו, ומי יכול להמנות על הפסח ולאוכלו. פרק מי שהיה עוסק בדיני פסח שני, ובדיני בהמות שהוקדשו לשם פסח וא"א להקריבם לשם פסח). ג' סדר ליל ט"ו ומצוות ד' כוסות ואכילת מצה ומרור וסיפור יציאת מצרים.

דברים נוספים שנתבארו בארוכה במסכת פסחים: א' טומאת אוכלין ומשקין. (י"ד – כ"א). איסורי הנאה. (כ"א: – כ"ז:). תערובת איסור והתר, בליעות כלים, טעם כעיקר. (כ"ט: – ל: , מ"ג: – מ"ה.). אכילת תרומה ומעילה, בשוגג ובמזיד. (ל"א: – ל"ה.). איסורים שונים התלויים במנהג. (פרק מקום שנהגו ג. – נ"ה.). דיני קידוש והבדלה וברכות. (ק: – ק"ז:).

עניינים המתבארים בפרק אור לארבעה עשר

איסורי חמץ – חמץ בפסח אסור באכילה דכתיב "ולא יאכל חמץ" וכתיב כל מחמצת לא תאכלו" וכתיב לא תאכל עליו חמץ, (ובגמרא כ"ח יש מחלוקת מה לומדים מכל פסוק), והאוכלו ענוש כרת דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מעמיה", וכן החמץ אסור בהנאה (לפי חכמים, וריה"ג מתיר חמץ בהנאה. כ"ג). וכן החמץ אסור בבל יראה ובל ימצא, דכתיב "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", וכתיב "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". כמו כן חובה לבער את החמץ לפני פסח, דכתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם", ולמדו חכמים (ה). שכוונת התורה לחצות של יום י"ד ניסן.

לפני פסח צריך לעשות ג' דברים כדי להוציא את החמץ מרשותו: א' לבדוק שאין ברשותו חמץ שאינו יודע ממנו. ב' לבטל את כל החמץ שברשותו, בין הידוע בין שאין ידוע. ג' לבער

ומשמע בגמרא שמדאורייתא מיי שבדק את החמץ אינו עובר
בבל יראה על חמץ שלא ימצא.

בדף י"ד תובא הקדמה לסוגית רבי חנינא סגן הכהנים.

אור לארבעה עשר

ב. חובת בדיקת חמץ - אור לי"ד ניסן, והיינו בליל
י"ד (ג.), צריך האדם לבדוק את ביתו מחמץ. אמנם
מקומות שאין מכניסים בהם חמץ [כגון אוצרות יין
ושמן. ח:]: אין צריך לבדוקם, ו[אם הוא לוקח
מהמרתף יין לסעודה. שם]. צריך לבדוק ב' שורות
במרתף מפני שלפעמים היין כלה באמצע הסעודה והשמש
נכנס לשם עם פתו להביא משם יין, לב"ש יבדוק ב' שורות
על פני כל המרתף, ולב"ה יבדוק את שתי השורות
החיצוניות שהן העליונות ויבואר בגמ' ח: .

טעם חיוב בדיקת חמץ - רש"י כתב שהטעם הוא כדי שלא
יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא. והתוס' הקשו דכיון שגם אם
לא בדק חייב לבטל, א"כ אינו עובר בבל יראה גם אם לא בדק,
אלא הטעם שהצריכו חכמים בדיקה הוא כדי שלא יבוא לאוכלו.
והטעם שחששו לזה בחמץ ולא בשאר איסורים, משום שהוא
מותר באכילה כל השנה ואין בדלים ממנו, וטעם נוסף משום
שגם התורה החמירה בו יותר ואסרה אותו בבל יראה ובל ימצא,
וגם לטעם זה חייב בבדיקה אף בחמץ נוקשה וע"י תערובת,
אע"פ שלר"ת אין עוברים עליו בבל יראה.

ביאור לשון אור לארבעה עשר

מבואר במתני' שזמן בדיקת חמץ הוא "אור לארבעה
עשר". הגמרא דנה האם הכונה ליום י"ד בזמן שיש אור, או
שהכונה לליל י"ד ונקט התנא לישנא מעליא. ואגב זה
מבארת הגמרא מקומות רבים שמוזכר בהם לשון אור, מה
הכונה בה.

לרב הונא אור היינו נגהי (להוא אמינא הכונה לבוקר),
ולרב יהודה אור היינו לילי.

**הגמ' מבארת כמה מקומות שמשמע שאור
היינו בוקר איך יבארים רב יהודה -**

הבוקר אור והאנשים שולחו - אין הכונה שהבוקר שמו
אור, אלא שכשהבוקר האיר האנשים שולחו, והשמיענו
הכתוב דלעולם יכנס אדם למלון בכי טוב בעוד החמה

וכן בספיקות נוספים, וכדלהלן: אם ראינו עכבר שנטל מערימה
אחת מתוך י' שט' מהם מצה ואחד חמץ, אסור משום דכל קבוע
כמחצה על מחצה, (לרש"י הכונה שחייב לבדוק, ולתוס' בדיקת
חמץ דרבנן וגם יש חזקת בדוק, והנדון הוא רק אם מותר לאכול
את החתיכה), ואם החתיכה פרשה מהערימות הולכים אחר
הרוב. ואם היתה ערימת מצה וערימת חמץ ובית אחד בדוק
והשני אינו בדוק, ובאו ב' עכברים ונטל כל אחד מערימה אחת
והכניס לבית אחד, תולים שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק.
(וביאר רבינו דוד שכאן גם רש"י מודה שמקילים בספק, משום
ששם הוחזק ספק חמץ בבית, וכאן לא). עכבר שהכניס חתיכת
חמץ לאחד מב' בתים, אם שאלו בזה אחר זה פטורים מבדיקה,
ואם שאלו בבת אחת חייבים, ואם שאל אחד עליו ועל חברו,
לרבי יהודה חייבים ולרבי יוסי פטורים. עכבר עם חמץ שיש ספק
אם הוא נכנס לבית, אין הבית חייב בדיקה. עכבר שהכניס חמץ
ובדק אחריו ולא מצאו, א"צ להמשיך לבדוק עד שימצא, וכן אם
מצא חמץ ואינו יודע אם זה מה שהעכבר הכניס א"צ לבדוק
יותר. הניח ט' חתיכות חמץ ומצא עשר, לרבנן חייב לבדוק את
כל הבית שמא עכבר לקח הכל ואלו חתיכות אחרות, ולרבי
פטור, ואם הניח י' ומצא ט', לרבי צריך לחפש אחד, ולרבנן צריך
לחפש עשר. הניח חמץ בזוית אחת ומצא חמץ בזוית אחרת,
לרבנן חוששים שעכבר לקח את החמץ הראשון והבית צריך
בדיקה, ולרשב"ג תולים שאדם העבירו וא"צ בדיקה. הג'
מסתפקת אם צריך בדיקה כשנכנס עכבר עם ככר ויצא עכבר
עם ככר כזה, או שיצא עכבר אחר עם ככר, או שיצאה חולדה עם
ככר, או שיצאה חולדה עם עכבר וככר. (ט. - י.).

ביטול חמץ - איתא בגמ' (ד. וי.) שמן התורה בביטול בעלמא
סגי, והיינו שא"צ מדאורייתא לבדוק את החמץ אחר הביטול.
המקור שמועיל ביטול ביאר רש"י (ד:) שהוא מדכתוב
"תשביתו" ולא כתיב תבערו, והשבתה בלב היא השבתה, אבל
דעת התוס' (שם) ש"תשביתו" היינו לשרוף את החמץ, והמקור
שביטול מועיל הוא מדכתוב "לא יראה לך", וס"ל לתוס' דביטול
הוי הפקר וממילא לא חשיב שלך. והר"ן כתב שביטול אינו
הפקר, אלא שכיון שחמץ מדאורייתא אינו ברשותו של האדם
כיון שהוא אסור בהנאה, והתורה עשתה החשיבה שהחמץ הוא
ברשותו, ולענין זה די לבטלו ולומר שאינו חפץ בו, ועוד יש
ביאורים אחרים מדברי הראשונים מהו ענין הביטול. א"א לבטל
את החמץ לאחר שהחמץ נאסר בהנאה, כיון שהחמץ אינו
ברשותו. (י.). ואף בשעה שישית שהחמץ אסור בהנאה רק
מדרבנן א"א לבטלו, כיון שגם איסורי הנאה דרבנן אינם ברשותו,
אמנם יש לו עיסה העומדת להחמץ אפשר לבטל אותה לפני
שתחמץ. (ז.). ואמרו חכמים שזמן הביטול הוא בליל י"ד, כיון
שחוששים שבים י"ד הוא ישכח לבטל, וע"י שהסמיכו את
הביטול לבדיקה יזכור לבטל. (ז.). וכתב הרא"ש (א' ט') שצריך
לבטל גם ביום י"ד בסוף שעה חמישית, משום שהפת
שמשוירים ליום י"ד אינה נכללת בביטול של הלילה. גם מי
שבדק את ביתו מחמץ צריך מדרבנן לבטל את החמץ, שמא
ימצא גלוסקה יפה וימתין מלשורפה ונמצא עובר עליה (שם),

דין איסור מלאכה ב"ד, ואם יש מזה ראייה מהו אור ל"ד - לראב"י י"ד אסור בעשית מלאכה משעת האור, ולר"י משעת הנץ החמה שהוא זמן כניסת הפועלים למלאכה. תוס'. וטען ראב"י שלא מצינו יום שמקצתו אסור ומקצתו מותר אם אין סברא לאסור דווקא מאמצע היום (משא"כ דבר שיש בו סברא כגון האיסור לאכול מן המנחה ולמעלה משום תיאבון. תוס'). וענה ר"י ש"ד עצמו מקצתו אסור משש שעות ומקצתו מותר באכילת חמץ. בפשטות סובר ראב"י שמהלילה אסור בעשית מלאכה וא"כ כל היום אסור, וא"כ מבואר שאור ל"ד היינו לילה, והגמ' דוחה די"ל שכוונת ראב"י לעלות השחר, וטענתו היא שמה שהלילה מותר והיום אסור כבר מצינו כך בתענית ציבור, אבל לחלק את היום עצמו לא מצינו, וענה לו ר"י שיום י"ד חלוק באיסור אכילת חמץ, וראב"י סובר ששם התורה לא אסרה אלא מאמצע היום, אבל בדרבנן לא מצינו, ושעה חמישית שתולין ושישית ששורפין הם הרחקה לדאורייתא משום יום המעונן, ור"י מוכיח משעה חמישית ושישית שגם בדרבנן היום חלוק. לרש"י מחלוקת ראב"י ור"י הוא במקום שנהגו לא לעשות מלאכה, ונחלקו עד איזה זמן מועיל המנהג לאסור, ולתוס' המחלוקת באיסור ולא במנהג, ואיירי בגליל שהיו אוסרים את הדבר.

והא דתניא היה עומד כל הלילה ומקריב על המזבח, לאורה טעון קדוש ידים ורגלים, הכונה אורה לבוקר, אך י"ל דאור שונה מאורה, ואורה לכו"ע הוא לשון יום.

כמה ראיות שאור היינו לילה -

בדקין אור ל"ד ובי"ד שחרית, ומבואר דאור היינו ליל י"ד.

אין משיאין משואות אלא כשהמולד היה בזמנו ביום ל', **ומשיאין המשואות לאור ל"א**, אבל כשהחודש מלא אין משיאין משואות שכבר קידשוהו שמים, וכשאין רואים משואות יודעים שהחודש מעובר. ומבאר שאור היינו לילה שהרי ביום אין רואים את המשואות מרחוק.

ג. המפלת אור ליום פ"א מלידתה - אשה שילדה בתוך ימי טהרה מביאה קרבן אחד על ב' הלידות, ואם הפילה לאחר מלאת ימי טהרה מביאה ב' קרבנות, שכבר נתייבה בקרבן ראשון. ואשה שהפילה אור לפ"א שכבר עבר מלאת שלה ועדיין אינה ראויה להביא קרבן שאין קרבן נשחט בלילה לב"ש פטורה מקרבן ולב"ה חייבת, וטענו ב"ה מאי שנא אור

זורחת ויצא בכי טוב אחרי הנץ החמה, מפני החיות והליסטים. רש"י. והתוס' כתבו שהטעם מפני המזיקים, דכיון שניתנה רשות למשחית וכו', וכתבו שלפי טעם זה גם כשיוצא מעירו לא יצא לפני כן. ובשם רשב"א כתבו דר"י דורש איסור נוסף מ"לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר" ושם הטעם מפני המזיקים, ובאחי יוסף הטעם מפני הפחתים, ונ"מ שבכמה אנשים לא שייך טעמא דמזיקים, ובעירו לא שייך טעמא דפחתים.

וכאור בוקר יזרח שמש - אין הכונה שהבוקר שמו אור והעוה"ב יאיר לצדיקים כמו בוקר, אלא שכמו שהאור מאיר בבוקר כך יאיר לצדיקים לעת"ל, שאפי' עלות השחר יאיר כמו הנץ החמה של עכשיו. ובתוס' פירשו שהנץ החמה לצדיקים יהיה כמו עד שש שעות ביום, שעד אז קרוי בוקר.

ויקרא אלוקים לאור יום - אין הכונה שהבוקר שמו אור, ואין הכונה שמהזמן שמתחיל להאיר קרוי יום, שהרי הזמן שמתחיל להחשיך אינו לילה אלא עד צה"כ הוא יום, אלא כוונת הפסוק שהקב"ה קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו וציווה עליה לשמש ביום, ועל החושך ציווה לשמש בלילה.

ב: לאור יקום רוצח, יקטל עני ואביון, ובלילה יהי

כגנב - אין הכונה שביום הוא עומד באם הדרך ורוצח ובלילה הוא גנב, אלא שאם ברור לך כאור שהוא מוכן להרוג אם הנגנב יעמוד כנגדו, מותר להורגו, ואם הדבר בספק כלילה כגון באביו או באוהבו אסור להורגו.

יחשכו כוכבי נשפו, יקו לאור ואין, ואל יראה

בעפעפי שחר - אין הכונה שיקוה ויצפה לאור והיינו ליום, אלא בא לקלל את מזלו ואמר שיצפה שיאיר לו המזל ולא ימצאנו.

ואומר אך חושך ישופני, ולילה אור בעדני - אין

הכונה שהיה סבור שהוא עני ונרדף בחושך וימות בו, והלילה נעשה לו יום, אלא שחשב שיהיה לו חושך בעוה"ב, וכשנמחל לו העוון אף העוה"ז האיר לו.

ומהא דכתיב הללוהו כל כוכבי אור אין ראייה שאור היינו לילה, די"ל שהכונה שכל הכוכבים המאירים יהללו את ד', ואף דכתיב הללוהו כל צבאיו, הכא קמ"ל קרא שאור הכוכבים נקרא אור, ונ"מ שהנודר מן האור אסור גם באור הכוכבים, ולא בא לאפוקי כוכבים שאינם מאירים, אלא לכל הכוכבים יש אור. ומ"מ היכא שלשון בני אדם שונה מלשון הפסוק, הולכים בנדרים אחר לשון בני אדם. תוס'. (ב.).

ערומים", ואף במילי דעלמא יש להקפיד דכתיב "ודעת שפתי ברור מללו". ואמנם צריך האדם לשנות לתלמידו בדרך קצרה כדי שתתקיים גירסתו, (ואם הלשונות שוות ידבר בלשון כבוד), וגם התורה כתבה בכמה מקומות טמא, ואין לשנות ללישנא מעליא אלא כשהלשונות שוות, ומה שהתורה האריכה כנ"ל, זה כדי ללמד שצריך לחזר אחרי לשון נקי.

הזכרת לשון מרכב באשה - מצינו שבזבב כתיב מרכב ובזבבה מושב מפני שאינו הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגלים באשה, וכתבו התוס' שאין הכונה שהכתוב קרא למרכב מושב, שהרי הנוגע במושב טעון כבוס בגדים ובמרכב לא, אלא הכונה שדין מרכב באשה נתרבה מיתור ד"כלי" ולא נכתב במפורש. ואמנם כתיב "ותקם רבקה ונערותיה ותרכבנה" דמשום ביעתותא דגמלים שהם גבוהים הוא אורחא, וכתב "ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם" דמשום בניו שהם זכרים הוא אורחא, וכתב "רכבת על החמור" דמשום ביעתותא דלילה או ביעתותא דדוד או ביעתותא דהר כך הדרך (ואינו אריכות שהרי כתיב רכבת בלא ו', ואף שאפשר לכתוב ישת בלא ו', מ"מ בא ללמד לתפוס לשון קצרה ואפי' הוא מגונה, דחסרות שבתורה לדרוש הם באים).

ג: רב לא דיבר עם תלמיד שדיבר בלשון מגונה.

הלל אמר על מי שדיבר בלשון נקיה שמובטח הוא בו שיהיה מורה הוראה בישראל, וכך היה לאחר ימים מועטים, (שאמר אותו תלמיד מפני מה בוצרין בטהרה בכלים טהורים, ואין מוסקים זיתים בטהרה מפני שאין מוהל שלהם חשוב להכשירם לקבלת טומאה, שאינו שמן גמור, אבל יין הזב על הענבים מכשירם מפני שניחא ליה בו, ואף היכא שאינו יוצא לרצון הבעלים גזרו שמא יבצרנו בקופה מזופפת, או שיסחוט אשכול שביכר ע"ג הענבים וניחא ליה בו בשעת בצירה. תוס').

כהן אחד אמר שהגיע לו מלחם הפנים כזבב הלטאה, ובדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול, ואף שאין בודקים מן המזבח ולמעלה מפני שאם לא היה ראוי למזבח לא היו נותנים לו לשמש, שאני הכא שאיהו ארע נפשיה והצריך בדיקה אחריו והתרברר שלא בדקוהו יפה, או שהכונה לשחץ פסול שהיה גס רוח ומבזה קדשי שמים שאינו ראוי לשמש מפני שכהן שאינו מודה בכל העבודות ואף במגונה שבהן אין לו חלק בכהונה, ור"ח פירש שמצאו בו פסול עבודה זרה.

לפ"א מיום פ"א שהרי לכל דבר היום והלילה שווים (ומבואר דאור היינו הלילה), וכמו שהלילה שוה ליום לטומאה שאם תראה בלילה דמיה טמאים כמו ביום כך יהיה שוה לקרבן, ותשובת בית שמאי היא שכיון שאינה ראויה להביא קרבן כשנתחייבה בקרבן נכלל בו גם הלידה השניה, ומהדמים אין ראייה שהרי אם הפילה בתוך מלאת דמיה טמאים ופטורה מן הקרבן. וכתבו התוס' שב"ה חזרו בהם מטענתם מכח תשובה זו, ולמסקנה טעמא דב"ה משום דכתיב "או לבת" לרבות אור לפ"א.

זמן אכילת בשר שלמים - בשר שלמים אינו נאכל אור ליום השלישי, דכתיב "ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום וכו' " בעוד שהוא יום ממחרת אכול ולא משתחשך, ומ"מ זמן השריפה הוא ביום השלישי דכתיב "ביום השלישי באש ישרף". ומבואר שאור היינו לילה.

אור של יזה"כ ובשחרית ובמוסף ובמנחה מתפלל ז' ברכות ואח"כ מתודה, ובערבית מתפלל מעין שמונה עשרה, וי"א תפילת שמונה עשרה, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. ומבואר שאור היינו לילה.

ליל י"ד בודקין את החמץ, ומבואר שזמן הבדיקה הוא בליל י"ד.

מסקנת הסוגיא שלכו"ע אור היינו לילה, אלא שהלילה במקומו של רב הונא היה נקרא נגהי, ואצל רב יהודה לילי.

זהירות בדיבור

נתבאר לעיל שלכו"ע אור לארבעה עשר הכונה לליל י"ד, ונקט אור משום שזה לישנא מעליא, והגמרא מאריכה לבאר את הענין לדבר בלשון נקיה, ושזה מראה על פנימיותו של האדם, אמנם רב המלמד את תלמידו עליו לדבר בלשון קצרה, כדי שתלמודו יתקיים בידו.

לישנא מעליא - הא דאמר התנא אור לי"ד ולא ליל י"ד, משום שזהו לישנא מעליא, ומצוה ודרך נקיי הדעת לדבר בלשון נקיה, ואף שלילה אינו דבר מגונה, מ"מ לומדים מזה שדרך חכמים לחזר אחר לשון צח ונקי.

לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, כמו שמצינו שהפסוק האריך ואמר "ומן הבהמה אשר איננה טהורה, וכן כתיב "איש אשר לא יהיה טהור", וכן כתיב "מקרה הוא בלתי טהור הוא כי לא טהור", ואף חכמים צריכים להקפיד על לשון נקיה דכתיב "ותבחר לשון

אפשר לבדוק בתחילת שעה שישית ולבערו קודם איסורו, ואי נימא שצריך להקדים משום שזרזים מקדימים למצוות, מ"מ די שיבדוק בבוקר, כדאשכחן גבי מילה שזרזים מלים בבוקר, וילפינן מאברהם דכתיב ביה "וישכם אברהם בבוקר" שהשכים בבוקר ולא המתין עד הנץ, אבל לא יצא בלילה, (ואף שת"ח לא יצא יחידי בלילה, דילפינן מדכתיב גבי סדום "וישכם אברהם בבוקר", התם היה יחידי ולא היה זה מצוה, אבל כאן היה יכול לצאת בלילה דשלוחי מצוה אינם ניזוקין ולא היה יחידי. תוס'). והטעם שבדקים כבר בליל י"ד הוא מפני שבני אדם מצויים אז בבתיהם, ואור הנר יפה אז לבדיקה אבל ביום אורו מחשיך, וצריך לבדוק לאור הנר, דילפינן מחיפוש.

אין להתחיל לימוד קבוע בליל י"ד שמא ימשך בלימודו ולא יבדוק.

מי חייב בבדיקה בבית שכור - המשכיר בית לחבירו אם מסר לו מפתחות לפני י"ד חייב השוכר לבדוק לרש"י משום שקנה במסירת מפתח, ולתוס' לא קנה במסירת מפתח אבל חייב בבדיקה משום שמי שאין המפתח בידו אין יכנס ויבדוק, (ודווקא כשרוצה להחזיק בבית ולקנותו אבל אם הפקיד מפתח אצל חבירו אינו חייב לבדוק), אבל אם מסר לו המפתח בי"ד חייב המשכיר בבדיקה אע"פ שמסר המפתח לשוכר, כיון שכבר חל עליו החיוב. ואין להוכיח ממזוזה שהחיוב על השוכר, דמזוזה היא חובת הדר. לרש"י מפני שהיא משמרתו, וכתיב "ביתך" והיינו ביאתך, מי שנכנס ויוצא. אבל בדיקת חמץ מדאורייתא סגי בביטול, והנזון הוא על מי הטילו חכמים את טורח הבדיקה. והתוס' כתבו שבמזוזה אינו חייב אא"כ גר שם, ואילו בבדיקת חמץ אפי' אם לא ישכיר לאחר יצטרך לבדוק.

חזקתו בדוק - הגמ' מסתפקת אם המשכיר בית לחבירו בי"ד שחרית אם הבית בחזקת בדוק, דהכל חברים אצל בדיקה ואפי' עם הארץ, וכמו שחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות אפי' הן בני יומן שנתמרחו היום הרי הם בחזקת מתוקנים, או שאין הבית בחזקת בדוק, ונ"מ אם חייב השוכר לבדוק כשאין המשכיר כאן, אבל אם המשכיר נמצא יש לשאול את המשכיר אם בדק. וכתבו התוס' שאע"פ שבטבל סומכים על חזקת חבר וא"צ לשאול, היינו משום ששולח לו לאכול, אבל גבי בדיקה צריך לשאול, דאם אינו בדוק לא יהיה כ"כ מכשול. ובאופן שבעה"ב כאן אפשר להאמין גם לנשים עבדים וקטנים וכדלהלן.

ד: נאמנות נשים עבדים וקטנים על בדיקת חמץ - בברייתא איתא שהם נאמנים להעיד בי"ד שהבעלים בדקו

נכרי אחד היה עולה לירושלים ואוכל מן הפסח והיה חייב מיתה ולא היה ביד ריב"ב להורגו, ואמר לו רבי יהודה בן בתירא שיבקש שיתנו לו מהאליה שהיא קריבה לגבוה, וכבש היה, (וכתבו התוס' שאף שגדי אלתו נאכלת, רוב הפסחים באים מטלה, או שאמר לו). וכשביקש שאלו אותו מי אמר לו לבקש, ואמר להם שזה ריב"ב, ובדקו ומצאו שהוא נכרי והרגוהו, ושלחו לריב"ב שלם לך ריב"ב דאת בניצבין ומצודתך פרוסה בירושלים. וכתבו התוס' שאם בא אדם ואומר ישראל אני נאמן, וכן נאמן לומר נתגיירתי מדין מיגו שנאמן לומר ישראל אני, אמנם אם מוחזק לנו שאבותיו נכרים אינו נאמן. עוד כתבו שריב"ב לא היה עולה לרגל מפני שלא היה לו קרקע או שהיה זקן או שהיה גר בחו"ל.

מוציא דיבה הוא כסיל - רבי יהושע בריה דרב אידי ראה שנפטר רב כהנא, וקרע לבושו והחזירו לאחוריו ובכה, ושאלו אותו אם רב כהנא נפטר, ואמר אנא לא קאמינא ומוציא דיבה הוא כסיל. וכן רב כששאלו אותו אם אייבו קיים וכו' לא אמר זאת במפורש. ויוחנן חקוקאה כששאלו אותו אם חיטים נעשו יפות אמר שהשעורים נעשו יפות, וענו לו שיאמר זאת לסוסים והחמורים, מפני שהיה לו לומר שאשתקד נעשו יפות, או שהעדשים נעשו יפות.

ד: ההוא דאמר דונן דיני שלא היה נשמע לדבר אדם אלא על פי דין, ואמרו שהוא משבט דן דכתיב ביה "דן ידין עמו", ואדם אחר אמר שהיה מקים ביתו על חוף הים ותמיד היה משתבח בשפת הים, ואמרו שהוא משבט זבולון, דכתיב ביה "לחוף ימים ישכון".

דיני אבילות - אבל אסור בנעילת הסנדל. שמועה רחוקה אחרי ל' יום אינה נוהגת אלא יום אחד, ומקצת היום ככולו ועל כן אמר רבי חייה לשמשו שיחלוץ מנעלו לשם אבילות, ומאידך ירחץ עוד באותו יום כיון שדי בשעה אחת לאבילות.

דיני בדיקת חמץ

לעיל ב. נתבאר שזמן בדיקת חמץ הוא בליל י"ד. הגמרא מבארת למה הקדימו זמן הבדיקה ללילה, וכן יבואר על מי מוטל חיוב הבדיקה בבית שכור, ומתי הבית בחזקת שכור, והאם בית שאינו בדוק זה מקח טעות, והאם נשים ועבדים נאמנים על בדיקת חמץ.

זמן הבדיקה - חמץ אינו אסור מן התורה בכל יראה ובאכילה אלא משש שעות ולמעלה, ולפי זה היה

ימים שאור לא ימצא", לדעת רש"י אם הכונה לט"ו נמצא שעד שיגמור לבער השהה את החמץ. ולתוס' אינו חייב לבער אלא לאחר זמן איסורו, וראית אביי היא מיתור, או מ"אך" חילק. וא"צ פסוק לאסור ליל ט", משום שהוקשה השבתת שאור (של ז' ימים, ולא של י"ד. תוס') לאכילת חמץ ואכילת חמץ לאכילת מצה שהם באותו זמן (והקשו התוס' א"כ למה אין חיוב כרת על השבתת שאור כמו על אכילת חמץ), ובמצה כתיב "בערב תאכלו מצות", וא"כ כבר יש מקור שיש איסור "בל ימצא" בלילה. ואין לומר שחיוב הביעור הוא כבר בליל י"ד, שהרי כתוב "ביום", ואין לומר שחיוב הביעור הוא כבר בבוקר ד"אך" **חילק** דאך הוא מיעוט, ויש לחלק חציו לאיסור וחציו להתר, או שדורשים "אך" מלשון "חץ" לפי חשבון לאח"ס בט"ע ג"יף דכ"ץ. וכעין זה מבואר בברייתא בשם רבי יוסי שלומדים מ"אך" חילק, ואיירי בי"ד שהרי הוקשה השבתת שאור וכו', ואי לאו "אך" היה זמן הביעור בין השמשות של כניסת ליל ט"ו.

ה. לתנא דבי רבי ישמעאל "ביום הראשון תשביתו" היינו י"ד, דמצינו שי"ד נקרא ראשון, דכתיב "בראשון בארבעה עשר".

ולרב נחמן בר יצחק ראשון דמעיקרא הקודם לשבעת ימים **משמע**, וכמו שמצינו שכתוב "הראשון אדם תולד". והא דכתיב "ולקחתם לכם ביום הראשון", ו"ביום הראשון שבתון", ו"ביום הראשון מקרא קודש", היינו לכדנתיא שבשכר ג' "ראשון" אלו זכו לג' "ראשון", להכרית זרעו של עשיו, ולבנין בית המקדש, ולשמו של משיח. ואף שכתוב שם כמה פעמים ראשון, כל האמור במצוה אחת נחשב לפעם אחת. תוס'. וכן ממעטים מפסוקים אלו חולו של מועד מנטילת לולב ואיסור מלאכה. תוד"ה למעוטי.

לרבא לומדים מ"לא תשחט על חמץ דם זבחי" שהכונה ש"זמן השחיטה" הוא בזמן שאין החמץ קיים, וזמן השחיטה הוא מתחילת שבע שהחמה נוטה לצד שקיעתה, והוא זמנו של תמיד של בין הערבים, ומה שמצינו שזמנו בו' ומחצה היינו משום שכותלי ביהמ"ק היו רחבים מלמטה, והכתלים היו משחירים בו' ומחצה. (ואינו תלוי כל אחד בזמן ששחט, אלא בזמן השחיטה ויש זמן אחד לכולם). ואף ששחיטת הפסח היא רק אחרי התמיד, מ"מ אם שחט קודם התמיד יצא. תוס'. עוד כתבו התוס' שבאמת איסור "לא תשחט" תלוי כל אחד בזמן שחיטתו, אמנם איסור השבתה

אמש, וטעם הנאמנות היא משום דבדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ורבנן האמינו להם ויש להם כח להאמינם בדבר שאינו דאורייתא. (אי נימא דסתם בית אין חזקתו בדוק איירי בסתם בית, ואם חזקתו בדוק איירי בבית שמוחזק שאינו בדוק כגון שראינו שבעה"ב טרוד, או שיצא מבעוד יום והם אומרים אנתנו בדקנוהו). וכתבו התוס' שנשים ועבדים נאמנים מדאורייתא בכל דבר שהוא בידם, אמנם בבדיקת חמץ שהוא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול ונשים עצלניות הן, לא היו נאמנים בדאורייתא, ובתחומין דרבנן עבד ואשה נאמנים אבל קטן לא, כיון שאינו בידם.

בביטול בעלמא סגי - רש"י כתב הטעם משום דכתיב "תשביתו" ולא כתיב תבערו, והשבתה בלב היא השבתה. והתוס' הוכיחו דתשביתו היינו הבערה ולא ביטול, ועל כן כתבו דבביטול סגי משום דהוי הפקר ויצא מרשותו, ואינו עובר על חמץ שאינו שלו, ומדאורייתא חל הפקר גם בלי שלשה.

בית שאינו בדוק אי הוי מקח טעות - המשכיר בית שהוא בחזקת בדוק, ונתברר שאינו בדוק, אין השוכר יכול לטעון דהוי מקח טעות, דניחא ליה לאיניש לקיים מצוה בגופיה, וגם אם היה יודע שאינו בדוק היה שוכר בית זה, ואפי' במקום שנותנים שכר לבדוק אינו מק"ט, דניחא ליה לאיניש לקיומיה מצוה בממוניה, ואינו חוזר בו מסיבה זו אלא בגלל שמצא בית אחר. וכתבו התוס' דאיירי בשכרו ב"ג, שהרי בשכרו ב"ד על המשכיר לבדוק.

זמן איסור חמץ

איסור חמץ אינו רק בפסח עצמו, אלא כבר מ"ד ניסן מחצות, דכתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתכם" ולמדו חז"ל שהכונה ליום י"ד ניסן בחצות. הגמרא מבארת מנגל' לחדש שיש חצי יום נוסף שיש בו איסור חמץ, אחרי שלשון הפסוק הוא "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתכם".

חמץ אסור ב"ד ניסן מן התורה מסוף שעה שישית ואילך, בין לשיטת ר"מ דס"ל שאוכלים כל חמש ושורפין בתחילת שש ולא ימתין עד תחילת שבע לפי שאדם טועה בשעות, בין לר"י דס"ל שאוכלים כל ד' דס"ל שאדם טועה יותר, ותולין כל ה' אסור באכילה אך א"צ לשרוף ויכול להאכיל לבהמתו, ושורפין בתחילת שש.

מקור איסור חמץ משש שעות ולמעלה -

אביי מבאר שבהכרח הפסוק "אך ביום הראשון תשביתו" איירי בי"ד, שהרי על ט"ו נאמר "שבעת

אחריות מגזירה שוה שאור שאור. ולכן אמר רבא לבני עירו שיבערו את החמץ של חיל המלך, כיון שהם חייבים באחריותו אם יגנב או יאבד, ואף למ"ד דבר הגורם לממון אינו ממון, הכא אסור משום דכתיב "לא ימצא". ולל"ב קמ"ל שאף למ"ד דבר הגורם לממון כממון, צריך קרא לאוסרו, כיון שבזמן שלא נגנב או אבד חוזר כמות שהוא א"כ הוא אינו ברשותו, ומה שלר"ש דבר הגורם לממון כממון היינו במקום שאין הדבר בעין, כגון בגונב קדשים שהיו הבעלים חייבים באחריותם, דחייב כפל לבעלים מפני שגרם להתחייב ממון.

נכרי כבוש ושרוי עמו בחצר – לאביי אף נכרי שלא כיבשתו ואינו שרוי עמך בחצר אתה עובר על חמצו דכתיב "לא ימצא" דמשמע לגמרי, ולא כתיב לא תמצא. ולרבא הדרשה היא שאף בנכרי שכיבשתו וממונו כממונו, או שלא כבשתו וישנו עמך בחצר אינו עובר בלא קיבל אחריות וחשיב חמץ של אחרים, משום דכתיב "לך" שני פעמים וכיון דלא איצטריך לך גבי לא יראה תנהו ענין ללא ימצא, ודרוש ביה "לא ימצא לך" שאף במצוי אינו אסור אא"כ הוא שלך. וכתב רשב"א דאחרי שאנו רואים כאן שנכרי שכיבשו לא חשיב שלך, א"כ בעלמא א"צ אלא פסוק אחד לכיבשתו ולשלא כיבשתו.

1. נכרי שנכנס לחצירו של ישראל עם חמץ בידו
אין הישראל חייב לבער, ואם הנכרי הפקיד את החמץ אצל הישראל חייב לבער, ולרב פפא לומדים דין זה מ"לא ימצא". אך אם ייחד לו בית א"צ לבער, ולרב אשי מקור דין זה מדכתיב "לא ימצא בבתיכם" וכיון שייחד לו בית אינו מצוי בביתו, לשיטת רש"י אין מותר אלא בלא קיבל אחריות, ולתוס' אפי' בקיבל אחריות מותר כיון שייחד לו בית, דלא חשיב מצוי כיון שייחד לו בית, ולרב פפא מסברא מותר, דהוי כקיבל אחריות על חמץ של נכרי בביתו של נכרי. ואמנם לגבי ע"ז אסור להשכיר בית לעכו"ם (אפי' בסוריא ובחו"ל שמותר להשכיר בית לבהמות ועצים, אבל בא"י אסור להשכיר אף לבהמות ועצים), כיון שיכניס לתוך ביתו של הישראל ע"ז, דשכירות לא קניא, ולא כתיב "לא ימצא".

היכר בחמץ של נכרי – חמץ של נכרי הנמצא בביתו של ישראל ולא קיבל עליו אחריות, צריך לעשות לו בי"ד מחיצה עשרה טפחים שלא ישכח ויאכלנו, ולא מועילה כפית כלי, מפני שבמשך ז' ימים ניטל הכלי, אבל לשל הקדש א"צ משום דבדילי מיניה.

התלוי בשחיטה מסתברא שאינו תלוי בשחיטה בפועל. וכדברי רבא איתא בברייתא בשם רבי ישמעאל.

בברייתא מובא בשם ר"ע ש"אך ביום הראשון תשביטו" הכונה ל"ד, שהרי ט"ו אסור בעשית מלאכה, והבערה היא אב מלאכה וזו הבערה שלא לצורך היא. ולמדנו מדבריו שאין ביעור חמץ אלא שריפה ולכן א"א לבער את החמץ בדבר אחר אלא בשריפה, ולכן א"א לבער ביו"ט, ושהבערה לחלק יצאה והיינו לומר שאם עשה כמה מלאכות בשוגג חייב על כל אחת ואחת, והכא נמי קרי ליה אב מלאכה, ובאופן אחר ביארו התוס' שאם ללא יצאה (לומר שאין בה מיתתה כשאר מלאכות אלא לאו) אינה אסורה ביו"ט כיון שאין עליה שם מלאכה ולא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, ואע"פ שגם למ"ד שמוותר שלא לצורך בעיני צורך היום קצת, ביעור חמץ חשיב צורך. תוס'. עוד כתבו התוס' שאף שמוותר להנות ממנו אחר שנעשה גחלים, מ"מ "תשביטו" אינו מדבר דווקא כשצריך לגחלתו, אי נמי אסור להבעיר אע"פ שיהיה לו הנאה אח"כ מהגחלים, כיון אין לו הנאה מעצם החמץ.

על איזה חמץ עוברים בבל יראה

כתיב "שבעת ימים שאור לא ימצא בביתכם", עוד כתיב "ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך". הגמרא דנה מתי החמץ נחשב שלו ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא, והאם יש איסור חמץ כשהחמץ שלו ואינו ברשותו.

חמץ של הקדש אינו עובר עליו בבל יראה דכתיב "לך".

אסור להטמין את החמץ דכתיב "לא ימצא" ואף הטמנה היא בכלל מציאה.

חמץ שבגבולין והיינו שנמצא בבורות שיחין ומערות אסור, דכתיב "בכל גבולך", ואיסור זה כולל בל יראה ובל ימצא וחמץ טמון ופקדון של נכרי, דילפינן גז"ש "שאור שאור" שכל דבר האסור בבתי אסור גם בגבולין.

חמץ של נכרי –

חמץ של נכרי מותר להשהותו בפסח אפילו בביתו, דכתיב "ולא יראה לך", והיינו דווקא כשלא קיבל אחריות על החמץ, אבל אסור לקבל פקדונות מן הנכרים באופן שקיבל עליו אחריות אפילו אם מניחו בגבולין, דכתיב "לא ימצא" ולא כתיב "לך", וליפינן ביתו וגבולין זה מזה לחומרא בקיבל אחריות ולקולא בלא קיבל

לפנותו, או לפני ל' יום ודעתו לפנותו, חייב לבער דלכתחילה לא זהו ביעורו.

ו: שואלין ודורשיין בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני, ואף שהוצרך לענות על שאלת הטמאים, לא היה צריך להאריך אלא לומר אל תעשו פסח. תוס'. עוד כתבו דפרשת טמאים שנאמרה בא' ניסן היינו טומאת תרומה וקדשים, ולא כפירוש רש"י שזה פרשת פסח שני. ולרשב"ג מספיק ב' שבתות, (ואין ראייה מפסח שני שכיון שלימד משה את דיני פסח ראשון לימד גם את דיני פסח שני), ומקורו הוא ממה שמשה לימד על הפסח בר"ח ניסן בשנה השניה לצאתם ממצרים (והיה זה בר"ח דכתיב "במדבר" ואתיא מ"במדבר" דכתיב ביה באחד לחודש השני).

אין מוקדם ומאוחר בתורה ופרשיות שנאמרו בתחילה נכתבו אחרי המאוחרות, ודווקא בב' עניינים ב' פרשיות, אבל בענין אחד כתוב לפי הסדר אא"כ יש דרשה או טעם להקדים. תוס'. דאל"כ א"א לדרוש כלל ופרט או פרט וכלל, ובאמת בב' עניינים לא דורשים כלל ופרט אף למ"ד שדורשים כלל ופרט המרוחקים זה מזה. ועשר הדברות נחשבים ענין אחד. תוס'.

ביטול חמץ

מלבד מה שצריך לבדוק את ביתו מחמץ בליל י"ד ניסן, צריך ג"כ לבטל את החמץ ולומר שהוא חשוב בעיניו כמו עפר הארץ. הגמרא מבארת למה צריך ביטול ולא מספיק בדיקה, וכן מתי הוא זמן הביטול.

למה צריך לבטל- הבדוק צריך שיבטל בליבו, אע"פ שמבער כל מה שנמצא, גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה לאחר זמן האיסור, ותהיה דעתו עליה שהיא חשובה בעיניו, וחס עליה מלשורפה ומשהה אותה אפי' רגע אחד, ונמצא עובר בבל יראה, ולכן תיקנו שיבטל דמאחר שביטל אינו עובר. רש"י. ובתוס' כתבו שבאמת יכול לבטלה וכוונת הגמ' שגלוסקא לא בטלה מאיליה כמו פרווין. ואין הטעם משום פירוויין, שהרי אינם חשובים, ומה שהם נשמרים אגב שאר הבית אינו מוחשיבם, שהרי מצינו שאם אדם שומר את שדהו שלא יכנסו, מחמת דבר אחר ויש בו סופי תאנים או ענבים שאינם מתבשלים כל צרכן לעולם, שאם אין בעה"ב מקפיד עליהם מותרים משום גזל ופטורים מן המעשר דהוה הפקר. (ואם מקפיד עליהם

בכורה וחלה בארנונא- ארנונא היינו שהמלך נוטל עשירית מהבהמות או מהתבואה. ללישנא קמא אם יכול בעל העדר לסלק חובו למלך במעות חייב בבכורה דאכתי לא זכה בהם הנכרי, ויתכן שיתן לו מעות, אבל אם אינו יכול לסלקו במעות פטור כיון שיד נכרי באמצע וכתוב "בישראל", (ואמנם המוקבל צאן ברזל מן הנכרי פטור מן הבכורה אע"פ שיכול לסלקו במעות, דכיון שאם לא יהיה מעות יקח הנכרי את הבהמה לא נחשב שיצאה מרשותו, אבל כאן הבהמה היתה ברשות ישראל. תוס'). וללישנא בתרא פטור מבכורה אע"פ שיכול לסלקו במעות דעד מתי שלא סילקו במעות ידו שייכת בבהמות, ודווקא בהמה דאית ליה קלא, אבל עיסת ארנונא חייבת בחלה אע"ג דכתיב "עריסותיכם" דשל נכרי פטורה, ואע"פ שאינו יכול לסלקו במעות, דלית ליה קלא והרואה חושב שהיא של ישראל, והוא אוכלה בלא חלה.

דיני בדיקת וביעור חמץ

נתבאר לעיל ב. שזמן בדיקת חמץ הוא בליל י"ד ניסן. הגמרא כאן מבארת ממתני מתחיל חיוב בדיקת חמץ למי שלא יהיה בביתו בליל י"ד, וממתני צריך ללמוד הלכות פסח, ומה הדין במי שמצא חמץ בביתו בפסח עצמו.

המוצא חמץ בביתו ביו"ט כופה עליו כלי דכיון שביטלו אינו עובר בבל יראה, ולא התירו לטלטלו, וצריך כפית כלי כדי שלא ישכח ויאכלו. ואינו יכול לעשות מחיצה, ויכפה עליו כלי יום אחד ובלילה יבערנו. וכתבו התוס' דלמ"ד אין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, איירי בצריך למקומו, אי נמי הכא התירו שמא יבוא לאכול את החמץ. ואם החמץ הוא של הקדש א"צ לכפות כלי מפני שבדילים ממנו אפי' בשאר ימות השנה.

חיוב בדיקה לפני ליל י"ד- המפרש לים והיוצא בשיירא למקום רחוק אם יוצא ל' יום קודם פסח (שהוא זמן ששואלים ודורשים בהלכות הפסח וחל עליו חיוב להזהר בצרכי הפסח) ואין דעתו לחזור בימי הפסח אינו חייב לבער, ואם יוצא בתוך ל' יום ודעתו לחזור חייב לבער, ואם יוצא לפני ל' יום ודעתו לחזור, או שיוצא בתוך ל' יום ואין דעתו לחזור, לאביי א"צ לבער, ולרבא צריך לבער מפני שכשחוזר עובר עליו ואינו ברשותו לבטלו שהרי הוא אסור בהנאה ואינו שלו, וכן לרבא אם עושה את ביתו אוצר שמכניס שם תבואה ומתחתיה חמץ לפני ל' יום ואין דעתו לפנותו א"צ לבער דחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, אבל בתוך ל' יום אף שאין דעתו

והיא ראויה להתעפש, אע"פ שעיופושה מרובה מותרת, דאמרינן שכל יום הניח עליה מצה חמה וזה גרם לעיופוש מרובה.

מעות שנמצאו בירושלים-

אם נמצאו לפני סוחרי בהמה, בכל השנה הוּו מעשר מפני שהעולים לרגל לא היו מספיקים לגמור את מעות המעשר שלהם, והיו נותנים אותם לבני העיר בטובת הנאה, ועיקר השימוש היה לקנות בהמות לשלמים, ולכן רוב אוכלי הבשר היו ממעות מעשר, (וכתב רש"י שאף שיתכן שנפלו מיד המוכר, מ"מ ספק איסורא לחומר, והתוס' כתבו דא"כ נסמוך מיעוטא דחולין למחצה של מוכר, ועל כן תי' התוס' שהקונים הם הרוב).

ואם נמצאו בהר הבית דינן חולין, ואף אם נמצאו בזמן הרגל לא אזלינן בתר בתרא אלא לפי רוב השנה, מפני שהר הבית לא היה מתכבד (שהרוח היתה מכבדתו, ועוד שאסור ליכנס לשם באבק שעל רגליו). וכתבו התוס' שמותר להכנס להר הבית עם מעות בצינעא, ורק בפרהסיא אסור מפני שנראה שהולך שם לסחורה.

ואם נמצאו בירושלים בשאר ימות השנה חולין, אבל בשעת הרגל הוּו מעשר ואין אומרים שנפלו לפני הרגל כיון ששוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום וע"י הכיבוד היה מוצאם (ואמנם שרץ כעדשה אינו נמצא ע"י כיבוד אלא ע"י בדיקה. תוס') ולהכי אזלינן בתר בתרא.

תיבה שהשתמשו בה במעות חולין ובמעות מעשר, מבואר בברייתא שהולכים אחר הרוב ולא אחר הבתרא, וצ"ל דהיינו באופן שאינו יודע מה השתמש בה אחרון, או שהשתמש בה בשניהם יחד באותו יום כל אחד בערימה נפרדת בזוית נפרדת, או שמצא מעות בגומא שיש לחוש שמא נטמן בגומא ולא ראהו.

ברכת המצות

אנשי כנסת הגדולה תיקנו לברך לפני עשית מצוה בנוסח אשר קדשנו במצוותיו וכו'. הגמרא מבארת נוסח הברכה לפני בדיקת חמץ מילה ושחיטה ונטילת לולב, ומתי מברך על המצוה אחרי עשית המצוה.

ז: בדיקת חמץ- הבודק צריך שיברך, ומברך לפני הבדיקה. לרב פפי מברך "לבער חמץ", וביעור כולל גם בדיקה, מפני שמשמעותו הוא להבא, אבל על ביעור משמע מעיקרא יותר מלהבא. תוס'. ולרב פפא מברך "על ביעור חמץ", דמשמעותו נמי להבא, וכן הלכה.

אסורים משום גזל, וחייבים במעשר אם ליקטם בעה"ב או שנתנם לאחר).

זמן הביטול- זמן הביטול הוא בזמן בדיקת חמץ סמוך לבדיקה מיד, ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל, ולא בשעה רביעית או חמישית ביום י"ד שמא ישכח לבטל אבל בזמן שהוא עסוק בבדיקה יזכור לבטל, ולא אומרים שיבטל כשימצא גלוסקה יפה, דשמא ימצאנה אחרי זמן האיסור, ואז א"א לבטל חמץ מפני שאינו ברשותו - שלו (ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו להתחייב, וכן בור ברה"ר הפותחו חייב בנזקיו אע"פ שהבור ברה"ר והוא הפקר). ולא תיקנו שיבטל בשש לרש"י היינו בשעה השישית שהוא עסוק בשריפתו משום דכבר אינו ברשותו, כיון שהחמץ כבר אסור מדרבנן לכו"ע, כמו שמצינו שהמקדש אשה משש שעות ולמעלה והיינו מתחילת שש אין חוששין לקידושיו, אפי' אם קידש בחיטי קורדנייתא הצומחים בהרי אררט שהם קשים מאד, ואפ"ה אם באו עליהם מים אסורים בהנאה מדרבנן, ואני איסור הנאה דרבנן ומפקיע קידושין דאורייתא, דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, והפקר ב"ד הפקר. רש"י. שיטת התוס' שרק אחרי שעה שישיית א"א לבטל, וראית הגמ' שגם באיסור דרבנן אין חוששים לקידושיו הוא מחיטי קורדנייתא שהם חמץ נוקשה שאינו אסור אלא מדרבנן.

ז: והא דתנן שאם היה יושב בבית המדרש ונזכר שיש לו חמץ בביתו מבטלו בליבו אף אם חל י"ד בשבת ועדיין לא הגיע זמן האיסור, וכן ביו"ט, ואף שיו"ט הוא אחר זמן האיסור שא"א כבר לבטל, צ"ל שיש לו עיסה שלא החמיצה, שעדיין היא שלו ויכול לבטלה, ומתיירא שמא תחמיץ ומפני כבוד רבו אינו יכול לקום וללכת לאפות אותה.

אי אזלינן בתר בתרא או בתר רוב

כשיש ספק על דבר מסוים מהו, ישנם כמה דברים שלפיהם אפשר לקבוע דבר זה, כגון רוב, או דבר השתמשו בו לאחרונה באותו מקום (בתרא). הגמרא דנה מה הדין כשיש סתירה בין הרוב לבין התברא.

ספק חמץ- פת שנמצאה בתוך תיבה, ולא ידוע אם היא חמץ או מצה, אזלינן בתר בתרא דמסתמא לפני שמניחים פת חדשה נוטלים את הישנה שלא תתעפש, ועוד דמסתמא בדק את התיבה בליל י"ד, ואם הפת מעופשת לא אזלינן בתר בתרא, דהעיופוש מוכיח שאינה מהאחרונות, ואמנם אם רבו הימים שהניחו בה מצה

בדיקת חמץ לאור הנר

נתבאר במתני' ב. שבדיקת החמץ צריכה להיות לאור הנר. הגמרא מבארת טעם ומקור דין זה, והיכן א"צ לבדוק לאור הנר, והאם אפשר לבדוק ע"י אבוקה.

מקור וטעם הדין – אין בודקין את החמץ לאור החמה או הלבנה או האבוקה אלא לאור הנר, מפני שאור הנר יפה לבדיקה, וכתיב (זכר לדבר) "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם", ומציאה היא ע"י חיפוש דכתיב "ויחפש בגדול החל ובקטן כילה וימצא", וחיפוש הוא ע"י נרות דכתיב "ויחפש את ירושלים בנרות", ואל תאמר שחיפוש דכתיב גבי נרות היא קולא שהקב"ה לא יחפש את עוונות ירושלים באבוקה שע"ז ימצא גם עוון קטן, אלא בנרות שימצא רק עוון גדול, אבל חמץ אין לומדים משם להקל לסיפיק חיפוש בנר, וזה לומדים מ"נר ד' נשמת אדם חופש" שחיפוש מועיל בנר, וא"א ללמוד מפסוק זה בלא הפסוק הקודם, משום שכאן החיפוש אינו מוסב על הנר. תוס'.

ה. בדיקה לאור החמה בחצר ובאכסדרא ובארובה – חצר א"צ בדיקה כלל מפני שהעורבים מצויים שם, ואכסדרא נבדקת לאורה ביום וא"צ להביא לה נר בלילה, וכן ארובה כנגד החור ממש, וצידי הארובה אין נבדקים לאור החמה אלא ע"י נר.

בדיקה ע"י אבוקה – אבוקה לא מועילה לבדיקה אע"פ שאורה רב מאור הנר, (כדמצינו שצדיקים בפני השכינה לעת"ל שאורם יהיה כאור של שבעת ימי בראשית כנר בפני אבוקה, וכן מצינו שאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר), דלבדיקה עדיף נר מאבוקה, י"א מפני שאפשר להכניסו לחורים וסדקים, וי"א מפני שגור מאיר לפניו ואבוקה לאחוריו והבודק צריך שיהיה אור לפניו, וי"א שאבוקה מתיירה שיבעיר את הבית ואין ליבו על הבדיקה יפה, וי"א שגור אורו נמשך יפה, אבל אבוקה קופצת ונפסקת תמיד.

חיוב בדיקה במקומות שונים

המשנה ב. כתבה כלל בדיני בדיקה שא"צ לבדוק במקום שאין רגילים להכניס שם חמץ. הגמרא מפרטת כמה מקומות אם הם נחשבים למקום שמכניסים בו חמץ וצריך לבדוק שם או לא, וכן יבואר שתקנת בדיקה לא נאמרה במקום שיש סכנה לבדוק.

כל מקום שאין מכניסים בו חמץ א"צ בדיקה.

מרש"י משמע שלהלכה אפשר לברך או כך או כך, והתוס' כתבו ש"ל שצריך לברך דווקא על ביעור חמץ.

מילה – מברך "על המילה", דאינו יכול לברך למול, שהרי אינו מחויב למול אלא האב אבל ביעור כל איש בודק בביתו, וכתבו התוס' שהמל גרים מברך "למול את הגרים" שהרי המברך חייב למול. ואבי הבן לרב פפי צריך לומר למול, ולהלכה גם אבי הבן יברך "על המילה" דלהבא משמע. וכתב רשב"א שברכת להכניסו בבריתו וכו' יברך לפני המילה, דלהכניסו להבא משמע, ועוד דצריך לברך עובר לעשייתו. אבל לר"ת מברך לאחר המילה אחרי ברכת על המילה, ואינו מברך על מילה זו, אלא מודיע שעושה המילה לשם יוצרנו, ולא לשם ע"ז וכו'.

שחיטה – מברך "על השחיטה", דאינו יכול לברך לשחוט, שהרי אינו מחויב לשחוט, ובשחיטת פסח וקדשים לרב פפי צריך לומר לשחוט.

נטילת לולב – מברך "על נטילת לולב", דאינו יכול לברך ליטול, כיון שכבר יצא בו כשהגביהו. ומ"מ יכול לברך אע"פ שכבר יצא, משום שעדיין הוא עוסק במצוה שהרי צריך לנענע בהלל. ומהאי טעמא הנוטל לולב א"צ להופכו כנ"ל, או משום שאינו רוצה לצאת באותה נטילה. תוס'. (וברכת שהחיינו מברך כשעושה לעצמו לולב, וכן העושה לעצמו סוכה מברך שהחיינו, וכשנכנס לישב בה מברך "לישב בסוכה").

עובר לעשייתו – כל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתו, והיינו לפני עשית המצוה (ד"עובר" היינו להקדים, דכתיב "ויעבור את הכושי", "והוא עבר לפניו", "ויעבור מלכם לפניו"), וכן בשופר יברך לפני התקיעה, ואין חוששים שמא תתקלקל התקיעה, כמו שאין חוששים בשחיטה ומילה, אבל בטבילה מברך "על הטבילה" אחרי שטבל ועלה, לרש"י בעל קרי אסור לברך קודם הטבילה, ומש"ה תיקנו בכל הטבילות שיברך לבסוף, ולתוס' בעל קרי בזמן הזה יכול לברך, אבל גר אינו יכול לברך לפני הטבילה ולומר וציוונו, ואין לגעור בנשים שמברכות אחר הטבילה, דלא חילקו בין הטבילות, וכן בנט"י אחרי בית הכסא אינו יכול לברך לפני הנטילה, ומש"ה אף בשאר נטילות יברך אחרי הנטילה (ועוד יש טעם נוסף לברך אחרי הנטילה לפני הניגוב, שהרי האוכל בלי ניגוב כאילו אוכל לחם טמא). ובאופן אחר כתבו התוס' שמה שבטבילה מברך אחרי הטבילה, משום שמא ימנע מלטבול משום ביעתותא, ואחרי שירד למים ליבו רואה את הערוה ואסור לברך. עוד כתבו התוס' שא"צ לברך עובר לעשייתו אלא עושה המצוה, אבל בברכת אירוסין אינו מברך אלא אחר האירוסין.

הגמ' מבארת דלא איירי בחורים וסדקים שסכנה להכניס ידו לשם, דא"כ אינו משתמש בהם. אלא איירי שהשתמש בחורים והכותל נפל, דא"צ בדיקה אלא רק מה שרואה בעיניו, ואף במקום שהכלב יכול לחפש אחריו פחות מג' טפחים א"צ לבדוק מפני הסכנה של עקרבים (ודווקא כשאין ידוע שיש שם חמץ, אבל בחמץ ידוע ישכור פועלים לפנות במרא וחצינא. תוס'), אבל אם אין הכלב יכול לחפש אחריו, בזה נאמר הדין שחמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער וא"צ בדיקה. ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים חיישינן שמא תאבד לו מחט ויבוא לחפש אחריה אחרי הבדיקה, (אבל בשעת הבדיקה אף אם יחפש מחט אין בזה סכנה, שהרי כוונתו גם למצוה, ושנינו האומר סלע זה לצדקה ע"מ שיחיה בני או שאהיה בן עוה"ב הרי זה צדיק גמור בדבר זה, ואינו שלא לשמה, אלא עושה קיים מצות בוראו ומתכוון אף להנאת עצמו. וכתבו התוס' שבאופן שאם לא תבוא לו הטובה יהיה תוהה על הראשונות אינו צדיק גמור).

ח: ולרב נחמן בר יצחק איירי בחור שבין ישראל לנכרי שלת"ק בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בליבו, ולפלימו א"צ לבדוק בחור כלל מפני סכנת כשפים שהרי בודק בלילה לאור הנר (אבל בשימוש בחור אין סכנה מפני שמשתמש ביום לאור היום), ואף ששלוחי מצוה אינם ניזוקים, מ"מ היכא דשיכח הזיקא שאני, כדאשכחן שאמר שמואל "איך אלך ושמע שאול והרגני" הרי שהיה ירא אע"פ שהיה שלוחו של מקום.

שלוחי מצוה אינם ניזוקים - כלל זה הוא בין בהליכה ובין בחזרה, כאיסי בן יהודה שלומד מהא דכתיב "ולא יחמוד איש את ארצך" שהפירה והתרגול לא ינזקו דרשי "את ארצך" הטפל לארצך. תוס'. וכ"ש בני אדם שאין דרכם להנזק מפני שיש להם מזל, ואף בחזרה לא ינזקו דכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאוהלך" (וקרא דהליכה איצטריך ללמד שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל), ועל כן ההולכים לבית המדרש יכולים ללכת או לחזור בלילה ואין להם לירא מן המזיקים, שהמצוה מגינה עליהם.

מפני מה אין פירות גינסור שהם מתוקים מאד וחמי טבריה בירושלים, שלא יאמרו עולי רגלים אלמלא

חורי הבית שבכותל העליונים והתחתונים אם הם גבוהים או נמוכים יותר מדאי שאין נח להשתמש בהם אינם צריכים בדיקה, ואם הם באמצע הכותל צריכים בדיקה.

גג היציע שהוא משופע א"צ בדיקה, אבל שאר גגות אינם משופעים. וגג המגדל שנותנים לתוכו כלים ואוכלים א"צ בדיקה אלא תוכו ולא גגו.

רפת בקר ולולין א"צ בדיקה שאם היה שם חמץ הבהמות אכלוהו.

בית התבן א"צ בדיקה דאין מכניסים בו חמץ.

אוצרות יין אם מסתפק מהם צריך בדיקה שפעמים כשהיין כלה השמש נכנס לשם עם פיתו, ואם אין מסתפק מהם א"צ בדיקה. ואוצרות שמן א"צ בדיקה, דיש קבע לאכילה וידוע כמה שמן יצטרך, משא"כ בשתיה. ועשו אוצרות שיכר בבבל להצריך בדיקה במסתפק מהם כאוצרות יין שמסתפק מהם שכיון שרגילים בו אין קבע לשתייתו.

מיטה החולקת בתוך הבית ומפסקת - חולקת היינו שמעמידים אותה במקום מוחיצה לחלק תשמישי הבית, ואורחא דמילתא נקט. אם המיטה גבוהה מהקרקע צריך לבדוק תחתיה, ואם אינה גבוהה ועצים ואבנים סדורים תחתיה ומפסקת שיש אויר בין המיטה לעצים א"צ בדיקה. שיטת התוס' שהנדון הוא על בדיקת המקום שאחרי המיטה, ואיירי שאינו יכול לעבור אלא ע"ג המיטה או מתחתיה, שאם היא גבוהה ואפשר לעבור תחתיה בלא לשוח חייב בדיקה, ואם צריך לשוח אינו חייב בבדיקה. או שכוונת הגמ' שאם היא נמוכה ונח לעבור עליה צריך בדיקה, ואם אין נח לעבור עליה פטור מבדיקה. ולר"ח בשתי הברייתות כתוב שא"צ בדיקה, ומה שמבואר בברייתא אחת שדווקא כשיש אבנים א"צ בדיקה היינו כשהיא גבוהה, אבל בנמוכה אף בלא אבנים א"צ בדיקה.

בית הדגים של דגים גדולים א"צ בדיקה כי יש להם קבע ואומד, ושל קטנים צריך בדיקה.

בית המלח בית השעוה שהולך באמצע הסעודה להביא מלח ונרות ובית העצים ובית התמרים צריכים בדיקה.

בדיקה במקום סכנה

תנא אין מחייבים אותו להכניס ידו לחורים וסדקים מפני הסכנה.

שם נפל כלל, אי נמי שאני הכא שהצד שהחולדה אכלה הוא קרוב לודאי.

ומ"מ לגבי חמץ כשראינו שהביאתו לכאן **אין אומרים** שהחולדה אכלה את החמץ שלקחה דדרכה להותיר בלחם ולא בבשר. ולרבא החילוק הוא שבנפלים יש ספק אם בכלל היה נפל, ולכן ספק אכילה מספיק להתיר, אבל כאן שודאי היה לה חמץ, אין ספק אכילה מוציא מידי ודאי.

חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות בביתו, אפי' אם הם בני יומם שניכר שנתמרחו היום הרי הם בחזקת מתוקנים. הגמ' מבארת שאף אם אין ספק מוציא מידי ודאי והכא נגמרה מלאכתם וראו פני הבית, י"ל דהפירות הם ודאי מעושרים, דחזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן והיא חזקה ודאית על כל החברים. או דהכא לא הוי ודאי טבל, דשמא הכניסה במוץ שלה ולא התחייבה במעשר כיון שבזמן ראית פני הבית לא נגמרה מלאכתם.

אין ספק מוציא מידי ודאי בדאורייתא ובדרבנן - כתב רש"י שבחבר שמת וכו' מותר לאכול מהפירות אכילת קבע, שאף שאכילת קבע אסורה בהכניסה במוץ שלה, מ"מ כיון שאין איסור זה אלא מדרבנן, סומכים בזה על החזקה שהחבר עישרם. ולבהמה מותר לאכול אכילת קבע כשהכניסה במוץ שלה אף בפירות שודאי אינם מעושרים. וכ"כ התוס' שמה שאם ראינו חולדה נכנסת עם חמץ אסור, איירי בחמץ שלא ביטלו דהוי דאורייתא, אבל אם ביטלו א"צ לבדוק אף שראינו שהחולדה הכניסה. ובאופן אחר כתבו התוס' שאף באיסור דרבנן אין ספק מוציא מידי ודאי, ובחבר שמת אין מותר אלא בפירות שאינם ראויים לאדם. עוד כתבו התוס' שאף שלא מצינו שטבל אסור בהנאה, מ"מ הנאת כילוי כגון אכילת בהמה אסור.

ט: מעשה בשפחה שהטילה נפל לבור והציץ לשם
כהן לידע אם הוא זכר או נקיבה ונ"מ לימי טומאה וטהרה של זכר או נקיבה, ולא נזהר מאיסור "לנפש לא יטמא", ולא ראה את הנפל, ואמרו חכמים שהכהן טהור מפני שחולדה וברדלס מצויים שם. ואף שאין ספק מוציא מידי ודאי, י"ל דאיירי דלא הוי ודאי נפל אלא ספק רוח ספק נפל, או דגרירת חולדה וברדלס הוי ודאי מוחזקים הם בכך, שאע"פ שמשויירים מ"מ ודאי גוררים. וכתבו התוס' שאע"פ שהבור ברה"י טהור הכהן, דגרירת חולדה וברדלס הוי ספק הרגיל דטהור אף ברה"י. והנה כתב רש"י דאיירי שיש בחור פותח טפח, שאם אין בו פותח טפח אינו חוצץ מפני הטומאה, ובתוס' כתבו שאם החור אינו פתוח לבור בשיעור טפח א"כ הטומאה בוקעת ועולה (כדין קבר סתום)

עלינו אלא בשביל זה דיינו, ונמצאת עליה שלא לשמה.

בדיקת שתי שורות במרתף - א"צ לבדוק אלא במרתף שמכניסים בו חמץ, והיינו במסתפק. לב"ש בודק ב' שורות על פני כל המרתף, ונחלקו בדעתם רב יהודה וריו"ח, לרב יהודה בודק ב' שורות מלמטה למעלה, ותניא כוותיה, ולריו"ח בודק שורה אחת מלמטה למעלה, ואת כל שורת החביות העליונות על פני כל ארכו ורחבו של המרתף, (ונקראת שורה אם מונים מלמעלה למטה), ותניא כוותיה. ולב"ה בודק את ב' השורות החיצונות העליונות, ונחלקו בדעתם רב ושמואל, לרב בודק את השורה העליונה החיצונה ולא מן הארץ עד הקורה ואת זו שתחתיה, ולשמואל בודק את השורה העליונה החיצונה ואת זו שלפנים ממנה, והלכתא כשמואל.

חשש גרירת חולדה,

ואין ספק מוציא מידי ודאי

לאחר בדיקת הבית מחמץ הרי הבית בחזקת שאין בו חמץ, ואין חוששים שבעלי חיים הביאו חמץ לביתו ממקום אחר אא"כ ראינו שבעל חי נכנס לחצר עם חמץ. אגב דינים אלו דנה הגמרא בכלל שאין ספק מוציא מידי ודאי, באיזה אופנים אין חוששים לספק כנגד הודאות שהיתה מתחילה.

ט. בדיקת חמץ במקום חשש גרירת חולדה - אם לא ראינו שחולדה גררה מהחמץ אין חוששים וא"צ לחזור ולבדוק מקום שכבר בדק, בין מבית לבית ובין ממקום למקום, דא"כ היינו חוששים אף מחצר לחצר - בתים שבחצר אחת לבתים שבחצר אחרת, ומעיר לעיר, ואין לדבר סוף. אבל אם ראינו שחולדה לקחה חמץ והביאה אותו לחצר זו חוששים וצריך לבדוק את הבית.

חשש נפלים במדורות העכו"ם - מדורות העכו"ם (בארץ ישראל אבל בחו"ל מותר. תוס') ששהה העכו"ם בהם מ' יום ובה ישראל לדור שם, צריכים בדיקה מנפלים מפני שהעכו"ם קוברים נפליהם בבתיהם, ומטמאין במיתתם לרבנן אף באהל ולר"ש במגע ומשא, ואף אם אין לעכו"ם אשה מפני שחשודים על הזנות, מ"מ בכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלך א"צ בדיקה, מפני שגם אם היה שם נפלים, החולדה והחזיר אוכלים את הנפלים לגמרי מפני שהם רכים, אבל שאר בשר אין דרכם לאכול. תוס'. עוד כתבו התוס' שאף שספק ברה"י טמא אפי' בהרבה ספיקות, שאני הכא דיתכן שאין

ונפלה סאה לתוך כל קופה, מותרים אפי' אין בקופה בכדי להעלות את התרומה באחד ומאה, שאני אומר שהחולין נפלו לחולין והתרומה לתרומה דתלין לקולא, אע"ג דאיכא למימר איפכא. וה"ה לגבי חמץ אם היו ב' בתים בדוקים, ולפניהם צבור חמץ וצבור מצה, והכניס עכבר חמץ ומצה ואין ידוע לאיזה בית, הבית שבדקו מותר דתולים שהמצה נכנסה לבדוק, ואף שאין שייך התר "שאני אומר" בדאורייתא ואיירי בתרומה בזמן הזה דרבנן, הרי בדיקת חמץ דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי.

י. ספק טומאה ברה"ר בב' הוראות סותרות - שני שבילים אחד טמא שיש בו קבר לכל רוחבו ואחד טהור, והלכו בהם ב' בני אדם כל אחד בשביל אחר וכל אחד נגע בטהרות, אם שאלו בזה אחר זה טהורים אע"פ שכל אחד אומר כך היה המעשה שלי ושל חברי, אבל איני נשאל אלא על עצמי, דספק טומאה ברה"ר טהור, ואם שאלו בבית אחת בתוך כדי דיבור, שצריך להשיב לשניהם יחד טמאים שא"א לומר להם טהורים שהרי האחד ודאי טמא, (וכתבו התוס' שנראה שדין זה הוא מדרבנן), ואם שאל עליו ועל חברו לר"י טהורים דהוי כבאו בזה אחר זה ואומרים לו טהור אתה, ומעצמו יבין שאף חברו כמוהו, ולרבי יוסי טמאים דהוי כבאו לישאל בבית אחת שצריך הוראה אחת לשניהם. וה"ה אם היה צבור חמץ ולפניו ב' בתים בדוקים, והכניס עכבר חתיכה לאחד מהבתים, שאם באו לישאל בזה אחר זה מותרים דכיון שבדיקת חמץ דרבנן תלין לקולא, ואם באו שניהם בבית אחת שניהם צריכים בדיקה. וכתבו התוס' שבשני שבילין האנשים עצמם אע"פ שהם בחזקת טהורים צריכים טבילה, שמא יגעו שניהם באותה תרומה ותיטמא בודאי.

ספק על - הנכנס לבקעה בימות הגשמים שהבקעה היא רה"ר מפני שאין רשות להכנס לשם שכבר צמח הזרע, וספק טומאה ברה"ר טמא, ויש טומאה באחת השדות וידוע באיזה שדה, וכל שדה מסומנת במצריה ואינו יודע אם נכנס לאותה שדה, ר"א מטהר דס"ל שספק ביאה טהור דהוי ס"ס, ולא גמרינן מסוטה לטמא אלא בספק אחד כמו בסוטה. תוס'. (אבל ספק מגע טמא), וחכמים מטמאים אף דספק טומאה ברה"ר טמא, וכמו שבספק אחד מטמאים אף שיש חזקת טהרה, ה"ה בשתי ספיקות. תוס'. וה"ה גבי בדיקת חמץ אם יש ספק אם העכבר נכנס עם החמץ לבית, ובזה גם לרבנן פטור מבדיקה, דבדיקת חמץ דרבנן תלין לקולא. רש"י. והקשו התוס' שהרי בבדיקת חמץ אפי'

ואינו טהור אלא ברה"ר, אי נמי איירי אף ברה"ר וטהור משום שגם האכילה הוי קרוב לודאי.

חשש גרירת חולדה בחמץ שנשאר - צריך להניח בצניעא את החמץ שמשיר אחר הבדיקה, כדי שלא יהיה צריך לבדוק פעם נוספת לאביי איירי ביום י"ד, שאם לא יניח בצניעא יהיה חייב לחזור ולבדוק שמא גררה חולדה ושיירה, אבל ב"ג שיש עוד הרבה חמץ אין חוששים לגרירת חולדה, שאף אם גררה שמא לא שיירה, אבל אם ראינו שגררה חוששים שמא שיירה, (אבל בבשר לעולם אינה משיירת) תוס'. ולרבא החולדה לא יודעת מתי לא יהיה חמץ, ועל כן הטעם שצריך להניח בצניעא הוא כדי שהחולדה לא תגרור בפנינו, ואז יהיה צריך בדיקה (ותניא כוותיה דרבא), ולרב מרי הגזירה היא שמא ימצא פחות ממה שהניח. וכתבו התוס' שאין הנדון כאן אלא באותו הבית, אבל לשאר מקומות ודאי אין חוששים, דא"כ אין לדבר סוף.

דיני ספיקות בבדיקת חמץ

ובעוד דברים

כפי שמצינו כללים בעלמא מתי הולכים אחרי הרוב, וכן כללים נוספים בספיקות מתי תולים להתר ומתי חוששים לאיסור, הוא הדין לגבי ספק בבדיקת חמץ שייכים הכללים האלה וכדלהלן.

כתבו התוס' שהנדונים דלהלן הם בככר גדול, שאין העכבר יכול לאכול את כולו.

דין רוב וקבוע - תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, אם אינו יודע מאיזה לקח ספיקו אסור, ובנמצא הלך אחר הרוב, וה"ה לגבי חמץ אם יש ט' צבורין מצה ואחד של חמץ ונטל עכבר בפנינו ונכנס לבית ואין יודעים אם לקח חמץ או מצה, אסור, דכל קבוע כמחצה על מחצה וספק לחומרא, ואין הולכין בו אחר הרוב. ואם פירש חתיכה לאחת מן הזויות ונטלה עכבר משם הולכים אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש, דכיון דפריש אין בו תורת קבוע. לרש"י הנדון בזה הוא לענין אם צריך לחזור ולבדוק, ולתוס' הנדון הוא אם מותר לאכול את החתיכה (אבל בדיקת חמץ כשלא ביטל היא דרבנן, ועוד דיש חזקת בדוק). עוד כתבו התוס' שאף אם העכבר נטל מן הערימות, אם לא ראינו שלקח אין בו דין קבוע אלא דין כל דפריש, (אמנם כשהאיסור מעורב בהתר שאין האיסור ידוע במקומו, אין בו דין קבוע אלא מדרבנן, ובזה מותר אף שהספק נולד במקום הקביעות).

התר שאני אומר וכו' - שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה, ולפניהם סאה חולין וסאה תרומה,

אומר שבעה"ב השאילו לאחר או שנטלו מזוית לזוית ושכח. וה"ה לגבי חמץ אם מצא את החמץ בזוית אחרת לרבנן חוששים שהעכבר עשה, ויש לחוש שזהו חמץ אחר, (ולית להו לרבנן גבי קבר שזה שאבד הוא שנמצא, אלא ס"ל שתיבדק כל השדה כולה. או דאיירי שאינו זוכר כמה ככרות הניח. תוס') ולרשב"ג תולים שהאדם עצמו עשה ושכח וא"צ בדיקה. וכתבו התוס' שכאן תולים שאדם טמא נכנס, אבל בנדה ד. בככר הנתון על הדף תולים באדם טהור, דגזרו על ספק כלים ולא על ספק אוכלים, או ששם יש רגלים לדבר.

עכבר שנכנס עם ככר ונכנס אחריו ומצא פרוורים, צריך לבדוק מפני שאין דרך עכבר לפרר ואין זה הככר שהכניס העכבר, אבל בתינוק אם מצא פרוורים כדי כל הככר א"צ בדיקה מפני שדרך תינוק לפרר, ואפי' לרשב"ג שסובר גבי קבר שצריך לבדוק את השדה, הכא א"צ לבדוק את כל הבית, דרגלים לדבר כיון שהוא נכנס מיד אחרי התינוק. תוס'.

כמה ספיקות בדין עכבר שנכנס עם ככר ונמצא איזה ככר -

עכבר שנכנס עם ככר, ויצא עכבר עם ככר, ילה"ס אם תולים שזהו אותו עכבר ואפי' לרשב"ג יש רגלים לדבר. או שחוששים שזה ככר אחר ואפי' לרבי שתולים שהקבר שנמצא הוא זה שאבד, כאן מסתמא זה לא אותו עכבר. תוס'.

ואת"ל שתולים שזהו אותו עכבר ילה"ס אם יצא עכבר בצבע אחר וככר בפיו, אם תולים שזהו אותו ככר שהשליכו העכבר הראשון או לא.

ואת"ל שעכבר לא לוקח מעכבר, ילה"ס אם יצאה חולדה עם ככר, אם תולים שלקחה אותו מהעכבר, או שאם לקחה מהעכבר היתה לוקחת בפיה גם את העכבר.

ואת"ל שהיתה לוקחת גם את העכבר ילה"ס מה הדין אם יצאה עם ככר ועכבר, אם בגלל שאין הככר בפי העכבר תולים בככר אחר, או שהככר נפל מהעכבר משום ביעתותא ונטלה אותו החולדה. תיקו.

כמה ספיקות בחיוב ביעור חמץ -

ככר בשמי קורה ילה"ס אם הטריחוהו חכמים להביא סולם להורידו כיון שמעצמו לא יפול, או שהצריכוהו להורידו שמה יפול ויבוא לאוכלו.

ואת"ל שחוששים שיפול ילה"ס בככר בבור, אם א"צ להביא סולם להוציאו כיון שאינו יכול ליפול מעצמו, או שחוששים שירד לבור לצורך אחר ויבוא לאוכלו.

בספק אחד מותר מפני שהבית חזקתו בדוק, עוד הק' דכאן הגמ' מדמה בדיקת חמץ לספק טומאה ברה"י, ובנדון הקודם הגמ' מדמה בדיקת חמץ לספק טומאה ברה"ר.

על ובדק ולא אשכח - גל טמא שנתערב עם ב' גלים טהורים, ובדקו אחד או שניים ומצאו טהורים מה שנבדק טהור, ואם בדק שלשתם ומצאם טהורים לר"מ שלשתם טמאים, דכל מקום שהוא בחזקת טומאה ובדקו שם ולא מצאו טומאה, לר"מ לעולם הוא בחזקת טומאה עד שימצאו היכן הטומאה, ולחכמים אם בדק עד שהגיע לקרקע בתולה ולא מצא טומאה המקום טהור ותולים שבא עורב או עכבר ונטלה. וה"ה גבי בדיקת חמץ אם עכבר הכניס חמץ ובדק ולא מצא ובוזא אף לר"מ אומרים שעכבר אכלה, דבדיקת חמץ דרבנן. והתוס' כתבו דמשמעות הגמ' שגם בבדיקת חמץ נחלקו ר"מ ורבנן, והק' לר"מ כיון שבדק מה עוד הוא יכול לעשות, ות' דאיירי כשלא ביטל דחייב לבטל, ומהני ביטול משום דבדיקת חמץ דרבנן.

על ובדק ואשכח - שדה שנאבד בה קבר הנכנס לתוכה טמא, ואם נמצא בה קבר ואין ידוע אם זהו הקבר שאבד לרבי שאר השדה טהור, שאנו אומרים שזהו הקבר שאבד, ולרשב"ג חייב לבדוק את כל השדה. וה"ה לגבי חמץ אם הכניס עכבר חמץ לבית ומצאנו חמץ ואין ידוע אם זה החמץ שהעכבר הכניס.

הניח תשע ומצא עשר, או עשר ומצא תשע -

המניח מנה מעשר ומצא מאתים, לרבי חולין ומעשר מעורבים זה בזה, לרש"י יחללם על סלעים בשווי מנה, ולתוס' יקח מנה מאותם המעות עצמם, והק' התוס' הרי אין לחלל על סלעים. ולחכמים הכל חולין מפני שהמנה נטל ואלו מעות אחרים. ואם הניח מאתים ומצא מנה לרבי תולים שלקחו מנה אחד, ולרבנן תולים שלקחו הכל וכל המעות חולין. וה"ה לגבי חמץ אם הניח תשע ומצא עשר לחכמים חייב לבדוק את כל הבית שמא גררום חולדות והי' שנמצאו איש אחר הביאם. ואם הניח עשר ומצא תשע לרבי א"צ לחפש אלא אחד, (וכתבו התוס' שאחרי שימצא אחד א"צ לחפש יותר דרבי לטעמיה גבי קבר שתולים שהקבר הנמצא הוא זה שאבד). ולחכמים צריך לחפש את כל העשר. ואיירי שכל הככרות קשורים זה בזה, כמו שבמעות איירי בכיסים קשורים. ואף שבמעות אין לתלות בעכברים, תולים שלקחום קטנים.

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת - קרדום שאבד

בבית הבית טמא, שאני אומר שאדם טמא נכנס לבית ומשמש בכל הכלים, וכן אם הניח את הקרדום בזוית זו ומצאו בזוית אחרת הבית טמא, שאני אומר שאדם טמא נטלו מזוית לזוית, ולרשב"ג הבית טהור שאני

רבא מבאר שאף שר"י סובר שאין בודקים בזמן איסור חמץ שמא יבוא לאוכלו, בחדש מותר שהרי לא הותר אלא ע"י קיטוף ביד, שהרי אסור לקצור לפני העומר דכתיב "ראשית קצירכם", ורק טחינה בריחיים של יד ולא בשל מים, ורק הרקדה ע"י נפה בצדה התחתון שהיה הופכה על פניה, א"כ ע"י השינוי יזכור שלא לאכול את החדש.

ואביי שואל שכיון שמותר לקצור בבית השלחין ובעמקים כדרכו בחול, דממקום שאין אתה מביא עומר אתה קוצר, ותנן אין מביאים סולת למנחה מבית הזבלים או השלחין או העמקים מפני שאינה מן המובחר, א"כ למה אין חשש שיבוא לאוכלו. וכתבו התוס' שאף שבדיעבד כשר כיון שלכתחילה לא יביא מותר לקצור. ושייך איסור לכתחילה בדאורייתא, דאיכא מילי טובא דבעינן שישנה הכתוב לעכב.

התר משום פסידא – כתבו התוס' שההתר הוא במקום פסידא ולכן אסור לגדוש לפני העומר משום שאין פסידא אם ימתין, אבל בקצירה יש פסידא, וקמח וקלי התיר ר"י משום עולי רגלים ור"מ אסר בקמח, וקושית הגמ' מחמץ היא שאע"פ שאין פסידא מ"מ יש להתיר משום מצות ביעור כמו משום פסידא.

רב אשי רוצה לבאר ששיטת ר"י שגם בחדש לא הותר אלא קמח וקלי שאינם ראויים לאכילה, והגמ' דוחה שיש לחשוש שיאכל לפני שהתייבשה, ואי נימא שהקיטוף יזכיר לו, למה בשלחין ובעמקים מותר לקצור כדרכו.

ביאור הגמ' במחלוקת רבי יהודה וחכמים –

רבי יהודה אוסר רק בדבר שלא בדלים ממנו, ופעמים לא חוששים אף שאין בדלים ממנו – דבר שהאדם בודל ממנו כל השנה לא גזר ר"י, ולכן בחדש לא גזר ר"י, אבל בחמץ שלא בודל ממנו כל השנה חוששים שיבוא לאוכלו. ומה שהתיר ר"י לתת שפופרת ביצה עם שמן על פי הנר ואין חוששים שיסתפק מן השמן, מפני שמשום חומרא דשבת מיבדל בדילי. ולהכי התיר ר"י לקשור דלי בחבל דגרדי דמשום חומרא דשבת פרשי מאיסורי שבת, (אבל חבל דעלמא ודאי אסור דהוא קשר של קיימא). ומה שאסר ר"י לענוב חבל שנפסק (אלא יכרוך עליו לרש"י כריכה בעלמא ולתוס' מותר גם לקשור כיון שאינו מבטלו, ע"י פונדא אזור חלול או פסקיא רצועה שכורכים סביבות השוקיים) אינו מטעם גזירה, אלא משום דס"ל שעניבה זו קשירה. ומה שמצינו שאסור להקיז דם לבכור אף כשיש חשש שימות שהרי אסור להטיל בו מום, ואפי' לגרום

(ואת"ל שחוששים שירד לשם לצורכו רש"י לא גורס את"ל, ואינו שייך לספיקות הנ"ל), ילה"ס בככר בפי נחש, אם הטריחוהו רבנן לשכור מומחה שיוציאו, או שלא הטריחוהו להוציא ממון על כך ויבטלו בליבו. תיקו. וכתבו התוס' שדווקא כשהוא בפי נחש שיתכן שהנחש יוציא או יאכלו י"ל שלא חייבוהו להוציא ממון, אבל בסתם בדיקה אמר לעיל דניחא ליה לאיניש דעביד מצוה בממוניה.

זמני בדיקת חמץ

אור לארבעה עשר בודקים את החמץ. אמנם מי שלא בדק בזמן זה עדיין יש עליו חובת בדיקה. הגמרא תבאר עד מתי יש חיוב בדיקה, והאם יש זמן שאין לבדוק בו את החמץ מחשש שמא יבוא לאוכלו, ואגב זה מבארת הגמרא דברים נוספים שאסרו חכמים מחמת חשש אכילת דבר איסור וכדומה.

שיטת רבי יהודה שבודקים בליל י"ד, ובי"ד שחרית, ובזמן הביעור. הגמ' מבארת שאין כוונת ר"י שצריך לבדוק ג"פ, כיון שכתוב בתורה "לא יראה" "לא ימצא" ו"תשביתו" שהם ג' לשונות השבתה, דאף לר"י א"צ לבדוק בשלשתם כדמוכח בבבביתא, ובא ר"י לומר שלא יבדוק אח"כ שמא כיון שהוא עוסק בחמץ יבוא לאכול מן החמץ.

שיטת חכמים שאין חוששים שיאכל מן החמץ, ועל כן אם לא בדק בי"ד יבדוק בתוך המועד לרש"י היינו שעה שישית, ולתוס' היינו מתחילת שבע עד סוף הפסח, ואם לא בדק בתוך המועד יבדוק לאחר המועד לרש"י היינו משש שעות ולמעלה עד שתחשך, ולתוס' היינו לאחר הפסח, כדי שלא יבוא לאוכלו, (ולרש"י טעם הבדיקה הוא כדי שלא יעבור בבל יראה).

ומה שמשייר יניחנו בצניעא, כדי שלא יהיה צריך לבדוק אחריו.

ביאור מחלוקת ר"י וחכמים מתי גוזרים –

י"א הכנת קמח וקלי לפני הקרבת העומר –

סתירה בין איסור חדש לאיסור חמץ – לר"מ מה שהיה מצוי בירושלים קמח וקלי מיד אחרי הקרבת העומר היה שלא לרצון חכמים שקודם יו"ט קטפו חדש וטחנו ויבשו בתנור, ויש לחוש שיבוא לאוכלו, ולר"י היה זה ברצון חכמים. וזה סותר לכא' את מחלוקתם גבי חמץ שלר"י חוששים שמא יבוא לאוכלו ולרבנן אין חוששים.

ששתייהם מונחות מותר לאכול חמץ, וכשניטלה אחת ע"י שליח ב"ד בתחילת השעה החמישית תולין לא אוכלים ולא שורפים, וכשניטלו שתייהם היו שורפים), ולר"ג חולין מותר לאכול עד סוף שעה רביעית, ותרומה עד סוף שעה חמישית מפני שאסור להפסיד קדשים כל זמן שיכול לאוכלם.

זמן שריפת חמץ בתחילת השעה השישית לכו"ע, שאף שהשעה השישית מותרת מדאורייתא, גזרו עליה ואסור בהנאה שמא בשעה השביעית יחשוב שהיא שישית. ולהלן י"ב: יבואר למה אסרו חמץ לפני סוף שעה שישית.

עד כמה העדים יכולים לטעות ולא מתבטלת עדותם

מדאורייתא החמץ אסור רק מתחילת השעה השביעית, אמנם חכמים אסרו את החמץ כבר לפני זמן זה מחשש שאנשים יטעו בשעות. כמו כן מצינו לגבי עדות שגם כאשר שני עדים חלוקים בשעה שהם מעידים שבה אירע מעשה מסוים עדותם מתקבלת כשיש מקום לתלות שהם טעו בשעות. הגמרא מבארת עד כמה תולים בעדות שהאדם טועה בשעות, ומבארת לפי זה ממתני חכמים אסרו את החמץ.

טעות העדים בתאריכים - אם עד אחד מעיד שפלוני הרג את הנפש בשניים בחודש, והעד השני מעיד על שלשה בחודש, עדותן קיימת, מפני שבחקירות אמרו שניהם את אותו יום בשבוע, ותולים שאחד יודע שעברו את החודש והשני אינו יודע, וכיון שיש שטועים בזה, אע"פ שאנו מצויים לחלק עדותם ולהצילו, מ"מ באופן זה אין בידינו כח לפסול את העדות. וכתבו התוס' דה"ה שיכולים לטעות שזה יודע שהחודש חסר וזה אינו יודע, והטעם שלא שואלים אותם אם עברו את החודש כדי לדעת אם טעו, משום שמה שהושוּו ביום בשבוע מראה שאחד לא ידע בעיבור החודש, והגמ' בסנהדרין מוכיחה מכאן דאזלינן בתר רובא בדיני נפשות, שאף שכאן יש ראייה שטעה, אם לא היינו הולכים אחר הרוב היתה העדות מוכחשת מיד כשסתר אחד את השני בתאריך, ומה שאח"כ כיוונו לאותו יום בשבוע אינו מכשיר, דהוי חוזר ומגיד. ואם עד אחד אומר שזה היה בג' בחודש והשני אומר שזה היה בה' בחודש עדותן בטלה שבזה אין לטעות, וצריך שתהיה העדות מכוונת, והוא והם פטורים, דאין העדים נהרגים אלא ע"י הזמה. וכתבו התוס' שאף שכיוונו לאותו יום בשבוע הוי חוזר ומגיד, ואין תולים שטעה בשני עיבורים.

אסור דכתיב "כל מום", ואסור אף במקום שאין מטיל מום, שאין מטיל מום אלא בדבר שאין חוזר לקדמותו, כגון שחותך עצם או פוגם שפתו או אזנו, אבל בשאר מקומות שמתרפא אינו מום. ואע"פ שמיבדל בדילי מיניה דקדשים הכל בדילין מהם, משום שחוששים שמתוך שהוא בהול על ממונו שמא ימות יבוא להקיז דם במקום שנעשה בעל מום. ומה שאסר ר"י לקדר בהמה במסרק קטן ביו"ט אבל לקרצף והיינו במסרק ששיניו גסות מותר, היינו משום ששם שאין חשש שתמות אלא רק תצטער אינו בהול על ממונו, ולא חשש ר"י שאם נתיר לקרצוף יבואו לקדר דקידור בקירצוף לא מיחלף, אבל בחמץ חוששים שיחליף לחם מצה בלחם חמץ.

חכמים חוששים שיבוא לאכול את האיסור, וחוששים שיתחלף האיסור בהתר, ורק בחמץ מותר כיון שמחזר עליו לשורפו ואין לך זכרון לאיסור גדול מזה. ולכן בחדש חוששים שיבוא לאכול. ובשבת אסור לתת שפופרת ביצה (ואפי' של חרס שהיא מאוסה) עם שמן על פי הנר מפני שחוששים שיסתפק מן השמן וחייב משום מכבה, דשמן בשמן מיחלף שהרי כאן לא מחזר לשורפו כמו בחמץ. ואמנם מותר לענוב חבל שנפסק משום שעניבה בקשירה לא מיחלף, ומה שאסרו חכמים לקשור דלי בחבל שמא יניחו שם לעולם (ובפסקיא מותר שהוא קשר שאינו עשוי להתקיים, שאינו רוצה להפסיד הפסקיא שלו) היינו בחבל דגרדי שאינו ראוי למילוי מים תמיד, דחבל דגרדי מיחלף בחבל דעלמא. ומה שהתירו חכמים להקיז דם לבכור שיש חשש שימות, אף שהוא בהול על ממונו ויש לחוש שיעשה בו מום, משום שאם נאסור לגמרי כ"ש שיש לחוש שיעבור על התקנה ויעשה מום מתוך שהוא בהול ולא יזהר לעשותו במקום שאין עושה מום, מפני שהוא סבור שאין הבדל. וכתבו התוס' שלר"מ בחדש גזרו, אבל בבכור לא משום דאיכא פסידא. ובהמה אסרו חכמים קירצוף אטו קידור דס"ל דמיחלף קירצוף בקידור.

תחילת זמן איסור חמץ - לר"מ מותר לאכול עד סוף שעה חמישית ואין חוששים שייסבור על השעה השביעית שהיא חמישית, ולר"י מותר לאכול עד סוף שעה רביעית מפני שחוששים שייסבור בשעה השביעית שהיא חמישית, ומ"מ אינו שורף אלא יכול להאכיל לבהמתו, ובשעה החמישית תולין, (והיו מניחים בכל ערב פסח ב' חלות תודה חמץ פסולות ע"ג האיציטבא לסימן, בזמן

בסוף שתיים או בתחילת שלש. וכתבו התוס' שאין להכשיר באחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש, ולומר שהמעשה היה בארבע, מפני שאין תולים טעות בשניהם, ואין בודקים אולי כוונת האחד לסוף שלישית והשני לתחילת החמישית, דאין בודקים כדי להחמיר ולקיים עדותם. ולר"י אדם טועה במעט פחות מג' שעות והמעשה היה בתחילת שלש או בסוף חמש ואחד מהם טעה במעט פחות מג' שעות וכן"ל בדברי ר"מ.

חקירות - היו בודקים את העדים בדיני נפשות בשבע חקירות, והיינו באיזה שבוע ליובל, באיזה שנה לשמיטה, באיזה חודש בשנה, בכמה בחודש, באיזה יום בשבוע, באיזה שעה ובאיזה מקום. ואם אמר אחד מהם איני יודע עדותן בטלה, דהויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה, והזמה אינה אלא בעמנו הייתם, ואפי' אומר איני יודע באיזה שעה שאפשר להזימו שכל אותו היום היה במקום פלוני, מ"מ חקירת השעות א"א להזימה, והתורה ריבתה ז' חקירות, ואף שהעדים יכולים לטעות בשעות כנ"ל ואם יבואו להזימם יכולים לומר שטעו בשעות, מ"מ הרי אפשר להזימם על כל זמן הטעות, והיינו באחד אומר בשתיים ואחד אומר בשלש לר"מ שאדם טועה בב' שעות, צריכים המזימים לומר עמנו הייתם מתחילת השעה הראשונה עד סוף החמישית, ולא קודם כי אין טועים בין יום ללילה, ואין לומר שהמעשה היה בשעה החמישית והמזימים טעו בשעה הרביעית וחשבו שהיא חמישית, דאין לתלות טעות בשני עדים. תוס'. ולר"י שאדם טועה ג' שעות, צריכים המזימים לומר עמנו הייתם מתחילת השעה הראשונה (ולא קודם כנ"ל) עד סוף השעה השישית, ולא יותר כי החמה עוברת ממזרח למערב. ומ"מ כל זה לענין לחייב את העדים מיתה, אבל העדות בטלה כבר כאשר ע"י ההזמה נמצא שאין שני העדים מעידים על אותה שעה.

למה שואלים את העדים באיזה יום - כתבו התוס' שאף שכיוונו העדים באיזה יום בחודש, ואם יכחישו זה את זה ביום השבוע הוי חוזר ומגיד, מ"מ כיון דילפינן מקרא ז' חקירות צריך שלא יכחישו זה את זה בחקירות, א"נ נ"מ כשאחד אומר ב' בחודש והשני אומר ג' בחודש.

בדיקות - היו שואלים אותם מכירים אתם אותו, התרייתם בו, במה הרגו בסייף או באריון, כליו שחורים או לבנים, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח אם היו אומרים איני יודע ואפי' שניהם אינם יודעים עדותן קיימת דלא שייך בהם הזמה, דמה עמנו הייתם שייך בכליו שחורים או לבנים.

טעות העדים בשעות - שיטת ר"מ שאם אחד אומר בשתיים ואחד אומר בשלש עדותן קיימת, ואם אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה, ולר"י אף בזה עדותן קיימת, אא"כ זה אומר בשעה חמישית וזה אומר בשביעית דהוי הכחשה, כיון שבחמישית החמה במזרח ובשביעית היא במערב ואפשר לבדוק את זה ע"י הצל. וכתבו התוס' דמה שמבואר בגמ' שבאחד אומר בשתיים וכו' עדותן קיימת, ואף אם נשאל ויאמר העד שכיוונו לתחילת שעה שניה, אין לפוסלו מחמת שזמן זה הוא לפני הנץ, והעד השני מעיד על אחרי הנץ, ד"ל שאין בני אדם בקיאים בשעות ובאמת זה היה אחרי הנץ והוא סבור שזה תחילת השעה השניה.

ביאור מחלוקת ר"מ ור"י -

אביי מבאר שלר"מ אין אדם טועה כלל והטועה הוא שקרן, ומה שר"מ מכשיר עדות שאחד אומר שתיים ואחד אומר שלש משום ששניהם העידו על רגע אחד, והמעשה היה ביציאת השעה השניה וכניסת השלישית, ועד אחד התכוין לסוף השניה והשני התכוין לתחילת השלישית. ולר"י אדם טועה עד חצי שעה, ותולים שהמעשה היה בארבע ומחצה, ועד אחד סבר שהיה בסוף השעה השלישית, והעד השני סבר שהיה בתחילת השעה החמישית.

ללישנא בתרא אביי מבאר שלר"מ אדם טועה במשהו, והמעשה היה או בסוף השעה השלישית או בתחילת הרביעית, ואחד מהם טעה במשהו, ולר"י אדם טועה בשעה ומשהו, והמעשה היה או בסוף שלש או בתחילת חמש, ואחד מהם טעה בשעה ומשהו.

י"ב. רבא דוחה את דברי אביי וסובר שאין מנסים לצרף את עדותם, אלא לחלק עדותם ולהציל את הנפש דרחמנא אמר "והצילו העדה", וכיון שיתכן לומר שכונת הראשון לתחילת שלש וכוונת השני לסוף חמש והעדות מוכחשת, א"כ אין להורגו, אלא בהכרח שגם אם נחלק את עדותם כמה שנוכל עדיין אין כאן הכחשה, דשייך גם כזו טעות.

רבא מבאר שלר"מ אדם טועה במעט פחות משתי שעות, ואפי' אם המעשה היה או בתחילת השעה השניה או בסוף השלישית, ואחד מהם טעה במעט פחות משתי שעות, וא"כ אף אם נחלק את עדותם שייך טעות, ואין בכוחנו לבטל את העדות, וכ"ש אם המעשה היה

מ"מ הרי אין זה אלא שלא בשעת ביעורו, אבל בשעת ביעורו השבתתו בכל דבר.

רב אשי מסכים עם התירושים הללו, וממילא אצ"ל שנחלקו תנאים בדעת ר"מ ור"י.

מתי סובר ר"י שביעור חמץ בשריפה - לרש"י שלא בשעת ביעורו והיינו בשעה שישיית שהחמץ מותר מדאורייתא, השבתתו בשריפה, ובשעת ביעורו והיינו אחרי שעה שישיית, השבתתו בכל דבר, ושאלת הגמ' היא למה לא ימתין עד אחר זמן ביעורו. ולתוס' אין להשהות את החמץ עד זמן ביעורו, ומ"מ אם שהה השבתתו בשריפה דיליף מנותר, ובשעת ביעורו היינו בשש שאין מצווה להשביתו אלא מדרבנן השבתתו בכל דבר.

זמן אכילה - שעה ראשונה מאכל לודים שהם רעבתנים, ושניה מאכל ליסטים שהם רעבתנים אלא שישינים שעה ראשונה מפני שהיו נעורים בליה, שלישיית מאכל יורשים כיון שלא עמלו בו, ואע"פ שאינם רעבתנים, רביעית מאכל כל אדם, חמישיית מאכל פועלים, שישיית מאכל תלמידי חכמים, מכאן ואילך הרי הוא כזרק אבן לחמת, והיינו אם לא טעים מידי בצפרא.

י"ג. מתי סוף זמן אכילת חמץ להלכה - רב נחמן אמר בשם רב שהלכה כר"י דתולין כל חמש, ואין לומר שהלכה כר"מ שאוכלים כל חמש משום שסתם תנא כוותיה דר"מ, דתנן כל שעה שמותר לאכול מאכיל וכו' ומשמע שאם אסור לאכול אסור להאכיל, ולר"י הרי בשעה חמישיית אסור לאכול ומותר להאכיל, שקשה מהו לשון "מותר" אמאי לא תני "אוכל" ואוקימנא כר"ג שכל שעה שלכהן מותר לאכול מותר לישראל להאכיל, ומ"מ אין הלכה כר"ג שהרי לפי זה סתם כוותיה, דאב"א סמיך. תוס'. ואין הלכה כר"ג אף שהלכה כמכריע משום שאין כאן הכרעה אלא טעם חדש שהרי ר"מ ור"י לא הזכירו בדבריהם תרומה כלל ואין הכרעת שלישיית מכרעת.

וכן רבי פסק הלכה כר"י באחד שהפקיד דיסקיא מלאה חמץ אצל יוחנן חקוקאה, ונקבוה עכברים והיה החמץ מבצבץ ויוצא והיה נחסר, ובי"ד ניסן החמץ בזול, ולא התיר למוכרה אלא בשעה חמישיית, וגם אז אמר למוכרה דווקא לנכרים.

ביעור חמץ כשחל י"ד בשבת - לרבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא בשם רבי יהושע מבערים את

י"ב: עד אחד אומר קודם הנץ ועד אחד אומר לאחר הנץ או בתוך הנץ כשמתחיל הנץ עדותן בטילה, ואין אומרים שבתוך הנץ היינו זהרורי בעלמא.

למה אסרו חכמים חמץ לפני סוף שעה שישיית

לר"מ מותר לאכול חמץ עד שעה שישיית, ולר"י עד שעה חמישיית, ומדאורייתא אין האיסור אלא אחרי שש שעות.

הגמ' אומרת שא"א לבאר שטעם מחלוקתם היא כמו שנחלקו לגבי עדות כמה אדם יכול לטעות, שהרי לאביי לר"מ לל"ק אין אדם טועה כלל, ולל"ב אדם טועה משהו, ולר"י לל"ק אדם טועה חצי שעה ולל"ב שעה ומשהו, וא"כ אף גבי חמץ אין לאסור יותר מהזמנים הללו.

אביי מתרץ שבעדות חוששים רק לזמנים הללו מפני שעדות מסורה לזריזים שאין אדם בא להעיד על הנפש אם אינו בקי בשעות, כי יודע שידרשוהו בדרישה וחקירה, אבל **בחמץ המסור לכל חוששים יותר**.

ולר"ב קשה שהרי לר"מ אדם טועה ב' שעות חסר משהו, ולר"י ג' שעות חסר משהו, וא"כ למה בחמץ חוששים פחות.

הגמ' מבארת שלר"מ מותר בשעה חמישיית כי אין מחליפים שעה שביעית בחמישיית שהרי **בחמש החמה במזרח ובשבע במערב**, אבל מחליפים שעה שביעית בששישיית, כיון שבשישיית החמה **בי קרנתא** ואין יודעים אם היא במזרח או במערב. וכתבו התוס' שלעיל מבואר שלאביי אין טועים בין שעה שישיית לשביעית, היינו בעדות המסורה לזריזים, או דנימא שאביי חולק על הסברא שהחמה בי קרנתא.

ולר"י צ"ל שבחמץ חוששים יותר מלר"מ, מפני שחמץ מסור לכל ומ"מ אין טועים ג' שעות מפני החמה, או **גזירה משום יום המעונן**, ומ"מ לא אסרו שעה רביעית כי היא זמן סעודה לכל והכל בקיין בה (ומ"מ זה סברא רק לגבי אכילה ולא לגבי עדות. תוס'). אבל אין הטעם שאסרו שעה חמישיית לר"י כדי שילקט עצים לשריפה, דאף שלר"י אין ביעור חמץ אלא שריפה,

בי"ד עצמם הם המפקידים. ובמחזיר אבידה יכול לשום בעצמו, דליכא חשד, שהרי הוא מחזיר אבידה.

איזה סימן היו עושים לסוף זמן אכילת

חמץ

י"ג: הר הבית היה סטיו כפול, והיה על גביו איצטבא שהיתה נקראת איסטוונית, והיו מניחים על גג האיצטבא (ולא על גבה - על הכסא ממש) שתי חלות תודה לסימן, כל זמן שהיו מונחות היה מותר לאכול חמץ, וכשניטלה אחת תולין לא אוכלים ולא שורפים, וכשניטלו שתיהן שורפין.

שתי חלות תודה אלו לרב חנינא היו פסולות בלינה, מפני שכיון שאין מביאים תודה בחג המצות מפני החמץ שבה, ואף לא בי"ד מפני שאין מביאין קדשים לבית הפסול באופן שיתמעט זמן אכילה שקבעה לו תורה ונמצא בא לידי נותר, ואם יביא תודה בי"ד לא יוכלו לאכול את הלחם אלא עד שש שעות, וממילא כולם כל אלו שהיו צריכים להביא תודה ברגל היו מביאים בי"ג, וחלות תודה הם מ' חלות וי' מהם חמץ, ומתוך שהיו מרובות ולא היו מספיק אוכלים, היו נפסלות בלינה בבוקר של יום י"ד, שזמן אכילתם יום ולילה, וחלות אלו היו מניחים ע"ג האיצטבא, אבל כשרות לא היו מניחים שם כדי לפוסלם בידים.

ואין לומר שהיה מביא לחם שאמר זו תודה זה לחמה ואבד הזבח, שא"א להביא זבח אחר, ויש עליהם קדושת הגוף משעה שאמר הרי אלו לתודתי, ואין להם התר עד השחיטה וזריקת הדם, שרק אז חלה עליהם קדושת הגוף, ולפני כן אין נפסלות בלינה ובטבול יום, ואם נטמאו נפדים ויוצאים לחולין, (אבל אם אבד הלחם מביא לחם אחר). שהרי לא היו מניחים חלות אלו ע"ג האיצטבא, כיון שיכול לפדותם ולהוציאם לחולין, וכיון שיש להם תקנה אין להפסיד קדשים. לשית רש"י היו פודים את הלחם והיה יוצא לחולין, ובדמים היו קונים תודה או לחם לתודה אחרת, ולתוס' אין הדמים ראויים לתודה אחרת, ומ"מ היו פודים שמא ימצאו את התודה שאבדה, או שקושיית הגמ' שיפדה על שו"פ, כיון שאין הפסד להקדש.

ולרבי ינאי איירי בחלות שנשחט עליהם הזבח ונשפך הדם, לרש"י היינו אפילו לא היה להם פסול גדול כפסול לינה, ואמנם לא היה אפשר לאוכלם. ולתוס' הגמ' חוזרת

החמץ לפני שבת, ושורפים תרומה תלויה - ספק אם נטמאה, וטמאה, ומשייר תרומה טהורה, וכ"ש חולין שאוכליהם מרובים. (תוס'). מזון ב' סעודות כדי לאכול עד ד' שעות אבל סעודה שלישית לא דאסור לאכול מן המנחה ולמעלה, וקבעו הלכה כמותו לענין ביעור בערב שבת, אבל אין ראייה אם קבעו הלכה כמותו לענין שעה חמישית. ולרבנן אין שורפים תרומה טהורה כלל שמא ימצא לה אוכלים ואין להפסידה בידים, ואם לא ימצא יאכיל מחר לכלבי כהנים או יבטל בליבו, ואף אם בקשו ולא מצאו שמא לנו בתוך התחום מחוץ לחומה, ומ"מ תלויות ישרפו ואין חוששים שיבוא אליהו ויטהרם, דאין אליהו בא בערבי שבתות ויו"ט מפני הטורח להכין סעודה.

איסור שריפת תרומה - כתבו התוס' דאף אי נימא דאסור לשרוף תרומה דכתיב "משמרת תרומתי" כמו שאסור לטמאה, מ"מ בחמץ שעומד להאסר וללכת לאיבוד מותר לשרוף אף שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, כמו שר"מ מתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח.

והייתם נקיים - גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטים לאחרים ואין פורטים לעצמם, וכן גבאי תמחוי שאין להם עניים לחלק מוכרים לאחרים ואין מוכרים לעצמם, שנא' "והייתם נקיים מד' ומישראל" ויכולים לחשוד בהם שקנו בזול.

המפקיד פירות אצל חברו ונחסרו אם נחסרו יותר מכדי חסרונם מוכרם בבי"ד, ואם נחסרו בכדי חסרונם לת"ק לא יגע בהם אפי' הם אבודים שנחסרים והולכים, ולרשב"ג מוכרם בבי"ד. לרש"י כדי חסרונם היינו חסרון הרגיל של הפירות הקצוב בהמפקיד אבל שיטת התוס' שבאופן זה אף לרשב"ג אינו מוכרם, אלא איירי שחסרו בחודש אחד פחות ממה שרגילים להתחסר בשנה.

ישראל שהפקידו אצלו חמץ לפני פסח הגמ' דנה לאסור עליו לקנותו לעצמו משום חשד, ולהתיר למוכרו לאחרים אף לת"ק שהרי כאן החמץ יפסד לגמרי.

מתי צריך בי"ד בשעת מכירה - כתבו התוס' שאלמנה מוכרת לאחרים שלא בבי"ד, ובבי"ד מוכרת אף לעצמה, משום חינא. ובמפקיד צריך בי"ד בשעת מכירה אפי' כשנתנו לו בבי"ד רשות למכור. ובכיסתא דיתמי יכול לעכב לעצמו בדיעבד, או ששם

אב הטומאה - אדם שנטמא ממת, או כלי מתכת שנטמא מטמא מת או כלי אחר שנטמא ממת (וי"א שבכל כלי חוץ מכלי חרס נאמר הדין שחרב הרי הוא כחלל), וכן זב זבה נדה ויולדת, מצורע, נבלת בעלי חיים, משכב ומושב של זב וכדומה, מי חטאת (של פרה אדומה), וכו', הרי הם אב הטומאה. אב הטומאה מטמא בין אדם וכלים ובין אוכלין ומשקין, ועושה אותם ולד הטומאה (ראשון לטומאה).

חרב הרי הוא כחלל - כלי שנטמא ממת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמו המת עצמו, דכתיב "בחלל חרב" - חרב הרי היא כחלל. וכן כלי שנגע בטמא מת שהוא אב הטומאה, גם הכלי נעשה אב הטומאה. ונחלקו הראשונים אם דין זה הוא רק בכלי מתכת (רש"י פסחים י"ד: ועוד ראשונים), או שדין זה נאמר בכל הכלים מלבד כלי חרס (רמב"ם). אדם הנוגע בכלי שנגע במת, הרי הוא טמא שבעת ימים כאילו נגע במת עצמו.

ולד הטומאה - אדם וכלים או אוכלין ומשקין שנטמאו מאב הטומאה הרי הם ולד הטומאה, והם נעשים ראשון לטומאה, והם עצמם אינם מטמאים אלא אוכלין ומשקין ועושים אותם שני לטומאה, אבל אדם וכלים אינם נעשים שני לטומאה. ושני לטומאה שנגע באוכלין ומשקין עושה אותם שלישי, וטומאת שלישי נחשבת טומאה רק לענין תרומה וקדשים, ולא לחולין. שלישי שנגע באוכלין ומשקין עושה אותם רביעי, וטומאת רביעי נחשבת טומאה רק בקדשים (דאם מחוסר כיפורים שהוא מותר בתרומה פסול בקודש, כ"ש ששלישי לטומאה שהוא פסול בתרומה יעשה רביעי בקודש), ולא בתרומה או בחולין. שיטת רבי עקיבא (י"ח). שכך שהוא שני לטומאה עושה שלישי אף בחולין, אמנם מבואר בגמ' (י"ט). שגם ר"ע מודה שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים.

איסור לטמא תרומה

כתיב "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי" ודרשו חכמים שצריך לשמור את התרומה בטהרה, וכ"ש שאסור לטמאה בידיים. ודין זה הוא גם בקדשים כמבואר ברש"י חולין ב: ד"ה ובמוקדשין, ובקדשים כתיב נמי "בכל קודש לא תגע".

בתרומה טמאה - מבואר בסוגין שמוותר להוסיף טומאה לתרומה טמאה, והיינו שאם היא שלישי לטומאה מותר לעשותה שני או ראשון, (ואין נדון אם מותר לעשותם אב הטומאה ע"י נגיעתם במת עצמו, מפני שאוכל או משקה שנגע במת לא נעשה אב הטומאה).

בתרומה תלויה - (ספק טמאה) דעת רבי אליעזר (פסחים ט"ו. כ: בכורות ל"ג:) שגם בתרומה תלויה יש דין "משמרת תרומותי" וצריך לשומרה בטהרה, ודעת רבי יהושע שמוותר לגרום לה טומאה, אבל גם לרבי יהושע אסור (מדרבנן. פני יהושע) לטמאה בידיים. ודעת רבי יוסי ברבי חנינא (פסחים כ:). שלרבי שמעון אליבא דרבי יהושע מותר לטמא בידיים תרומה תלויה, ולרבי יוסי לא התיר רבי יהושע אלא לגרום לה טומאה ולא לטמאה בידיים.

בה והיו החלות פסולות, שכיון שנשחט עליהם הזבח נתקדש גופם, ונפסלו בלינה, ומ"מ אם לא שנשפך דמם זה דוחק לומר שלא נמצא מי שיאכל את הלחם, שהרי הוא מותר לזרים. ובירושלמי משמע שהיה מצוי ב"ג שישפך דם של אחת התודות מפני שכולם היו מביאים והיו ממהרים בהקרבתם. וכיון שנשחט עליהם הזבח ונשפך הדם שוב אין להם תקנה, ואין טעונות שריפה אלא עיבור צורה, דהנה לגבי שתי הלחם שתלויים בשני כבשי שלמים שאין קדושים אלא בזביחתם, אם שחט את הכבשים לשמן וגם זרק את הדם לשמן התקדש הלחם, ואם שחט זרק שלא לשמן או ששחט שלא לשמן וזרק לשמן. תוס'. לא קידש הלחם, ואם שחט לשמן וזרק שלא לשמן לרבי הלחם קדוש ליפסל ביוצא ושלא יפדה עוד ובתוס' כתבו שי"א שהוא תופס פדיונו אמנם הוא עצמו אינו יוצא לחולין. ואינו קדוש ואסור באכילה, אע"פ שהכבשים מותרים כקרובן שלא לשמה ונעשה כשלמים דעלמא, ולר"א בר"ש אינו קדוש. וא"כ הכא איירי בלחם שנשחט הקרבן לשמה וזרק שלא לשמה, וכרבי שהשחיטה מקדשת את הלחם ואינו נפדה.

או דנימא דאיירי הכא שנתקבל הדם בנוס ואח"כ נשפך, ור"א בר"ש סובר כאביו שכל העומד לזרוק שאינו מחוסר אלא זריקה כזרוק דמי שחל עליו פסולי קדשי קדשים, אבל אינו מותר באכילה עד הזריקה. וכתבו התוס' שאם זרק שלא לשמן איגלאי מילתא שאינו כזרוק, ואם פיגל בזריקה נחשב כזרוק לגבי עצמו, אבל לשאר דברים המתקדשים עם הזבח אינו כזרוק.

ולרבי אלעזר היו מניחים ע"ג האיצטבא חלות כשרות, וכרשב"ג שתרומה נאכלת כל חמש והיו אוכלים את האחרונה בסוף חמש (תוס'), וכל זמן שמונחות וכו'.

י"ד. ולאבא שאול היו ב' פרות חורשות בהר המשחה הר הזיתים, וכששתיהם חורשות היו אוכלים, ניטלה אחת וכו', והביאו התוס' מהירושלמי שהיו נראות כחורשות, שהרי מסברא היו נוהגים שם שלא לעשות מלאכה ב"ד, כיון שהיו באים לשם ממקומות שנהגו כן.

הקדמה לסוגית רבי חנינא סגן הכהנים

דרגות הטומאה

אבי אבות הטומאה - אדם מת, והוא נקרא כך מפני שאדם הנטמא ממנו נעשה בעצמו אב הטומאה.

טהור), והיינו כשנטמאו בעזרה, שאז הם טהורים אפילו אם יצאו לחוץ, אבל אם נטמאו בחוץ והכניסם לפנים הרי הם נשאים בטומאתם. וכיון שבדאורייתא אין חילוק בין משקי בית מטבחים לשאר משקין, בהכרח איירי בדבר שאינו טמא אלא מדרבנן, ובמשקי בית מטבחים לא גזרו טומאה משום הפסד קדשים. לרב הכונה שמשקי בית מטבחים הם עצמם טהורים, דטומאת משקין דרבנן ובמשקי בית מטבחים לא גזרו חכמים טומאה, (ולדבריו הא דמבואר בברייתא שדם קרבנות מקבל טומאה, ברייתא זו חולקת על יוסי בן יעזר), ולשמואל הכונה שאינם מטמאים אחרים, אבל טומאת עצמם דאורייתא וכן"ל. והנה לפי גירסה זו (משקי בית מטבחים) שמן ויין של נסכים טמאים מדרבנן, אמנם לוי גורס משקי בית מדבחים דכן, ולפי זה גם שמן ויין של נסכים טהורים, והגמרא מוכיחה שלוי סובר שהכונה שאינם מטמאים אחרים, אבל הם עצמם טמאים. שיטת רבי שמעון שמשקי בית מטבחים טהורים רק במים שבקרקע ויש בהם שיעור מקוה להטבלת מחטים וצינוריות (רביעית), אבל בפחות משיעור זה או מים שבכלים או דם טמא אף בעזרה.

שיעור טומאת משקין לטמא אחרים הוא בכל שהוא, והתוס' (י"ד). שואלים מהא דאיתא בע"ז ל"א שיין נסך מטמא ברביעית. ותרצו א' איירי בפסול גויה (אדם ששתה משקין טמאים). ב' איירי בדברים שהם טמאים רק מדאורייתא. ג' מדאורייתא משקין מטמאים רק ברביעית, ומדרבנן בכל שהוא.

גזרו חכמים שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות **תחילה** (חוץ מטבול יום שהוא עושה שלישי מדאורייתא), והיינו שכל משקה שנטמא מראשון או משני לטומאה שהם בכוחם לפסול תרומה, מטמא משקין ועושה אותם ראשון לטומאה, אפילו אם הם חולין. (י"ד:). וגם משקין שנגעו בידים, שגזרו חכמים שסתם ידים הם שניות לטומאה, נעשו המשקין ראשון לטומאה. (י"ז:). וטעם גזירה זו הוא שכיון שמשקין מקבלים טומאה ללא הכשר, גזרו חכמים להחמיר בהם.

נבואת חגי בענין קבלת טומאה - כתיב (חגי ב') כה אמר ד' צבקות שאל נא את הכהנים תורה לאמר. הן ישא איש בשר קודש (-שרץ) בכנף בגדו, ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנוזל ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל, היקדש, ויענו הכהנים ויאמרו לא. ויאמר חגי אם יגע טמא נפש בכל אלה, היטמא, ויענו הכהנים ויאמרו יטמא. ויען חגי ויאמר, כן העם הזה וכן הגוי הזה לפני נאם ד', וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא. והיינו שחגי הנביא בדק את הכהנים אחרי שהתחילו לבנות את הבית השני אם הם בקיאים בהלכות טומאה, כיון ששכחו אותם בימי הגלות שלא נתעסקו בקדשים, ושאלם על ב' מקרים אם זה טמא, בראשון ענו לו שזה טהור ובשני אמרו לו שזה טמא. ויש לדון מה היו השאלות, והאם צדקו הכהנים בתשובותיהם. לפי רב השאלה הראשונה היתה אם רביעי לטומאה בקודש טמא, וטעו במה שאמר שאינו טמא, והשאלה השניה או שהיא גם על רביעי בקודש שתחילת הטומאה היא ממת, ובזה ידעו הכהנים

תרומה שהיא הולכת לאיבוד (חבית תרומה שנשברה בגת העליונה והיא עומדת לרדת לגת התחתונה שיש שם חולין טמאים, ואינו יכול להציל אפילו רביעית מלהטמא, ואין בחולין פי מאה מהתרומה), לרבי אליעזר אסור לטמאה בידים, ורבי יהושע מתיר לטמאה בידים. ונחלקו ר"מ ורבי יוסי (ברייתא פסחים כ: וכן ביאר ריש לקיש שם ט"ו) בדעת רבי יהושע, לרבי מאיר (מתני' פסחים י"ד) ורבי שמעון (ברייתא פסחים כ:); רבי יהושע מתיר בכל גוונא לטמא דבר שהולך לאיבוד, ולכן מותר לשרוף בערב פסח תרומה טהורה ותמאה יחד, ולרבי יוסי (פסחים י"ד: כ:). רק במקום הפסד מרובה מתיר רבי יהושע, אבל בחמץ שאינו אלא הפסד מועט (להביא עוד עצים כדי לשרופם בנפרד) רבי יהושע מודה שאסור.

תרומה שהיא טמאה מדרבנן, לרבי יוחנן (פסחים ט"ו:); רבי מאיר מתיר לטמאה טומאה דאורייתא, ורבי יוסי אוסר.

מקרים נוספים שיש מתירים בהם לטמא תרומה - חמץ משעה שביעית ואילך שהוא אסור מדאורייתא, דעת רי"ח שלכו"ע מותר לטמאו בידים, (דכיון שהחמץ אסור מדאורייתא אין לך טומאה גדולה מזו. רש"י). פיגול נותר וטמא, לב"ש אסור לשרופם יחד, וב"ה מתירים, מפני שפיגול ונותר מטמאים את הידים מדרבנן. פת שעייפשה והכלב יכול לאוכלה מותר לשרופה עם דבר טמא. (ט"ו:)

טומאה באוכלין ומשקין

האם אוכל מטמא אוכל - איתא בברייתא (י"ד). יכול יהא אוכל מטמא אוכל, תלמוד לומר "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא" הוא טמא ואין עושה כיוצא בו טמא. אמנם שיטת אב"י שדין זה הוא רק בחולין, אבל בתרומה וקדשים אוכל מטמא אוכל, ובשיטת רבא יש מחלוקת אם רק בקדשים אוכל מטמא אוכל, או שגם בקדשים אין אוכל מטמא אוכל.

האם משקין מקבלים או מעבירים טומאה - דעת רבא (י"ד:); שלשיטת ר"ע משקין מעבירים טומאה לדבר אחר מדאורייתא. ודעת רבי ירמיה (ט"ו:); לרבי יוסי ורבי יהודה ורבי שמעון משקין מעבירים טומאה לדבר אחר מדאורייתא (לרבי יוסי ור"ש דווקא לאוכלין, ורבי יהודה סבר שגם לכלים, וחזר בו (י"ז:). עוד מבואר בגמ' (י"ח). שרבי יוסי אמר זאת לשיטת רבו ר"ע, דדריש יטמא יטמא, שמשקה מטמא אוכל, אבל רבי יוסי עצמו סובר שמשקה מטמא אוכל רק מדרבנן, ולר"מ ורבי אלעזר רק מדרבנן משקין מעבירים טומאה, ולרבי יהודה ונ"מ כשיש ספק בטומאת המשקין שאם זה דאורייתא ספיקו לחומרא ואם זה מדרבנן ספיקו לקולא. שיטת שמואל (ט"ז). שמדאורייתא משקין מקבלים טומאה דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא", אבל אינם מטמאים דבר אחר אלא מדרבנן, ולרב אף טומאת עצמם היא רק מדרבנן, (והא דכתיב "יטמא" הכונה שמשקין מכשירים אוכלין לקבל טומאה).

משקי בית מטבחים - יוסי בן יעזר איש צרידה העיד שמשקי בית מטבחים (בית המטבחים שבעזרה כגון הדם והמים) דכן (-

ז' לא מציינו טומאה שעושה כיוצא בה. והיינו שאוכל אינו מטמא משקה, ומשקה אינו מטמא אוכל. הגמרא מביאה כמה ילפותות לדין זה. (י"ח.).

ח' צירוף כלי- שני מאכלים של קדשים שנמצאים בכלי אחד ונגע טמא באחד מהם, גם השני נטמא, אבל בתרומה וחולין לא נאמר דין זה. דעת רבי עקיבא שדין זה הוא דרבנן (והוא שייך גם בגחלים ולבונה שטומאתם דרבנן משום חיבת הקודש), ודעת רבי חנין שדין זה הוא דאורייתא, דכתיב "כף אחת וכו'" הכתוב עשה כל מה שבכף לאחת. (י"ט.).

ט' אין טומאת ידים במקדש. והיינו שמה שתיקנו חכמים שסתם ידים ללא נטילה, או ידים שנגעו בראשון לטומאה, הם שניות לטומאה (דמדאורייתא אין אדם נטמא אלא מאב הטומאה) ופוסלות תרומה וקדשים, לא גזרו חכמים גזירה זו במקדש. (י"ט.).

י' חיבת הקודש- חביבות הקדשים גורמת להם דינים מיוחדים לענין טומאה, והיינו שגם דבר שאינו אוכל כגון עצים ולבונה מקבל טומאת אוכלין, וכן אוכלין שלא הוכשרו לקבל טומאה מקבלים טומאה. והגמרא מסתפקת אם רק הקדשים עצמם נפסלים, או שהם גם מטמאים דברים אחרים. (כ.). ונחלקו רש"י ותוס' (י"ט.) אם דין חיבת הקודש הוא דאורייתא או דרבנן.

ביאור הגמרא על מתני' י"ד.

א' חידושו של רבי חנינא סגן הכהנים שמוותר לשרוף בשר טמא אע"פ שמוסיפים בכך טומאה על טומאתו. והגמ' מבארת דבריו בב' אופנים: א' ששלישי לטומאה מותר לעשותו שני (י"ד.). ב' שדבר שהוא טמא מדרבנן מותר לטמאו טומאה דאורייתא. (י"ד.). והגמרא (י"ד.) דנה בדבריו האם מדאורייתא אוכל מטמא אוכל או לא.

ב' חידושו של ר"ע ששלישי לטומאה מותר לעשותו ראשון לטומאה. ואיירי ר"ע בנר של מתכת שנטמא בטמא מת שהוא נעשה אב הטומאה משום ש"חרב הרי הוא כחלל". (י"ד.). והגמרא מוכיחה שדעתו שמשקין מטמאים אוכלין מדאורייתא, (ולחלן ט"ו: ט"ז: מובאים עוד שיטות בזה).

ג' דעתו של ר"מ שמוותר לשרוף בזמן ביעור חמץ תרומת חמץ טהורה עם הטמאה, ורבי יוסי אוסר. שיטת ריש לקיש (ט"ו.) שהמחלוקת היא בדעת רבי יהושע שמתיר לטמא בידים תרומה שעומדת להטמא, האם אפשר למווד מדבריו להתיר בחמץ וכנ"ל, או שרק במקום הפסד מרובה רבי יהושע מתיר. ורבי יוחנן (ט"ו:) מבאר שהמחלוקת היא בדעת רבי חנינא סגן הכהנים האם הוא מתיר לטמא בטומאה דאורייתא דבר שהוא טמא מדרבנן, וממילא מותר לטמא חמץ בזמן איסור חמץ דרבנן, או שר"ח איירי בטומאה דאורייתא, וממילא רק בזמן איסור חמץ דאורייתא מותר, וזה תלוי אם משקים מטמאים אוכל מדאורייתא, והגמרא (ט"ז.) מביאה את השיטות בזה.

שזה טמא, או שהיא על שלישי בקודש, ובזה ידעו הכהנים שזה טמא. ולשמואל השאלה הראשונה היא על חמישי בקודש וטיהרה, והשניה על רביעי בקודש וטימאו, וצדקו בתשובותיהם.

כללים ודינים נוספים שהוזכרו בסוגיה לפי סדר הסוגיות

א' דבר המטמא אחרים נחשב טמא, אבל דבר שהוא עצמו טמא ואינו מטמא אחרים (כגון שלישי בתרומה או רביעי בקודש) נחשב פסול ולא טמא.

ב' טבול יום- טמא שטבל הרי הוא טהור מיד, אמנם לענין תרומה וקדשים הוא צריך להמתין להערב שמש, ועד אז הרי הוא "טבול יום" ואם הוא נגע בתרומה וקדשים הרי הם שלישי לטומאה. (י"ד.).

ג' הכשר אוכלין לקבלת טומאה- אין אוכלין מקבלים טומאה אלא אם הוכשרו לקבל טומאה ע"י אחד משבעה משקין. ובעלי חיים כיון שאינם מקבלים טומאה אלא במיתתם צריך שיהיו עליהם משקין בשעת מיתתם כדי שיוכשרו לקבל טומאה. ומים מכשירים לקבל טומאה בין אם הם מחוברים לקרקע בין אם הם תלושים. ודם קדשים אינו מכשיר, דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים" ודם קדשים אינו נשפך כמים, וכן משקי בית מטבחיא (מים שבעזרה) אינם מכשירים. ודם התמצית (שיוצא מהבהמה לאחר מיתתה) אף בחולין אינו מכשיר, דכתיב "כי הדם הוא בנפש יכפר" אינו רוי דם אלא דם שהנפש יוצאת בו. (ט"ז.).

ד' רצוי ציץ- כתיב "והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עוון הקדשים", ואיתא בברייתא שהציץ מכפר על עוון טומאה דווקא, ולא על עוון פיגול ונותר, (דמציינו קולא בטומאה שהותרה מכללה בציבור), ורצוי זה הוא בין בדם בין בחלב בין בבשר, שנטמאו בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון, בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור. ואי נימא שטומאת משקין דרבנן, מדאורייתא הציץ מרצה רק על קומץ של מנחות, ומדרבנן גם על משקין, ולדעת רבי יהושע (ע"ו.) שאין זורקים את הדם אא"כ יש בשר או חלב, צריך רצוי ציץ גם על טומאת בשר וחלב. (ט"ז:).

ה' כלים שיש להם אחוריים ותוך (שאפשר להשתמש בין בצד הפנימי בין בצד החיצוני) אם נגעה טומאה בתוכם נטמא גם גבם, אבל אם נטמא גבם לא נטמא תוכם, ולרבי יהודה אם נטמאו מחמת שרץ שזה טומאה דאורייתא אף אם נטמא גבם נטמא תוכם. (י"ז:).

ו' מי חטאת (שמעורב בהם אפר פרה אדומה לצורך טהרת טמאי מותים) הרי הם מטמאים ודינם כאב הטומאה באופנים מסוימים. ואם פרה ששתה אותם ושחטוה בעודם במעיה (דבעלי חיים מלבד אדם אינם מקבלים טומאה) בשרה טמא, דאב הטומאה מטמא אדם וכלים, ולרבי יהודה המים בטלים במעיה כיון שאינם ראויים עוד למי חטאת. (י"ח.).

י"ח ביאור דעת רבי יוסי מנלן שמשקה מטמא אוכל ואינו מטמא כלי. ביאור דעת ר"ע שמשקה שלישי בחולין, (ומודה שרביעי בתרומה וחמישי בקודש טהורים. י"ט), וסובר שאוכל מטמא משקה. מנלן שאוכל אינו מטמא אוכל ומשקה אינו מטמא משקה. מנין למד רבי יוסי ששלישי בקודש טמא ורביעי פסול.

י"ט דין צירוף כלי לטמא מה שבתוכו. עדותו של רבי חנינא סגן הכהנים שמחט שנמצאה בבשר קדשים מטמאה רק את הבשר ולא את הסכין וידיים, ואם נמצאת בפרש הכל טהור, וביאור איזה טומאה היתה למחט, וביאור אופן ומדוע הסכין והידיים טהורות והבשר טמא.

כ. איזה דברים יכולים לקבל טומאה משרץ.

כ: ביאור דברי רבי יוסי במתני' (י"ד). שלדעת ר"ש לכו"ע אסור בביעור חמץ לשרוף תרומה טהורה עם טמאה, ולא נחלקו אלא בתלויה וטמאה, ולדעת רבי יוסי עצמו לכו"ע אסור גם תלויה עם טמאה. וביאור דברי רבי יהושע שמתיר לטמא יין של תרומה העומד להטמא (אם א"א להציל רביעית בטהרה, ואין בחולין מאה כנגד התרומה), מפני הפסד מרובה, וכן מתיר לגרום טומאה לתרומה ההולכת לאיבוד, אבל חמץ העומד לשריפה, או שמן העומד להטמא, כיון שזה הפסד מועט אסור לטמאם. ע"כ ההקדמה.

באיזה אופן מותר להוסיף טומאה

המשנה הקודמת עסקה בדין שריפת תרומה שהיא חמץ בערב פסח, משנה זו עוסקת האם מותר לטמא את התרומה בזמן השריפה, דהנה כתיב "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי", ודרשו מזה חכמים שצריך לשמור את התרומה בטהרה, וכ"ש שאסור לטמא בידים, וא"כ יש לדון האם תרומת חמץ העומדת לשריפה וכדומה מותר לטמאה, וכן האם מותר לטמא תרומה טמאה לדרגת טומאה חמורה יותר.

שלישי מותר לעשותו שני-

רבי חנינא סגן הכהנים אומר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלשרוף את הבשר שנטמא בוולד הטומאה, עם הבשר שנטמא באב הטומאה, אע"פ שמוסיפין טומאה על טומאתו.

הגמרא מבארת שכוונתו שמוותר לשרוף וולד וולד שהוא "שלישי", עם ראשון לטומאה, אף שע"ז הוא נעשה "שני", דכיון שגם ה"שלישי" עומד לשריפה, לא חשו אם מטמאים אותו יותר ממה שהיה.

באיזה אופן אוכל מקבל טומאה מאוכל- מה שהבשר ה"ראשון" מטמא את הבשר ה"שלישי",

ד' דעת רבי יוסי שהמחלוקת הנ"ל של ר"א ורבי יהושע אינה אלא אם מותר לשרוף תרומה תלויה (ספק טמאה) עם טמאה, ומבואר בגמ' (כ): שדברי רבי יוסי הם דעת ר"ש בדעתו של רבי יהושע, אבל רבי יוסי עצמו סובר שגם רבי יהושע מודה שאסור לשרוף תלויה עם טמאה.

הנדונים בסוגיות פסחים י"ד. – כ"א. לפי סדר הסוגיות.

י"ד. ג' נדונים במשנה (הוספת טומאה, האם מותר לטמא תרומת חמץ בזמן שריפתו, האם מותר לטמא תרומה תלויה). ביאור הגמרא שכוונת רבי חנינא סגן הכהנים היא ששלישי מותר לעשותו שני, ומחלוקת אם אוכל מטמא אוכל.

י"ז: ביאור הגמרא בכוונת רבי עקיבא ששלישי מותר לעשותו ראשון, וראיה שלדעתו משקין מטמאים מדאורייתא, דין חרב הרי הוא כחלל.

ט"ז מחלוקת ר"מ ורבי יוסי אם מותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בזמן ביעור חמץ, ביאור ריש לקיש שהמחלוקת היא בדעת רבי יהושע שמתיר לטמא בידים טומאה שהולכת לאיבוד, אם זה מותר בכל גוונא או רק בהפסד מרובה. וביאור רבי יוחנן שהמחלוקת היא בדעת רבי חנינא סגן הכהנים, ומחלוקת זו תלויה במחלוקתם אם משקין מטמאים מדאורייתא או מדרבנן.

ט"ז מחלוקת תנאים אם משקין מקבלים טומאה מדאורייתא או לא, ואם הם מעבירים טומאה מדאורייתא או לא, ומחלוקת רב ושמואל בדין זה, ונ"מ במה שהעיד יוסי בן יעזר שמשקי בית מטבחים דכן האם כוונתו שהמשקין עצמם טהורים או שאינם מטמאים, עוד דנה הגמרא האם משקי בית מטבחים מכשירים אוכלין לקבל טומאה. וכן מבארת הגמרא שאם משקין אינם מקבלים טומאה, מה שמצינו שהציץ מרצה על הטומאה איירי בטומאת הקומץ של מנחות.

י"ז. נבואת חגי ששאל את הכהנים ב' שאלות, לרב שאלם על רביעי בקודש וטיהרו בטעות, והשאלה השניה היא או על רביעי בקודש וטימאו (וחשבו שרק בטומאה ממת יש רביעי בקודש), או על שלישי בקודש. ולשמואל הכהנים טימאו רביעי בקודש וטיהרו חמישי וצדקו בתשובותיהם. שיטת לוי שיוסי בן יעזר טיהר רק משקי בית מדבחים, והיינו משקין הקרבים על המזבח, וביאור דבריו.

י"ז: דברי רב פפא שמשקי בית מטבחים זה הלכה למשה מסיני אפילו למ"ד טומאת משקין דאורייתא, וקושיה על דבריו. דעת ר"ש שרק מים שבקרקע שבעזרה טהורים אם יש בהם שיעור רביעית. ראייה שר"י חזר בו וסובר שמשקין אינם מטמאים כלים מדאורייתא, וספק האם חזר בו לומר שגם אינם מטמאים אוכלים או לא.

תרומה הוי "פסול" דאין שלישי עושה רביעי בתרומה אלא בקודש. אך הקשו התוס' שהרי תרומה שהיא "שלישי" מטמאה קודש לעשותו "רביעי" וא"כ השמן הוא "טמא" ולא "פסול", ותיצרו שמגע טבול יום אפי' בקודש אינו עושה אותם "שלישי" אלא לפסול עצמו, ולא לטמא אחרים. (אך הקשו למה לא לומדים ק"ו ממחוסר כיפורים שיטמא אחרים).

זמבואר בדברי ר"ע שטומאת משקין לטמא אחרים היא דאורייתא ככל סדר הטומאה, אב עושה ראשון, וכו', שאם אינו מטמא מדאורייתא אלא מדרבנן כהני תנאי בפירקין ט"ז. אין נ"מ בתוספת הטומאה שהרי הוא עצמו כבר היה פסול, ואם בא ר"ע לומר שעכשיו כשהוא ראשון הוא מטמא מדרבנן, הרי השמן יהיה ראשון גם אם ידליקו אותו בנר שהוא ראשון או שני, שהרי גזרו חכמים שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה שאפי' אם נגעו המשקין בשני יעשו ראשונים, דכיון שמשקין רגילים לקבל טומאה שהרי א"צ הכשר, החמירו בהם הרבה כדי שהכהנים יזהרו לשומרם, חוץ מטבול יום שכיון שפוסל תרומה מן התורה, ואין ד"ת צריכים חיזוק, אינו מטמא משקין להיות תחילה.

אם שמן חשיב משקה - כתבו התוס' דבסוגין מבואר ששמן חשיב משקה לענין שנעשה תחילה, וכתבו שזה דווקא בשמן שלא נקדש, אבל בשמן שנקדש ואח"כ נימוח לר"ש שזורי (שהלכה כמותו) אינו חשוב משקה.

שריפת תרומה טהורה עם הטמאה בפסח - מתני' - אמר רבי מאיר מדבריהם למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, אמר לו רבי יוסי אינה היא המידה.

והנה ר"מ לא יכול ללמוד דין זה מרבי חנינא סגן הכהנים, שהתיר להוסיף טומאה על טמא, ואף לא מדברי ר"ע שהתיר לטמא דבר פסול, שהרי כאן בא ר"מ להתיר לטמא דבר טהור.

וכתבו התוס' שהגמ' לא רצתה להעמיד דברי ר"מ בשעה השביעית שהחמץ אסור מדאורייתא, ולדמותו לשלישי שנעשה שני, ורבי יוסי סובר שאין לדמות איסור לטומאה. דשורפין תרומה משמע בזמן שרגילים לשרוף והיינו בשעה שישית.

והקשו התוס' שרברא שאף בתרומה אין אוכל מטמא אוכל א"כ אין התרומה הטהורה נטמאת אלא מדרבנן. וי"ל שר"מ דימה שכמו שהתיר ר"ע להוסיף טומאה בדאורייתא לשמן פסול, כך מותר להוסיף טומאה דרבנן לתרומה האסורה מדרבנן, ותי' שאין ראייה להתיר טומאה לדבר האסור מדרבנן, ממה שמותר

לאביי דס"ל שאוכל מטמא אוכל רק בתרומה וקדשים (לרש"י ילפינן מנבואת חגי (עיין לקמן י"ז), ולתוס' מדכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואוקי קרא רק בחולין דדמי טפי), (אבל בחולין אין אוכל מטמא אוכל, דכתיב "וכי יתן... טמא הוא" הוא טמא משמע מיעוטא, ואין עושה כיוצא בו טמא), וכן לרבא אליבא דרב אדא בר אהבה שרק בקדשים אוכל מטמא אוכל, מתני' הא איירי בקדשים. ולרבינא שסובר שלדעת רבא אין אוכל מטמא אוכל כלל (ונבואת חגי שמבואר בה שאוכל מטמא אוכל היינו מדרבנן), צ"ל שמדרבנן אוכל מטמא אוכל, וא"כ יש כאן תוספת טומאה דרבנן. ואין לומר דאיירי בבשר שיש עליו משקין כשנטמא, ועכשיו כששורפה עדיין הם עליה, ונטמא הבשר מחמת המשקין, דא"כ ליתני במתני' "עם הבשר ומשקין". ועיין ברש"י ותוס' בהמשך הסוגיא שביארו בכל מקום ששורפים ב' אוכלים יחד, אם זה למ"ד אוכל מטמא אוכל מדאורייתא או לא.

שלישי מותר לעשותו ראשון -

הוסיף ר"ע ואמר מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהדליק את השמן של תרומה שנפסל בטבול יום ונעשה שלישי, בנר של מתכת שנטמא בטמא מת, ונעשה אב הטומאה דכתיב "בחלל חרב" חרב הרי הוא כחלל, אע"פ שע"י ההדלקה בנר נעשה השמן ראשון, דקסבר שלישי מותר לעשותו ראשון. וכתבו התוס' שלמ"ד אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא, א"כ רבי חנינא התיר לעשות שלישי שני דרבנן, ור"ע מוסיף שמותר לעשותו שני דאורייתא.

י"ד: והטעם שרב יהודה לא ביאר דאיירי ר"ע בנר של חרס, וחיידושו של ר"ע הוא שמותר להוסיף טומאה לא רק ל"טמא" שלא נשתנה שמו לקלוקל יותר מבראשונה, אלא גם "פסול" מותר לעשותו "טמא", משום שרב יהודה דקדק בלשונו של ר"ע שנקט "טמא מת", ולא נקט בסתמא, ואנן קיימא לן שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה כגון שרץ, ומתכת הוא דבר שיש בו חילוק בין טומאת מת לשרץ.

דין שמן תרומה שנטמא בטבול יום - רש"י מבאר ששמן שהוא שלישי נחשב "פסול" משום דאיירי בשמן תרומה שמותר להסיקו תחת תבשילו דכתיב "משמרת תרומותי", אבל שמן קודש שהוא שלישי והוא "טמא" אסור להסיקו תחת תבשילו, שהרי שמן קודש אינו אלא של מנחות, והוא נאכל ואינו ראוי להדלקה, ואם נטמא אחרי שקידשוהו בכלי קודם שנתנוהו במנחה ישרף ואסור לכהנים להנות ממנו. וכיון שהשמן הוא של

ולהניחה במקום התורפה כיון שא"א להשתמש בה אלא לשריפה, וה"ה גבי חמץ כיון שעומד לביעור מותר לטמאו. דאין משם ראייה להתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, שהרי בזה הוא מטמא תרומה בידיים, ורבי יהושע מתיר רק לגרום טומאה.

אלא כוונת ר"ל למחלוקת ר"א ורבי יהושע לגבי חבית תרומה שנשברה בגת העליונה, ובגת התחתונה יש חולין טמאים שהם ראויים בימי טומאה או למי שאינו אוכל חולין בטהרה, ואם יפול לשם תרומה הכל יאסר, שהדין הוא שאם הוא יכול להציל רביעית בטהרה ע"י שיחזר אחרי כלים טהורים יציל, ואסור לטמא תרומה כדי להציל חולין, ואם אינו יכול להציל וכל התרומה עומדת להטמא, לר"א יתן לתרומה לרדת לגת התחתונה ולא יטמאנה ביד, ולרבי יהושע יכול לטמאה ביד כיון דסופה לאיבוד, וה"ה שלדבריו מותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח. ולפי זה כוונת ר"מ להוכיח מדברי רבי יהושע, וכוונתו "מדבריהם" למחלוקת ר"א ור"י דהלכה כרבי יהושע, דנמנו וגמרו שלא לקבוע הלכה כר"א מפני תנורו של עכנאי.

ט"ו: ביאור המו"מ של ר"מ ורבי יוסי אליבא

דר"ל - רבי יוסי דוחה את דברי ר"מ, משום שלא התיר ר"ח אלא לטמא דבר שהוא כבר טמא, ור"ע לא התיר אלא לטמא דבר פסול, אבל תרומה תלויה שמא יבוא אליה ויטהרנה ואיך נתיר לטמאותה. הגמ' מבארת שלריש לקיש דחית רבי יוסי היא משום שהבין שר"מ התכוין להוכיח מדברי ר"ח ור"ע, ואמר לו ר"מ שהוא התכוין לדברי ר"א ורבי יהושע, וענה לו רבי יוסי שגם מדברי רבי יהושע אין להוכיח, דאף שהתיר רבי יהושע לטמא בידיים תרומה טהורה שאני התם שיש הפסד חולין שהוא הפסד מרובה, אבל במתני אף שיש הפסד של עצים שצריך לשרופם כל אחת בפני עצמה לא חששו להפסד מועט.

ביאור רבי יוחנן במחלוקת ר"מ ורבי יוסי -

ריו"ח מבאר כמו הביאור הראשון (י"ד): דמתני' איירי באב הטומאה דאורייתא וולד הטומאה דרבנן, וכוונת ר"מ להוכיח מדברי ר"ח. ואמר ריו"ח שלא נחלקו אלא בשעה שישית, אבל בשעה שביעית שהחמץ אסור מדאורייתא אין לך טומאה גדולה מזו ומותר לשרופם יחד לכו"ע. רש"י מפרש שלפי זה ריו"ח נקט שש לאפוקי משעה רביעית וחמישית, שאע"פ שהחמץ הולך לאיבוד

להוסיף טומאה בדאורייתא. ולפי זה ר"ע ג"כ איירי בשמן שהוא טמא מדרבנן, דאל"כ רבי חנינא מוסיף על ר"ע.

הגמ' אומרת שאפשר לבאר דברי ר"מ שרבי חנינא סגן הכהנים מדבר בוולד הטומאה דרבנן ומתיר לשורפו עם אב הטומאה דאורייתא אע"פ שמדאורייתא הוא טהור לגמרי, ומזה למד ר"מ להתיר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בפסח, שהחמץ בשעה השישית ג"כ מותר מדאורייתא ואסור מדרבנן. ורבי יוסי חולק וסובר שאין לדמות איסור דרבנן לטומאה דרבנן. וכתב רש"י שדברי הגמ' הם למ"ד אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, ולא התיר רבי חנינא אלא לעשותו שני מדרבנן, וגם כששורפים תרומה טהורה עם הטמאה לא נטמאת הטהורה אלא מדרבנן. ובתוס' כתבו שלפי שיטה זו ראיית ר"מ היא גם מרבי חנינא שהתיר אפי' מדרבנן לדאורייתא, יחד עם דברי ר"ע שהתיר לטמא שמן פסול (על פי מלא הרועים). ולמ"ד אוכל מטמא אוכל מדאורייתא מוכח מדברי רבי חנינא שמוותר לטמא בשר שהוא טמא מדרבנן בטומאה דאורייתא, וא"כ מותר גם לטמא תרומה האסורה מדרבנן.

אב הטומאה דאורייתא - כתב רש"י שכל אב הטומאה הוא דאורייתא, ובתוס' כתבו שבה שבה לאפוקי אב הטומאה דרבנן כגון מעת לעת שבנדה ובית הפרס וארץ העמים ועוד.

ולד הטומאה דרבנן - רש"י מפרש כגון כלי שנטמא במשקין שנטמא כלים מדרבנן אטו משקה זב וזבה, והקשו התוס' דכיון שאינו נשרף אלא בעיבור צורה והוי נותר, א"כ אפי' הוא טהור לגמרי מותר לשרופו עם תרומה טמאה, ואי נימא דעיבור צורה הוי לינה בעלמא ניחא. ור"י מפרש דולד הטומאה דרבנן היינו בשר שנטמא במשקין, דשורפין אותו בלי עיבור צורה, ומחלוקת ר"מ ורבי יוסי היא לשיטתייהו להלן, אם טומאת משקין לטמא אחרים מדאורייתא או לא.

ט"ו. ביאורו של ר"ל במחלוקת ר"מ ורבי יוסי -

ריש לקיש מבאר שכוונת ר"מ למחלוקת ר"א ורבי יהושע במקום אחר, ולפי זה מדבריהם למדנו אינו מדברי רבי חנינא סגן הכהנים ור"ע, אלא הכונה שמדברי סופרים למדנו.

הגמ' אומרת שאין כוונת ר"ל למחלוקת אם מותר לגרום טומאה לחבית שנולד לה ספק טומאה (כגון שנכנס לשם אדם טמא ויש ספק אם נגע. רש"י. ובתוס' כתבו שבאופן זה דינו כספק טומאה שברה"י ספיקו טמא וברה"ר טהור, אלא איירי שיש ב' חביות ברה"ר ונגע טמא באחת מהן, ולא ילפינן מסוטה דטמא ברה"י כיון שודאי אחת מהן טהורה). שלר"א מחויב להניחה במקום מוצנע ולכסותה דכתיב "משמרת תרומותי" בשתי תרומות הכתוב מדבר, שגם תרומה תלויה חייבים בשמירתה, ולרבי יהושע יכול לגלותה

לא כל דבר מקבל טומאה, אלא רק אדם, כלים (ובגדים), ואוכלים שהוכשרו לקבל טומאה ע"י שבא עליהם אחד מז' משקין. ולענין טומאת משקין נחלקו תנאים, י"א שמדאורייתא הם טמאים ומטמאים אוכל ולא כלים, וי"א שהם טמאים מדאורייתא ומטמאים מדרבנן, וי"א שכל טומאתם דרבנן.

ט"ז. טומאת משקין מדאורייתא ומדרבנן-

משקין שיש ספק אם נטמאו כגון שיש ספק אם הטמא נגע בהם או לא, לר"מ ורבי אלעזר הם עצמם טמאים מספק, דקסבר טומאת משקין דאורייתא, דכתיב "וכל משקה אשר ישתה" וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל אינם מטמאים אחרים אם היה לו משקין טמאים ויש ספק אם נגעו בטהרות, דקסבר שאין משקין מטמאים אלא מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. ולר"י אף מטמאים אחרים דדריש יטמא יטמא שמתמא אף את הכלים הסמוכים בפסוק, והוי ספיקא דאורייתא דברה"י טמא. ולרבי יוסי ור"ש מטמאים אוכלים דמשקין מטמאים אוכלים מדאורייתא, אבל לא כלים דאין משקין מטמאים כלים אלא מדרבנן, ועל ספיקו לא גזרו, דדריש "יטמא" רק על אוכלים.

משקה בית מטבחיא דכן-

משקין שבבית המקדש יש מהם שאינם מקבלים טומאה. הגמרא מבארת האם דין זה הוא רק למ"ד שטומאת משקין דרבנן או לכו"ע, וכן האם דין זה נאמר במשקי בית מטבחיא והיינו דם הקרבנות והמים שמדיחים אותם בהם, או שדין זה נאמר במשקי בית מטבחיא והיינו בדם הקרבנות שמן המנחות ונסכים שמקריבים אותם על המזבח.

העיד יוסי בן יעזר איש צרידה (על איל קמצא - מין חגב דכן - טהור וכשר לאכילה), ועל משקה בית מטבחיא - משקין שבבית המטבחים שבעזרה כגון דם ומים דכן - שלא גזרו בהם חכמים טומאה.

לרב הכונה שאף הם עצמם טהורים (וקשה על דבריו מהברייתא שאומרת שרבי אלעזר סובר כר"מ שהמשקין עצמם טמאים), דטומאת משקין דרבנן, ולא גזרו רבנן בבית מטבחיא.

לשמואל הכונה דכן לטמא אחרים, דהם עצמם טמאים מדאורייתא ומטמאים אחרים מדרבנן, ולא גזרו בבית מטבחיא שיטמאו אחרים.

והא דכתיב "אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור" ומשמע הא תלושין מקבלים טומאה וקשיא לרב, היינו טהור

אסור לטמאו כיון שהוא מותר מדרבנן. ובתוס' כתבו שבשעה רביעית וחמישית החמץ לא הולך לאיבוד דשמא ימצא מי שיאכלו.

הגמ' רוצה להוכיח כדברי ריו"ח שדבר שאסור מדאורייתא מותר לטמאו לכו"ע ממה שאמר רבי יוסי שקדשים שהם **פיגול נותר וטמא לב"ש** אסור לשורפם יחד ולב"ה מותר, ומבואר שלב"ה כשיש איסור דאורייתא מותר לשרוף יחד דבר אסור עם דבר טמא, והגמ' דוחה שטעם ההתר בפיגול ונותר הוא משום שיש עליהם שם טומאה מדרבנן, דתנן הפיגול והנותר מטמאים את הידים שאף שאין אוכל מטמא אדם גזרו טומאת ידים משום חשדי כהונה (שיפגלו כהונה) ועצלי כהונה (שיביאו הקדשים לידי נותר), אבל חמץ שאין לו שם טומאה אסור לטמאו.

הגמ' רוצה להוכיח כדברי ריו"ח מהברייתא שמתירה לשרוף בפסח **פת שעיפשה** שהכלב יכול לאוכלה, יחד עם פת טמאה (ומטמאה טומאת אוכלים בכביצה כיון שהיתה ראויה לאכילה, ולא נפסלה מאכילת כלב) והיינו לרבי יוסי (שהרי לר"מ מותר גם בלי שעיפשה) ומבואר שרבי יוסי מודה היכא שאינה ראויה לאכילה, וה"ה לחמץ בשעה שביעית. וכתבו התוס' שהגמ' מדמה פת שעיפשה לחמץ שאסור מדאורייתא, ולא לחמץ בשעה שישית שהוא אסור רק מדרבנן. והגמ' דוחה שפת שעיפשה עפרא בעלמא היא.

ביאור מחלוקת ר"מ ורבי יוסי אליבא דריו"ח - רבי יוסי אמר לר"מ שאין להוכיח מדברי ר"ח, ואף שרבי יוחנן אפשר ללמוד איסור מטומאה, שהרי חמץ בשעה השביעית שהוא אסור מהתורה מודה רבי יוסי שמותר לשרוף, וא"כ למה אין להוכיח מולד טומאה דרבנן לחמץ בשעה שישית, וצ"ל דאירי התם בבשר שנטמא ממשקין שנטמאו בכלי שנטמאו משרץ דהוי שלישי, דס"ל (בשיטת רבו ר"ע. תוס') שמשקין מטמאים מדאורייתא וכן ס"ל שאוכל מטמא אוכל בקדשים, ואין להוכיח ממה שמותר לשרוף עם טמא, לחמץ בשעה שישית שאינו אסור אלא מדרבנן, ור"מ לשיטתו שמשקין אינם מטמאים מדאורייתא אלא מדרבנן, וא"כ יש ראייה ממתני' שמותר לשרוף דבר שהוא טמא רק מדרבנן עם דבר שנטמא מדאורייתא, וה"ה שמותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה בשעה שישית.

אם משקין טמאים ומטמאים ומכשירים מדאורייתא ומדרבנן

ונשא אהרן את עוון הקדשים ע"י הציץ, והיינו שהציץ מכפר על קדשים פסולים שיוכשרו וירצו לבעלים, אבל על האוכל בטומאה אינו מרצה, אין הכונה לפיגול מחשבת חוץ למקומו, שהרי עליו נאמר "לא ירצה", ואין הכונה לנותר ששחטו ע"מ להותיר ולאוכלו חוץ לזמנו, שהרי עליו נאמר "לא יחשב", והתוס' גורסים איפכא ומעמידים פיגול בחוץ לזמנו, ונותר היינו נותר ממש. אלא הכונה לטומאה, שהותרה מכללה בציבור דכתיב "במועדו" אפי' בשבת ואפי' בטומאה, (לרש"י כוונת הברייתא שכיון שיש בה קולא זו נקל בה אף ביחיד שהציץ ירצה, ולתוס' קרא משמע דאירי בדבר שיש לו התר בשום מקום, וגם פיגול ונותר הותרו מכללם). ולרב שדם קדשים אינו טמא מדאורייתא צ"ל דאירי בטומאת קמצים שהקומץ מתיר את המנחה כמו שהדם מתיר את הזבח, וכל הכפרה תלויה בו. וה"ה דהוי מצי לשנויי בטומאת בשר וחלב וכרבי יהושע דס"ל שאין זורקים את הדם א"כ יש בשר לאכילה או חלב להקטרה, ומועיל רצוי ציץ בטומאת בשר וחלב להתיר זריקה, אלא דבעי לאוקמי לדברי הכל.

נבואת חגי-

חגי הנביא בדק את הכהנים אחרי שהתחילו לבנות את הבית השני אם הם בקיאים בהלכות טומאה, כיון ששכחו אותם בימי הגלות שלא נתעסקו בקדשים. הגמ' מבארת איזה שאלות שאלם חגי ומה ענו לו והאם צדקו בתשובותיהם או לא.

שאלת חגי ותשובת הכהנים-

הכהנים "הן ישא איש בשר קודש (-שרץ) בכנף בגדו, ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שמן ואל כל מאכל היקדש, ויענו הכהנים ויאמרו לא". לרש"י כנף הבגד היינו השרץ (דאל"כ אין מעליותא בכנף) והשרץ נגע בלחם והלחם בנזיד והנזיד ביין והיין בשמן או בכל מאכל דהו רביעי. ולתוס' השרץ נגע בכנף והכנף בלחם או בנזיד (מיני אוכלין), והם נגעו ביין או בשמן (מיני משקין), והם נגעו במאכל, דהוי רביעי.

י"ז. אמר רב אישתבש כהני שטיהרו רביעי בקודש,

ואף שדרב ס"ל שמשקין אינם טמאים מדאורייתא, ומשקה בית מטבחיא דם ומים אינם טמאים אף מדרבנן, מ"מ הכא אירי במשקה בית מִדְּבַחִיא יין ושמן שהם טמאים מדרבנן אף לרב. לרש"י כיון דאירי בטומאה דרבנן א"כ אוכל מטמא אוכל, ולתוס' הסדר הוא שאוכל מטמא משקה ומשקה מטמא אוכל. עוד כתבו התוס' דתנן דכל דבר שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אב הטומאה, י"ל דהיינו דווקא

מטומאתו שאם יטבול בו הטמא טהור, אבל שאובין אינם מטהרים.

והא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" ומשמע שיש להם טומאת עצמן הכונה שהמשקה הוא מכשיר, וקמ"ל שבין מים תלושים ובין מים מחוברים מכשירים בין בטומאת מת בין בטומאת שרץ, אף שמים תלושים אינם במקומם והוא אמינא שאינם חשובים, ומים מחוברים לא החשיבם. והכשר ע"י מים מחוברים היינו שהאוכל יקבל טומאה אחרי שיצא מן המים, אבל לא בתוך המים. תוס'.

אך קשה על שמואל מהא דכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", ואין לדמות לרביעי בקודש שאינו מטמא, שהרי רביעי בקודש לא איקרי טמא.

דס- דם דינו כשאר משקין, אמנם דם קדשים אינו מכשיר לקבלת טומאה דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים", ודם קדשים כיון שאינו נשפך כמים אלא מתקבל בכלי וצריך ממנו למזבח ואינו נשפך לאיבוד אינו מכשיר. ודם חיה ועוף אע"פ שהוא טעון כיסוי חשיב נשפך כמים, וגם לענין כיסוי היה ראוי להקישו אי לאו דגלי קרא להדיא. תוס'. ודם התמצית אף שאינו ראוי לזריקה וא"כ הוא נשפך כמים אפי' של בהמת חולין אינו מכשיר, דכתיב "כי הדם הוא הנפש" ודם התמצית כיון שאין הנפש יוצאת בו אינו קרוי דם, ורק מה שנקרא דם נקרא משקה דכתיב "ודם חללים ישתה".

ט"ז: מתי שייך רצוי ציץ בטומאה-

איתא בברייתא שדם שנטמא זורקו, בשוגג הורצה הקרבן לבעלים ע"י הציץ, במזיד לא הורצה שאין הקרבן נאכל לכהנים משום קנס, אבל הבעלים נתכפרו דלא מצו רבנן לומר להביא חולין לעזרה.

עוד איתא בברייתא שהציץ מרצה על דם, בשר (לרש"י היינו להתיר הדם לזריקה לרבי יהושע דס"ל אם אין בשר אין דם, ולתוס' אף לר"א יש נ"מ לענין שיכול לחול עליו שם פיגול ולאוסרו במעילה), וחלב, שנטמאו בשוגג ובמזיד (י"מ אם נטמא במזיד ונזרק בשוגג אבל לא יזרוק במזיד, וי"א איפכא), באונס וברצון, בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור, ואין הבשר נאכל כשנטמא, ורק אם נטמא הבשר מותר הדם בזריקה כנ"ל.

מבואר מב' ברייתות אלו שיש טומאה בדם קדשים. לשמואל ניחא, ולרב צ"ל דהיינו מדרבנן, ודלא כעדוותו של יוסי בן יועזר.

לפנים טמאים ומטמאים אחרים, דטומאתם כבר ירדה בהם ומי הפקיעה

י"ז: משקי בית מטבחיא והיינו הדם והמים שנטמאו, בין בכלים בין בקרקע טהורים, ולר"ש משקי בית מטבחיא טמאים ומטמאים כשיטתו לעיל ט"ז. בכלים טמאים, ובקרקע- דם חולין או בעלי מומין או זבח שנפסל טמא כיון שאף בקרקע אין עליהם שם מקוה (ולפי זה לא אמר יוסי בן יועזר משקה בית מטבחיא דכן אלא במים ולא בדם), אבל מים שבקרקע אם יש בהם רביעית שראוי להטביל בהם מחטים וצינוריות טהורים, כיון שמדאורייתא היא מקוה טהור, ומקוה אינו מקבל טומאה, ובבית מטבחיא אוקמוה אדאורייתא. והא דקיימא לן שטומאת משקין ברביעית היינו לטמא אחרים, אבל הם עצמם טמאים בכל שהוא. (ועיין תוס' י"ד.) ומהברייתא שאומרת דין זה מבואר כרב.

מדיני מקוה- א' מקוה אינו מקבל טומאה מדאורייתא דכתיב "מקוה מים יהיה טהור. ב' שיעור המקוה לאדם הוא מ' סאה דכתיב "את כל בשרו" דבעינן מים שכל גופו עולה בהן, אבל לכלים קטנים כשר מדאורייתא אף רביעית מים, ופחות מרביעית פסול, ורבנן פסלו מקוה בפחות מ' סאה, וכן גזרו טומאה על משקין שבקרקע אם אין בהם מ' סאה. ג' כתבו התוס' שמים שאובים כשרים לטבילה מדאורייתא ופסולים מדרבנן שמה יבוא להטביל בכלי, ומ"מ מעין כשר בכל שהוא אפ"י מדרבנן.

הגמ' מוכיחה שלמ"ד טומאת משקין דאורייתא, אין הלכה למשה מסיני לטהר משקי בית מטבחיא.

ביאור שיטת רבי יהודה בטומאת משקין-

הובא לעיל (ט"ז). מהברייתא שלר"י משקה מטמא בין אוכלים ובין כלים מדאורייתא.

הגמ' מוכיחה שר"י חזר בו והוא סובר שאין משקין מטמאים כלים מדאורייתא, ממה שאמר ר"י בכלים שיש להם אחורים ותוך והיינו שראויים להשתמש בתוכם ובאחוריהם (וכתבו התוס' דה"ה בכל כלי שטף ובא לאפוקי מר"מ דס"ל שרק כלי שיש לו תפירות שא"א להופכו יש חילוק בין תוכו לאחוריו), שהדין הוא שאם נטמא תוכם נטמא גם, אבל אם נטמא גבם לא נטמא תוכם, דהני מילי בנטמא הכלי מחמת משקין דכיון שטומאתם דרבנן עבדו רבנן הכירא כדי שלא יבוא לשרוף תרומה וקדשים, אבל נטמא מחמת שרץ שטומאתו דאורייתא אף בנטמא גבם נטמא תוכם, ואין לומר דאירי במשקין הבאים מחמת

לענין לטמא אדם וכלים, אבל לאוכלין ומשקין נעשה אב הטומאה.

שמואל אמר לא אישתבוש כהני ששאלם על חמישי וטיהרו, דכתיב "ונגע בכנפו" והיינו שהלחם נגע במה שנגע בכנפו. ושמואל עצמו ס"ל דמשקה בית מטבחיא דכן, דאי ס"ל משקה בית מטבחיא דכן כדלהלן, א"כ לא רק חמישי טהור אלא גם אם השמן שהיין נגע בו היה שני או שלישי היו טהורים.

שאלה נוספת של חגי- "ויאמר חגי, אם יגע טמא נפש בכל אלה טמא מת בלחם, ולחם בנזיד, וכו', היטמא, ויענו הכהנים ויאמרו יטמא". לשמואל אף בזה לא אישתבוש כהני דרביעי בקודש טמא, ולרב י"ל שבזה לא אישתבוש מפני שהיו בקיאים בטומאת מת ולא בטומאת שרץ וחשבו ששרץ לא עושה רביעי, או שכאן שאל אותם על שלישי דטמא נפש היינו מת עצמו, וידעו ששלישי בקודש טמא, ורביעי בקודש לא ידעו כנ"ל.

המשך דברי חגי- "ויען חגי ויאמר, כן העם הזה וכן חגי הזה לפני נאם ד', וכן כל מעשה ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא", לרב אמר טמא משום שטיהרו דבר טמא, ולשמואל צ"ל דמתוך שקלקלו מעשיהם שהיה מתנבא שלאחר זמן בבית שני יקלקלו מעשיהם בשאר עבירות מעלה עליהם הכתוב כאילו הקריבו בטומאה.

דין משקי בית מדבחיא-

לוי תנא משקי בית מדבחיא דכן- והיינו כל המשקין של קודש, שהם נקראים ע"ש מזבח, כגון דם לזריקה, ומים ויין לנסכים, ושמן למנחות. הגמ' אומרת שבהכרח ס"ל כשמואל שהכונה טהורים מלטמא אחרים אבל הם עצמם טמאים, צ"ל שהלחם והיין וכו' נגעו כולם בראשון והיינו שלא אישתבוש כהני, משום שבתחילה שאלם אם נגעו זה בזה ואמרו לו שהוא טהור, מפני שמשקה בית מדבחיא לא מטמא, ואח"כ שאלם אם כולם יגעו בטמא מת ואמרו לו שהם עצמם טמאים. דאין לומר דס"ל כרב, דא"כ אין כאן טומאה כלל, אמנם לרב עצמו לא קשיא כיון דתני מטבחיא. ותניא כוותיה דלוי.

מתי חל על המשקין דין משקי בית מדבחיא- משקי בית מדבחיא שנטמאו בפנים והוציאן לחוץ טהורים מלטמא אחרים אבל הם עצמם טמאים כנבואת חגי, ואם נטמאו בחוץ לפני שחל עליהם שם מדבחיא והכניסם

הגמ' מבארת מקורו של רבי יוסי מהא דכתיב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי טמא", שאם היה המשקה בתוך כלי חרס טמא אף המשקה טמא, ורבי יוסי דורש יטמא יטמא שמשקה מטמא אוכל.

שלישי בחולין - רבי יוסי דרש דרשה זו לשיטת רבו ר"ע (וליה לא סבירא ליה אלא ס"ל שמשקה אינו מטמא אוכל מדאורייתא אלא מדרבנן, ושני אינו עושה שלישי בחולין. י"ח): שדרש ר"ע שככר שני עושה שלישי בחולין, מהא דכתיב "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו וכו' יטמא", שאם נכנס השרץ לאויר הכלי אע"פ שלא נגע בכלי הכלי נטמא ונעשה ראשון, והאוכל שבתוכו נעשה שני, ודרש ר"ע יטמא יטמא שהשני עושה שלישי מדכתיב יטמא ולא טמא בחולין דקרא סתמא כתיב, והאוכל לא מקבל טומאה ישירות מהשרץ, דא"כ אף כלים שבאוויר יטמאו.

הגמ' שואלת מנין לרבי יוסי לדרוש מ"יטמא" שהמשקה יטמא אוכל, ולא שהמשקה יטמא משקה. והגמ' מתרצת שלא מצינו טומאה שעושה כיוצא בה (לרש"י כוונת הגמ' לדרשה לקמן י"ח: מ"יטמא", ולתוס' הכונה לדרשה לעיל י"ד. מ"יטמא הוא"). ורבינא מתרץ דכיון שגם ה"יטמא" הקודם באותו פסוק איירי במשקין, ליערבינהו וניכתבינהו, ולמה צריך לכתוב פעמיים יטמא.

הגמ' שואלת מנין לרבי יוסי לדרוש מ"יטמא" שהמשקה יטמא אוכל, ולא שהמשקה יטמא כלים. והגמ' מתרצת שמשקה אינו מטמא כלי מק"ו, שהרי אפי' כלי שהוא עצמו מטמא משקה אינו מטמא כלי, דכתיב "כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל", כ"ש שמשקה שננטמא מכלי לא יטמא כלי, ואף אוכל הבא מחמת משקה מטמא אוכל אף שהאוכל עצמו אינו מטמא אוכל, התם אין זה קולא בטומאה אלא לפי שאין עושה כיוצא בו. תוס'.

י"ח: ואין לומר שדווקא משקה שננטמא מכלי לא יטמא כלי, אבל משקה שבא מחמת שרץ יטמא כלי, משום שלא הוזכר בתורה שמשקה נטמא משרץ, אלא זה נלמד בק"ו ממשקה הבא מחמת כלי, וא"כ דיו לבא מן הדין להיות כנדון ואף משקה הבא מחמת שרץ אינו מטמא כלי.

והקשו התוס' דא"כ משקין שננטמאו משרץ יהיו שניים כמשקין הבאים מחמת כלי, ות' שלא מצינו דבר שננטמא מאב הטומאה שאינו ראשון. עוד הקשו התוס' שנלמד ק"ו מאוכל הבא מחמת

ידיים שגזרו רבנן שיהיו סתם ידיים שניות, ומטמאים משקים להיות תחילה, דא"כ ליפלו במשקין עצמם בין בא מחמת ידיים לבאין מחמת שרץ.

הגמ' מסתפקת אם ר"י חזר בו ממה שסבר שמשקין מטמאים כלים, אבל גם אחרי שחזר בו עדיין ס"ל דמשקין מטמאים אוכלים מדאורייתא כרבי יוסי ור"ש, או דס"ל שאין משקין מטמאים כלל אלא מדרבנן כר"מ.

י"ח. הגמ' אומרת שא"א להוכיח מהא דאמר רבי יהודה שפרה ששתתה מי חטאת והיא של זבח או של חולין, ושחטוה בעודן במעיה, אין בשרה טמא משום דבטלו במעיה (ולת"ק בשרה טמא דמי חטאת מטמאים אפי' אדם וכלים דכתיב "והנוגע במי הנדה וכו'), ומזה שאינה טמאה טומאה קלה (-אוכלים) מבואר שאין משקין מטמאים אוכלים מדאורייתא, והכא דלא שכיחא לא גזרו רבנן טומאה כלל. די"ל שבאמת ס"ל דמשקין מטמאים אוכלים, וכוונת ר"י שבטלו מטומאה חמורה (-אדם וכלים), ולפי זה כולה ר"י היא, שהרי אין לומר שלת"ק מטמא טומאה חמורה, שהרי אמו בשרה טמא ולא תנא אדם וכלים, או דנימא דלר"י אינו מטמא כלל אפילו טומאה קלה משום דהוי ליה משקה סרוח וכתב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא" פרט למשקה סרוח.

טומאה קלה מיהא ניטמאו - לרש"י היינו שמכח מה שהם עצמם היו טמאים טומאה חמורה יטמאו בטומאה קלה, דאין לך נגיעה גדולה מזו. ולתוס' יטמאו טומאה קלה משום שכל שסופו לטמא טומאה חמורה מטמא טומאה קלה, והמי חטאת היו טמאים טומאה חמורה, וממילא אף כשפקעה הטומאה חמורה לא פקעה מטומאה קלה, (ואמנם בבשר הפורש מאבר מן החי אינו טמא וצריך הכשר, כיון שלא היה טמא אלא משום אביו).

רבי יהודה אומר בטלו במעיה - כתב רש"י דבטלו כיון שאינם ראויים עוד למי חטאת, ובתוס' כתבו שהמים נפסלו בהסח הדעת, ובתוספתא איתא הטעם דכתיב "למשמרת" יצאו אלו שאינם למשמרת. עוד כתבו התוס' שדווקא במעיה בטלים, אבל בפיה לא בטלו, ומה ששינוי שכל העופות פוסלים מי חטאת, התם איירי קודם קידוש, ופסולים משום דבעינן שתהיה חיותם בכלי, או שנפסלו משום מלאכה.

ביאור שיטת רבי יוסי בטומאת משקין -

הובא לעיל (ט"ז). מהברייתא שלרבי יוסי ור"ש שמדאורייתא משקה מטמא אוכל ואינו מטמא כלי.

כתבו דניחא ליה למידרש שלישי מקרא ולא מק"ו. עוד כתבו התוס' שהילפותא ממחוסר כיפורים היא שמחוסר כיפורים הוי כשלישי, ולומדים במה מצינו לכל שלישי, ועל כן לימוד זה שייך גם למ"ד שאומרים דיו גם היכא דמיפריך ק"ו.

י"ט. הגמ' מוכיחה שלשיטת ר"ע שיש שלישי בחולין אין דורשים ק"ו מטבול יום, דא"כ נפסול רביעי בתרומה וחמישי בקודש ע"י אותו ק"ו, דמה טבול יום שמותר בחולין פסול בתרומה, שלישי שפסול בחולין אינו דין שיעשה רביעי בתרומה, וליכא למימר דיו דמיפריך ק"ו. ור"ע סובר שיש רק שלישי בתרומה ורביעי בקודש, ולא דריש ק"ו מטבול יום או ממחוסר כיפורים משום דאיכא למיפריך מה לטבול יום ומחוסר כיפורים שכן הם אב הטומאה (ומכח האי פירכא עתיד דור אחרון לטהר שלישי בתרומה), ור"ע סובר שלא לומדים מק"ו אלא שלישי בתרומה ובחולין לומדים מיטמא יטמא, ורביעי מדכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא" מי לא עסקינן דנגע בשלישי, דלר"ע שלישי נקרא טמא כנ"ל.

והאופן ששייך לר"ע רביעי בקודש הוא שנגע שרץ בכלי והכלי באוכל והאוכל במשקה והמשקה באוכל, דס"ל טומאת משקין דאורייתא. ולר"מ ור"א שמשקין אינם מטמאים אחרים מהתורה א"כ לא שייך רביעי אלא מדרבנן. (ולשיטת התוס' שייך טומאה דאורייתא ע"י עצים ולבונה, ור"ל שמסתפק אם עצים ולבונה מטמאים, י"ל דס"ל אוכל מטמא אוכל מדאורייתא). ורבי יוסי דס"ל שמצינו שלישי בקודש מן בתורה בהכרח דס"ל שאוכל מטמא אוכל מן התורה, שהרי רבי יוסי סובר שמשקין אינם מטמאים אחרים מדאורייתא, וא"כ היכי משכחת לה בשר שלישי שהוא טמא מדאורייתא, אם אוכל אינו מטמא אוכל.

ראיה שר"ע לא סובר רביעי בתרומה וחמישי בקודש - תנן הכלי מצרף מה שבתוכו לקודש אבל לא לתרומה שאם נגע טמא באוכל שבצד אחד נטמא האוכל שבצד השני שאינו נוגע באוכל הראשון ע"י צירוף הכלי, אף דאוכל אינו מטמא כלי אפי' מדרבנן, ומשנה זו נשנית מעדותו של ר"ע שטבול יום שנגע במקצת סולת קטורת לבונה או גחלים (שאע"פ שאינם אוכל חיבת הקודש מכשרתן ומשוויא להו אוכל) פסל את כולם, אלמא כלי מצרף מה שבתוכו, ואין לומר שכל גחלת מטמאה את חברתה שהרי כל גחלת יורדת דרגה, וסיום המשנה הוא והרביעי בקודש פסול והשלישי בתרומה, ומבואר שגם לר"ע אין רביעי בתרומה וחמישי בקודש.

ולשיטה זו צירוף כלי מטמא מדרבנן. לרש"י הראיה היא שהרי עצים ולבונה אינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן, אמנם שיטת התוס' שטמאים מדאורייתא, ולשיטתם הראיה היא ממה ששייך צירוף כלי באפר חטאת שאינו קודש אלא חול. ורבי

שרץ שמטמא אוכלים, כ"ש ששרץ עצמו יטמא משקין, וא"כ אוכל ומשקה שנטמאו משרץ יטמאו כלי, ותי' שאוכל אינו מטמא כלי אפי' אם נטמא משרץ, שהרי משקין שנטמאו מכלי מטמאים אוכל ולא כלי, וכ"ש שאוכל שנטמא משרץ שאינו מטמא אוכל לא יטמא כלי.

כמה ילפותות לדיני טומאה

מנין שאוכל מטמא משקה לר"ע - כתיב "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא" מכאן שאוכל מטמא משקה. ואין לומר שבא ללמד שיטמא כלי, שהרי אפי' משקה שמטמא אוכל אינו מטמא כלי, כ"ש שאוכל שאינו מטמא אוכל לא יטמא כלי. ואין לומר דאוכל חמור ממשקה שהרי אוכל מטמא משקה ומשקה אינו מטמא אוכל, והכי נמי נימא שאוכל יטמא כלי אע"פ שמשקה אינו מטמא כלי, דמה שאוכל מטמא משקה אינו חומרא באוכל, אלא משום שמשקה עלול לקבל טומאה, שהרי הוא מקבל טומאה אפי' בלא הכשר. והקשו התוס' שאין לומר שזה חומרא במשקין, דא"כ למה משקה נטמא רק מאוכל ולא ממשקה.

מנין שאוכל ומשקה אינו מטמא כיוצא בו - כתיב "יטמא" מכאן שאוכל או משקה שנטמא מכלי אינו עושה כיוצא בו, דאף דדרשינן שיטמא אחרים, מ"מ קרינן בתרווייהו יטמא למעט שאין עושה כיוצא בו. וצריכים את הילפותא מ"וכי יותן וכו' טמא הוא" ללמד שגם משקין הבאים מחמת שרץ (שהם חמורים ממשקין שנטמאו מכלי) אינם מטמאים משקין, שאף שהפסוק איירי באוכלים יש ללמוד מאוכל למשקה. ולא כתבה תורה רק פסוק זה ונילף משקין שנטמאו מכלי מק"ו, דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב ליה קרא.

מנין ששלישי בקודש טמא ורביעי בקודש פסול - רבי יוסי לומד שלישי בקודש מדכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" מי לא עסקינן דנגע בשני דשני איקרי טמא דכתיב "יטמא", ורביעי שהוא פסול לומד רבי יוסי ממחוסר כיפורים שהוא מותר בתרומה דכתיב "ובא השמש וטהר ואח"כ יאכל מן הקדשים", ופסול בקודש דכתיב "וכפר עליה הכהן וטהרה", שלישי שהוא פסול בתרומה ק"ו מטבול יום שהוא מותר בחולין ואסור בתרומה, כ"ש שיעשה רביעי בקודש. וכיון שלמדנו שלישי מן התורה מיפריך ק"ו ובכהאי גוונא ליכא למימר דיו. רש"י. ובתוס'

שהכהן נגע במחט, אם היה טומאת ידים במקדש היו הידים שניות, ומה שגזרו שכל הפוסל בתרומה מטמא ידים להיות שניות, זו גזירה אחרת ואינה אלא בקדשים.

טומאת הסכין – הסכין לא נטמאת. ודין זה אינו דווקא במקדש אלא אפי' בחולין, שהרי אם הסכין נגע בבשר אין אוכל מטמא כלי, ואם הסכין נגע במחט אין כלי מטמא כלי א"כ הוא אב הטומאה, ולא גזרו חכמים טומאה על הכלים אלא שיטמאו מן המשקין, משום משקה זב וזבה, (וכתבו התוס' דס"ל שאין עליה משקין).

ולרב דאיירי במחט של טמא מת וא"כ כלי מטמא כלי או אדם, שהרי המחט היא אב הטומאה דחרב הרי הוא כחלל, ובאב הטומאה כלי מטמא כלי או אדם ואדם מטמא אדם או כלי, צ"ל דעזרה רה"ר היא ויש ספק אם האדם והסכין נגעו במחט והוי ספק טומאה ברה"ר, דספיקו טהור, ואף דהסכין אין בה דעת לישאל ולא גמרינן מסוטה לטמא ברה"י אלא דבר שיש בו דעת לישאל, וכגון אם יש ספק אם אדם נגע בשרץ, (וא"צ שיהיה במטמא דעת לישאל, דא"כ כל ספק טומאת מת ושרץ יהיו טמאים ברה"י. תוס') מ"מ ברה"י אם העזרה היתה רה"י היה ספיקה טמא, משום שהטומאה מהמחט לסכין באה ע"י אדם שהיה עסוק בהם, וחשיב יש בו דעת לישאל, אפי' אם הכלי מונח ע"ג קרקע ויש ספק אם אדם שנשא שרץ נגע בכלי. וכתבו התוס' דה"ה דהוי מצי לשנויי שכאשר האדם מחזיק את הסכין חשיב יש בו דעת לישאל. עוד כתבו התוס' שקושית הגמ' 'ונימא אין טומאת ידים וכלים במקדש', היינו לר"ע דס"ל שמשקין מטמאים מדאורייתא וא"כ אפי' משקי בית מטבחיא טמאים, ומסתבר שאף מטמאים כלים.

ב. טומאת הבשר – הבשר טמא, והכשרו לקבלת טומאה הוא כגון שהיתה פרה של זבחי שלמים שהעור והבשר לבעלים, ומתעסק ליפות את העור והבשר ומעבירה בנהר סמוך לשחיטה ומשקה אותה כדי שתהיה נוחה להפשיט, והעבירה בנהר ושחטה, ועדיין משקה טופח עליה וא"א שלא יפול משהו מהמשקה על הבשר בשעת הפשט. רש"י. ולתוס' תלושין אין מכשירין, אלא ע"י העור הוכשר הבשר. אבל דם שחיטתה אינו מכשיר, שהרי דם קדשים אינו מכשיר דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים" ודם קדשים אינו נשפך כמים, ומשקי בית מטבחיא ג"כ אין מכשירין ודוחק לומר שרק דם לא מכשיר ומים מכשירים. תוס'.

חיבת הקודש אף שמכשירה לקבלת טומאה ומשוויא ליה אוכל י"ל שאינה מועילה אלא לפסול את הבשר עצמו ולא לטמא אחרים, שהרי ר"ל מסתפק אם חיבת

חנין ס"ל צירוף כלי דאורייתא דכתיב "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת" הכתוב עשה כל מה שבכף לאחת.

י"ט: מגזירת י"ח דבר – בו ביום גזרו על הספר טעם התקנה משום שהיו מניחים את הספרים עם התרומה והיו עכברים אוכלים אותם, והידיים אם נגעו סתם ידים בתרומה בלא נטילה, (והטבול יום אינו גזירה אלא מדאורייתא), והאוכלים והכלים שנטמאו במשקין.

ספק טומאה בירושלים – איתא במתני' שכל הרוקין הנמצאים בירושלים טהורים ואין חוששים שהם של זב או זבה או נדה והם אב הטומאה ומטמאים אדם, חוץ משל שוק העליון ששם היו מתקבצים הטמאים כדי שלא לטמא אחרים, ואפי' היכא שהוחזק זב בשוק זה שנמצא בו רוק לא גזרו על ספק רוק שבירושלים. וכלים הנמצאים בירושלים, אם נמצאו בדרך ירידה טמאים, אבל אם נמצאו בשאר מקומות טהורים, חוץ מגזייתא – מבואות קטנים הסמוכים למקוה ופעמים עולים בהם ופעמים יורדים, שאם נמצאו שם הם טמאים שהרי מתחילה טמאים היו, ומספיקא לא מפקינן מטומאה, אבל שאר כלים שיש ספק אם נטמאו לא גזרו עליהם מספק.

מחט טמאה שנמצאה בבשר קדשים

המשנה בעדויות מביאה עדות נוספת שהעיד רבי חנינא סגן הכהנים לענין טומאה, והיינו שכהן שחתך בשר בעזרה ומצא שם מחט, הסכין והידיים טהורות והבשר טמא, ואם המחט נמצאה בפרש הכל טהור. הגמרא מבארת איזה טומאה היתה למחט, ובאיזה אופן ומדוע הסכין והידיים טהורות והבשר טמא.

ממה נטמאה המחט – בשר קדשים שנמצאה בו מחט טמאה, לרב איירי במחט שהיא ודאי טמאה, וכגון שאבדה לו מחט של טמא מת והכירה בבשר, וי"א שבאה הפרה מחוץ לירושלים ופיה חסום דהוי ספק כלים של מקומות אחרים, אבל אם בלעה הפרה מחט מסופקת בירושלים אינה טמאה, דלא גזרו על ספק כלים שבירושלים.

טומאת הידים – ידי הכהן שנגעו במחט לא נטמאות מפני שזכינו שאין טומאת ידים במקדש וזכות היא לנו מפני הפסד קדשים, אבל מחוץ למקדש אפי' סתם ידים טמאות משום ידיים עסקניות. והקשו התוס' למה הידים טמאות והרי אין בהן הסח הדעת, ות"י שכשגזרו על סתם ידים שיהיו שניות, מסתמא גזרו על ידים שנגעו בראשון שיהיו שניות, ולכן כיון

שריפת תרומת חמץ טהורה עם הטמאה בפסח ותרומה טהורה תלויה

וטמאה

הגמרא חוזרת לבאר את המשנה (י"ד). שמביאה מחלוקת בין ר"מ לרבי יוסי האם מותר לפי רבי יהושע לשרוף בערב פסח תרומה טהורה יחד עם טמאה, והאם מותר בעלמא לשרוף תרומה תלויה יחד עם טהורה או עם טמאה.

ב: שיטת רבי יהושע-

רבי יהושע אליבא דר"ש- לתנא דמתני' רבי יהושע מתיר לשרוף תרומה תלויה עם הטמאה בפסח, וכן מבואר בברייתא בשם ר"ש, שרבי יהושע מתיר לשרוף יחד בין תלויה עם טהורה ובין תלויה עם טמאה דס"ל שכיון שהיא תלויה אי אתה מוזהר על שמירתה, ולר"א אין לשרוף תלויה וטמאה דכיון שאין לה טמאה ודאית הרי הוא מטמאה בידים, אבל תלויה וטהורה שורפין, דהואיל ולא הוחזק טמאה אין נראה כמטמא בידים. וכתבו התוס' דהא דחשיב "תלויה" לר"ש אע"פ שמותר לשורפה, שהרי מותר לטמאותה, משום שאף שמותר לשורפה אינו חייב לשורפה.

רבי יהושע אליבא דרבי יוסי- בברייתא אחרת מבואר בשם רבי יוסי שלכו"ע אסור לשרוף תלויה עם טמאה, שמא יבוא אליהו ויטהרנה, וכן תלויה עם טהורה, וכ"ש טהורה עם טמאה, ולא התירו אלא תרומה טמאה בולד הטמאה או תרומה פסולה עם הטמאה אפילו אם נטמאה באב הטמאה.

ומה שמצינו שרבי יהושע התיר בחבית שנולד לה ספק טמאה, להניחה במקום התורפה או לגלותה, והיינו לגרום לה טמאה, ולא התיר לטמא בידים אע"פ שהיא תלויה, היינו כרבי יוסי אליבא דרבי יהושע, ואין לומר שלא התיר רבי יהושע אלא בפסח, דכיון שלא התיר אלא תלויה ולא טהורה, מבואר שטעם ההתר הוא מפני שהיא תלויה. תוס'.

ומה שהתיר רבי יהושע בחבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ובתחתונה יש חולין טמאים, שאם אינו יכול להציל רביעית בטהרה יכול לטמא את התרומה בידים, הטעם הוא משום הפסד החולין, ודווקא בין חששו משום דהוי הפסד מרובה, אבל בשמן שהוא הפסד מועט מודה רבי יהושע שאסור לטמא את השמן ביד, (וצריך להניח את השמן בכלי

הקודש מועילה לטמא אחרים ולעשותם ראשון ושני, וכאן מבואר שהבשר טמא והיינו שמתמא אחרים. וסתם בשר שלמים שאמרה תורה שהוא מקבל טמאה איכא הכשר טובא מפני שנאכל בכל העיר ומדיחים אותו ומבשלים אותו. וכתבו התוס' שלהצד שחיבת הקודש מועילה אף לטמא, מה שמשקי בית מטבחיא אין מכשירין אין הכונה לקדשים שא"צ הכשר, אלא לביכורים או חולין הנאכלים בעזרה, שאין בהם דין חיבת הקודש.

ואם נמצאה המחט בפרש הכל טהור, ואין הפרש מטמא את הבשר משום דאיירי בפרש עבה שאינו משקה, ולרב אשי אינו מטמא משום דהוי משקה סרוח.

טומאת שרץ

סדר הטומאה השייך משרץ- שרץ מטמא כלי, והכלי מטמא אוכלין, והאוכלין מטמאים את המשקין וכדדריש ר"ע יטמא יטמא שאוכלין מטמאים משקין, ונמצא ג' טומאות משרץ אבל שלישי אינו עושה רביעי אפי' לר"ע. וסימנך נזייתא שעושי השיכר מטילים אוכל לכלי ואח"כ משקה. וה"ה ששרץ מטמא כלי והכלי מטמא משקה ומשקה מטמא אוכל, וחדא מינייהו נקט. ואתא לאשמועינן דשני עושה שלישי בחולין. אבל אם נגע השרץ במשקין אין המשקין מטמאים כלי, דאפי' ר"י הדר ביה וס"ל שאין משקין מטמאים כלי.

טומאת שרץ באויר כלי- אם השרץ נמצא בתנור ויש בתנור פת והשרץ לא נגע בפת, נעשה התנור ראשון, והפת שבתנור נטמאת מהתנור ונעשית שני דלרבנן אינו מטמא חולין, ואע"פ שכלי חרס נטמא מאוירו אף שהשרץ לא נוגע בכלי, אין רואים את התנור כאילו הוא מלא טומאה לענין להחשיב שהפת קיבלה טומאה ישירות מהשרץ ותהיה הפת ראשון, דכתיב "כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל" ללמד שרק אוכל נטמא כשהוא באויר כלי חרס אבל כלי לא נטמא, ומבואר שאין אומרים כאילו התנור מלא טומאה, דא"כ יטמא הכלי שבתוכו ויהיה ראשון, שהרי אב הטומאה מטמא כלי, ומזה שרק אוכל נטמא מבואר שהתנור מטמא את מה שבתוכו, והתנור הוא ראשון, ומכאן לומדים שראשון מטמא אוכל או משקה ולא כלי, וכן אדם שנגע בשרץ אינו מטמא את הבגדים אלא בטומאת משא והיינו בגדים שהיו בזמן המשא, אבל לא בגדים שלבש אח"כ. וכן אדם אינו נטמא אלא מאב הטומאה, כגון שרץ ונבילה ושכבת זרע, וזב ומעיינותיו ומדרסו, ונדה ומעיינותיה ומדרסה, ומטמא מת.

אבל ביין חדש צריך לשופכה ובישן מותר לזלף, ואמרו לו שאין הכרעת שלישיית מכרעת.

כ"א. אין הכרעת שלישיית מכרעת - רש"י (כאן) מבאר דהיינו משום שב"ש לא אמרו שאסור בין בבית בין בשדה, וי"ל שאין הטעם משום תקלה. והתוס' כתבו וכ"כ רש"י י"ג. שאע"פ שהטעם של ב"ש הוא משום תקלה, מ"מ כיון שלא הוזכר בדברי ב"ש וב"ה שהדין שווה בבית ובשדה לא חשיב מכרע, לפי שלא גילו דעתם ששייך לחלק בזה. (ובמק"א החשיבו "מכרע" מי שנותן טעם לדבריו). ושיטת ר"ח שהכרעת דור שלישי למחלוקת ב"ש וב"ה לא חשיבא הכרעה. עוד כתבו התוס' דהכרעת תלמיד לא היא הכרעה.

כל שעה

לעיל י"א: נתבאר עד מתי מותר לאכול חמץ בערב פסח, וכאן מבארת הגמרא עד מתי החמץ מותר בהנאה בערב פסח. ואגב דין איסור הנאה בחמץ (כ"א) תבאר הגמ' (כ"א: - כ"ז:): עוד מדיני איסורי הנאה, כגון אלו דברים שאסורים באכילה אסורים גם בהנאה ומנלן (כ"א: - כ"ה:), באיזה אופנים נאסרה ההנאה באיסורי הנאה (כגון בצורך רפואה, בנהנה בעל כרחו, בנהנה מקול מראה וריח, זה וזה גורם ופת שנאפתה ע"י איסורי הנאה. כ"ה - כ"ז:). אח"כ חוזרת הגמ' לדיני חמץ (ביעור חמץ, זמני איסור חמץ, מעילה בחמץ של הקדש. כ"ז: - כ"ט:),

איסור הנאה מהחמץ בערב פסח

לדעת תנא דמתני' חמץ אסור בהנאה בפסח ואף בערב פסח, ולהלן כ"ח מביאה הגמרא את דעות התנאים השונים האם איסור זה הוא מדאורייתא או מדרבנן.

בשעה חמישיית החמץ מותר בהנאה לכו"ע.

ומתני' הכי פירושה -

כל שעה שמותר לכהן לאכול את החמץ שהוא תרומה, והיינו עד סוף שעה חמישית וכו"ג דס"ל חולין נאכלים כל ד' ותרומה כל חמש ושורפין בתחילת שש, מותר החמץ שהוא חולין בהנאה. (ולר"י בשעה חמישית מותר להאכיל אע"פ שאינו אוכל, ולר"מ שעה חמישית מותרת אף באכילה).

מאוס כדי שלא יבוא בו לידי תקלה). והטעם ששמך הוא הפסד מועט משום שגם כשהוא טמא ראוי להדליק בו, ויין אם הוא ראוי לזילוף באמת אסור לטמאו ביד, שהרי זילוף הוא דבר חשוב (דאמר רבי חייא שמי שאינו עשיר טוב שישתה יין שלוג עולה סלע וזלף מלוג בשתי סלעים), ומה שהתיר רבי יהושע לטמא יין היינו ביין חדש שאינו ראוי לזילוף מפני שאין ריחו נודף, וזה הפסד מרובה, ואסור לישנו שמא יבוא לידי תקלה שאם ישההו אצלו יבוא לשתות ממנו, ואם יניחו בכלי מאוס לא יהיה ראוי לזילוף. והא דבמתני' הצריך רבי יהושע לשרוף תרומה טהורה בפני עצמה אף שיש הפסד עצים, לא חששו להפסד מועט כמו שלא חששו ביין ישן.

ובגמ' כ"א. מבואר שכל ההתר לטמא את התרומה הוא כשאין בחולין מאה כנגד התרומה, אבל אם יש בחולין הטמאים מאה כנגד התרומה לכו"ע אסור לטמאה ביד דכיון שהתרומה בטלה באחד ומאה, ויהיה ראוי לזר בימי טומאתו כדמעיקרא.

ולרב הונא בריה דרבי יהושע כוונת הברייתא שגם רבי אליעזר מודה שאם יכול להציל רביעית חייב להציל, אע"פ שהכלי שיש לו **תוכו טהור וגבו טמא** וכגון כלי שנטמאו אחוריו במשקין, שטומאתן דרבנן, שאחוריו טמאים אבל תוכו או אגנו או אוזנו או ידיו טהורים, ולא חוששים שמא יגע גבו בתרומה שאע"פ ש"רא אוסר לטמאה ביד אין חוששים לזה.

שיטת רבי מאיר ב"ד ניסן שחל בשבת, שמבערים את כל החמץ מלפני השבת, ומותר לשרוף יחד תרומה טמאה תלויה וטהורה, וכדבריו במתני' מדבריהם למדנו ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסח.

שיטת רבי יוסי ב"ד שחל בשבת, ששורפין לפני השבת תרומה טהורה בפני עצמה ותלויה בפני עצמה וטמאה בפני עצמה.

חשש תקלה - חבית יין שנטמאה לב"ש צריך לשופכה חבל כולה יחד ואסור לזלף ממנה, שאם יזלף מעט מעט אפי' בו ביום יבוא לשתות מהיין, ולב"ה מותר לזלף ממנה, ורבי ישמעאל ברבי יוסי לל"ק בשדה צריך לשופכה שאין מזלפים בשדה, ואין להביאה לביתו שמא יבניתיים יבוא לידי תקלה ובבית מותר לזלף, ולל"ב מותר להביאה מהשדה לבית ואין חוששים לתקלה בזמן מועט כזה,

בהם אכילה והם אסורים בהנאה). דעת רבי אבהו שבכל מקום שהתורה אסרה אכילה, הדבר אסור גם בהנאה, אא"כ התורה מפרטת שהדבר מותר בהנאה, ודעת חזקיה שאין איסור הנאה בכלל איסור אכילה, וצריך לימוד מיוחד לאסור בהנאה. הגמרא מביאה שברוב הדברים האסורים באכילה אין מחלוקת לדינא אם הדבר אסור או מותר בהנאה, והגמרא מבארת מה הילפותא בכל דבר שאסור באכילה, להתירו או לאוסרו בהנאה.

התר הנאה בנבילה - כתיב "לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי", ואירי בגר תושב שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות, לר"מ לומדים להתיר גם מכירה לגר מדכתיב "לגר... או מכור", ולומדים להתיר נתינה לנכרי מדכתיב "תתנה ואכלה או מכור לנכרי", ומה שהתורה כתבה "או מכור" באה בזה להקדים נתינה דגר למכירה לנכרי. ולר"י אסור למכור לגר או לתת לנכרי, דא"כ לכתוב רחמנא "נמכור", וס"ל דא"צ קרא להקדים נתינה לגר, כיון שיש חיוב להחיות גר דכתיב "גר ותושב וחי עמך", אבל נתינה לנכרי אין בה מצוה.

מחלוקת רבי אבהו וחזקיה מתי נכלל איסור הנאה בכלל האיסור אכילה - לחזקיה לומדים איסור הנאה בחמץ מדכתיב "לא יאכל" שלא יהיה בו התר בדבר המביא לידי אכילה וסתם הנאות באות לידי אכילה שקונה בדמים דבר מאכל, ולרבי אבהו אף אי כתיב "לא יאכל" "לא תאכל" או "לא תאכלו" הדבר נאסר בהנאה, עד שיפרט הכתוב שמותר בהנאה, כמו שפירטה תורה בנבילה "לגר אשר בשעריך וכו'" ומבואר שאם כתוב "לא תאכלו" צריך פסוק מיוחד להתיר הנאה. (וכתבו התוס' דנהנה מחמץ אינו חייב כרת, אע"ג דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה" ד"כי כל אוכל" אינו כולל איסור הנאה). והיינו אליבא דר"מ שמותר לתת לנכרי או למכור לגר. ולר"י שכונת התורה להתיר רק נתינה לגר ומכירה לנכרי דאי לא קרא הו"א שכל ההנאות מותרות, לומדים איסור הנאה בכל איסורים שבתורה מדכתיב בטרופה "לכלב תשליכון אותן", אותו מותר להשליך אבל שאר איסורים שכתוב בהם לא תאכל אסור, וליכא למילף מדאיצטריך קרא להתיר, דאיצטריך ללמד שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. רש"י. ובתוס' כתבו דאיצטריך להתיר בהנאה עובר שהוציא ידו.

כ"ב. חולין שנשחטו בעזרה - אסורים באכילה מדכתיב "כי ירחק ממך המקום וזבחת ואלתה" שמותר לזבוח ולאכול

ומותר לישראל להאכיל את החמץ לבהמה ולחיה ועופות. וקמ"ל שמותר לתת לחיה כגון חולדה נמיה וחתול אע"פ שמצניעה את מה שמשירתה, ומותר לבהמה אע"פ שלא מצניעה ואין לחוש שתשייר ולא ידע ולא יבטל ויעבור על כל יראה אם לא ביטלו. וה"ה שיש לחוש שיבוא לאכול ממנו. אבל בחיה אינו עובר משום כל יטמין, דכל יטמין לומדים מ"לא ימצא" וכיון שאינו יודע היכן הוא לא חשיב מצוי. והקשו התוס' דהא במתני' לעיל ט: איתא שצריך להצניע את מה שמשירר כדי שלא תטול חולדה בפניו ותצניע, וכ"ש שאסור לתת לפני החולדה, ותיצו התוס' שדווקא לחולדה אסור להאכיל כיון שדרכה להטמין בחורים וסדקים יותר מחיה שמגדלים בבתים. ואי"די בהמה וחיה תני נמי עופות.

ומותר למכור לנכרי, ודלא כב"ש דס"ל שאין למכור חמץ אא"כ יודע שיכלה קודם פסח דקסברי שמצוה לבערו מן העולם ולא שיהיה קיים, וריב"ב אסור למכור כותח שיש בו פירווי לחם ל' יום לפני פסח. לרש"י ריב"ב ס"ל כב"ש וכותח מטיבילים בו ואינו נאכל מהר, ושיעור ל' יום הוא הזמן שחלה עליו חובת ביעור, משעה שדורשים בהלכות הפסח. ולתוס' ריב"ב ס"ל כב"ה ומ"מ אסור בכותח כיון ששם בעליו עליו, ויחשבו שמכרו בפסח.

ומותר להנות מהחמץ, ואפ"ל חרכו קודם זמנו מותר בהנאה לאחר זמנו. רש"י כתב דאיירי שבטל טעמו ומראיתו, והתוס' כתבו דאיירי שנפסל מלאכול לכלב.

כ"א: עבר זמנו החמץ אסור בהנאה לכו"ע אף היכא שאין איסור האכילה אלא מדרבנן, לרש"י איירי גם בשעה שישית, שאיסור ההנאה בה הוא מדרבנן, ואם קידש אפ"ל בחיטי קורדנייתא שהם קשות, ומ"מ אם באו לחשש חימוץ כגון שנפלו עליהם מים אין חוששים לקידושין. ואסור להסיק בו תנור וכיריים דאפ"ל לר"י דס"ל אין ביעור חמץ אלא שריפה, אסור להנות מהחמץ בזמן השריפה, והה"א להתיר היתה משום שהנשרפים אפרם מותר, אבל לרבנן הוי מן הנקברים ופשיטא שאסור להנות ממנו. תוס'. עוד כתבו התוס' שלריה"ג שמתיר חמץ בהנאה בפסח א"צ לשורפו, אלא ירצנו לפני כלבו או ימכרו לנכרי. עוד כתבו התוס' שבזמן איסור הנאה אסור למכור את החמץ, אמנם אם מכרו הדמים מותרים, דאינו תופס דמיו.

איסורי הנאה

מתוך הדברים שאסרה התורה באכילה יש דברים שאסורים גם בהנאה כמו חמץ בפסח, ויש דברים שלא נאסרו אלא באכילה כמו נבילה, (ויש דברים שלא שייך

איכרי ניסוך דכתיב "ישתו יין נסיכם". וכתבו התוס' דמהא דלא משני שכשהותרה נבילה הותר אף דמה מבואר שדם אינו בכלל נבילה, ומה שמצינו שדם נבילה מטמא ברביעית הואיל ויכול לקרוש ולעמוד על כזית, אין הטעם משום דחשיב כבשר אלא יש לזה איזה דרשה. ולחזקיה דלא תאכל לא כולל איסור הנאה הוקש דם למים ללמד שדם קדשים אינו מכשיר לקבלת טומאה, כיון שאינו נשפך כמים.

כ"ב: אבר מן החי - כתיב ביה "לא תאכל הנפש עם הבשר" בעוד שהנפש בו, ואסור גם לבני נח דכתיב "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו", והוא מותר בהנאה, דתניא שאסור להושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח משום "לפני עוור", ומשמע דהנאה אחרת כגון לכלבים שרי, המקור להתירו בהנאה הוא משום שהוקש לדם. ולחזקיה דם הוקש לאבר מן החי לאסור דם מן החי באיסור האמור בו וחייב כרת משום דם גמור, ולא אמרינן שרק דם זביחה אסור, והיינו דם הקזה שהנפש יוצאה בו, שבהקזה בתחילה שותת ולבסוף מקלח ואח"כ משחיר וסופו שותת, ובדם שהנפש יוצאת חייב משום דם. וכתבו התוס' שאף דמה שהתירו לתת אבר מן החי לבני נח איירי באבר מן החי של נכרי, מ"מ מוכח שאבר מן החי מותר בהנאה, שהרי אם הוא אסור בהנאה אסור לתת אבר מן החי של נכרי ולקבל שכר על הניתנה, וא"כ אף בחינם אסור משום שמחזיק לו טובה. (ומ"מ אי צער בעלי חיים דאורייתא היה מותר לפרוק יין נסך מבהמה של נכרי דחשיב לא אפשר ולא מיכוון, או שהכונה להתיר דווקא שלא בפני הנכרי).

שור הנסקל - כתיב ביה "לא יאכל את בשרו" לאוסרו באכילה אפי' אם שחטו לאחר שנגמר דינו (שאינו בו איסור נבילה), ולומדים מ"ובעל השור נקי" לאסור שור הנסקל בהנאה וקשה לחזקיה וכ"ש לרבי אבהו למה צריך פסוק לאוסרו בהנאה, וצ"ל שהפסוק בא לאסור הנאה מהעור, ובשרו איצטרין להיכא דעבדיה כעין בשר (תוס'), והמ"ד שלומד מ"ובעל השור נקי" שתם פטור מחצי כופר אם המית איש, ודמי וולדות אם נגח אשה הרה ויצאו ילדיה, לומד איסור הנאה מעורו מ"את בשרו" את הטפל לבשרו, וכר"ע שדרש "את ד' אלוקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים שיהא מורא רבן כמורא שמים, והמ"ד השני סובר לא דורש "את" כשמעון העמסוני שדרש כל אתין שבתורה, ופירש כשהגיע ל"את ד' אלוקיך תירא" שכמו שמזה א"א לרבות כך גם משאר אתין שבתורה, ואמר כשם שקיבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה.

דווקא בריחוק מקום. לר"מ לומדים מ"אותו" לאסור בהנאה חולין שנשחטו בעזרה, שהרי דורשים מדכתיב "בשדה" לאסור עובר שהוציא אבר כיון שיצא חוץ למחיצתו, ולומדים שיש דבר שהמחיצה אוסרתו והם חולין שנשחטו בעזרה, וצריך לימוד מיוחד כיון שלא כתוב בהם איסור אכילה בהדיא. ולר"י חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא, לרש"י היינו שאינם אסורים בהנאה מדאורייתא, ולתוס' עיקר איסורם לאו דאורייתא.

גיד הנשה - כתיב ביה "לא יאכל בני ישראל את גיד הנשה", ומ"מ מותר לשלוח ירך עם גיד הנשה לנכרי ואין חוששים שיראה ישראל כשיתננה לו יקנה ישראל מן הנכרי ויסבור שגידה ניטל שהרי מיד ישראל יצאה, מפני שמקומו ניכר אם נטלו את הגיד או לא, ומבואר שגיד הנשה מותר בהנאה וקשיא לרבי אבהו. וי"ל דכשהותרה נבילה בהנאה היא וחלבה וגידה הותרו וא"כ מותר להנות מהגיד בין בנבילה בין בכשירה, והיינו כמ"ד יש בגידין בנותן טעם בשר, והרי הוא בכלל נבילה, ולמ"ד אין בגידין בנותן טעם ולא איקרו נבילה אלא עץ הוא, והיינו ר"ש שפוטר אוכל מגיד הנשה של בהמה טמאה דס"ל שלא הזהירה תורה על גיד אלא כשהבשר מותר, דהכי משמע גיד לא תאכל הא בשר תאכל, ואין בגיד איסור בהמה טמאה כיון שאין בגידים בנותן טעם, [ולר"י חייב שתיים], ס"ל שגיד הנשה של טהורה אסור בהנאה. וכתבו התוס' דהשולח ירך לנכרי אתיא כר"י, ואע"פ שרי"י אסור לתת מתנת חנם לנכרי, איירי בשכנו דמותר מפני שהוא כמוכרו לו. ואינו אסור משום לפני עוור דאין האיסור אלא לבני יעקב ולא לבני נח. עוד כתבו התוס' דחזקיה דס"ל שאין איסור הנאה בכלל לא יאכלו, יסבור שלר"ש איסור הנאה בכלל, משום שכיון שאין בגידים בנותן טעם, א"כ בהנאה נמי אסור דלא שייך ביה אכילה, א"נ חזקיה סבר כר"י ולא כר"ש שהרי בלאו הכי לא מצי סבר כר"מ.

דם - כתיב ביה "כל נפש מכם לא תאכל דם", ומ"מ דם מותר בהנאה, דתנן גבי שיירי דם הקדשים שמתערבים באמה ויוצאים לנחל קדרון שנמכר לגננים - בעלי גינות לזבל (ומועלים בו שאסור בהנאה אם לא נתן דמים להקדש, וכתבו התוס' דמועלין מדרבן, אבל מדאורייתא אין לך דבר שנעשית מצוותו ומועלין בו), והמקור להתירו בהנאה הוא מדכתיב "תשפכנו כמים" שמוותר בהנאה כמים, וכתבו התוס' דגילוי מילתא היא שדם מותר בהנאה, ולכן גם דם קדשים מותר אע"פ שהוא לא הוקש למים שהרי אינו נשפך כמים. והיינו כמים הנשפכים, אבל מי ניסוך המים שאסורים בהנאה משעה שקדשו בכלי שרת איכרי ניסוך ולא שפיקה, וכן מים הנשפכים לפני ע"ז

שרצים - כתיב בהו "שקץ הוא לא יאכל", ותנן שמותר לציידיים שנזדמנו להם מינים טמאים למוכרם לנכרי, דכתיב "לכם" שלכם יהא, ומ"מ אסור לצודם לכתחילה דאין עושים סחורה לא בנבילות וטריפות ולא בשקצים ורמשים, דכתיב "יהיו" בהיותם יהו, ומ"מ מותר למכור סוסים וחמורים דמייירי דווקא במידי דאכילה, והא דאמרו ארור המגדל הזירים אף שאסור מדאורייתא, נ"מ למיקם בארור, או נ"מ להשתכר בשומנם או בעורם, או בנפלו לו בירושה. תוס'. וחזקיה לומד מדאיצטריך "לכם" שכל מקום שכתוב "לא יאכל" אף איסור הנאה במשמע.

חמץ - כתיב ביה "לא יאכל חמץ", ושיטת רבי יוסי הגלילי שחמץ מותר בהנאה כל שבעה וכ"ש אחרי פסח, דכתיב "ולא יראה לך שאור" שלך יהא, ומ"לך" השני דורשים להתיר של עכו"ם ושל גבוה, ומ"לך" השלישי לומדים להתיר גם בנכרי שכיבשתו. ורבנן אוסרים חמץ בהנאה, ולומדים מ"לך" הראשון להתיר של אחרים ושל גבוה, ומ"לך" השני לומדים להתיר בנכרי שכיבשתו, ומ"לך" השלישי לומדים שההתר הוא בין בחמץ ובין בשאור, וצריכי דשאור חימוצו קשה, וחמץ ראוי לאכילה.

כ"ג: חלב - כתיב "יעשה לכל מלאכה" לריה"ג בא להתיר גם מלאכת הדיוט, וא"צ קרא לומר שהחלב טהור. ולר"ע בא לומר שהחלב טהור אף למלאכת גבוה ואינו בכלל נבילה לטומאה, וא"צ קרא להתיר בהנאה. הגמ' אומרת שאין הכרח לומר שלריה"ג לא תאכלו כולל איסור הנאה ולכן צריך להתיר חלב בהנאה, ולר"ע לא תאכלו אינו כולל איסור הנאה וא"צ קרא להתיר הנאה. ד"ל שלכו"ע לא תאכלו כולל איסור הנאה, ונחלקו אם כשהותרה נבילה הותרו גם חלבה וגידה, או לא דחלב אינו בכלל בשר וא"כ אינו בכלל "תנתנה ואכלה", ואינו בכלל "נוגע בנבלתה", ולריה"ג חלב וגיד לא הותרו דלא הותר נבילה אלא מה שהותר בטהורה באכילה. תוס'. ולכן לומדים מ"לכל מלאכה" להתיר מלאכת הדיוט, וגיד לריה"ג או שבאמת הוא אסור בהנאה, או שלומדים ק"ו מחלב שיש בו כרת ומותר בהנאה כמו הנבילה עצמה (דאל"כ נימא שור הנסקל ושאר איסורי הנאה יוכיחו. תוס'), כ"ש גיד שאין בו כרת שהוא מותר בהנאה, ור"ש האוסר גיד הנשה בהנאה דס"ל אין בגידים בנותן טעם ולא הותר בכלל נבילה, ס"ל דאיכא למיפרך מה לחלב שהותר מכללו אף באכילה אצל חיה,

ערלה - כתיב בה "ערלים לא יאכל", ולומדים מדכתיב ג' פעמים לשון ערלה לאסור בהנאה, בצביעה כגון בקליפי אגוזים שהשומר אסור משום ערלה כמו הפרי עצמו, ובהדלקה כגון בשמן, דאי לאו הכי הו"א דכיון דכתיב "לכם" משמע שיהא שלכם, ואע"ג דאסור בהנאה איצטריך לאסור צביעה דהו"א דלא הוי אלא חזותא בעלמא, ואיצטריך לאסור הדלקה דהו"א שמותר כיון דהוי דרך ביעורו, (ולמ"ד אין שבח עצים בפת ומותר להדליק עצים, כיון שהשלהבת באה מהגחלת, הכא איירי בשמן שהשלהבת עולה מן השמן. תוס'). והשתא איצטריך לכם לנטוע לרבים לרש"י היינו באמצע הדרך לכל עובר, ולתוס' היינו ברה"י לצורך רבים, לת"ק בא לרבות הנטוע לרבים ד"ונטעתם" משמע ליחיד דאין דרך רבים לנטוע, ו"לכם" מרבה הנטוע לרבים, ולר"י בא למעט הנטוע לרבים, ד"ונטעתם" משמע בין ליחיד בין לרבים, ו"לכם" הוא רבוי נוסף, ואין רבוי אחר רבוי אלא למעט.

כ"ג. תרומה - כתיב בה "וכל זר לא יאכל קודש", ומותרת בהנאה, דתנן מערבין לישראל עירוב תחומין בתרומה כיון שיכול להשאל על התרומה, ולהפריש עליה מיניה וביה, דכתיב ביה בתרומת מעשר "תרומתכם" שלכם תהא ותרומה גדולה הוקשה לתרומת מעשר, ולחזקיה הכונה תרומתכם של כל ישראל והיינו הלויים.

נזיר - כתיב ביה "מחרצנים עד זג לא יאכל" ומותר בהנאה דתנן מערבין לנזיר ביין אע"פ שהיא סעודה שאינה ראויה לו, כיון שיכול להשאל על נזירותו, דכתיב ביה "נזרו" שלו יהא, אך אין ללמוד מדכתיב "קדוש יהיה" שדווקא גידולו השיער יהיה קדוש - אסור בהנאה וטעון שריפה "על האש אשר תחת זבח השלמים" ולא דבר אחר, דאין משמעות בפסוק למעט דבר אחר. וכתבו התוס' דביין לנזיר ותרומה לישראל מבואר בעירובין שטעם ההתר משום דחזי לאחרים. עוד כתבו שלמ"ד אין מערבין אלא לדבר מצוה לא חשיב הנאה, דמצוות לאו ליהנות ניתנו. עוד כתבו שיש גורסים שחזקיה לומד מ"נזרו" שאינו מגלח על נזירות אביו.

חדש - כתיב ביה "ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו" לפני העומר, ומותר בהנאה דתנן קוצר לשחת ואע"ג דכתיב "ראשית קצירכם" אכתי לאו קציר הוא ומאכיל לבהמה אפי' חיטים גמורים ע"י קיטוף, דכתיב ביה "קצירכם" שלכם יהא וכן דורשים למעט קציר מצוה, דהוי למיכתב קציר או קצירך וכתב קצירכם (תוס'), ולחזקיה הכונה קציר של כל ישראל.

עיבור צורה ואין לשורפה באותו יום, ועל כן ביארו דא"צ פסוק לומר שדינה בשריפה, דכל שפסולו בקודש דינו בשריפה, תנהו ענין לשאר איסורי אכילה דאסורים בהנאה, דאם אינו ענין לאכילה תנהו ענין להנאה, ("אם אינו ענין" הוא אחד מהמידות שהתורה נדרשת, וכל המדות הם הלכה למשה מסיני), ומ"מ אין דינם בשריפה דכתיב "בקודש... באש תשרף" שדווקא איסור קודש דינו בשריפה.

כ"ד. הגמ' דוחה לימוד זה דאיצטריך ללמד שחטאת וכל פסולי קדשים קדשי קדשים כגון מנחה ועולה ואשם שנטמאו או שנספך דמן ומנחה שלא הוקטר קומצה, ואימורי קדשים קלים שנטמאו שורפים אותם בקודש – בעזרה, מדכתיב "וכל חטאת... בקודש באש תשרף", ואמנם פסולי קדשים קלים שריפתם חוץ לעזרה.

אבי רוצה ללמוד מדכתיב בפסוק זה "לא תאכל" דאינו ענין לגופיה דכתיב ביה "באש תשרף", ובא ללמד על איסורי אכילה שאסורים בהנאה באם אינו ענין, ומ"מ אין חייב לשורפם דכתיב "ושרפת את הנותר".

רב פפא דוחה די"ל שבא לייחד לאו לחטאת הפנימית, ונ"מ למלקות שהרי אין לוקין על לאו שבכללות כגון זה שכולל כל הפסולים יחד. וכתבו התוס' דנותר לא חשיב לאו שבכללות דכתיב "ושרפת את הנותר באש לא יאכל", ופיגול לומדים גז"ש מנותר. וכן "לא תוכל לאכול בשעריך" מדכתיב לאו בתחילה ש"מ שבא לייחד לאו לכל אחד.

ילפותא מאיל המילואים – רבי יונתן רוצה ללמוד איסורי הנאה מ"ואם יותר מבשר המילואים... לא יאכל", ואם אינו ענין לאיסור אכילה תנהו ענין לאיסור הנאה, ולגופיה לא איצטריך דכבר נאמר "ושרפת את הנותר", וא"צ לשרוף איסור"נ דכתיב "ושרפת את הנותר".

הגמ' דוחה לימוד זה דאיצטריך לאיסור לא תעשה על אכילת פסולי קדשים, מדכתיב "כי קודש הוא" כגון פיגול ויוצא ונשפך דמו.

ילפותא מבשר טמא – רב פפא לומד מ"והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", דאם אינו ענין לגופיה (שהרי אפי' במעשר הקל אמרה תורה "לא ביערתי ממנו בטמא" ואף שאינו לאו אלא וידוי בעלמא, אית ביה לאו דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך", וילפינן בשעריך מפסולי המוקדשין דכתיב בהו "הטמא והטהור יחדיו" ויש כאן טומאת

ומ"מ אף גיד חיה מותר בהנאה, ד"לא יאכלו" לא כולל איסור הנאה (תוס'), וריה"ג ס"ל שבבהמה מיהת לא אישתרי.

מסקנת הסוגיא. במה נחלקו חזקיה ורבי אבהו – בכל האופנים הנ"ל נתברר שלא נחלקו חזקיה ורבי אבהו וכל דבר שאסור בהנאה או מותר בהנאה אין בזה מחלוקת, ובכל מקום שכתוב "לא יאכל" מצא רבי אבהו מקור להתירו בהנאה, ונחלקו מהו מקור האיסור בחמץ בפסח לרבנן שחולקים על ריה"ג שמתיר חמץ בהנאה, ובשור הנסקל לכו"ע, אם לומדים מ"לא יאכל" או ממה שהתורה הוצרכה להתיר נבילה בהנאה. והנ"מ ביניהם היא בחולין שנשחטו בעזרה ואליבא דר"י דס"ל שלא התירה תורה אלא נתניה לגר ומכירה לנכרי, שלחזקיה לומדים איסור הנאה מ"לא יאכל" ומ"אותו" לומדים חולין שנשחטו בעזרה, ולרבי אבהו לומדים איסור הנאה מ"אותו" שדווקא טריפה נאסרה באכילה ומותרת בהנאה, אבל לא חמץ ושור הנסקל, וחולין שנשחטו בעזרה אינם דאורייתא, ומה שאמר רבי אבהו ש"לא יאכל" משמע איסור הנאה היינו לר"מ דס"ל שמוותר אף נתניה לנכרי ומכירה לגר, ומדאיצריך למישרי נבילה ש"מ ששאר איסורים אסורים בהנאה, ו"אותו" לר"מ בא למעט חולין בעזרה. והקשו התוס' למה לא קאמר שנחלקו בחמץ נוקשה וע"י תערובת, ואי נימא שכיון שנתרבו לאכילה נתרבו אף להנאה, א"כ כרת נמי ליחייב.

מקורות נוספים לאיסור הנאה

רבי יהושע בן לוי לא לומד איסור הנאה מ"לא יאכל" כחזקיה, דס"ל שאין במשמע אלא איסור אכילה, ולא מנבילה דס"ל דברים ככתבם, ולא מ"לכלב תשליכון אותו" דס"ל דבא למעט חולין שנשחטו בעזרה שאסורים בהנאה מדאורייתא.

ילפותא מחטאת הפנימית – ריב"ל יליף איסור הנאה בחמץ בפסח ובשור הנסקל (שהרי בשאר איסורי אכילה יש דרשה להתירם בהנאה), מדכתיב "וכל חטאת אשר יובא את דמה אל הקודש פנימה באש תשרף", דאינו נצרך לחטאות הפנימיות שהובא דמן כמצוותן לפנים, דכתיב בהו להדיא שנשרפים מחוץ למחנה, אלא ללמד על חטאת חיצונה דאם הכניס דמה לפנים פסולה ואינו נצרך לגופה דהא כתיב "והנה שורף", לרש"י איירי בשעיר נחשון דמשמע שאם הביאו בפנים שפיר עשו ששרפוה, ולתוס' איירי בשעיר ר"ח, ואמר משה למה שרפתם אותו "הן לא הובא דמה אל הקודש פנימה" ומבואר שאם הובא דמה אל הקודש פנימה דינה בשריפה, והקשו התוס' שהרי גם אם הובא דמה טעונה

למעט שאם מניח חלב של שור הנסקל על מכתו פטור דחלב דרך הנאתו בהבערה ולמשוח עורות ולא לרפואה או לאוכלו חי.

מי פירות - רבי זירא אומר שזה גם הטעם שאינו לוקה על שתיית משקה היוצא מתותים תאנים ורימונים שהם ערלה (אלא על היוצא מזיתים וענבים שרק הם קרויים משקין, והוי כדרך הנאה), ואמר לו אביי ששם הטעם משום דזיעה בעלמא הוא ולא פריי אכל. והקשו התוס' דהא טעם כעיקר דאורייתא.

כלאי הכרם ובשר בחלב - לאביי בכלאי הכרם לוקין אפי' שלא כדרך הנאתם, דלא כתיב בהו אכילה אלא "פן תקדש המלאה" דמשמע שלא יהנה ממנו אלא ישרפנו, ו"פן" הוי לאו. והגמ' אומרת שלדבריו ה"ה בבשר בחלב לוקה אפי' שלא כדרך דלא כתיב ביה אכילה.

איסור אכילה והנאה בבשר בחלב -

מקור איסור אכילה - כתיב "כי עם קדוש וכו' לא תבשל גדי בחלב אמו", וכתוב "ואנשי קודש תהיון וכו' ", מה טריפה אסורה באכילה אף בשר בחלב אסור באכילה.

מקור איסור הנאה - ק"ו מערלה שאסורה בהנאה אע"פ שלא נעבדה בה עבירה בנטיעתה, כ"ש בשר בחלב שנעבדה בו עבירה כשבישלו. ואיסור אכילה א"א ללמוד מערלה, שהרי חורש בשור וחמור וחוסם פי פרה נעבדה בהם עבירה ומותרים באכילה. תוד"ה אמרת.

כ"ה. ואי נימא דבשר בחלב קל מפני שהיתה לו **שעת הכושר** לפני שהבשר ניתן בחלב, משא"כ ערלה שפרי זה חנט באיסור, וכתבו התוס' שאף המרכיב בערלה ענף של התר לא חשיב שהיתה לו שעת הכושר, דלא נאסר אלא מה שגדל אח"כ, והכל אסור מפני שמעורב בזה האיסור. תוס'. חמץ בפסח יוכיח שאסור בהנאה אע"פ שהיתה לו שעת הכושר.

ואי נימא דחמץ חמור **שיש בו כרת** ואין להוכיח משור הנסקל, שכן ערלה ושור הנסקל לא היה להם שעת הכושר לאכילה. תוס'. כלאי הכרם יוכיחו. וכתבו התוס' שמכלאי הכרם אפשר ללמוד מבמה מצינו שכל דבר שנעבדה בו עבירה אסור באכילה ובהנאה, והגמ' מעדיפה ללמוד בק"ו דאליים טפי. ומכאן מוכח שלאביי גם בשר בחלב אסור **שלא כדרך** דאל"כ לפרוך מה לכלאי הכרם שלוקים עליהם שלא כדרך וא"א ללמוד שילקו גם בבשר בחלב שלא כדרך, דשור

בשר לטהור וטומאת הגוף לטמא, ואת זה התורה אסרה במעשר וקדשים כ"ש בשר קודש החמור, ואף אם אין מזהירים מן הדין - ק"ו, אע"פ שאדם דן ק"ו מעצמו אינה אזהרה ללאו, כאן יש הקש דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך... וכל נדיר אשר תזור ונדבותיך" תנהו ענין לשאר איסורי אכילה, ואם אינו ענין לאכילה תנהו ענין להנאה, ומ"מ אין דינם בשריפה דכתיב "ושרפת את הנותר".

כ"ד: ולא בא הכתוב לעבור על בשר קודש שנטמא בשני לאוין, דאין מוקמינן בלאוי יתירי אלא כשאין דרשה אחרת.

והא דכתיב "**והבשר** אשר יגע בכל טמא לא יאכל" בא לרבות עצים ולבונה שמקבלים טומאה אע"פ שאינם אוכל, והא דכתיב "**והבשר** כל טהור יאכל בשר" תיבת והבשר, וי"מ ו' דוהבשר בא לרבות איסור לאו לאוכל אימורים טמאים ועובר ב' לאוין, משום זרות ואפי' הוא כהן, ומשום טומאת בשר, וכתבו התוס' שהה"א היא שכיון שאינם ניתרים אין חייבים עליהם משום טומאה, או דהו"א שלא יבוא איסור טומאה ויחול על איסור חלב, דהא דכתיב "**והנפש** אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לד' וטומאתו עליו ונכרתה" איירי באוכל אימורים בטומאת הגוף, דשם חייב כרת.

איסורי שרצים - אכל פוטיטא - שרץ המים לוקה ארבע ב' איסורים נאמרו על שרץ המים וב' על כל שרצים, ואם אכל נמלה שהיא שרץ הארץ לוקה חמש ב' איסורים של כל שרצים, ועוד ג' איסורים בשרץ הארץ, אכל צירעה לוקה שש כנ"ל דשורצת נמי על הארץ, וגם משום שרץ העוף. ושרץ היינו לשון רחוש ונענוע ואינו נראה, ובהמה וחיה הגבוהים מן הארץ אינם בכלל. והתוס' הוכיחו שכל בעל חי ההולך על גחון נקרא רמש, והקשו למה לא לוקה בשרצים משום "בכל אשר תרמוש האדמה", ולכן פירשו דאיירי בשמונה שרצים.

מתי יש מלקות באיסורי אכילה והנאה

דרך אכילה - לל"ק אמר ריו"ח שבכל איסורים שבתורה אין לוקין אלא אם אכלם בדרך אכילתם, למעט אוכל חלב חי. וכתבו התוס' דהאוכל צפור חשיב כדרך הנאתו כיון שהוא רך וחזי לאומצא. ואם אכל דם חי פטור.

דרך הנאה - לל"ב אמר ריו"ח שאין לוקין באיסורי הנאה אלא בדרך הנאה, וכ"ש שאין לוקין אלא בדרך אכילה,

החביב ביותר), לרש"י טעם האיסור משום שהמתרפא בעצי אשירה נראה כמוזזה בה, וכתבו התוס' דאיירי שאינו יכול להתרפא מעצים אחרים כמו האשירה אלא מהאשירה, ולכן אסור משום דאתי למיטעי בתר ע"ז, ומשום דמינות משכא.

כ"ה: וכן אין מתרפאים בגילוי עריות ושפיכות

דמים, שפיכות דמים שאמרו לו שיהרוג ישראל חבירו ואם לאו יהרגוהו יהרג ואל יעבור מסברא, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי דהתורה לא התירה לדחות מצוה מפני פיקוח נפש אלא מפני חיבת נפשו של ישראל, ואם יהרוג את חבירו עבירה נעשית ונפש אבודה, ומי יאמר איזה נפש חביבה יותר לפני המקום. ונערה המאורסה יליף מרוצח, דכתיב בנערה המאורסה "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה", מקיש רוצח לנערה המאורסה וכוונת הפסוק לומר ששניהם שווים, שברוצח ניתן להצילו בנפשו כנערה המאורסה דכתיב "ואין מושיע לה" ומזה לומדים שאם יכול חייב להושיעה בכל מה שיכול אפי' ע"י הריגתו אם אין יכול להצילו באחד מאבריו, ונערה המאורסה ביהרג ואל יעבור כרוצח. וכתבו התוס' דיהרג ואל יעבור היינו הבעול, אבל היא אם היא קרקע עולם לא, ואם גם היא חייבת לעשות מעשה תיהרג ואל תעבור. ואף ברוצח אם אינו עושה מעשה אלא רוצים להשליך אותו על התינוק אינו חייב למסור עצמו למיתה, דאדרבה מאי חזית וכו'. אמנם אם אומרים לאיש הנח לתקוע אותך בערוה יהרג ואל יעבור, דאין קישוי אלא לדעת והוי מעשה.

רבינא משח את בתו בשמן של ערלה, שהיתה חולה ב"אישתא צמירתא" (חום קדחת), וההתר הוא או משום דהוי סכנה, או משום דהוי שלא כדרך הנאה.

הנאה הבאה לאדם בעל כרחו

כשאסרה התורה דבר בהנאה אין האיסור אלא כאשר יש שייכות בין האדם להנאה, והיינו שהוא עשה איזה פעולה שגרמה לו להנאה, כגון הליכה לאותו מקום ששם נהנה. והגמרא כאן דנה מה הדין כאשר האדם עוסק בפעולה אחרת וממילא מגיע לו הנאה מחמת אותו דבר, האם הוא עובר על איסור הנאה או לא.

אפשר וקא מיכוין – אם האדם נהנה מדבר איסור והוא מכוין להנות ממנו כגון שהוא מכוין להתקרב כדי להריח ריח אסור, ויכול שלא להנות, הדבר אסור לכו"ע. **לא אפשר ולא מיכוין** – ואם האדם אינו מכוון להנות, וגם אינו יכול שלא להנות דאיכא תרתי להתר הדבר

הנסקל וחמוץ שעבר עליו בבל יראה יוכיחו שאע"פ שנעבדה בהם עבירה אינו לוקה שלא כדרך. תוד"ה מה לכלאי.

ואין לפרוך דכלאי הכרם לא היתה להם שעת הכושר, דעיקרן ג"כ נאסר אף שהיתה לו שעת הכושר קודם ההשרשה וכתבו התוס' שגם הגבעולים והקש שגדלו אח"כ אסורים משום כלאים. ומ"מ המעביר עציץ נקוב שהיה זרוע כבר שיונק מהקרקע דרך האויר בכרם לא נאסר הזרע, ואין העציץ אסור אא"כ הוסיף אחד ממאיתים ממה שיש בו עכשיו עם התוספת, לפי שאין ערלה וכלאים בטלים אלא במאיתים של התר כנגד אחד של האיסור, ובספרי יליף מתרומה שעולה באחד ומאה, וערלה שכפל האיסור ונאסר בהנאה כפל גם את שיעור הביטול, דכתיב "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", ויליף מ"המלאה" – גידולין. שבזרוע ובא נאסרו רק הגידולים, ומאי דך מ"הזרע" יליף שבזרוע מעיקרו נאסר הזרע ואמנם קודם השרשה הוי כמונח בכדא. רש"י מביא י"מ שהנזון בשעת הכושר הוא אחרי הזריעה לפני ההשרשה, ורש"י דוחה דבשר בחלב בלא בישול לא הוי תערובת, וכן לפני השרשה הוי כמונח בכדא, וכן חמוץ אין לו שעת הכושר מזמן שנקרא חמוץ בפסח.

והגמ' ששואלת על אביי לפרוך מה לכלאי הכרם שלוקים עליהם שלא כדרך, ס"ל שבשר בחלב חייבים רק כדרכו משום שלומדים בשר בחלב מנבילה לאו דווקא נבילה אלא הכונה טריפה, דכתיב ביה אכילה, (וי"מ דאיירי באבר ובשר המדולדל ששחט את הבהמה דדמי לנבילה שאינה מותרת בשחיטה, ואין נראה) ונבילה אינה אסורה שלא כדרך הנאתה. ואביי ס"ל דמ"מ כיון שלא כתב אכילה בבשר בחלב עצמו באה התורה ללמד שאסור אפי' שלא כדרך הנאתו.

רפוי ע"י דבר האסור

פיקוח נפש דוחה כל איסורים שבתורה דכתיב "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" ולא שימות בהם. ובעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים נאמר הדין יהרג ואל יעבור, ולכן חולה שיש בו סכנה מותר לעבור על כל האיסורים כדי להתרפא חוץ מאיסורים אלו. והגמרא מבארת מה הילפותא שפיקוח נפש לא דוחה איסורים אלו.

חולה שאין בו סכנה אסור להתרפא בכל האיסורים.

במקום סכנה מותר להתרפא בכל האיסורים, חוץ מע"ז ועצי אשירה דכתיב "בכל נפשך (ובכל מאודך)", שיש שחביב עליו ממונו מגופו ויש שגופו חביב עליו מממונו וצריך לאהוב את הקב"ה יותר מהדבר

בהם ממש אין בהם איסור מעילה, ויש דברים שאין בהם מעילה אחר שנעשית מצוותם, וכדלהלן.

הנאה ממראה בית קדשי הקדשים - היו משלשלים את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדשי הקדשים. רבא מוכיח מזה דלא אפשר וקא מיכוין אסור שהרי א"א שלא ירדו לתקן, ואפ"ה שמים אותם בתיבות שמא יכונו להנות, ולאביי צ"ל דעשו כך משום דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים, ובלאו הכי צ"ל כן, שהרי קול של כלי שיר שהם קודש, מראה, וריח הקטורת, אין בהם משום מעילה שהרי אין בהם ממש, וכיון דמדאורייתא מותר, א"כ למה הטריחוהו היכא דלא אפשר. ובתוס' ביארו שכיון שאין האיסור אלא מדרבנן, א"כ לצורך כגון לתקון קודש הקדשים מסברא אין אפי' איסור דרבנן. עוד כתבו התוס' ד"ל בדעת אביי דמותר משום דס"ל כר"ש.

ל"ב מוכיח רבא מזה שאין מעילה בקול מראה וריח, ומשמע שאיסור איכא, ולפי זה אם לא אפשר וקא מיכוין אסור לעומדים בפנים לשמש, שאינם יכולים שלא לעמוד שם, שאסור להם לכיון להנות, והגמ' דוחה שמייירי לעומדים בחוץ שלהם אסור אבל לעומדים בפנים מותר. ועי' תוס' שאסור להם להתקרב לעזרה כדי להריח יותר (דהא אמרינן שלא היתה צריכה כלה להתבשם בירושלים מפני ריח הקטורת). והקשו התוס' איך היתה אשה בוררת חטים לאור בית השואבה, והרי השמן והפתילה היו של קודש.

מעילה בריח - המפטם את הקטורת שאינה של ציבור, כדי להתלמד, או כדי למוסרה אחר פייטומה לציבור פטור מכרת, אבל אם דעתו להצניע לצורכו ולהריח בה חייב כרת, והמריח קטורת של ציבור פטור מכרת ומחטאת, דלא חייבה תורה אלא מפטם להריח אלא שמעל שנהנה מן הקודש, ומביא אשם מעילות. ומבואר שריח יש בו משום מעילה מפני שיש ממש בסממנים, אמנם לאחר שעלתה תמרתו אין בו משום מעילה כיון שנעשית מצוותו ואין בה עוד צורך לגבוה ויצאה מכלל קדשי ד', ודווקא בנותן ממנה על הגחלים בביתו ומריח בה חייב.

ואמנם בתרומת הדשן שאסורה בהנאה ומועלין בה איכא מעילה אף אחר שנעשית מצוותו, דכתיב **"ושמו אצל המזבח"**, שלא יפזר ושלא ינהה.

וכן בבגדי כהונה ד' בגדי לבן שכה"ג נכנס בהם לפני ולפנים ביה"כ, יש מעילה לאחר שנעשית מצוותם, דכתיב **"והניחם שם"** שטעונים גניזה.

מותר לכו"ע, לל"ב הדבר מותר בין לאביי בין לרבא ואפי' לר"י, וכתבו התוס' שלל"ק ר"י אוסר בזה, שהרי ביכול שלא להנות מודה ר"ש דאסור. עוד כתבו התוס' דלא אפשר היינו דלא אפשר כדרכו אלא בטורח גדול, כמו הטורח לשלשל האומנים בתוך קופות.

לא אפשר וקא מיכוין - ואם אינו יכול שלא להנות אמנם הוא מכוון להנות שהדבר חביב עליו להנות, לל"ק אסור לכו"ע, ולל"ב לר"ש דס"ל דבר שאין מתכוין מותר, א"כ הולכים אחר הכונה ואסור לכו"ע כיון שמתכוין, וכתבו התוס' דאייירי בדבר דלא הוי פסיק רישיה, אבל בפסיק רישיה מודה ר"ש דאסור. ולר"י דס"ל דבר שאין מתכוין אסור לאביי הכא מותר דכיון דר"י אוסר באפשר אע"פ שאינו מכוין, מבואר שאין טעם האיסור משום הכונה אלא משום האפשר, וא"כ בלא אפשר מותר, ולרבא לא אמר ר"י שאינו מתכוין כמתכוון אלא לחומרא שאפילו באינו מתכוין אסור, אבל מתכוין אינו כאינו מתכוין לקולא.

אפשר ולא מיכוין - ואם האדם יכול שלא להנות אמנם הוא אינו מכוין להנות, לל"ק לר"י דס"ל דבר שאין מתכוין אסור אסור, ולר"ש דס"ל דבר שאין מתכוין מותר לאביי ה"ה הכא מותר, ולפי זה בגרירת מיטה כסא וספסל מתיר ר"ש אפי' בקטנים שיכול להגביהם על כתפו, ולרבא הכא אסור לפי שאפשר לו שלא להנות ולא התיר ר"ש במיטה כסא וספסל אלא בגדולים. ולל"ב מודה רבא שר"ש מתיר באופן זה שבזה נחלקו ר"י ור"ש בין לאביי בין לרבא.

כ"ו. הנאה מצל ההיכל - ריו"ח בן זכאי היה יושב ודורש בצלו של היכל שהיה גבוה מאה אמה והצל היה גדול, ובבית המדרש לא היה מקום לכולם. אביי מוכיח מזה דלא אפשר ומכוין מותר דא"א להמנע מלדרוש לרבים הלכות חגג, ומתכוין להנות מצל הקודש, ולרבא טעם ההתר משום שכותלי ההיכל עשויים לתוכו רש"י כתב שטעם ההתר משום דהוי שלא כדרך הנאתו, וכתבו התוס' דאע"ג דלא כתיב הכא "אכילה" ילפינן "חטא חטא" מתרומה ששם כתוב אכילה. וישיבה תחת אשירה אסורה משום שהיא דרך הנאה, ועוד דלגבי ע"ז לא כתוב אכילה.

מעילה בקול מראה וריח ובדבר שנעשית מצוותו

אע"פ שכל השתמשות בדבר הקדש יש בה מעילה אע"פ שלא לקח דבר מן ההקדש, מ"מ קול ומראה, כיון שאין

מיכיון אסור נ'חא דלא אפשר שהרי זה לצורכה ומ"מ הואיל ומתכוון להתכבד בה הוי גזל ואסור, ואם מותר צ"ל דכאן הוא מזיק בידים משום עינא בישא או משום שמא האורחים הם גנבים.

הנאה מכלאים במוכרי כסות - הגמ' מוכיחה שאפשר ולא מיכיון מותר לר"ש דלא כרבא בל"ק, מהא דתנן שמוכרי כסות מותרים למכור בגד כלאים כשהם לבושים בו דאין מתכוונים להנאת לבישה, ובלבד שלא יתכוונו להנות מפני החמה או הגשמים, והצנועים הפורשים מן הכיעור והדומה לו מפשילים לאחוריהם במקל. ומבואר שאע"ג שאפשר דאיכא למיעבד כצנועים מותר כיון שאינו מתכוין וזה אפי' לר"ש דא"כ הא מני. כלאים מותרים בכל הנאת מכירה, אבל בגד שאבד בו הכלאים אסור למוכרו לנכרי, שמא יחזור וימכור לישראל ולא יכיר שיש בו כלאים וילבשנו.

זה וזה גורם, ושבח עצים בפת

איסורי הנאה אסור להסיק בהם תנור, הגמרא מבארת מה הדין היכא שכבר הסיק בהם ואפה בהם פת או שמדובר בתנור חדש שההסקה הראשונה מחזקת אותו, האם הפת או התנור נאסרו בהנאה (יש שבח עצים בפת) או לא. עוד מבארת הגמ' האם גם גחלים שנוצרו מאיסורי הנאה אוסרים את הפת בהנאה, וכן מה הדין בדבר שנעשה מדבר התר ודבר איסור יחד (זה וזה גורם), האם הוא אסור בהנאה או לא.

אסור להסיק בחמץ תנור וכיריים.

תנור שהוסק באיסורי הנאה - תנור שהסיקו בקליפות של ערלה של אגוזים ורימונים שאף הם בכלל פרי ואסורין משום ערלה, או בקשין של כלאי הכרם דבכלאי הכרם הכל אסור דלא כתיב ביה פרי, מבואר בברייתא אחת שאם התנור הוא חדש צריך לשוברו מפני שע"י ההסקה הזו נגמר התנור והוא מתקיים (והיינו משום שיש שבח עצים בפת ובתנור, וזה וזה גורם אסור, אבל לרבנן מותר דאין שבח עצים בפת אף באבוקה כנגוד, דהשלהבת באה מהדבר שנשרף ואין האיסור בעין. תוס'. ומ"מ אף לרבי המבשל בשבת בשוגג יאכל אפי' בשבת אף שהגחלים מוקצין, דאינם אוסרים בהנאה). ואם התנור ישן אין לאפות בו עד שיצטנן. ובברייתא אחרת מבואר שגם תנור חדש א"צ לשוברו אלא יש להמתין מלאפות בו עד שיצטנן, דזה וזה גורם מותר, ואף דמותר רק בדיעבד, מ"מ הכא הוי כדיעבד שאם נאמר יותן יפסיד התנור. וישן כיון דלא מפסיד אלא מה שנתחמם מאיסורי הנאה צריך צינון. תוס'. והגמרא מבארת שהברייתא

ומה שלא לומדים לשאר מקומות שיש מעילה אף אחר שנעשית מצוותו משום דשני כתובין הבאים כאחד אין מלמדים, ולרבי דוסא דס"ל שכהן הדיוט יכול להשתמש בבגדים אלו, ודריש "והניחם שם" שלא ישתמש כה"ג ביו"כ אחר, איכא עגלה ערופה דנעשית מצותה ואסור בהנאה לאחר שנעשית מצותה דכתיב "וערפו שם" דמשמע שם תהא קבורתה, והו"ו ב' כתובין. ולמ"ד ב' כתובין מלמדים צ"ל ש"ושמו" לזה ולא לאחר ו"הערופה" ולא דבר אחר, הו"ו ב' מיעוטי לומר שלא ללמוד למקום אחר, ולהכי אין מלמדים. ובעיני תרי מיעוטי כדי למעט כל דבר גם דבר הדומה לאחד מהם במקצת. תוס'.

המשך סוגית הנאה הבאה לאדם בע"כ

מתי נחשב שנעשית מלאכה בבהמה כשלא עשה בידים - הכניסה לרבקה (לרש"י איירי בעגלה ערופה, ואע"פ שהפסוק "עבד" איירי בפרה אדומה, לומדים עגלה ערופה בגז"ש ד"עול עול". והתוס' מביאים מהתוספתא דאיירי בפרה אדומה) ודשה כשרה מפני שלא נתכוין ולא עבודה היא, וכתבו התוס' דאיירי שבלאו הכי התבואה נידושה, או בפרה בחורה שלא ניחא ליה להטריחה. אבל אם הכניסה כדי שתינק ותדוש פסולה. אי נימא דלא אפשר וקא מיכיון אסור נ'חא דא"א שלא יכניסנה לינק ומ"מ מתכוין שתינק ותדוש, ואי מותר צ"ל דשאני התם דכתיב "אשר לא עבד בה" דכתיב עבד דמשמע בידים וקרינן עובד דמשמע ממיילא, שרק פסול בעובד דומיא דעבד דניחא ל'י' ואם לא ניחא ליה כשרה.

כ"ו: וכן מצינו גבי פרה אדומה שאם שכן עליה עוף כשרה אע"פ ש"לא עלה עליה עול" משמע אפי' עליה בעלמא, ואף דבר שאינו עול פוסל, מ"מ כיון שלא ניחא ליה כשרה, אבל אם עלה עליה זכר פסולה דניחא ליה. ואף שלא ניחא ליה שיעלה זכר אם תפסל הפרה שדמיה יקרים, מ"מ כיון שאם לא היתה נפסלת היה ניחא ליה חשיב ניחא ליה. תוס'. עוד כתבו התוס' ד"ל שדווקא אם ראה בשעת העליה פסולה. עוד כתבו התוס' שאף ששאר עבודות אין פוסלים אלא בשעת עבודה, מה שהזכר משמש בה חשיב שעת עבודה.

באיזה אופן אסור למוצא להנות מאבידה - אסור לשטוח אבידה ע"ג מיטה או מגוד לצורכו, ולצורך האבידה שלא יאכלנה עש מותר, ואם נזדמנו לו אורחים אסור גם לצורך האבידה. אי נימא דלא אפשר וקא

(אמרו לו אין פדיון לאיסורי הנאה), וכל כמה שלא הולך הנאה לים המלח מודה הוא לת"ק שחדש יותץ וישן יוצן, דזה וזה גורם אסור. ולרבנן חדש יוצן דס"ל שאפי' בגורם אחד אינו אסור, דליתא לאיסורא בעיניה, וכ"ש שזה וזה גורם מותר, ומ"מ חדש יוצן, דלא שרו לכתחילה לאפות בהסק אסור.

הגמ' מוכיחה שר"א סובר שזה וזה גורם אסור בכל האיסורים ולא דווקא בע"ז, דא"כ כשיטת מי הברייתא שס"ל שתנור חדש יותץ, ועוד דתניא בהדיא שדברי ר"א הם גם בשאר איסורים שבתורה. והקשו התוס' א"כ למה אמר ר"א בתמורה שהאסורים לגבי מזבח אם נרבעו ולבסוף עיברו נרבעו ולדותיהם מותרים אף לר"א, והרי זה וזה גורם אסור. (ואם עיברו ולבסוף נרבעו ר"א אסר משום דעובר ירך אמו ות"ק מתייר).

החמצת עיסה - שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה וחמיצה, ואין בכל אחד כח להחמיץ לבדו, לחכמים בכל גוונא אין התרומה אוסרת עד שיהיה בה כדי להחמיץ לבדה, והיינו באיסור לבדו, (אבל אם גם בהתר יס כדי להחמיץ מותר. תוס'). ולר"א הולכים אחר האחרון, שיטת אביי שלר"א אף אם התרומה היתה ראשונה אם לא סילק את שאור התרומה הכל אסור, ואם קדם וסילק את האיסור לפני החמיץ אינו אסור, אע"פ שאין שאור ההתר יכול להחמיץ אלא על ידו, מ"מ כבר בטל ואינו חוזר וניעור, אבל אם לא סילקו אסור דס"ל שלר"א זה וזה גורם אסור. והגמ' אומרת שאין מכאן ראיה ששיטת ר"א דזה וזה גורם אסור, די"ל שטעמו של ר"א משום דאחר אחרון אני בא וטעמא משום דאזל בתר גמר מעשה, ואפי' לא סילק את האיסור הולכים אחרי האחרון, ובבת אחת מותר.

ואם בישל תבשיל ע"ג גחלים של ערלה או כלאי הכרם, בברייתא לעיל מובא שמותר בין לרבי בין לרבנן כיון שהפת נאפתה מאיסור הכלה ובטל, והגמ' אומרת שדין זה הוא לכו"ע כשהגחלים עוממות – כבויות, וכ"ש בתנור גרוף, אבל כשהגחלים לוחשות – בערות י"א דאסור לדעת רבי, דיש שבח עצים בפת, וי"א שגם בגחלים לוחשות מותר לדעת רבי, ומה שאסר רבי בפת היינו כשאבוקה כנגדו שהבעיר עצים בפי התנור כנגד הפת, ולפי זה רבנן מתירים אפי' באבוקה כנגדו, ולדבריהם האיסור הנאה בעצים האסורים בהנאה הוא להשתמש בהם לשרשיפא כסא לשבת עליו או להדום רגליו, שנהנה כשהאיסור בעין ולא בהסק שהוא לאחר ביעורו או בשעת ביעורו. וכתבו התוס' דאף שרבנן מתירים גם באבוקה

הראשונה היא לר"א שזה וזה גורם אסור, והברייתא השניה כרבנן שזה וזה גורם מותר.

פת או תבשיל שנאפו באיסורי הנאה - אם אפה פת בהסק האסור הנ"ל, לרבי נאסרה הפת דיש שבח עצים בפת, ולהלן יבואר דהיינו באבוקה כנגדו שנהנה מהאיסור כשהוא בעין, ולחכמים לא נאסרה הפת דס"ל אין שבח עצים בפת, ולדבריהם תנור חדש א"צ לשוברו. ולהלן (כ"ז). מובא בשם שמואל שרבי מתיר בפת וחכמים אוסרים, והגמ' מבארת שרבי שנה את הברייתא הפוך, או שסבר שבמחלוקת זו הלכה כרבי אפי' מחבריו, ולכן שנה את האוסרים בשם רבנן שאם היה אומר שהלכה כרבי שהוא יחיד לא היו מאמינים לו. וכתבו התוס' דטעמא דרבי משום שיש שבח עצים בפת ולא משום זה וזה גורם, עוד כתבו התוס' שגם לחכמים אין לבשל בגחלים לכתחילה.

כ"ז. בביאור שיטת רבי - הגמ' מסתפקת בדעת רבי שאוסר בפת מה הדין בתנור חדש, אם הטעם של רבי הוא משום דזה וזה גורם אסור וא"כ ה"ה בתנור אע"פ שאין עצמו נאכל, או שמה שהפת אסורה הטעם הוא מפני שיש שבח עצים בפת עצמה, ונמצא כשאוכלה נהנה מהאיסור בגורם אחד, אבל בזה וזה גורם לא אסר רבי ולכן מותר להשתמש בתנור חדש שנצטנן והסיקו בהסק אחר של התר. ולהלן הגמ' אומרת שלפי זה קערות כוסות וצלוחיות של חרס שנעשו בעצי אשירה אסורים אפי' אם תנור מותר שיש בהם שבח עצים, ונהנה מהם בלא גורם שני, ורק תנור וקדירה מותרים לרבי דס"ל זה וזה גורם מותר, ולל"ב קדירה שצירפה כשהיא חדשה בעצי איסור אסורה אף אם זה וזה גורם מותר, כיון שמכניס האוכל בקדירה עצמה לפני שמשתמש בעצי ההתר ונהנה ממנה בלא גורם אחר, אבל תנור אין נהנים בו אלא ע"י גורם אחר.

ולפי הצד שרבי אוסר מדין יש שבח עצים בפת, אבל זה וזה גורם מותר, יש לבאר כשיטת מי הברייתא שס"ל שתנור חדש יותץ.

הסק תנור בעצי אשירה - אם נטל עצים מן האשירה אסורים בהנאה, ואם הסיק בהם את התנור, אם התנור חדש צריך לשוברו, ואם הוא ישן אין לאפות בו עד שיצטנן, ואם אפה בו פת אסורה, ואם נתערבה באחרות והאחרות נתערבו באחרות כולם אסורות בהנאה, ולר"א יולך הנאה – דמי העצים לים המלח

חוץ מעבודת כוכבים שהיא תופסת את דמיה דכתיב "והיית חרם כמוהו". (שם נ"ז).

דברים האסורים באכילה ומותרים בהנאה - דם אסור באכילה ומותר בהנאה, דכתיב "על הארץ תשפכנו כמים". (כ"ב). אבר מן החי מותר בהנאה, דאבר מן החי הוקש לדם. (כ"ב:). תרומה מותרת בהנאה אף לרבי אבהו שאיסור הנאה בכלל איסור אכילה, דכתיב "תרומתכם". מותר לנזיר להנות מיין, דכתיב "נזרו" שלו יהא. חדש מותר בהנאה, דכתיב "קצירכם" שלכם יהא. שרצים מותרים בהנאה, דכתיב "לכם" שלכם יהא, אך אסור לצודם לכתחילה, דכתיב "יהו" בהיותם יהיו. (כ"ג). חלב מותר בהנאה. (כ"ג:).

דברים שאסורים באכילה ויש מחלוקת אם הם מותרים בהנאה - גיד הנשה - למ"ד יש בגידים בנותן טעם, כשהותרה נבילה בהנאה הותר גם הגיד, ולמ"ד אין בגידים בנותן טעם והרי הוא כעץ בעלמא, גיד הנשה אסור בהנאה. (כ"ב). חמץ אסור בהנאה, ורבי יוסי הגלילי מתיר חמץ בהנאה. (כ"ג). בשר בחלב אסור באכילה ובהנאה, ואף דכתיב "לא תבשל גדי בחלב אמו" לומדים איסור אכילה מגז"ש קדוש קודש מטריפה, ואיסור הנאה לומדים ק"ו מערלה (וצד השוה מחמץ בפסח וכלאי הכרם). (כ"ד: כ"ה). ולר"ש בן יהודה בשר בחלב אסור באכילה ומותר בהנאה, דילפינן מנבילה. (קידושין נ"ז).

מתי יש מלקות באיסורי אכילה והנאה - באיסורי אכילה אין לוקין אלא באוכל כדרך אכילה, וי"א שגם באיסורי הנאה אין לוקין אלא בנהנה כדרך הנאתו. ולאביי בכלאי הכרם ובבשר בחלב לוקה אפילו בשלא כדרך הנאה.

רפוי באיסורי אכילה והנאה - חולה שאין בו סכנה אסור להתרפא באיסורי תורה, ורק בהנאה שלא כדרך מותר, (ובאיסורים דרבנן דנו הראשונים אם מותר או אסור). ובמקום סכנה מותר להתרפא בכל האיסורים דכתיב "וחי בהם", חוץ מעבודה זרה דכתיב "ובכל נפשך", שפיקוח דמים משום מאי חזית, וגילוי עריות דילפינן משפיקוח דמים, (ולרבי ישמעאל רק בפרהסיא יהרג ואל יעבור), ונחלקו הראשונים אם במתפא מעצי אשירה שאינו עובד ע"ז אסור דווקא כשעצים אחרים אינם מרפאים, או משום דמינות משכא, וי"א שבכל גוונא אסור משום שגם באביזריהו שג' עבירות יהרג ואל יעבור.

הנאה הבאה לאדם בעל כרחו - אפשר ומכין אסור לכו"ע. לא אפשר ומכין לל"ק אסור ולל"ב ר"ש אסור ובדעת ר"י אבי ומתיר ורבא אסור. אפשר ולא מכין לל"ק ר"ש אסור ובדעת ר"י אבי ומתיר ורבא אסור, ולל"ב ר"י אסור ור"ש מתיר. ובלא אפשר ולא מכין לל"ק ר"י אסור ור"ש מתיר, ולל"ב מותר לכו"ע. (כ"ה: כ"ו). כלאים אסורים בהנאת לבישה, ומוכרי כסות מותרים ללבוש כלאים אם אין כוונתם להנאת לבישה, ומכאן מוכיחה הגמרא שאפשר ולא מכין מותר לר"ש. (כ"ו:).

הנאה ומעילה בקדשים וכדומה - הנהנה מן הקדשים הרי זה מעילה, אמנם הנאה מקול או מראה או ריח אין בהם מעילה אלא

כנגדו, מ"מ בעצים דמשחן לא חשיב הנאתם אחר ביעורם לגבי שביעית, ולא ממעטים אלא עצים שהנאה אחר שנעשו גחלים. ולרבי בעצים דלא משחן י"ל דכיון שרוב הנאה אחר הביעור לא אסרה התורה בהם.

כ"ז: תנור שהסיקוהו בעצי הקדש ואפו בו פת, אף לרבנן שמתירים בערלה הכא אסור, דערלה בטילה במאתים ולכן אינה חמורה אחרי שכלה האיסור, והקדש אפי' באלף לא בטל. (והקשו התוס' שזה אינו חומרא, אלא משום דהוי דבר שיש לו מתירים, שאינו בטל אפי' באיסור קל ובאיסור דרבנן). ודין זה שייך דווקא בעצי שלמים שהתפיסם בדמי שלמים למוכרן וליקח בדמיהם שלמים, וקדשים קלים אין בהם מעילה רק באימורים אחר זריקה ומ"מ יש בהם איסור, וכו"ו שסובר שהקדש אינו מתחלל במזיד לפי שאינו בר מעילה (אבל בשוגג שיש בו מעילה מתחלל), דלדבריו ה"ה שלמים אף בשוגג כיון שאין בהם מעילה לא יצאו לחולין, (וה"ה המ"ל שהסיקו במזיד אלא דמשמע דאיירי בין בשוגג בין במזיד. רש"י. והתוס' כתבו דאינו דרך לעבור במזיד). אבל באופן שיש מעילה יצאו העצים לחולין והפת מותרת דכל דבר שאין בו קדושת הגוף יצא לחולין ע"י המעילה, (ובהמה וכלי שרת שיש בהם קדושת הגוף לא יצאו לחולין, ויש בהם מעילה אחר מעילה). ומה ששינונו שכל הנשרפים אפרם מותר חוץ מעצי אשירה שאפרה אסור, אמנם אם שרפה עכו"ם וביטלה מותר, ואפר הקדש לעולם אסור ולא שייך בו ביטול, איירי שנפלה השריפה מאליה שאין בזה מעילה, או באותם הטעונים גניזה והיינו אפר של תרומת הדשן, ולא היתה מעילה בהסקו, דכתיב "ושמו" שיניח את כולו במקום אחד.

איסורי אכילה והנאה

דברים האסורים באכילה ובהנאה - נבילה מותרת בהנאה דכתיב "לגר אשר בשעריך תננה ואכלה או מכור לנכרי", לר"י אסור למכור לגר או לתת לנכרי, ור"מ מתיר. חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה, לר"מ זה אסור מדאורייתא, ולר"י מדרבנן. (כ"ב:). שור הנסקל אסור בהנאה, דכתיב "ולא יאכל את בשרו", ואפילו עורו אסור בהנאה, דכתיב "ובעל השור נקי" וי"א מדכתיב "ולא יאכל את בשרו" את הטפל לבשרו. ערלה אסורה באכילה ובהנאה, דמדכתיב ג"פ לשון ערלה לומדים לאסור הנאה צביעה והזלקה. אמנם עצי הערלה מותרים בהנאה. (כ"ב:). כלאי הכרם אסורים באכילה ובהנאה, דכתיב "פן תוקדש" תוקד אש. (קידושין נ"א:). צפורי מצורע אסורים בהנאה, לריו"ח הציפורים אסורים משעת שחיטה, ולר"ל משעת לקיחה. והצפור המשולחת מותרת בהנאה. (קידושין נ"ז:). איסורי הנאה שמכרם וקידש בדמיהם, בכל האיסורים מקודשת,

ויליף ק"ו מנותר שטעון שריפה אע"פ שאינו בבל יראה ובל ימצא, וכתבו התוס' שאע"פ שלקמן חשיב בל תותירו כמו בל יראה, מ"מ חמץ חמור שעובר כל שעה בבל יראה ונותר עובר רק בשעה שהותיר. אמרו לו חכמים שאין דנים ק"ו שמביא לידי קולא, וכאן יכול לבוא לידי קולא שאם אין לו עצים יהא יושב ובטל, והיינו ביוצא בשיירה בתוך ל' יום, (אבל בשעת ביעורו מוד"ה ר"י שהשבתו בכל דבר) והתורה אמרה "תשביתו" בכל דבר שאתה יכול להשביתו.

ואין ללמוד במה מצינו מנותר דבמה מצינו שיין בין לקולא בין לחומרא שכל דבר שאסור באכילה דינו בשריפה, שהרי נבילה אסורה באכילה ואינה טעונה שריפה, אבל אין לדחות דכתיב "הנותר" שרק נותר דינו בשריפה כדיליף לעיל כ"ד. דלא ממעטים אלא שאר איסורים ולא חמץ דדמי לנותר בכרת ובבל תותירו. תוס'. ואין ללמוד בנין אב מנותר שכל דבר שאסור באכילה ובהנאה טעון שריפה, שהרי שור הנסקל אסור באכילה ובהנאה ואין טעון שריפה, ואין ללמוד בנין אב מנותר כל דבר שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת דינו בשריפה, דחלב שור הנסקל אסור באכילה ובהנאה וענוש כרת ואין דינו בשריפה, ואין ללמוד מנותר שיהא בשריפה, דלא דמי ליה בבל תותירו. תוס'.

כ"ח. ואמר ר"י שאפשר ללמוד מנותר שכל דבר שישנו בבל תותירו דינו בשריפה, ובל תותירו בחמץ היינו בל יראה ובל ימצא, וכתבו התוס' דלפי זה א"צ לאיסור אכילה והנאה וזכרת. וענו לו חכמים שאשם תלוי הבא על ספק כרת כגון שהיה חלב ושומן לפניו ואינו יודע איזה מהם אכל בשוגג, ואם שחטו ואירע בו פסול או נותר לר"י בקבורה ולרבנן בשריפה, וחטאת העוף הבאה על הספק כגון הפילה ספק ולד, שמביאה חטאת העוף על הספק ואסורה באכילה דלפי הצד שפטורה הרי היא נבילה ע"י המליקה ישנם בבל תותירו, שלדברי ר"י עצמו אין דינם בשריפה (דכתיב "קדוש הוא" הוא בשריפה ולא חטאת העוף ואשם תלוי בשריפה. תוד"ה ואתה), אלא אשם תלוי דינו בקבורה, וחטאת העוף יטילנה לאמה. (ולחכמים דינם בשריפה, והיינו דאמרי אינשי וכו').

כתבו התוס' דהלכה כר"י דאין ביעור חמץ אלא שריפה, אך לא מהטעם הראשון שאמר ר"י, (דא"כ יהא הלכה כמותו דסוכה אינה נוהגת אלא בד' מינים שבלולב), אלא מהטעם האחרון, ואין לומר חטאת העוף ואשם תלוי יוכיחו, דסבירא לן כרבנן שדינם

רק איסור. ריב"ז היה דורש בצילו של היכל, לאביי משום דלא אפשר וקא מכוין מותר, ולרבא משום שכותלי ההיכל עשויים לתוכו (והוה הנאה שלא כדרך), אבל לא אפשר וקא מכוין אסור כדמצינו שהיו משלשלים את אומנים לקודש הקדשים בתיבות כדי שלא יהנו, (ולאביי עשו מעלה בקודש הקדשים). אסור להנות מריח הקטורת, והיכא שמריח מסממני הקטורת יש בזה מעילה כיון שיש ממש בסממנים (ורק לאחר שעלתה תמרתו שנעשית מצוותו אין מעילה בריח), וכתבו התוס' שמה שמצינו שכלה בירושלים לא היתה צריכה להתבשם בגלל ריח הקטורת, רק להתקרב יותר אסור. תרומת הדשן ובגדי לבן שכה"ג נכנס בהם לפני ולפנים ועגלה ערופה אסורים בהנאה ומועלין בהם אף שנעשית מצותם, דכתיב בתה"ד "ושמו אצל המזבח", ובבגדים כתוב "והניחם שם", ובעגלה ערופה כתיב "וערפו שם", (ולפני שנערפה אסורה בהנאה דכתיב בה לשון כפרה "כפר לעמך ישראל" כמו בקדשים. קידושין ג"ז.). (כ"ו.). קדשים שהם פיגול או נותר או טמא אסורים באכילה ובהנאה. שער נזיר אסור בהנאה, דכתיב "קדש יהיה גדל פרע שער ראשו". פטר חמור לר"י אסור בהנאה, ולר"ש מותר בהנאה, ולאחר עריפה אסור אף לר"ש. חולין שנשחטו בעזרה אסורים בהנאה, ואם נמצאו טריפה זה תלוי במחלוקת אם שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה. (קידושין שם).

הסקה באיסורי הנאה לכתחילה ובדיעבד - אסור להסיק תנור באיסורי הנאה, ואם הסיק את התנור אין לאפות בו עד שיצטנן, ואם התנור חדש שההסקה מועילה לתנור עצמו לחזקו, לר"א שזה וזה גורם אסור (כגון שאור של חולין ושאור של תרומה שנפלו לעיסה וחיימצוה) צריך לנותצו, ולרבנן שזה וזה גורם מותר בדיעבד, הכא הוה כדיעבד וא"צ לנותצו. ואם אפה פת או תבשיל באיסורי הנאה, לרבי אם אפה כשהאבוקה כנגד הפת או התבשיל הפת אסורה, מפני שיש שבח עצים בפת, ולרבנן מותר דאין שבח עצים בפת, ולדבריהם תנור חדש (הנ"ל) א"צ לנותצו. (כ"ו:). והגמ' (כ"ז:). דנה מה הדין לפי רבי בתנור חדש, אמנם קערות וכדומה שנגמרו בעצים האסורים בהנאה אסורים אפילו אם תנור מותר, אי נימא שיש שבח עצים בפת אף אם זה וזה גורם מותר, ויש בגמרא ב' לישנות אם קדירה דומה לתנור או לקערה. ובגחלים לוחשות הגמרא דנה אם גם זה אסור לפי רבי, ובגחלים עוממות מותר. ותנור שהסיקו בעצי הקדש ואפו בו פת (כ"ז:). אף לרבנן שמתירים בערלה וכדומה הכא אסור, דהקדש אפילו באלף אינו בטל, אמנם באופן שמעל בהקדש יצא ההקדש לחולין והפת מותרת.

ביעור חמץ

כתיב "אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתים" ואיתא לעיל ד: שהכונה ליום י"ד ניסן בחצות ולא לט"ו ניסן, ונחלקו תנאים אם תשביתו זה דווקא בשריפה או בכל דבר. ועיין לעיל י"ב: שרבי יהודה מודה ששלא בשעת ביעורו השבתו בכל דבר, ועי"ש מה הכונה שלא בשעת ביעורו.

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה.

שהכונה בהם שיאכל מצה ולא חמץ, אבל אם אינו רוצה לאכול לא חמץ ולא מצה הרשות בידו, ואין ללומדו מ"בערב תאכלו" דאיצטרך לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה, שאע"פ שאין אוכלים פסח צריכים לאכול מצה ומרור, ואע"ג דכבר כתיב גבי ערל לרש"י היינו שמתו אחיו מחמת מילה (ופסול נמי בתרומה, וכן טומטום. תוס'). "וכל ערל לא יאכל בו", וכן גבי בן נכר משומד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ולא לכל המצוות (ואף שחייב בכל המצוות, הו"א שאם היה מומר בזמן שחיטה ועשה תשובה, מ"מ אוכל מצה ומרור. תוס'). בו אינו אוכל אבל אוכל מצה ומרור, מ"מ כתבה התורה דין זה גם בטמא ושהיה בדרך רחוקה אע"פ שאפשר ללומדס זה מזה). ותלתא קראי כתיבי- א' "ולא יאכל חמץ", ב' "וכל מחמצת לא תאכלו", ג' "לא תאכל עליו חמץ", ללמד על לפני זמנו ותוך זמנו ולאחר זמנו. ומשעה שאסור באכילה משש שעות ולמעלה אסור בהנאה. ואף לחזקיה שרק לא יאכל, משמע אסור הנאה, מ"מ אסור בהנאה בג' הזמנים, דכין דחד קרא כולל אסור הנאה אין לחלק ביניהם. תוס'. (ונתחמץ מחמת דבר אחר והיינו דבר אחר דלאו מינו כגון שמרי יין (ולא דמי לעיסה שנילושה בין דיש בה לאו ואין בה כרת), אבל נתחמץ ע"י שאור מיקרי חמץ טפי מנתחמץ מאיליו. תוס'. ר"י לומד מלשון "מחמצת", ואי ס"ל דאיסור חמץ בפסח מצרים נהג יום אחד למד דבר זה מהסמיכות "ולא יאכל חמץ, היום אתם יוצאים", או דס"ל שנהג כל שבעה ולא דריש סמוכים אלא רק במשנה תורה).

שיטת רבי שמעון שלפני זמנו אינו עובר אלא רק בפסח, ומ"מ אסור באכילה משש שעות ולמעלה, דנפקא מ"תשביתו" ו"אך" חילק, ותשביתו היינו שלא כדרך הנאה, אבל להסיקו תחת תבשילו מותר. ומ"מ שריפת חמץ בשש ולא יסיקו תחת תבשילו מעט מעט אחרי שש, דחיישין שמא יאכלנו. תוס'. והא דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" לא איירי בי"ד, דהא המשך הפסוק הוא "שבעת ימים תאכל עליו מצות" איירי בפסח, והכונה שבשעה שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ, (וא"צ ללמוד מזה לקובעו חובה, דנפקא ליה מ"בערב תאכלו", וא"צ ללמוד מ"בערב תאכלו" לחייב מצה ומרור לטמא ולשהיה בדרך רחוקה, דאיכא למילף מערל ובן נכר), ובפסח עצמו עובר בלאו וקרת, ולאחר הפסח אינו עובר, ומ"מ וכל מחמצת" לומד לאסור בנתחמץ מחמת דבר אחר, ומ"מ ולא יאכל חמץ" לומד שפסח מצרים

ג"כ בשריפה. ורבנן סוברים שלומדים מ"הנותר" שדווקא נותר בשריפה ולא שאר איסורים ואפי' חמץ.

וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים.

וכן מצינו לגבי ע"ז שלרבי יוסי צריך לשחוק את הע"ז ולזרות לרוח או להטילה לים, לשון שחיקה שייך במתכת, ולשון פירור שייך בפת. וכתבו התוס' דרבנן דהכא כרבי יוסי דע"ז, אי נמי אף לרבנן שאוסרים בע"ז לשחוק ולזרות לרוח, שמא ייעשו הפירוים זבל לשדות, זה דווקא בע"ז שאסורה בכל הנאה, אבל חמץ שאינו אסור אלא כדרך הנאתו מותר. עוד כתבו שאף לרבנן יכול לפורר ע"ז ולזרות לרוח במקום שאינו מגדל צמחים.

אם צריך לפרר או לשחוק לפני שמטיל לים-

לרבה בחמץ לפני שמטילו לים צריך לפוררו, אבל בע"ז א"צ שחיקה לפני שמטילה לים, דע"ז הולכת דווקא לים המלח שאין ספינה עוברת בו אבל חמץ הולך גם לשאר נהרות וצריך פירור שמא תעבור ספינה ותטלנו ולא אדעתייהו, ואם מטיל את הע"ז לשאר נהרות צריך לשחוקה.

ולרב יוסף בלחם א"צ לפוררו לפני שמטילו לים מפני שהוא מתמוסס, אמנם חיטים שהחמיצו צריך לפוררם לפזרם על פני המים שלא יוכל אדם ללקטם, וע"ז שאינה מתמוססת צריך לשחוקה, וכתבו התוס' דדווקא בשאר נהרות צריך שחיקה, אבל בים המלח א"צ לשחוקה, ולא נחלקו אלא בחמץ בשאר נהרות.

איסור חמץ בי"ד ובפסח ולאחר הפסח

האוכל חמץ בפסח עובר בלא תעשה, שנא' "לא תאכל עליו חמץ" והאוכל חמץ במזיד ענוש כרת, דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל. ונחלקו תנאים האם האיסור הוא רק בפסח עצמו או גם בערב פסח ובחמץ שעבר עליו הפסח וכדלהלן.

כ"ח: שיטת רבי יהודה שעוברים על החמץ בלאו

בין בי"ד משעה שישית בין בפסח ובין לאחר הפסח, ובפסח עצמו ענוש כרת. י"ד משש שעות ולמעלה דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" והיינו משעת שחיטת הפסח, (והא דכתיב שם "שבעת ימים תאכל עליו מצות" בא לקובעו חובה אפי' בזמן הזה שאכילת מצה בלילה הראשון היא חובה כל זמן שמוזהרים על החמץ אף בזמן שאין פסח, ומשאר הפסוקים של אכילת מצה ליכא למילף,

מעילה בחמץ של הקדש בפסח

הנהנה מהקדש בשוגג מעל, וחייב קרן חומש ואשם, אמנם דבר שאינו שוה פרוטה אין בו מעילה, הגמ' מבארת האם האוכל חמץ של הקדש בפסח יש בזה מעילה, משום שיש לזה איזה שוויות, או שלא מעל כיון שאין לזה שוויות, וכדלהלן.

האוכל חמץ של הקדש בפסח י"א שמעל חייב קרבן מעילה, דבר דמים הוא ואפסדיה להקדש, וכו"ש שמתיר חמץ לאחר הפסח, ולא קנס אלא בשל הדיוט שעבר עליו בבל יראה, אבל של הקדש מותר. וי"א שלא מעל.

ביאור המחלוקת-

לרבי יוחנן המ"ד שלא מעל הוא רבי נחוניא בן הקנה דס"ל שיש קים ליה **בדרבה מיניה בחיוב כרת** (אם הדליק גדיש ביום כ"כ פטור מן התשלומין) כמו בחיוב מיתה בידי אדם (שבת) ובמיתה בידי אדם כתיב "ולא יהיה אסון ענוש יענש" הא יהיה אסון לא יענש, ואף מיתה בידי שמים נחשבת אסון דכתיב "וקרהו אסון", ולכן באוכל חמץ של הקדש בפסח לא מעל דנתחייב כרת על האכילה וממילא פטור מן התשלומין, ובמקום שאין קרן אין חומש ואין מעילה. ואף שאכל בשוגג דאל"כ ליכא מעילה, מ"מ לגבי חמץ מזיד הוא ואיכא כרת. רש"י. והתוס' כתבו דחייב מיתות שוגגין פטורים מתשלומין כחזקה, וה"ה כרת לר' נחוניא. והא דפטור מקרבן אע"ג דקלב"מ לא פטור מקרבן, משום שאם אין קרן וחומש אין קרבן. עוד כתבו התוס' שבמעילה אף שיש מיתה במזיד, גלי קרא דבשוגג חייב בתשלומין, אמנם לגבי כרת לא גלי קרא דחייב בתשלומין, ור"י אומר דתשלומי תרומה הם כפרה ולכן אין הכרת פוטרו משום קלב"מ.

לרבי יוסף אי ס"ל כר"ש דחמץ בפסח אסור בהנאה לכו"ע פטור דלאו ממונא הוא, ואע"פ שגורם לממון לאחר הפסח, אלא פליגי אליבא דריה"ג דחמץ בפסח מותר בהנאה ונחלקו **אם פודים קדשים כדי להאכילם לכלבים** וממילא יש מעילה דבר דמים הוא (ולית ליה דר' נחוניא), או שאין פודים קדשים להאכילם לכלבים וממילא אין מעילה, ומחלוקתם בתמורה ל"א בדרשת "תזבח גיזה ואכלת" אם ממעטים גיזה חלב וכלבים, או רק גיזה וחלב. וי"א בשם רב יוסף שלכו"ע אין פודים קדשים כדי להאכילם לכלבים, וס"ל כר"ש דמותר לאחר הפסח ונחלקו אם דבר הגורם לממון כממון דמי וממילא איכא מעילה אע"ג דהשתא לא חזי, או דלאו כממון דמי וליכא מעילה. וכתבו התוס' שאף שבקדושת דמים והיינו בקדם מומן להקדשן לא נחלקו, מ"מ אין פודים מדרבנן, וממילא לא שוי מידי ואין בו

נהג בו איסור חמץ יום אחד, דסמין ליה "היום אתם יוצאים".

שיטת רבי יוסי הגלילי שחמץ מותר בהנאה גם בפסח, ומותר להסיקו תחת תבשילו, ודווקא הכל ביחד אבל מעט מעט לא, דחיישין שמא יאכלנו, דמסתמא גם לריה"ג בודקים חמץ באור לארבעה עשר. תוס'.

ביאור מתני' לפי השיטות הנ"ל-

הנה מבואר במתני' (כ"ח.) שחמץ של נכרי שעבר עליו הפסח מותר בהנאה, ושל ישראל אסור בהנאה. והגמ' דנה כשיטת מי המשנה. שהרי לר"י אף חמץ של נכרי אסור לאחר הפסח דחמץ סתמא קאמר, ולר"ש אף של ישראל מותר, ולריה"ג גם בפסח עצמו מותר בהנאה.

כ"ט. רבא מבאר דמתני' כר"ש שחמץ אינו אסור מדאורייתא אחר הפסח ומ"מ חמץ של ישראל אסור בהנאה אחר הפסח, דקנסוהו רבנן כיון שעבר בבל יראה ובל ימצא.

רב אחא בר יעקב מבאר דמתני' כר"י, וס"ל ששל נכרי מותר מן התורה אפי' באכילה ואפי' בפסח. רש"י. ולתוס' אסור באכילה (שא"א שלא יהא שלו או שיהא חייב באחריותו) ומותר בהנאה, דיליף איסור אכילה מבל יראה, שכמו בבל יראה מותר של אחרים ושל גבוה, ה"ה לגבי איסור אכילה, ולפי זה חמץ של נכרי מותר לאחר הפסח אף באכילה, ובהנאה מותר אפי' בפסח עצמו, והמשנה נקטה הנאה דוקא, ולאחר הפסח דוקא, אטו חמץ של ישראל. והא דקתני במתני' "משום שנאמר ולא יראה לך שאור" היינו שלכן של נכרי מותר.

וכן מצינו שנחלקו רבא ורב אחא בר יעקב לגבי אוכל חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח אליבא דר"י, שלפי רבא לוקה, ולרב אחא בר יעקב אינו לוקה. ומחלוקתם היא אם לומדים איסור אכילת שאור, מאיסור בל יראה דשאור שמותר בשל אחרים ושל גבוה.

אמנם רב אחא בר יעקב חזר בו ממה שאמר שחמץ של אחרים ושל גבוה מותר בפסח, וכפי שמוכח מדבריו להלן.

מין במינו - לרב ושמואל אוסר במשהו, ולריו"ח ור"ל בנותן טעם. וכתב רש"י דרבא פסק הלכתא דמין במינו אוסר במשהו, וכן הלכה, (והא דקיימא לן דכל איסורים שבתורה בשישים היינו בשאינו מינו). והתוס' כתבו דהלכה דמין במינו בטל בשישים, אמנם חמץ בפסח אוסר במשהו משום חומרא דחמץ, וכן בטבל ויין נסך אוסר במשהו, ודווקא כשנתנסך לפני ע"ז, אבל סתם יינם מותר בהנאה בשישים. ובפירוש השני אמר ר"ת שרבא מתיר מין במינו שנתערב בשישים אפי' בחמץ, אך לא עשה מעשה.

חמץ בזמנו שנתערב במינו - לרב ושמואל חמץ אוסר במשהו כשאר האיסורים, ולריו"ח אינו אוסר אלא בנותן טעם כשאר האיסורים. ורבא פוסק כרב ושמואל.

חמץ בזמנו מין בשאינו מינו - לרב אע"פ שבשאר איסורים אוסר רק בנותן טעם, חמץ שהוא בכרת אוסר במשהו, דגזר שאינו מינו אטו מינו, אמנם בחלב ודם לא גזר, דכיון שאסורים כל השנה בדילי מיניה. ולשמואל בנותן טעם, דלא גזר אטו מינו. ולריו"ח בנותן טעם כמו מינו ושאר איסורי תורה. ורבא פוסק כרב.

חמץ שלא בזמנו שנתערב במינו - לרב אוסר במשהו כר"י דחמץ אוסר לאחר הפסח מדאורייתא, ולכן אוסר גם בתערובת. ולשמואל וריו"ח אינו אוסר, דס"ל כר"ש דחמץ מותר לאחר זמנו, ומותר אפי' בנותן טעם, ולא אוסר ר"ש לאחר הפסח משום קנס אלא כשהוא בעין, ולא בתערובת ואפי' השהה את החמץ בעיניה ועבר עליה לא קנס בתערובת. וכן פסק רבא, וכן התיר רבא לקנות חמץ מנכרי לאחר הפסח אע"פ שנאפה בפסח, ומותר אף באכילה דליכא למיקנס מידי, אבל לר"י אוסר באכילה, דחמץ סתמא קאמר אפי' דנכרי.

חמץ שלא בזמנו שנתערב בשאינו מינו - לרב בנותן טעם, דלא גזר שלא בזמנו שאינו בכרת, שלא במינו אטו מינו כמו שלא גזר בשאר איסורים, ולשמואל וריו"ח מותר אפי' בנותן טעם וכר"ש, וכן פסק רבא.

ל. דין פת בשרית או חלבית - תנור שטחו אותו בקרקעיתו בשומן ונותן טעם בלחם, הפת שנאפתה בו אוסר לאוכלה אפי' רק עם מלח (נקט הכי מפני שאין דרך לאכול פת בלא מלח או לפת), שמא יבוא לאוכלה עם חלב. וכן עיסה שלשה עם חלב הפת אסורה שמא

מעילה. עוד כתבו דאף למ"ד אין פודים היינו כשאינו ראוי לאכילה, אבל בנתערבו שחזו לאכילה אם הם ניכרים פודים לכו"ע. עוד כתבו שאף שאחרי שנעשה אפר מותר לפדותו ומותר בהנאה, מ"מ לפי מה שהוא עכשיו לא שוה מידי, שהרי מטעם זה איסורי הנאה אין מקדשים בהם אשה, אף שהנשרפים אפרם מותר, (או דנימא דאיירי שכשיהיה אפר לא יהיה שוה פרוטה), ואפי' למ"ד דבר הגורם לממון כממון זה אינו אלא שהוא ראוי לממון כמות שהוא בעין.

כ"ט: לרב אחא בר יעקב לכו"ע דבר הגורם לממון כממון, ונחלקו אם חמץ מותר בהנאה אחר הפסח כר"ש וממילא מעל דהוי גורם לממון, או שאסור בהנאה לאחר הפסח וכ"ש בפסח עצמו כר"י וממילא לא מעל, דאינו ראוי לישראל, ואינו גורם לממון, ואינו יכול למוכרו לנכרי דאין פודים את הקדשים להאכילם לכלבים. (ומזה מבואר שחזר בו רב אחא בר יעקב וס"ל שגם חמץ של הקדש אסור בהנאה).

לרב אשי לכו"ע אין פודים קדשים ע"מ להאכילם לכלבים וממילא א"א למוכרו לנכרי בפסח, ודבר הגורם לממון לאו כממון דמי ולכן אע"פ שהחמץ ראוי לישראל לאחר הפסח אינו סיבה לחייב, ונחלקו אם חמץ מותר בהנאה בפסח כריה"ג וממילא מעל דחזי למיפריקיה ולהסיקו תחת תבשילו (דכיון שאין כאן קדושת הגוף אלא קדושת דמים, אין איסור הפדיה אלא מזרבנו, ולא גזרו רבנן אלא כדי להאכילו לכלבים, אבל בקדשות הגוף דאסור מדאורייתא אין פודים אף כדי להסיקו תחת תבשילו. ואין ההקדש יכול למוכרו לנכרי ע"מ שיסיקנו לפניו, דגזרינן שמא יאכלנו הנכרי. תוס'). או שאסור בהנאה כרבנן וממילא לא מעל. ומכאן הוכיחו התוס' שהמשהה חמץ ע"מ לבערו אינו עובר, דהוי ניתק לעשה, דאי עובר הא מיד שיפדנו הוא שלו, ושלך אי אתה רואה.

תערובת איסור והתר

איסור שנתערב בהתר, אם זה תערובת יבש ביבש (והיינו דבר שאינו מתערב ממש) האיסור בטל ברוב התר, ואם זה תערובת לח בלח, מין במינו בטל בשיעור שטעם האיסור אינו מורגש בהתר (וחכמים שיערו שאם יש שישים כנגד האיסור הוא בטל), ואם נתערב מין במינו, לרבי יהודה אפילו באלף אינו בטל, ולחכמים מדאורייתא בטל ברוב ומדרבנן בנותן טעם הגמרא מבארת דינים אלו, וכן מה הדין בחמץ שנתערב.

מין שלא במינו - אוסר רק בנותן טעם.

בשומן הפת אסורה, היינו בשל חרס, אבל בשל מתכת אפשר להכשירם ע"י הסק, (ולרוב בר אהילאי אסור אפי' לאחר הסק, ואיתותב). וללישנא בתרא אפשר להכשיר תנור של חרס ע"י הסק מבפנים, אבל קדירה של חרס שמסיקים אותה מבחוץ זה אינו מועיל להכשיר, וגם ע"י הסק מבפנים אין להכשירה, מפני שחושש שתתפקע ויבוא להכשירה ע"י הסק מבחוץ. ולפי זה בוכיא – כלי העשוי מרעפים, ואופים ומטגנין בו ככר אסורה בפסח מפני שהסיקה מבחוץ, ואם מילאה גחלים מותרת.

הכשרת סכינים של חמץ – רב אשי אמר שהוא משתמש בפסח בסכינים חדשים, ואמר לו רבינא שהוא יכול לעשות כך שהרי הוא עשיר, אבל מה יעשה מי שאין לו, ואמר לו רב אשי שכונותו לעשותם כעין חדשים, והיינו שיצפה את קת הסכין בטיט להגן עליהם שלא ישרפם האור, ויכניס את המתכת לאש, ואח"כ יוריד את הטיט, ויכניס את הקת למים רותחים. ולהלכה גם למתכת מספיק מים רותחים בכלי ראשון. והקשו התוס' דבתוספתא מבואר שסכין צריך ליבון, ותי' שזה דווקא בסכין שמשתמשים בה באש עצמה, עוד תי' דאם בלע התירא מספיק הגעלה ואם בלע איסור צריך ליבון, ורב אשי החמיר על עצמו להצריך ליבון אף כשבלע התירא.

כבולעו כך פולטו – עץ פרור שמגיסים בו בקדירה הכשרתו במים רותחים בכלי ראשון, דכבולעו מתוך כלי ראשון כך פולטו.

הכשרת כלי חרס מצופה עופרת – מארי דקוניא (-) כלי חרס המצופים בעופרת) אם תשמישם ברותחים א"א להכשירם כלל, בין בעופרת ירוקה העשויה מקרקע שיש בה צריף, שהיא עופרת עזה ובולעת לעולם, בין בלבנה או שחורה, ואפי' אין בהם בקעים, שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו לעולם, שהרי בכלי עץ ומתכות כתיב ישטף וכדו', ובכלי חרס כתיב ישבר. ואף שאפשר להכשירו ע"י כבשונות או ע"י הסק מבפנים ומלי גומרי, זה לא חשיב יוצא מידי דפיו, אלא הוא ככלי חדש. ואמנם תנור שכל שעה מסיקו מבפנים ע"י ההסק לא נעשה פנים חדשות, ובעיני שבירה. תוס'. ואם תשמישם בצונן מותרים, כמו שמצינו לענין יין נסך, וה"ה לענין חמץ בפסח, (דאין לומר שישן נסך קל יותר משום שהוא מדרבנן דהא כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון).

יבוא לאוכלה עם בשר. ואמנם פת שנאפתה עם צלי בתנור אף שאסור לאוכלה עם חלב מותר לאוכלה עם מלח, דאינה אסורה אלא משום ריחא. תוס'.

נ"ט בר נ"ט – דגים שניתנו בקערה בשרית מותר לשמואל לאכלם עם חלב דהוי נ"ט בר נ"ט, ומ"מ הכא הפת אסורה – א' דאין ההתר אלא בעלו בקערה אבל בנתבשלו אסור, וה"ה באפיה. ב' השומן בתנור אינו כבלוע דא"א לקנחו היטב. תוס'.

דיני הכשרת כלים הבלועים באיסור

כלי הבלוע בדבר איסור אפשר בדרך כלל להכשירו ע"י הכנסתו לחום באותו אופן שבו היתה הבליעה של החמץ (ליבון או הגעלה וכדומה), הגמרא תבאר דינים אלו, והאם אפשר להכשיר תנור או קדירה של חרס. ומסוגיה זו נלמדים הרבה מדיני הגעלת כלים.

קדירות חרס הבלועות חמץ – לרב צריך לשוברם דס"ל כר"י שחמץ לאחר זמנו אוסר בהנאה וס"ל שאוסר במשהו, וכן ס"ל דנותן טעם לפגם אסור, ואין להשהותם עד אחרי פסח ולהשתמש בהם למין אחר דמודה רב שזה בנותן טעם, מפני שיש לחוש שישתמש בהם למינו. ואף שבחמץ שנתערב שלא במינו לא גזר רב אטו מינו, הטעם הוא משום שלא שכיח שיתערב חמץ, אבל בבישול בקדירה יש לחוש. תוס'. וכתב רש"י שאין הלכה כרב, דקיימא לן כר"ש שחמץ מותר לאחר הפסח, וקיימא לן נטל"פ מותר.

ולשמואל מותר להשתמש בהם לאחר הפסח בין במינם בין שלא במינם וא"צ לשוברם. ולכן הזהיר שמואל את מוכרי הקדירות לאחר הפסח שאם ייקרו את מחיר הקדירות ידרוש שהלכה כר"ש, (וכן ס"ל לשמואל, ולא דרש כך כיון שהיה באתריה דרב).

נותן טעם לפגם – רש"י כתב ששיטת רב שנטל"פ אסור, ובתוס' כתבו שאף אי ס"ל שנטל"פ מותר, י"ל דמ"מ צריך לשבור את הקדירות, דדוקא בדיעבד מותר אבל לכתחילה אסור שמא יבוא לבשל בקדירה בת יומה. עוד חילקו התוס' שאם נעשה נטל"פ רק בגלל הבליעה בכלי הוא חמור יותר מדבר שנעשה נטל"פ כשהוא בעין.

אין מבטלים איסור לכתחילה, ואפי' באיסור דרבנן שיש לו שורש מן התורה, (משא"כ איסור מוקצה שאין לו שורש מן התורה). ומ"מ בדבר שהוא גם נטל"פ וגם הוא משהו מותר לבטלו שלא במינו. ור"י מפרש שקדירת חרס שבלעה משהו הוי כדיעבד שאם נאסור את הקדירה אין לה תקנה, אמנם אם בלעה הרבה לא הוי כדיעבד. תוס'.

ל: דין הכשרת תנור וקדירה – מה שנתבאר לעיל שקדירות של חמץ לרב ישברו, ותנור שטחו אותו

אביהם קרקע אלא רק חוב של שמעון, והחוב דינו כמטלטלין שאינם משתעבדים לבעל חוב (מפני שקרקע האב חל עליה שעבוד אבל לא על המעות שלו, והיתומים לא לוו ממנו) וממילא אין לו לתיתם לבעל חוב ולא לעכבם בשביל אחריות המכירה (אלא לתיתם ליתומים דלא חשיב תופס מחיים כיון שזקפם עליו במלוה, ובמכירה שלא באחריות פשיטא שיתן את המעות ליתומים. ונקט מעות לרבותא שאפ"ה לא יכול לומר שנתן לבעל חוב את המעות שנתחייב לאביהם. תוס'). אמנם אם שמעון פיקח יאמר אין לי מעות ויתן את הקרקע ליתומים בתור תשלום, ואז יוכל לחזור ולגבותה מהם בשביל אחריות המכירה, דהוי כיתומים שגבו קרקע בחוב אביהם שבעל חוב גובה אותה מהם. לאב"י משום שגביתם היא למפרע ניחא דאיגלאי מילתא למפרע שהיתה הקרקע של אביהם וכאילו גבאה מחיים, ולרבא אע"פ שגביתם היא מכאן ולהבא לא הוי כיתומים שקנו קרקע לאחר מיתת אביהם, דמדין שעבודא דרבי נתן הקרקע שנתן להם היתה משועבדת גם לו, דאין חילוק בין בעל חוב אחר ללוה עצמו.

שעבודא דרבי נתן - כתבו התוס' שדינו של רבי נתן נאמר דווקא בקרקע שכיון שהבעל חוב גובה אותה גם אם הלוה ימכור אותה נחשבת כאילו היא בידו, ולכן היא משועבדת גם לבעל חוב, אבל במטלטלין לא. עוד כתבו דהלכה כרבי נתן, דהא קאי רבא כוותיה.

ל"א: דין חמץ המשועבד לפרעון חוב-

חמץ של נכרי הממושכן לישראל שהלוה לו מעות על החמץ לפני פסח ועבר הפסח, במתני' איתא שהחמץ אסור בהנאה לאחר הפסח, לאב"י הטעם משום בעל חוב גובה למפרע, ולרבא איירי כשהרהינו אצלו ואמר לו שאם לא יפרע עד יום פלוני יהא שלו מעכשיו, והחמץ נמצא אצל הישראל כל ימות הפסח, שכיון שהגיע הזמן ולא פרע, ואינו מחוסר גוביינא, איגלאי מילתא למפרע שמשעה שהרהינו אצלו הוה שלו. ובברייתא איתא שלת"ק אינו עובר ולר"מ עובר, ואיירי בהרהינו אצלו ולא אמר מעכשיו ונחלקו אליבא דרבי יצחק דס"ל שבעל חוב קונה משכון (דכתיב "ולך תהיה צדקה" ואם אינו קונה אין כאן צדקה במה ששוכב בשלמתו שהרי היא שלו), שלת"ק זה דווקא בישראל שלוה מישראל ולא בישראל שלוה מנכרי ואינו עובר על חמץ של נכרי, ולר"מ ק"ו שגם נכרי שלוה מישראל קונה הישראל את המשכון. וכתבו התוס' דאיירי כשלא בא לידי גביה לבסוף, דאינו שייך לפלוגתא דרבא ואב"י. ובברייתא אחרת מבואר שנכרי שהרהין פת פורני פת גדולה

בליעה בצונן - כלים שהשתמשו בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם בפסח, חוץ מכלי המשמש לשאור ופעמים שוהה שם בליעה, מפני שחימוצו קשה, או בית חרוסת כלי שנותנים בו חומץ וכל דבר שיש בו קיהוי והקמח מחמיץ מחמת הקיהוי, או קערות שרגילים תדיר ללוש ולהשהות שם שאור (ואע"פ שיש בהם רווח).

גבית בעל חוב אם חלה למפרע או לא

מלוה הגובה קרקע עבור החוב, יש לדון האם התברר למפרע שהקרקע שלו משעת ההלוואה, או רק משעת הגביה בפועל, ויש בזה נ"מ לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וכן עוד נ"מ, וכדלהלן.

מחלוקת אב"י ורבא - בעל חוב המלוה לחבירו, ושיעבד לו קרקע, שאם לא יפרע עד יום פלוני יגבה מאותה הקרקע, לאב"י גובה למפרע, והיינו שאם הגיע הזמן ולא פרע הלוה את החוב, נתברר למפרע שהקרקע כבר היתה ברשותו משעת ההלוואה. ולרבא בעל חוב גובה מכאן ולהבא, שכיון שיכול לפרוע מעות, א"כ כאשר לא פרע וגבה קרקע זהו הזמן שהיא נכנסת לרשותו.

ונ"מ במלוה שמכר או הקדיש את הקרקע המשועבדת לו בתוך הזמן (ולא הקדיש את החוב) וכשהגיע הזמן ולא פרעו בא לגבות את הקרקע, וחוזר בו מההקדש, לאב"י שבעל חוב גובה למפרע, א"כ כיון שלא פרע חלה המכירה או ההקדש. ולרבא שבעל חוב גובה מכאן ולהבא לא חלה המכירה או ההקדש.

אמנם אם הלוה הקדיש או מכר את נכסיו יכול המלוה לגבותם לכו"ע ואפ"י לרבא שהיו ברשות לוח, מ"מ לא חלים ההקדש והמכירה, דכתיב "איש כי יקדיש את ביתו" מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, (ובהקדש צריך להוסיף עוד דינר, כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון. ואע"פ שהקדש חמץ ושחרור מפקיעים מידי שעבוד, היינו דווקא בקדושת הגוף ולא קדושת דמים).

ל"א. גביה מיתומים שגבו קרקע בחובת אביהם-

ראובן שמכר קרקע לשמעון באחריות שאם יגבה ממנו ישלם לו, ואין לראובן עוד קרקעות, וזקף לשמעון את התשלום במלוה בשטר, ושיעבד נכסיו, ומת ראובן, ובא בעל חוב וגבה את הקרקע משמעון, ופייסו שמעון בדמים שהיה צריך לשלם לראובן, אין שמעון יכול לתבוע מבני ראובן את מה ששילם, כי לא השאיר להם

תרומה היא ממון כהן ואסורה באכילה לזרים, וזר האוכלה במזיד חייב מיתה בידי שמים ועליו לשלם את שווייה לכהן כדין גזלן. ואם אכל בשוגג מלבד התשלומין הנ"ל הוא צריך להוסיף חומש כדי לכפר על עונו. הגמרא מבארת באיזה אופן שייכים הדינים הנ"ל, ולפי מה מחשבים את התשלומין, ומה הדין כשהתרומה היא חמץ בפסח.

ל"ב. זר האוכל תרומה בשוגג משלם קרן וחומש,

וכן הדין בשותה או סך דסיכה כשתיה ושתייה בכלל אכילה, ודין זה הוא בין בתרומה טהורה בין בתרומה טמאה. וכן משלם חומשא דחומשא אם אכל את החומש, דהתשלומין נעשים תרומה. אבל מזיק אפי' בשוגג אינו משלם חומש אלא קרן כמזיק חולין.

לפי דמים או לפי מידה-

האוכל תרומה והוזלה משלם לפי שעת האכילה, דלא גרע מגזלן המשלם כשעת הגזילה, שאף שנתכפר כששילם לפי מידה, מ"מ ממונא דכהן אכל.

ואם התייקרה התרומה ילה"ס אם משלם לפי מידה שהרי הקפידה תורה שישלם פירות ולא מעות (אבל גזלן בשוגג או במזיד, והאוכל תרומה במזיד, פשיטא שמשלם לפי דמים, שהרי יכול לשלם אפי' סובין) או שמשלם לפי דמים כשאר תשלומין, ולא הקפידה תורה אלא שישלם בפירות.

והגמ' פושטת שנחלקו בזה ר"ע וריו"ח בן נורי בזר שאכל תרומת חמץ בפסח בין בשוגג בין במזיד, שלר"ע פטור מתשלומין ודמי עצים, מפני שאסורה באכילה ובהנאה, (ודמי לתרומת תותים וענבים שנטמאה שאין בה הנאה שהם משקה ואינם ראויים להסקה, ולזילוף נמי לא חזי משום תקלה). ולא דמי לאוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה שלכו"ע משלם קרן וחומש, שאע"פ שאסורה באכילה מותרת בהסקה דכתיב "משמרת תרומותי" בשתי תרומות אחת טהורה ואחת טמאה, וכתב "לך תהיה" להסקה, ומבואר דס"ל שלפי דמים משלם. ולריו"ח בן נורי חייב קרן וחומש, שהרי אף באוכל תרומה טמאה בשאר ימות השנה אין לו בה הנאה, דס"ל שמשלם לפי מידה.

אכל גרוגרות ושילם תמרים תבוא עליו ברכה. לפי הצד שמשלם לפי מידה תע"ב לפי שמשלם דבר ששוה יותר, ולפי הצד שלפי דמים משלם תע"ב לפי שמשלם מידי דקפיץ עליה זבינא.

זר שאכל תרומת חמץ בפסח-

האפויה בתנור גדול (וחשובה להנתן למשכון) **אצל ישראל** אינו עובר, ואם אמר לו הגעתין מעכשיו עובר אע"פ שלא הגיע הזמן, שמא כשיגיע הזמן לא ירע ונמצא עובר למפרע על כל יראה. וכתבו התוס' שלאביי רישא מיירי כשלא גבאו לבסוף, וסיפא שאמר לו הגעתין היינו כשגבאו לבסוף. עוד כתבו התוס' שאם ישראל קיבל אחריות על חמצו של הנכרי הרי הוא שלו ועובר עליו.

בעל חוב קונה משכון- לרש"י המשכון קנוי לו וכולו ברשותו וחייב באונסים, ולתוס' לא הוי אלא שומר שכר. עוד כתבו התוס' דשלא בשעת הלוואה קונה את המשכון לגמרי, ובמשכון בשעת הלוואה אף שאינו קונה מ"מ לענין חמץ עובר עליו כאילו הוא שלו, וכן לגבי שמיטת כספים אינו משמט, דמיקרי של אחין בידך.

חמץ של ישראל הממושכן לנכרי, במתני' איתא שהחמץ מותר הנאה לאחר הפסח, והגמ' אומרת שלאביי ניחא משום שבעל חוב למפרע הוא גובה, ולרבא איירי בהרהינו אצלו. ובברייתא איתא שעובר עליו בין לת"ק בין לר"מ, והגמ' אומרת שאף אם הרהינו אצלו, מ"מ ס"ל שאין העכו"ם קונה משכון מישראל, והא דאיתא במתני' שהחמץ מותר בהנאה לאחר הפסח, איירי כשהרהינו אצלו ואמר ליה אם לא אתן לך עד יום פלוני יהא שלך מעכשיו וקם החמץ ברשות הנכרי.

חנות ומלאי פת ויין **של ישראל ופועלים נכרים** נכנסים לשם, אסור החמץ בהנאה לאחר הפסח וכ"ש באכילה דתולים שהחמץ מהמלאי של ישראל ולא משל הפועלים. וחנות ומלאי של נכרים ופועלים ישראל נכנסים לשם מותר החמץ באכילה לאחר הפסח וכ"ש בהנאה.

חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא כמבוער, רשב"ג אומר כל שאין הכלב יכול לחפש אחריו, והיינו שיעור ג' טפחים כדי שהכלב לא יריח את החמץ ומחטטו ומוציאו, (ולגבי כספים של פקדון שאין להם שמירה אלא בקרקע ואם לא נתנם בקרקע ואבדו חייב דחשיב פשיעה די בטפח, שבכך הם מכוסים מהעין). וחמץ זה צריך שיבטלו בליבו שמא יפקח את הגל בפסח ונמצא עובר עליו.

דין זר שאכל תרומה

ולאבא שאול צריך שתהיה התרומה שוה פרוטה אע"פ שאין בה כזית (כגון שנת בצורת) דכתיב **"ונתן לכהן את הקודש"** ואין נתינה פחותה משוה פרוטה, (היינו לענין תשלומין, וכמו בהשבת גזילה, אבל בתרומה ובגט אע"ג דכתיב נתינה א"צ שו"פ. תוס'), ומ"יאכל" ממעטים מזיק שאינו משלם חומש אפי' בשוגג, אלא קרן כשאר מזיק.

ובברייתא אחרת מבואר שאם אכל פחות מכזית משלם קרן ולא חומש, והיינו כשיש בה שו"פ (דאל"כ פטור אפי' מקרן), ומ"מ כיון שאין בה כזית אינו משלם חומש, והיינו דלא כאבא שאול, דלאבא שאול אם יש בה שו"פ חייב חומש אע"פ שאין בה כזית. ורב פפא רצה לומר שלאבא שאול אינו חייב חומש אא"כ יש בה שו"פ וכזית, והגמ' מוכיחה שא"צ שיהיה בה כזית ממה שאמרו חכמים לאבא שאול שלא אמרו שו"פ אלא לענין מעילה בנהנה מקדשי גבוה, דהתם לא כתיב אכילה, אבל בתרומה אינו חייב עד שיהא בו כזית, ואי ס"ל לאבא שאול שצריך גם כזית היו חכמים אומרים לו כיון שיש בו כזית חייב, ורב פפא עצמו חזר בו כפי שיבואר להלן.

חיוב קרבן מעילה במזיד

כתיב "נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי ד' והביא את אשמו לד'", והיינו שאין חיוב אשם אלא במעילה בשוגג. הגמרא דנה למה לא לומדים פטור מזיד מקרבן משאר מצוות, והגמ' דנה האם מעילה חמורה משאר מצוות לענין העונש במזיד או לענין דין אין מתכין.

איתא בברייתא "וחטאה בשגגה" פרט למועל במזיד שפטור מקרבן. ואין ללמוד משאר מצוות שאע"פ שחייב כרת כגון חלב ודם פטור במזיד מקרבן, דגבי חטאת שגגה כתיב, ק"ו שמעילה שאינו חייב כרת יהיה פטור במזיד, (ואע"פ שי"ל שדווקא שאר מצוות החמורות אין להם כפרה, אבל מעילה הקלה יש לזדונה כפרה, מ"מ בלאו הכי פריך שפיר. תוס'). דיש לדחות דשאני שאר מצוות שאין חייב בהם מיתה אלא כרת, אבל מעילה חייב בה מיתה ודילמא מיתה חמירא מכרת, ולהכי בעינן קרא ד"בשגגה".

רבי חייא בר אבין מבאר שאין הכונה כפשוטו, דא"כ יש כאן סתירה דמעיקרא קאמר שכרת חמור ממיתה אח"כ אמר שמיתה חמורה מכרת, אלא באמת כרת חמירא והכונה היא לפחות מכזית, שבשאר מצוות אינו חייב מיתה ובמעילה חייב מיתה, אפי' בפחות מכזית.

במתני' איתא שאם אכל בשוגג ששגג בתרומה ואפי' הזיד בחמץ משלם קרן וחומש. ובמזיד שהזיד בתרומה ואפי' שגג בחמץ פטור מתשלומין ומדמי עצים מה שהיתה ראויה להסיק תחת תבשילו.

לפי הצד שמשלם לפי מידה נוחא בפשיטות, דבשוגג כתיב "ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש, שצריך לשלם דווקא פירות ולא מעות, והתשלומין נעשים תרומה, ומשלם לפי מידה, ולכן חייב קרן וחומש, אבל מזיד אין בו חומש ואין התשלומין לכפרה ואין נעשים תרומה, אלא הוא כשאר גזלן ומשלם לפי דמים, וחמץ בפסח אין לו דמים דאסור אף בהנאה.

ולפי הצד שמשלם לפי דמים צ"ל דמתני' כריה"ג שמתיר חמץ בפסח בהנאה (וכשיטת רבי אלעזר חסמא בברייתא), ומ"מ במזיד פטור מתשלומין ומדמי עצים אף שיש לחמץ דמים משום דס"ל כרבי נחוניא בן הקנה דס"ל שגם בחיוב כרת יש דין קלב"מ דיליף מאסון אסון, וה"ה למיתה בידי שמים כגון האוכל תרומה במזיד. ולפי זה ה"ה במזיד בתרומה שאינה חמץ בפסח פטור מתשלומין, ונקט פסח לומר שאם שגג בשתייהם חייב, דחמץ בר דמים הוא.

ובברייתא איתא שלר"ע פטור מתשלומין ומדמי עצים, (וכן איתא בברייתא אחרת בשם רב"י, ולמד דין זה מ"ונתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש, פרט לאוכל תרומת חמץ בפסח שכשמשלם דוגמתו אין שם קודש חל עליו. וכתבו התוס' שאף שפטור גם באופן שהיתה לו שעת הכושר, היינו משום שכיון שאסור בהנאה לא חשיב נתינה). ולריו"ח בן נורי חייב, ונתבאר לעיל שנחלקו אם משלם לפי דמים או לפי מידה, אבל מודה ריו"ח בן נורי שחמץ בפסח אסור בהנאה (ובברייתא מחייב ר' אלעזר חסמא משום שיש לחמץ דנים כריה"ג).

המפריש תרומה מחמץ בפסח כגון חיטים שהחמיצו לא חלה הקדושה לכו"ע אפי' לריה"ג שמתירה בהנאה.

ל"ב: שיעור התרומה לחיוב קרן וחומש-

לת"ק שיעור בכזית דכתיב "ואיש כי יאכל קודש בשגגה" ואכילה בכזית. והא דכתיב "ונתן" היינו שאינו חייב אלא על דבר הראוי להיות קודש דאי כתיב "את הקודש לחודיה הו"א שלא בא למעט אלא מעות, אבל פירות א"צ שיהיו ראויים להיות קודש, קמ"ל "ונתן". תוס'.

הוא לשון אסיפה והעמדת כרי, אבל החמיץ בתלוש חלה התרומה, וכמו שמצינו שאף שאין לתרום לכתחילה מן הטמא על הטהור מפני שמפסיד את הכהן, ואף שגם בזה יש לו ולא לאורו, מ"מ אם תרם בשוגג שלא ידע שהטבל טמא חלה התרומה, וע"כ משום שהיה לו שעת הכושר.

ולרב הונא בריה דרבי יהושע המקור הוא מ"ראשית", דבעינן שיהיו שייריה ניכרים לישראל ואפי' החמיץ בתלוש אינה תרומה, דאין לו התר בשייריה ע"י ההפרשה, שגם עכשיו מותר בהנאה ואסור באכילה כמו לפני ההפרשה. וכתבו התוס' שהסוגיא לריה"ג שמתיר חמץ בהנאה, אבל למ"ד חמץ אסור בהנאה, לומדים מ"נתן לכהן את הקודש" דבר הראוי להיות קודש, או מ"נתן" דבעינן מידי דשייך ביה נתינה. עוד כתבו התוס' שאף שאסור להדליק בטבל טמא עד שעת הרמה, מ"מ מותר להדליק בטבל של חמץ, דהתורה לא אסרה אלא ב' תרומות.

דין משקין היוצאים מענבים טמאים

אין אוכל מטמא משקה אלא אם יש באוכל הטמא כביצה. וענבים שנטמאו והוא בא לסוחטם, יש לדון אם המשקין שבתוך הענבים כבר טמא, או שרק ביציאתו הוא מקבל טומאה, ונ"מ מה הדין כשביציאתו אין כביצה בענבים, וכדלהלן.

ל"ג: ענבים שנטמאו לרבי יוחנן יכול לדורכם פחות פחות מכביצה, ויהיו טהורים וכשרים לנסכים, דמשקין מיפקד פקידו בתוך הזג ואינם מחוברים לו, וכשנטמא הזג לא נטמא המשקה עמו דאין לו לא תורת אוכל ולא תורת משקה, וכשסוחטם כך אין בזגים שיעור לטמא שהרי דרך פחות מכביצה, ובכביצה עצמו לא יסחוט לכתחילה אע"פ שע"י הסחיטה נעשה פחות מכביצה, שמא יסחוט יותר מכביצה, ואם סחט, או טמא מת שסחט זיתים וענבים בפשוטי כלי עץ שאין מקבלים טומאה, והטמא לא נזהר אלא כשיצאו המשקין, כביצה מכוונת המשקין טהורים אבל מעט יותר כיון שיצאה טיפה אחת נטמאת מכביצה שנשאר באוכל, והמשקה הנבלע באוכל משלים שיעורו לכביצה. ודווקא טמא מת או שרץ וטומאות מגע, אבל זב שנטמא בהסט טמא, כיון שיצאת טפה ראשונה ונטבל העץ והגביהו נטמאו המשקין על העץ וחזר ונתערב בשאר היין.

ולדבריו הא דתניא שתרומת תותים וענבים שנטמאה אין בה לא התר אכילה ולא התר הסקה, היינו משום שאין לדורכם פחות פחות מכביצה,

ל"ג. רבה ורב ששת דוחים שהרי רבי הוא המחייב מיתה במעילה במזיד, ומקורו של רבי בע"כ הוא גז"ש חטא חטא מתרומה, וא"כ ניבעי כזית כמו בתרומה דגבי מיתה כתיב בה אכילה. ואע"ג דסבר רבי דון מינה ואוקי באתרה, מ"מ הכא שלומדים מאכילה דתרומה ובשאר הנאות אינו חייב מיתה, א"כ בפחות מכזית היאך יהיה בו מיתה. תוס'. ומרש"י (ד"ה הזיד) משמע שבכל הנאות חייב מיתה. (ולחכמים מועל במזיד אינו אלא באזהרה ואף שגם רבנן לומדים גז"ש מתרומה מיתה לא גמרינן דכתיב "ומתו בן").

ורב פפא מתרץ ד"ל שרבי סובר כאבא שאול שבתרומה ג"כ א"צ כזית ומספיק שיהיה בה שו"פ וא"כ שייך מעילה בפחות מכזית. (ומזה מבואר שרב פפא חזר בו ממה שאמר שלאבא שאול בעינן גם שו"פ וגם כזית).

מר בריה דרבינא מבאר שהקולא בשאר מצוות היא לא חיוב הכרת, אלא שבשאר המצוות פטור בשוגג כשאינו מתכוון לאותה מלאכה, שאם נתכוון לחתוך תלוש שהוא מותר וחתך מחובר פטור אפי' בשבת, דמלאכת מחשבת בעינן, שיתכוון לחתיכת מחובר (ושוגג היינו שלא ידע שהוא שבת או שלא ידע שהדבר אסור), משא"כ במעילה שאם נתכוון להתחמם בגיזי חולין ונתחמם בגיזי עולה מעל דכתיב בה "וחטאה בשגגה" ולא כתיב בה מלאכת מחשבת וגם לא "בה" פרט למתעסק דכתיב בשאר מצוות, אלא בשגגה כל דהו חייב. ושיטת ר"ת דנתכוון לתלוש וחתך מחובר היינו שנמצא שהוא עצמו מחובר, אבל בנתכוון לחתיכה אחרת אפי' שתיים מחוברות פטור, כיון שלא נעשתה מחשבתו.

ורב נחמן בר יצחק מבאר שהקולא בשאר מצוות היא שפטור אם נתכוון להגביה תלוש ואינו מתכוון לחתיכה כלל, ואפי' של התר, וחתך מחובר פטור, אבל במעילה אם הושיט ידו ליטול חפץ ולא התכוון לסיכה כלל, ואפי' של התר, וסך ידו בשמן קודש מעל, אבל אם היה מתעסק בחתיכת התר ועלתה ביזו חתיכת איסור ס"ל דחייב ומלאכת מחשבת היא.

המפריש תרומת חמץ בפסח אינה קדושה לכו"ע. לרב נחמן בר יצחק המקור הוא מ"תתן לך" ולא לאורו שאע"פ שהיא ראויה להסקה אינה קדושה, ולפי זה איירי בהחמיץ בעודו מחובר שלא היתה לו שעת הכושר שהיה כבר ראוי לתרומה, ש"ראשית דגן" כתיב, ודיגון

נטהרה ומותרת באכילה לכהנים, או שהיא אסורה באכילה לכהנים.

ל"ד. במתני' מבואר שטהורים מלטמא מפני שחיבורם לקרקע ביטלם מתורת אוכל, ואסורים באכילה. וכתבו התוס' שאין חוששים שישהה את התרומה לזריעה, דאינו אלא רווח קטן. והא דתניא בתוספתא שגידולי תרומה ומעשר שני הרי הם כחולין, היינו להתחייב בלקט שכחה ופאה, ועניי ישראל וכהנים מלקטים אותם אלא שאסורים לזרים ומוכרים אותם לכהנים בדמי תרומה, דכיון שמדאורייתא אינם תרומה ומעשר, לא אתי גזירה דרבנן ומפקעת חיוב דאורייתא.

רבה בר מתנה שואל אם הם טהורים למה הם אסורים באכילה.

רבה מבאר שאסורים באכילה היינו לזרים דלא פקע מהם שם תרומה.

רבה בר מתנה דוחה דא"כ מאי קמ"ל, דאי בא לאשמועינן שגידולי תרומה תרומה אפ"ל בדבר שזרעו כלה כבר שנינו דין זה במשנה, ואם להשמיענו שבדבר שאין זרעו כלה גם גידולי אסורים, גם דין זה שנינו במשנה (דטבל בדבר שזרעו כלה שנתמרח בכרי והוקבע למעשר וזרעו גידוליו מותרים באכילת עראי עד שימרח בכרי, דלא גזרו שגידולים אסורים אלא בתרומה ולחומרא, שלא להפסיד את הכהנים, אבל גידולי טבל חולין הם, אבל בדבר שאין זרעו כלה אף גידולי אסורים).

גידולי גידולים - שיטת רש"י שגידולים היינו שתילי כרוב שהעלים הקיימים הולכים ומתרחבים, אבל העלים החדשים הוו גידולי גידולים, וכן בצלים ששותל אחד ונוספים עוד כמה, הוו גידולי גידולים. ושיטת ריב"א שגידולים היינו גידול ראשון מן הזרע, ואם חזר ושתלם הוו גידולי גידולים. עוד נחלקו לגבי שומין שלרש"י זרעו כלה, ולתוס' אין זרעו כלה.

רבה בר מתנה מבאר בשם רב ששת שאסורים באכילה היינו לכהנים, ומשום שנפסלו בהסח הדעת. והגמ' אומרת שזה ניחא רק לר"ל דס"ל שהסח הדעת הוא פסול הגוף (וכדלהלן) ולכן השתילה לא מועילה להתירם, אבל לריו"ח שזה פסול טומאה א"כ תהיה מותרת באכילה לכהנים שהרי השתילה מתירה אפ"ל טומאה ודאית.

רב ירמיה מבאר (ל"ד): שהטעם שאסורים באכילה הוא משום דעשו מעלה שזריעה לא תתיר תרומה

שמא יבוא בהם לידי תקלה שיאכל מהם כשהוא דורכם, שאף שמותר להדליק בפת ובשמן של תרומה והרי אינו יכול להדליק הכל בשעה אחת, והסיבה שלא חוששים לתקלה משום שאין ההתר אלא באופן שזורק את הפת לבין העצים, ואת השמן מניח בכלי מאוס.

ורב חסדא סובר שהמשקין טמאים, דמשקין מיבלע בליעי ומחזירים הם לאוכל ונטמאים עמו, וכאשר נטמא האוכל נטמאו המשקין.

ולדבריו הא דתניא שטמא מת שסחט זיתים וענבים בשיעור ביצה מכוונת טהורים, איירי בענבים שלא הוכשרו לקבל טומאה, ורק הוכשרו כאשר סוחטם, ואז אין בהם כשיעור והוא נזהר שלא ליגע במשקה.

השיעור לקבלת טומאה - שיטת רש"י כאן שאוכל ומשקה מקבלים טומאה בכל שהן, ואין מטמאים אחרים אלא אוכל בכביצה ומשקין ברביעית, והביא י"א שאף לקבל טומאה בעי כביצה. וכתב הר"ר יוסף שאע"פ שאוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה אינו מקבל הכשר בפחות מכביצה. וכתבו התוס' שרש"י חזר בו וס"ל שאין אוכל מקבל טומאה בפחות מכביצה.

באיזה אופן מותר להנות מתרומה טמאה - בברייתא מבואר שמותר להדליק בפת ובשמן של תרומה טמאה. (ועיי' לעיל בדעת ריו"ח שצריך לזרוק את הפת לבין העצים, ומניח השמן בכלי מאוס), ונחלקו רב הונא וריו"ח אם מותר להדליק בחיטים טמאים שאף אם זורקם אין נמאסים, לרב הונא אסור שמא יבוא לאוכלם, ולריו"ח מותר, והיינו בשליקתא ומאיסתא שלאחר שנטמאו שולקם ואח"כ זורקם לבין העצים, ורב הונא חושש שיאכל אותם לפני כן, וכמו שאמר רב אשי שבאופן זה היה אבא שאול היה מחמם מים לרבי בחיטין של תרומה טמאה, כדי ללוש בהם עיסה בטהרה דבטלי להו מתורת אוכל ואינם מטמאות. שיטת התוס' שאף לריו"ח אסור לשולקם שמא יבוא לאוכלם, ולא התיר ריו"ח אלא להדליק ולהנות מהם אם כבר נמאסו. עוד כתבו התוס' שאין ההתר בזה להאכיל לבהמתו או להדליק אלא לכהנים, אבל לישראל מותר רק הנאה שאינה של כילוי כגון עירוב.

שתילי תרומה שנטמאו ושתלם בקרקע

תרומה שנזרעה בקרקע אינה מטמאה אחרים משום שהזריעה ביטלה ממנה תורת אוכל, ולענין אכילה לזרים אף הגידולים יש להם שם תרומה. הגמ' דנה האם התרומה

יזרוק את הדם דס"ל שזורק את הדם אע"פ שאין בשר, ולרבי יהושע לא יזרוק דס"ל שאם אין דם אין בשר, ומ"מ אם זרק הורצה. ואי נימא דהסח הדעת הוא פסול טומאה א"כ הורצה ע"י הציץ שהרי אפי' על ודאי טומאה הציץ מרצה, (ומ"מ לכתחילה לא יזרוק דס"ל רצוי ציץ בדיעבד הוא ואין לומר דאיירי במחשבת פיגול, דא"כ לא קרי ליה נפסל הבשר שהרי גם הדם נפסל), ויוצא לרש"י הורצה בדיעבד גם בלי ציץ, והתוס' כתבו דס"ל כר"ע שזריקה מועילה להוציא בשר מידי מעילה, וכ"ש שהורצה בקרבן, אבל על פסול הגוף אין הציץ מרצה, ומבואר שזה פסול טומאה, ור"ל דוחה שהכונה נפסל בטבול יום, ותרי גווני טמא.

מתי עשו מעלה בקדשים ותרומה

לעיל נתבאר שיש מעלה מיוחדת בתרומה וקדשים לענין שזריעה לא מטהרת תרומה והשקה לא מטהרת קדשים, וכן לריש לקיש פסול הסח הדעת הוא מעלה בתרומה וקדשים. הגמ' מביאה דברים נוספים שעשו בהם מעלה בתרומה וקדשים, ומבארת האם רק בקדשים שנתקדשו בכלי עשו מעלה או גם בנתקדשו בפה.

טהרה למי החג ע"י השקה - מי החג שנטמאו מים של ניסוך המים בשבת של סוכות שנטמאו (שא"א ללכת למלא מהשילוח, וטורח להוציא מים מבור הגדול) והשיקם ואח"כ הקדישם טהורים והשקה זו היא זריעתו, משעברו עליהם מי המקוה ונעשה חיבור ובטלו, ואם הקדישם ואח"כ השיקם טמאים, ומבואר שאין זריעה להקדש דמעלה עשו בהקדש.

אביי מסתפק אם דווקא בנתקדשו בכלי שיש להם קדושת הגוף אין מועילה להם זריעה, או גם בנתקדשו בפה.

ענבים שנטמאו אם דרכם ואח"כ הקדישם לריו"ח טהורים לנסכים, דס"ל לעיל שהמשקין מיפקד פקידי ולא קיבלו טומאה ביחד עם האוכל, אבל אם הקדישם ואח"כ דרכם טמאים דעבוד רבנו מעלה בקדשים דמיטמא משקה עם האוכל ולא אמרין מיפקד פקידי, ובדרכם ואח"כ הקדישם טהורים רק אם דרך בכל פעם פחות מכביצה דאל"כ נטמאת הטיפה ראשונה מהענבים, או בענבים שהם שלישי וכגון בענבים שנעשו על טהרת תרומה ששייך בהם שלישי, ואם דרכם ואח"כ הקדישם טהורים אפי' דרך הרבה ביחד, אבל בהקדישם ואח"כ דרכם קיבלו טומאה יחד עם האוכל משום מעלה.

באכילה, (ומ"מ טהורים מלטמא דלהא לא עבוד מעלה), וכמו שמצינו שעשו מעלה שהשקה שזה כמו זריעה לא מטהרת בקדשים.

פסול הסח הדעת

תרומה וקדשים שהסיחו דעת מלשומרם בטהרה נפסלו, דכתיב לגבי תרומה "את משמרת תרומותי" (וכתבו הראשונים ריש חולין שמהפסוק של תרומה לומדים גם קדשים). הגמרא מבארת האם הפסול הוא מחשש שהתרומה נטמאה, או שגם היכא שאין חשש כזה התרומה נפסלת, ונ"מ האם יתכן לבאר ששתילי תרומה שנזרעו נפסלו בהסח הדעת, ועוד נ"מ כדלהלן.

לר"ל זה פסול הגוף ומעלה היא בקדשים שנפסלים בכך, ושם פסול הוא לעצמו ואפי' אם יבוא אליהו ויאמר שלא נטמאה פסולה, ולריו"ח זה פסול טומאה שמה ע"י שהסיח דעתו נגעה בהם טומאה ואינו יודע, ואם יבוא אליהו ויאמר שלא נטמאה היא טהורה. והקשו התוס' לר"ל שזה פסול הגוף, למה אסור לשרוף חבית שנולד לה ספק טומאה, מיד כשהסיח דעתו ממנה.

ריו"ח מוכיח שזה פסול טומאה מדאיתא בברייתא שהיה לול קטן – גומא חלולה ברצפה בין הכבש למזבח במערב הכבש, והיו זורקים לשם פסולי חטאת העוף שאינם פסול הגוף, הטעונים עיבור צורה – פסול לינה, וא"א לשורפם מיד משום בזיון קדשים, ואח"כ מוציאים אותם לבית השריפה, וכיון שהדין הוא שפסול הגוף פסול ודאי בבשר עצמו אינו טעון עיבור צורה אלא ישרף מיד, (ושפסולו בדם ולא בבשר עצמו, או בבעלים כגון שנטמאו הבעלים והפסח קיים, טעון עיבור צורה), ומבואר שזה פסול טומאה, ולכן בעי עיבור צורה דאינו אלא חששא בעלמא ושמה יבוא אליהו ויטהרנה. **ור"ל מיישב** דהברייתא כמ"ד שאפי' פיגול שהוא פסול הגוף טעון עיבור צורה. רש"י כתב שממה שהצריכו עיבור צורה מוכח שלא נפסלו משום פיגול או טומאה וכד', וא"צ לינה אלא בפסול הסח הדעת. והקשו התוס' דשמה איירי בפסול בדם או בבעלים ולכן צריך עיבור צורה, ותי' דמ"מ כיון שנזרקו בלול יש כאן גם הסח הדעת.

ל"ד: ריו"ח מביא ראיה נוספת לשיטתו מדאיתא בברייתא שבשר שנטמא או שנפסל הבשר (ולכא' הכונה לפסול הסח הדעת) או שיצא חוץ לקלעים קדשי קדשים שיצאו חוץ לחומת העזרה דכתיב "בחצר אהל מועד יאכלוה" והיוצא נפסל דכתיב "אל הקודש פנימה", לר"א

מצות, מכאן שאין יוצאים יד"ח מצה, אלא בדבר הבא לידי חימוץ ועשאו מצה, ואורז ודוחן אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון.

אמנם שיטת רבי יוחנן בן נורי שיש חיוב כרת בפסח על תבשיל של אורז ודוחן מפני שקרוב להחמיץ (והיינו שמקדים להחמיץ), ויוצאים יד"ח מצה במצה העשויה מאורז, (וכן לדעתו קרמית והיינו שיצניתא הגדילה בין הכלניות חייבת בחלה ואע"ג דכתיב בי' לחם וגמר לחם מלחם עוני, קרמית נמי לחם הוא).

עיסה שנילושה ביין שמן ודבש ואין בה מים, לר"ל אין חייבים על חימוצה כרת משום שמי פירות אין מחמיצין. ואין הטעם משום שאין יוצאים בזה יד"ח מצה דהוה מצה עשירה ורחמנא אמר לחם עוני, וכנ"ל, שהרי מצה שהמחה במים וגמעו אע"פ שאין יוצאים בו יד"ח מצה דאינו דרך אכילה מ"מ ענוש כרת אם הוא חמץ דגמיעה כאכילה לחיבו.

דין מצה שנילושה במי פירות - כתבו התוס' (ורש"י ל"ו. ד"ה ביין) שאף שאין חייב על חימוצו כרת, מ"מ איכא לאו באכילתה, ומה שלחכמים מותר לאוכלה היינו משום שיכולים לשומרה מן החימוץ כשר עיסה, אבל לכו"ע מחמיצין. ולר"ת מי פירות אין מחמיצין כלל, ורק אם עירב בהם מים יש בהם לאו. ולענין מי ביצים רש"י הסתפק אם חשיב מי פירות, ור"ת נהג התר בדבר, והיה אוכל בערב פסח אחר ד' שעות עוגה שנילושה בביצים, ולא הוי כבועל ארוסתו בבית חמיו, כיון שאין יוצא בה יד"ח בפסח.

ל"ה: אין יוצאים יד"ח במצה האסורה באכילה, דכתיב "לא תאכל עליו חמץ" שאיסורו אם יחמיץ הוא משום חמץ, אבל אלו האסורים באיסור אחר אין יוצאים בהם יד"ח מצה.

טבל אין יוצאים בו יד"ח מצה, ואפי' טבל דרבנן דחשיב מצוה הבאה בעבירה כעציץ שאינו נקוב, ואפי' הופרש ממנו תרומה גדולה ולא תרומת מעשר, או מעשר ראשון ולא מעשר שני, ואפי' אם לא הפרישו ממנו רק מעשר עני שאין בו שום קדושה, (אבל מעשר ראשון יש קדושה בתרומת מעשר שבו, ומעשר שני כולו קדוש), אין יוצאים בו יד"ח מצה, והיינו כר"ש דס"ל שאין איסור חל על איסור (האוכל נבילה בשוגג ביוה"כ פטור מחטאת, דלא חל איסור יוה"כ על איסור נבילה, או על איסור אבר מן החי אם נתבלה ביו"כ. והקשו התוס' שכשפקע איסור אבר מן החי יחול איסור נבילה ויוה"כ בבת אחת, וי"ל שאיסור "אינו זבוח" שהיה מחיים מונע מאיסור יו"כ לחלו).

רב דימי מוכיח מכאן שגם בקדושת פה כענבים עבוד רבנן מעלה שאף שלגבי זריעה לא מצינו שעשו מעלה, מ"מ כיון שמצינו שעשו מעלה אחרת אף בקדושת פה ה"ה לכל מעלות הקודש. וס"ל דאירי בהקדישם לנסכים, והמעלה היא שיטמא המשקה עם האוכל אע"ג דמפקד פקדי, וענבים הם קדושת פה שהרי אין כלי מקדשם כיון שאין כלי שרת מקדש אלא דבר הראוי לו.

רב יוסף דוחה דאירי בענבים של תרומה, שדינם כקדושת כלי.

הגמ' מביאה ג' מקומות שעשו בהם מעלה, וא"כ ה"ה בזריעה, ואפילו בקדושת פה.

א' כתיב "ונתן עליו מים חיים אל כלי" ואמרו חז"ל דבעינן שתהא חיותן בכלי אף דבתורה כתיב "ונתן" דאירי בתלושין. שיטת רש"י שמדאורייתא מותר למלא בכלי אחר ולערוות לכלי זה, ודרבנן עשו מעלה שבאותו כלי שהוא מקדש בו את המי חטאת הוא ימלא את המים מן המעין. ושיטת התוס' שהמעלה היא דחשיב תלושין לענין קבלת טומאה, אע"פ שהם מחוברים.

ל"ה. ב' מחוסר כיפורים אינו אוכל בקדשים בטומאה שהיא בת כפרה כגון זב וזבה ויולדת, אף שהוא טהור, שכבר טבל (והותר במעשר) והעריב שמשו (והותר בתרומה) ומבואר שיש מעלה בקדשים מדאורייתא. **ג' עצים ולבונה מקבלים טומאה דכתיב "נהבשר" אע"פ שאינם אוכל.**

במה יוצאים יד"ח אכילת מצה

כתיב "בערב תאכלו מצות" והיינו שבלילה הראשון של פסח יש חיוב לאכול מצה, והגמ' דנה באיזה דברים אפשר לצאת יד"ח אכילת מצה.

מיני התבואה-

חיטים, שעורים, כוסמין (והוא מין חיטים לרש"י היינו לענין תרומה דאין תורמין אלא ממין על מינו, ולתוס' היינו לענין צירוף לשיעור חלה, (אמנם אם בללום יחד מצטרפים), עוד כתבו התוס' שכוסמין הוא גם מין שעורים, ושמו גולבא), שיפון (והוא מין שעורים ושמו דישרא), שיבולת שועל שהשיבולת נראית כמו זנב שועל, (והוא מין שעורים ושמו שבילי תעלא), יוצאים בהם יד"ח.

אבל באורז ודוחן אין יוצאים יד"ח אכילת מצה, דכתיב "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו

ענני" והא דקרינן עוני היינו כדשמואל שעונים עליו דברים הרבה הלל והגדה. וכתבו התוס' דב"כפת תמרים" לכו"ע צריך לולב אחד, דסמין על פרי עץ הדר דאינו אלא אחד.

חלה ותרומה כהנים יוצאים בזה יד"ח מצה, וא"צ מצה השוה לכל אדם, דהתורה ריבתה מצות מצות, אבל ישראל לא כיון שאסורה באכילה.

מצה עשירה-

עיסה שנילושה ביין שמן ודבש לר"ג תשרף מיד לפי שממהרת להחמיץ ואין אדם יכול לשומרה, והיינו בחול המועד אבל ביו"ט לא ישרוף דהוי הבערה שלא לצורך, ומ"מ מותר לקטף את העיסה ביין שמן ודבש, ולחכמים יכול לאוכלה דאפשר ליזהר בה מחימוץ, וכן סבר ר"ע, ומ"מ אין יוצאים בעיסה זו יד"ח אכילת מצה בליל יו"ט ראשון דבעינן לחם עוני.

עיסה שנילושה בחלב דינה כנ"ל, ודווקא כעין תורא מעט כעין של שור, שאוכלה בבת אחת ולא שוכח שהיא נילושה בחלב, אבל בלא זה אסור לאוכלה אף בשאר ימות השנה שמא יבוא לאוכלה עם בשר.

פושרין ולתיתה-

אסור ללוש עיסה למצה בפושרין מפני שממהרת להחמיץ.

המנחות היו נילושות בפושרין, ולא חששו לחימוץ שהיה משמרם שלא יחמיצו, דאע"פ שכשרה בזר (וכן יציקה, ומקמיצה ואילך מצות כהונה) מ"מ לא נעשית אלא במקום זריזים בעזרה, שהמחבת והמרחשת והתנור הם כלי שרת, (ומאפה תנור היו לשים בעזרה סמוך לתנור של קודש כדי שלא תחמיץ, או לפי שהיו מודדים אותה בעשרון של קודש. תוס') והכהנים היו רואים את עשייתה ומלמדים אותו להזהר בה. אבל לתיתה – שריה מעט במים, וכתשה במכתשת להסיר המורסן לא התירו אף למנחות כיון שהלתיתה כשרה בזר ונעשית אף מחוץ לעזרה. מנחת מחבת ומרחשת ומאפה תנור מותר ללוש אותם בפושרים ואופים ואח"כ פותתים עד שיחזרו לסלתן ונותן שמן ובולל ויוצק שמן וקומץ. ומנחת העומר לותתין אותה (ואח"כ צוברים) כיון שהיא מנחת ציבור וכל מעשיה היו על פי ב"ד וברזיזים.

ביכורים-

כהן שהביאו לו חיטים של ביכורים בירושלים, אין יוצאים בהם יד"ח מצה.

דמאי תבואה שנקנתה מעם הארץ שיש ספק אם היא מעושרת וחיובו חכמים להפריש ממנה מספק, ואם לא הפריש יוצאים בו יד"ח מצה אע"פ שאסור באכילה, א"נ אע"פ דהוי מצוה הבאה בעבירה כיון שיכול להפקיר נכסיו ולאוכלה ואינו אלא חומרא דרבנן, דרוב עמי הארץ מעשרים, וכיון שיש אופן שמוותר לכתחילה יוצא עכ"פ בדיעבד שהרי לב"ה מותר לעניים (ולאכסניא חיילות מלכי ישראל דהוי כעניים כיון שאינם במקומם) לאכול דמאי, (וב"ש אוסרים). ונסתפקו התוס' אם יוצא בדמאי רק בדיעבד כיון שלא הפקיר נכסיו, או שיוצא אף לכתחילה כיון שאכילת מצה הוי אכילת עניות.

מעשר ראשון אם ניטלה תרומתו יוצאים בו יד"ח, ואף אם הקדים והפריש מעשר ראשון בשיבלים לפני מירוח ולפני שהפריש תרומה גדולה שהיא קודמת למעשר ראשון ד"ראשית" קרייה רחמנא, ולא הפריש תרומה גדולה, יוצאים בו יד"ח, וכשיטת ר"ל שמעשר ראשון שהקדימו בשיבלים פטור מתרומה גדולה, דכתיב "והרמותם ממנו תרומת ד' מעשר מן המעשר" ולא תרומה גדולה ומעשר מן המעשר, ומ"מ אם הקדימו בכרי, כיון שכבר אידגן ונתחייב בתרומה דכתיב "ראשית דגנך" חייב להפריש תרומה גדולה, דכתיב "תרימו כל תרומת ד' ", אבל אם לא ניטלה תרומתו כלל, או שקדם הלוי ונטל מעשר ראשון בכרי, והפריש ממנו תרומת מעשר אך לא הפריש תרומה גדולה, אין יוצאים בו יד"ח מצה, והטעם משום שרק בהקדימו בשיבלים פטור מתרומה גדולה.

מעשר שני והקדש אם נפדו יוצאים בהם יד"ח מצה, ואפי' נתן את הקרן ולא נתן את החומש אין החומש מעכב. אבל מעשר שני שלא נפדה או שנפדה שלא כהלכתו והיינו ע"ג אסימון (דבעינן דבר שיש לו צורה דכתיב "וצרת הכסף") אין יוצאים בו יד"ח מצה. וכן הקדש שלא נתחלל או שנתחלל שלא כהלכתו כגון ע"ג קרקע (דבעינן "ונתן הכסף וקם לו" וכתבו התוס' שלומדים מכלל ופרט וכלל דבעינן דבר המיטלטל וגופו ממון, למעט עבדים שטרות וקרקעות), אין יוצאים בו יד"ח מצה.

ל"ו. מעשר שני בירושלים לריה"ג אין יוצאים בו יד"ח מצה, דכתיב "לחם עניי" וקרינן עוני ודרוש ביה אוני, דבעינן לחם שנאכל באנינות ולא בשמחה ומעשר שני אינו נאכל באנינות דכתיב "לא אכלתי באוני ממנו", ולר"ע יוצאים בו ד"מצות מצות" ריבה, דהא לא כתיב "לחם

(ולשמאל אשישה היינו כלי מלא יין) אבל א"צ שתהיה פת הדראה פת קיבר, שניטל כל הדרה, אלא אפי' כמצה של שלמה המלך סולת נקיה יוצא בה יד"ח, ד"מצות מצות" ריבה. כתבו התוס' דחלוט הוי לחם (ורק לא הוי לחם עוני) היכא שבלילתו עבה, ולתי' שני הוי לחם היכא שחזר ואפאו בתנור.

ל"ז. פת עבה - אין אופין פת עבה בפסח דברי ב"ש וב"ה מתירין, להו"א נחלקו במצה שעוביה טפח אם היא כשרה כלחם הפנים שאסור להביאו חמץ והיה עוביו טפח דאין פנים פחותים מטפח, או לא דשאני לחם הפנים שהיה נאפה ע"י כהנים זריזים שבקאים בשימורו שלא יחמיץ, ובפת עמילה שאינה ממהרת להחמיץ, ודווקא בעצים יבשים שהיו מביאים אותם מימות החמה, ולא אחרי ט"ו אב שתשש כוחה של חמה, ובתנור חם, ובתנור של מתכת, אבל מצה אינה בכהנים ואינה פת עמילה ונאפית אף בעצים לחים ובתנור צונן ובתנור של חרס. ולמסקנה נחלקו אם מותר לאפות פת מרובה, והמחלוקת היא בכל יו"ט ומשום דטרח טירחה דלא צריך ולא דווקא בפסח, וטעמא דב"ה מפני שמוותר לאפות תנור מלא ככרות אע"פ שאינה צריכה אלא אחד, אבל למלא התנור פעם נוספת אסור לכו"ע. תוס'.

סריקין המצויירים מצות מצויירות, יוצאים בהם יד"ח מצה, אמנם לכתחילה אין לעשותם בפסח מפני שהאשה שווה בהם לציירם ומחמיצים, ואף שאפשר לעשותם בדפוס יש לחוש שיבואו להתיר בכל סריקין שהרי לרוב הנחתומים אין דפוס. אמנם י"א שאין האיסור אלא בסריקין של נחתומים אבל בעה"ב אינו חושש כ"כ ליפותם, ולל"ב אין האיסור אלא בשל כל אדם שאינו רגיל ובקי בדבר ואין לו דפוסין, ולרבי יוסי מותר לעשות סריקין כמין רקיקין דקים וקלושים שאין ממהרים להחמיץ, ולא כמין גלוסקאות שמתוך עובים מחמיצים בשהיה מועטת.

מצה הינא שאינה אפוייה כל צרכה אם יכול לפורסה ואין חוטים יוצאים ממנה כשרה למצה, ואף בלחמי תודה דכתיב "והקריב ממנו אחד מכל קרבן" ופרוס אינו כשר, מ"מ באין חוטים יוצאים ממנה כשרה ללחמי תודה הואיל וקרמו פניה.

חיוב חלה במיני עיסות

לריה"ג לומדים מדכתיב "בכל מושבותיכם תאכלו מצות" וביכורים אינם נאכלים בכל מושבותיכם דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך וכו' ותרומת ידך", ולא למד ריה"ג מ"לחם עוני" דס"ל כר"ש שביכורים מותרים לאונן. ולרבנן אסורים לאונן דכתיב "לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וכו' ותרומת ידך", ותרומת ידך אלו ביכורים, וא"כ הוקשו למעשר שני שאסור לאונן, ולר"ש מותר לאונן דתרומה קרייה רחמנא, ותרומה מותרת לאונן דכתיב "וכל זר יתירא ללמד שרק זר אסור אבל אונן מותר, והא דכתיב ביה "ושמחת בכל הטוב" לא בא לאפוקי אונן, אלא ללמד שמביא וקורא רק בזמן שמחה מעצרת עד החג שהאדם קוצר ולוקט תבואתו וליבו שמח, ולפני עצרת אין מביאים, ששתי הלחם של עצרת מתירים הבאת ביכורים, ואח"כ עד חנוכה מביא ואינו קורא מפני שאינו זמן שמחה, ואחרי חנוכה אינו זמן הבאה, שכבר כלו לחיה מן השדה וכתיב "אשר תביא מארצך", כל זמן שמצויין על פני ארצך.

ל"ו: ר"ע רצה ללמוד מהקש מצה למרור דכתיב "על מצות ומרורים", שכמו שמרור אינו מביכורים דאין מביאים ביכורים אלא מז' מינים, דכתיב "מארצך" משבח ארצך, ה"ה מצה, אמנם כיון שאפשר ללמוד משם שצריך מין שלא שייך בו ביכורים, וצריך לרבות מ"מצות מצות" לרבות, א"כ אפשר לרבות גם ביכורים ממש, ולכן חזר בו ר"ע ולמד מבכל מושבותיכם. ומ"מ מעשר שני בירושלים יוצאים בו יד"ח אע"פ שמשבהיאו לירושלים אינו יכול לחלוט ולאוכלו בחוץ, דמשקלטהו מחיצות שוב אינו נפדה, דאיתרבי מ"מצות מצות", ועדיף לרבות מעשר שני שלר"א יש לו התר אכילה בכל מושבות, שאם נטמא אפשר לפדותו אפי' בירושלים, דכתיב "כי לא תוכל שאתו" ושאת היינו אכילה דכתיב "וישא משאות מאת פניו", ולכן יוצאים בו אפי' שלא נטמא ולא נפדה. לרש"י מחיצות קולטות מדרבנן, והתוס' כתבו דס"ל שמחיצות קולטות מדאורייתא, (ור"א יכול לסבור שמחיצות קולטות מדרבנן, ואיצטריך קרא שאם נטמא יכול לפדותו אף בירושלים). עוד כתבו התוס' שאף שמעשר שני וביכורים בזמן נוב וגבעון היו נאכלים בכל ערי ישראל, מ"מ כאן איירי בזמן בית עולמים שאינם נאכלים אלא בירושלים.

לחם חלוט ברותחין, וחשיבות הוא, ואשישה גלוסקה גדולה אין יוצאים בהם יד"ח מצה דכתיב "לחם עוני", ואשישה הוא לשון חשיבות דכתיב "ויחלק לכל העם וכו' ואשישה אחת" שזה אחד משישה באיפה,

והגמ' אומרת שאפשר לבאר דאיירי בחזר ואפאז בתנור למעשה אילפס, ונחלקו אי בעינן אפוי בתנור מעיקרא, דלת"ק מעיסה וחליטה אינו לחם כיון שמבושל במים, וה"ה במעשה אילפס שהדביק ולבסוף הרתיח, אבל אם חזר ואפאז בתנור הוי לחם, ולר"י לא הוי לחם דבעינן אפוי בתנור אחד ולא באילפס ותנור.

הדביק מבפנים והרתיח מבחוץ חשיב מעשה אילפס, ונחלקו אפי' באופן שהאבוקה כנגדו. רש"י מפרש דאיירי באילפס והדביק את הלחם בתוך האילפס ואח"כ נתן את האילפס על האש, או שהאבוקה כנגדו מלמעלה. והתוס' פירשו דאיירי בתנור שהסיק אש מחוץ לתנור, או שמדליק אבוקה בפתח תנור, דאף שהוא תנור מ"מ דמי למעשה אילפס.

מעשר שני וחלת מעשר שני למצה ולכמה דינים

מעשר שני הוא מעשר המופרש מהתבואה מלבד תרומה ותרומות מעשר ומעשר ראשון, ומפרישים אותו בשנים א' ב' ד' וה' לשמיטה, והבעלים אוכלים אותו בירושלים, ונחלקו תנאים האם הוא נחשב ממון הבעלים או כממון גבוה, ויש בזה כמה נ"מ וכדלהלן.

ל"ח. דיני מעשר שני - לר"מ הוא ממון גבוה ופטור מן החלה, ואמר רב אסי שלדבריו אף אין יוצאים בו יד"ח אתרוג בסוכות ויד"ח מצה בפסח, ורב פפא הקשה דבשלמא באתרוג לא יוצאים דכתיב "ולקחתם לכם", אבל במצה דלא כתיב "מצתכם" מ"ט אין יוצאים במצת מעשר שני. ורבא תירץ דילפינן "לחם לחם" מחלה דכתיב ביה "עריסותיכם". (ומ"מ טבל לא נתמעט, היכא שיכול לאכול שיעור מצה חוץ ממה שצריך לתת לכהן, אבל באתרוג צריך שכל האתרוג יהיה שלו. ולרשב"א החידוש בטבל הוא שאף אם אחרי ההפרשה יהיה שלו כגון שהוא כהן או לוי או עני, מ"מ אינו יוצא בזה יד"ח. תוס'), לחכמים מעשר שני ממון בעלים וחייב בחלה ויוצא בו יד"ח אתרוג ומצה.

חלה של מעשר שני -

לריה"ג (ל"ו) אין יוצאים יד"ח מצה אף במעשר שני חולין לאחר שניטלה חלתו, מפני שאינו נאכל באנינות, וכ"ש בחלה של מעשר שני.

ולר"ע שאדם יוצא יד"ח מצה במעשר שני דלא דריש "אונני", ומ"מ בעינן שיהיה לה אופן של התר בכל מושבות, הגמ' מסתפקת אם יוצא בחלת מעשר שני כיון שלולא

כתיב "והיה באכלתכם מלחם הארץ תרימו תרומה לד' " והיינו שצריך להפריש תרומה מעיסה העשויה בשביל לחם. ובסוגין יבואר מה נחשב לחם ויש בו חיוב הפרשת חלה.

ת"ר הסופגנים עשויים כספוג והדובשנים מטוגנים בדבש ואיסקריטין עשויים כצפיחית ועיסתם רכה מאד וחלת המסרת העשויה כמחבת (חלוט של בעלי בתים ואינו כתיקון לחם) והמדומע חולין שנפל תרומה לתוכן פטורים מן החלה -

שיטת ריש לקיש שהללו מעשה אילפס הם ואין לחם אלא העשוי בתנור כדכתיב "לחמכם בתנור אחד", ומעשה אילפס פטור מחלה היכא שהדביק ולבסוף הרתיח, דהוי כעשאו בחמה, אמנם אם הרתיח את האילפס ואח"כ הדביק בו את הלחם חייב בחלה דהוי כעין מעשה תנור.

לריו"ח מעשה אילפס חייב בחלה (וע"י משקה חייב. תוס') וס"ל שנחלקו בזה ת"ק ור"י בברייתא והלכה כת"ק שחייבת, (והגמ' אומרת שאפשר לבאר מחלוקתם באופן שחזר ואפאז בתנור) והללו פטורים דווקא כשעשאו בחמה.

ל"ז: ר"ח פסק כר"ל, ולר"י נראה דהלכה כריו"ח.

באיזה בלילה איירי - שיטת ר"ת שדווקא בבלילה רכה נחלקו אם עשייתו באילפס עושהו לחם, אבל בבלילה עבה אפי' ע"י משקה כבר נתחייב בחלה לכו"ע ע"י הגלגול, ומברכים עליו המוציא, ודווקא ביש לו תוריתא דנהמא, אבל דבר שאין לו תוריתא דנהמא אין מפרישים ממנו חלה ואין מברכים עליו המוציא.

המעיסה והיינו קמוח הניתן ע"ג מים רותחים, **והחליטה** והיינו מים רותחים שניתנו ע"ג קמוח, וי"א שלב"ש חייבים בחלה ולב"ה פטורים, וי"א שלב"ש פטורים ולב"ה חייבים, לרבי יוסי י"א שפטורים וי"א שחייבים, לחכמים אם עשאו באילפס פטור ובתנור חייב.

ובברייתא איתא שלת"ק פטורים דבעינן "לחם", ולר"י אין לחם אלא האפוי בתנור, ריו"ח מבאר שנחלקו במעשה אילפס שלת"ק מעיסה וחליטה אינם לחם ופטורים כיון שנתבשלו ברותחים לפני הלישה, אבל מעשה אילפס שנאפה רק על האור חייב, ואפי' הדביק ולבסוף הרתיח, ולר"י מעשה אילפס נמי פטור, ואין לחם אלא העשוי בתנור.

זה מצה עשירה. ואין פסולים ממה שאין נאכלים בכל מושבות אלא לפני מן החומה, ואם יצאו נפסלים שהרי נאכלות בכל ערי ישראל בזמן שהיתה במה גדולה בנב וגבעון, ודלא כר"ש דס"ל שאין מקריבים בבמה גדולה אלא פסחים וחובות שקבוע להם זמן, (ולא מנחה ונזירות. וביכורים לא חשיב קבוע להם זמן לפי שיש להם זמן גדול, או לפי שמי שאין לו אינו מביא. תוס') ודלא כמ"ד שאין מקריבים בכל הבמות ליחיד אלא עולה ושלמים.

סדר המקומות שנבנה המשכן וחילוקי הדינים היכן מותר להקריב - איתא בזבחים שלפני שהוקם המשכן היו הבמות מותרות והעבודה בבכורות, משהוקם המשכן נאסרו הבמות והעבודה בכהנים, בשבע שנים שכבשו וחלקו את הארץ היה המשכן בגלגל והיו הבמות מותרות, וכשהעמידו את המשכן בשילה נאסרו הבמות, וכשחרבה שילה באו לנוב והיה שם בית של אבנים ולא של יריעות, והוקבע שם מזבח הנחושת ולא הארון (גם אחרי שהחזירוהו פלישתים) וקדשי קדשים קרבים בבמה גדולה ונאכלים לפני מן הקלעים, וקדשים קלים ומעשר שני היו קרבים אף בבמה קטנה והיו נאכלים בכל ערי ישראל, וכשחריב שאול את נוב העמיד את מזבח הנחושת בגבעון, עד שבנה שלמה את ביהמ"ק.

חלות תודה ורקיקי נזיר שעשאן למכור בשוק יוצאים בהם, כיון שחושב שאם לא ימכר נמלך לאוכלם למצה.

דיני המרור

כתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו" מכאן שחייבים לאכול קרבן פסח עם מרור. ומדרבנן חייבים לאכול מרור אף בזמן הזה דליכא פסח. הגמ' מבארת כמה דינים במרור.

ל"ט. אלו מינים כשרים למרור - חזרת והיינו חסא, עולשין והיינו הינדבי, תמכא והיינו תמכתא, חרחבינא והיינו אצותא דדיקלא (וצ"ל שהוא מין זרעים. תוס'), מרור והיינו מרירתא. והברייתא מוסיפה גם חרחלין וחרחבינין, ולר"י אף עולשי שדה ואע"פ שיש להם שם לווי, ולר"מ אף עסוס וטורא ומר וירואר (ולרבי יוסי עסוס הוא טורא, ומר הוא ירואר), ובבי שמואל תני אף חרגינין והרדופנין, ולר"י אף חזרת יולין וחזרת גלין, וי"א בשם ר"א שיוצאים אף בעקרבלים, לר"י כל שיוצא ממנו שרף כשחותכים אותו במקום חיתוכו כשר למרור, לריו"ח בן ברוקה כל שפניו מכסיפים ואינו ירוק מאד ככרתי, י"א שכל ירק מר יוצא ממנו שרף ופניו מכסיפים והן הן סימני מרור, וכן הלכה לרב הונא.

שקרא לה שם היתה מותרת באכילה בכל מושבות אם נטמאה, או שכיון שלמעשה לא יכול להיות לה התר בכל מושבות דתרומה טמאה אסורה באכילה, ובעודה טהורה מותר לאוכלה רק בירושלים שהרי אחר שקלטוה מחיצות אין לה פדיון ממילא א"א לצאת בה יד"ח מצה. כתבו התוס' דסוגין כמ"ד מחיצות לקלוט דאורייתא, אי נמי אף למ"ד דרבנן, מ"מ לא חשיב נאכל בכל מושבות.

ללישנא בתרא זה פשיטא שיוצא בה יד"ח, והספק הוא בחלה הלקוחה בכסף מעשר שני בירושלים, והספק הוא אליבא דר"י שהלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יקבר דקלישא קדושתיה ולא אלימא למיתפס פדיונו, וכתבו התוס' שר"י דורש כסף ראשון ולא כסף שני, ואינו נפדה טהור ברחוק מקום או טמא בקרוב מקום, אי אמרינן הואיל ואם לא היה לקוח אלא מעשר שני עצמו יש לו התר במושבות ע"י טומאה, ומה שהוא אין לו התר קולא הוא לגביה דלא אלים למיתפס פדיונו, ולגבי חלה יש עוד הואיל שאילו לא קרא עליה שם והיתה נטמאת היה לה התר בכל מושבות, או דלא אמרינן תרי הואיל וחלת מעשר גופיה לא חשיב תרי הואיל מחמת הטומאה, דטומאה הוא דבר שבידו לעשות, אבל לרבנן שהלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה דאלימא למיתפס פדיונו, ולא דרשו כסף ראשון ולא כסף שני (תוד"ה ר"י אומר) יוצא בה יד"ח מצה דאמרינן הואיל ואילו לא קרא עליה שם יש לה התר במושבות ע"י טומאה, השתא נמי נפיק. רבא מזכיר דמסתבר דשם מעשר חד הוא וכמו שיוצא יד"ח במעשר יוצא גם בחלתו, שאין להחמיר בה יותר מהמעשר שבאה ממנו, וגם יוצאים מצות מצה בחלה.

ל"ח: חלות תודה ורקיקי נזיר למצה -

עשאן לעצמו אין יוצא בהם, לרבה הטעם דבעינן שכל שימור יהיה לשם מצה, ולרב יוסף הטעם דאינם נאכלים כל ז' אלא יום ולילה ואח"כ הוי נותר, ואף אם לא נשחט הזבח שהיא מותרת לשבעה, מ"מ עשאה על דעת שתיפסל אחרי יום ולילה, ומודה רב יוסף דבעינן שימור לשם מצה, אלא דס"ל שגם אם התכוון לשם מצה ותודה אינו יוצא כיון שאינו לשם מצה כל שבעה, ותניא כוותיה דרבה ותניא כוותיה דרב יוסף. ולריה"ג יש טעם נוסף שאינו יוצא בהם, משום דאינם נאכלים באינינות דכל הקדשים אסורים לאונן, ק"ו ממעשר.

ואין פסולים מצד מצה עשירה שהרי היא גילושה בשמן, דרביעית המתחלקת לכמה חלות עשרים חלות גדולות (י' חלות וי' רקיקין) הנעשות משבע עשרונות פחות שליש אין

בקלח יבש. כמושים אין יוצאים בהם ולר"א בר צדוק יוצאים.

כבוש בחומץ, **שלוק** מבושל הרבה עד שנימוח, **ומבושל** כדרך בישול, אין יוצאים בו יד"ח מרור, מפני שאין בו טעם מרור.

מרור של מעשר שני – לריה"ג שאין יוצאים יד"ח מצה במצה של מעשר שני ה"ה במרור אע"פ שהוא מדרבנן, ולר"ע יוצאים בו כמצה. לפירוש קמא ברש"י מצה מעשר דידה דאורייתא, ומ"מ יוצאים בה כיון שיש לה התר במושבות אי מטמיא, וכ"ש ירק שמעשר שלו מדרבנן, ומדאורייתא מותר במושבות. לישנא אחרינא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, ורש"י דוחהו שבזה"ז גם אין מעלין מע"ש לירושלים.

דברים שאסורים מפני שמחמיצים

קמח שנתערב במים הרי הוא מחמיץ לאחר שיעור זמן מסוים. הגמ' מבארת באיזה אופן יש חשש חימוץ, והאם יש חשש חימוץ בגרעיני חיטים או שעורים שנלתתו במים.

אין לשרות מורסן במים לצורך תרנגולים או למרחץ. אין ללעוס חיטים ולהניח על מכה. קמח אע"פ שנקלה בתנור יש בו חשש חימוץ שמא לא נקלתה כל צרכה.

אבל מותר לחלוט מורסן ברותחין מפני שאין מניחים אותו להחמיץ, ומותר לשוף מורסן יבש בבשר אע"פ שמים טופחין בבשר, לחם אפוי או חלוט אינו מחמיץ ואף יכול לבשלו אח"כ, קמח שמטפטף עליו דלף מן הגג טיף אחר טיף אינו בא לידי חימוץ מפני שטירת הטפטוף הנופל תמיד אינו מניח לו להחמיץ.

ותיקא – מאכל קמח שעשאו עם שמן ומלח אינו מחמיץ דמי פירות אין מחמיצין, אבל עשאו עם מים ומלח מחמיץ.

מ. לא יחלוט ב' חיטים יחד שמא תכנס אחת בסדק של חברתה ולא יוחלטו במקום חיבורם.

אם מים היוצאים מהחיטים מחמיצים – מותר לחרוך ב' שיבולים יחד, ואף אם יצא מים מהחיטים מותר. לרבא הטעם מפני שמי פירות אין מחמיצים, ולאביי מפני שבדרך נפילתם אינם מחמיצים, ולכן התיר אביי לקלות חיטים בתנור בכד הפוך, אבל בכד

רב אחא חיזר אחרי מרירתא, ואמר לו רבינא שעדיף לקחת חזרת והיינו חסא, משום ששמו הוא זכר להא דחס רחמנא עלינו, וגם משום המצרים נמשלו למרור דכתיב וימררו את חייהם, שתחילתם רך וסופם קשה כמרור, וחזר בו רב אחא.

מרור דומיא דמצה – מרירתא דכופיא אינה כשרה למרור, דבעינן גידולי קרקע דומיא דמצה, והירדוף אינו כשר דבעינן מין זרעים דומיא דמצה, והרזיפו אינו כשר דבעינן ניקח בכסף מעשר שני כמצה, וזה ג"כ המקור שיש הרבה מינים שכשרים למרור, כמצה שיש בה מינים הרבה.

כל המינים מצטרפים יחד לכזית.

יוצאים יד"ח מרור בדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו, אבל בטבל לא, ואע"ג דמעשר ירק דרבנן, הא הוי מצוה הבאה בעבירה.

ל"ט: כלאים במיני המרור – כל המינים הכשרים למרור הם כלאים זה בזה, וצריך להרחיקם כדין הרחקה בערוגה אחת, שמותר לזרוע בערוגה שיש בה ששה על ששה טפחים, ד' זרעונים בד' רוחות הערוגה ועוד אחד באמצע, וכתבו התוס' שזרעים זרע אחד בכל פינה ועוד אחד באמצע, ואין זרעים ט' ויהיה ג"ט ביניהם, מפני שיש לחוש דיתערבו, ומקום זריעה אינו ממעט מהשיעור דטפחים של כלאים שוחקות, א"נ גמירי דבהכי לא ינקי. ואמנם א"צ הרחקה יותר אע"פ שזרעים יניקתם גדולה וצריכים הרחקה יותר מהשיעור הנ"ל, דאלו מיני ירקות הם כמו שמפורש במשנה ובברייתות, ואף חזרת שסופה להתקשות שהקלח שלה נעשה עב א"צ רווח יותר מג' טפחים (אע"פ שבקלח של כרוב שהוקשה אין זרעים באותו בית רובע מקום שזרעים בו רובע קב מין אחר). אמנם חזרת וחזרת גלים אינם כלאים זה בזה אע"פ שיש שם לזוי לאחד, וכן עולשין ועולשי שדה, וכרישין כרתי הגדילה בגינה וכרישי שדה, וכוסבר וכוסבר שדה, וחרדל וחרדל מצרי, ודלעת המצרי ודלעת הרמוצה.

מרור יבש – קלח יבש יוצאים בו שמתוך שהוא עבה אינו מתייבש שיפסיד טעמו, אבל עלים יבשים הרי הם כעפר בעלמא ואין יוצאים בהם, ולחכמים אין יוצאים אפי'

וכן מצינו שאסור למכור לנכרי בגד שאבד בו כלאים ואינו ניכר, שמוא ימכרנו לישראל וילבשנו ולא ידע שזה כלאים, ולא יעשה בגד מרדעת לחמור שמא יקחנו מהמרדעת לבגד (ודווקא באינו ניכר אבל בניכר מותר, ואין חוששים שמא תיכרך נימא על בשרו דאינו שכיח, אבל בכר וכסת אסור אפי' בניכר ואפי' בעשר מצעות זו ע"ג זו, שמא תיכרך נימא על בשרו. תוס'), אבל מותר לעשות בו תכריכים למת בדגדי המת אסורים בהנאה, והמת עצמו פטור ממצוות דכתיב "במתים חפשי". וכתבו התוס' דאין בזה משום לועג לרש, דדווקא בציצית שהיא שקולה כנגד כל המצוות איכא לועג לרש, ואף שהמתים עצמם יש להם ציצית מ"מ החיים מראים עצמם כמצויים במצוות והם אינם מצויים, ואינו דומה מצווה ועושה למי שאינו מצווה ועושה. אמנם בזמננו מסירים התכלת מציציות המת לפי ססומכים על מה שכתוב במסכת שמחות, (ומצינו שכמה מקומות ססומכים על ספרים חיצוניים ומניחים גמרא שלנו).

נתינת קמח באוכל בפסח

אסור לשים קמח בתבשיל. ואם מעורב בזה חומץ, י"א שאם שם קמח ואח"כ חומץ מותר שהחומץ מבשלו ואין מניחו להחמיץ, ולעולא אסור אף בזה משום גזירה, ויש מתירים אפי' חומץ ואח"כ קמח שאע"פ שהחומץ מעורב בתבשיל הוא מבשל את הניתן בתוכו, וכו"ל שאסר לשים בשבת תבלין בכלי שני שיש בו חומץ וציר דאע"ג דכלי שני אינו מבשל מ"מ ע"י החומץ מתבשל, ואע"פ שהחומץ קדם. אמנם לשיטת רבי יוסי דס"ל ששעורים שלתתם ישרה אותם בחומץ כדי שלא יחמיצו, אין ראייה שגם חומץ בתערובת מונע חימוץ.

רב פפי התיר לערב בתבשיל בבית ריש גלותא חסיסי (לרש"י היינו קמחא דאבשונא, והתוס' הקשו דהא תני לעיל (ל"ט):) דאסור, ולכן פירשו דאיירי בקמח של עדשים, שאינו בא לידי חימוץ כ"כ, ובשיטת רבא י"א שאסר משום שיש לחשוש שם שהעבדים יעשו כך בקמח רגיל שהעבדים מזלזלים בדבר אסור יותר ויותר, וי"א שרבא עצמו עשה כך.

נתינת קמח לחרוסת או לחרדל - לחכמים אין נותנים קמח לתוך חרוסת שיש בה חומץ או לתוך החרדל ואם נתן יאכל מיד, ולר"מ אסור לאכול אלא ישרף מיד. לרב כהנא לא נחלקו אלא בחרדל שהוא חזק ואינו מניח להחמיץ מהר, אבל בחרוסת אף לחכמים ישרף מיד (ופליג אדעולא שאסר לעיל רק מצד גזירה. תוס'), ותניא

זקוף אסור, ולרבא מותר אף בזקוף דמי פירות אין מחמיצין.

לתינת שעורים - שעורים אין ללותתם במים בפסח, ואם לתת ונתבקעו מחמת הניפוח שנגרם ע"י המים אסורות שודאי ממהרות להחמיץ, אבל אם לא נתבקעו מותרות, רבי יוסי מתיר אם רואה שנופחות לשרותם בחומץ מפני שהחומץ צומתן ואינו מניחם להחמיץ, ואמר שמואל שאין הלכה כרבי יוסי. ואם לא נתבקעו ממש אלא שאם יניחם ע"פ חבית יין יתבקעו, רב חסדא אוסר ושמואל התיר אף למעשה.

לתינת חיטים - חיטים מותר מדינא ללותתם משום שהם קשות, אך אמר רבה שבעל נפש לא ילתות, ובבית רב הונא וכן בבית רבא בר רב אבין לתתו, ורבא אסר ללותת חיטים וחזר בו והתיר, שהרי תניא יוצאים בפת נקיה אע"פ שא"א לפת נקיה בלא לתינתה (והא דתניא שקמח וסולת של נכרים, של כפרים טהורים מפני שאין לותתים את החיטים ולא הוכשרו לקבל טומאה ושל כרכים טמאים, הכונה היא לטהר רק קמח ולא סולת של כפרים שהרי היא לתותה, אך יש להקשות מהא דאמר שמואל שאין לותתים חיטים של מנחות, ומ"מ קרי ליה סולת), וחזר בו ואמר שאף מצוה ללותת וכדלהלן. וכתבו התוס' שעיקר השימור הוא כדי שלא תחמיץ.

מצה שמורה - כתיב "ושמרתם את המצות", ואמר רבא שמצוה ללותת את החיטים, דס"ל דבעינן שימור מתחילתו ועד סופו כבר מהפיכת העומרים, מר בריה דרבנא הקפיד על שימור לשם מצה משעת קצירה.

בצקות של נכרים שמכיר בהם שלא החמיצו, שאין שם לא קרני חגבים ולא הכסיפו פניו, ממלא אדם כריסו מהם, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה כדי לצאת יד"ח מצה במצה שמורה לשמה, ובאחרונה היא מצות אכילת מצה עם הפסח, והפסח נאכל על השובע. הגמ' מוכיחה מכאן ששימור משעת אפיה ואילך אינו מספיק, אבל אין מכאן ראי' ששימור משעת לישיה ואילך אינו מספיק.

מ: מכירת חיטים שנשרו במים לפני הפסח - חיטים שטבעו בנהר אסור למוכרם לנכרי שמא ימכרם לישראל ויאכלם בפסח, אלא ימכרם קב לכל אחד מישראל כדי שיכלו קודם הפסח.

כוותיה, ולרב הונא ברי' דרי' פליגי רבנן גם בחרוסת ואמר שמואל שהלכה כחכמים בשניהם.

מצות אכילת הפסח כשהוא צלי

כתיב "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו". הגמרא מבארת מה נחשב צלי אש והוא כשר בקרבן פסח, ומה אינו נחשב צלי אש או שהוא נחשב נא או בשל מבושל ואינו כשר לקרבן פסח. וכן יבואר מה הדין באכלו מבעוד יום.

מ"א. מבושל במשקין ובמי פירות, וצלי קידר- לרבנן אסור, דכתיב "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים", ואם מבושל במים אסור כ"ש שאר משקין שמפיגין טעם הבשר ונותנים טעם שלהם יותר ממים, (ואע"פ שאין מזהירים מן הדין, כאן הק"ו מגלה שבישול דקרא הוא גם בשאר משקין. תוס'). ולדבריהם צלי קידר שמבשלים אותו בלא מים או שאר משקין אלא במים הנפליטים ממנו פטור ממלקות, אבל אסור לכו"ע ואית ביה נמי עשה, דצלי מחמת דבר אחר הוא. תוס'. ולרבי שאר משקין ג"כ אסור, דילפינן מ"ובשל מבושל", וצלי קידר נמי אסור שאף הוא מבושל. ומותר לסוך בשעת הצליה או להטביל בשעת אכילה את הפסח במשקין ובמי פירות.

בשלו ואח"כ צלאו חייב מלקות, צלאו ואח"כ בשלו לרב כהנא תלוי במחלוקת רבי יוסי ור"מ, שלר"מ שיוצאים יד"ח מצה ברקיק מבושל שאע"פ שמתמסמס לחם הוא כל זמן שהוא קיים ואינו נימוח, יוצאים יד"ח בצלאו ואח"כ בישלו, אבל לרבי יוסי שיוצאים רק ברקיק שרוי ולא במבושל מפני שביטלו מתורת לחם (וכתבו התוס' שלפי זה איירי דווקא בבליה רכה, ולר"י פסול אף בבליה קשה משום מצה עשירה), א"כ צלאו ואח"כ בישלו חייב דבישול לאחר אפיה בישול הוא, ולעולא בזה אף ר"מ מודה דאסור, דכתיב "ובשל מבושל" מכל מקום. ובגמ' בברכות דחי דטעמא דרבי יוסי משום דבעינן טעם מצה, אבל אין הבישול מבטל את הצליה, ונ"מ התם שאין הבישול משנה את ברכת השלקות. תוד"ה עולא אמר.

חרוך – שרוף, אינו חייב מלקות על אכילתו.

חי – אין חיוב מלקות באוכלו חי שלא נצלה כלל, אלא באוכלו נא צלי ואינו צלי (אברנים) או מבושל דכתיב "אל תאכל ממנו נא ובשל מבושל", ומ"מ איסורא איכא דכתיב "כי אם צלי אש" וס"ל דאין לוקין על לאו שבכללות.

מבושל בחמי טבריה – פסח שבישלו בחמי טבריה – מעיינות רותחים ואכלו, לשיטת רש"י לרבא (דלהלן) חייב משום "כי אם צלי אש" דקאי אלאו ד"לא תאכלו" וס"ל לוקין על לאו שבכללות, (אף שלענין שבת המבשל בחמי טבריה פטור דאינו תולדת אש). ולאביי י"א שבזה לוקה כיון שאין כאן מלקות על לאו אחר, וי"א שאף בזה אינו לוקה, שאינו לוקה אלא על לאו מיוחד לדבר אחד כלאו דחסימה, (וכן נחלקו אביי ורבא באכל זג או חרצן אם לוקה שתיים משום "מכל אשר יעשה מגפן היין", ובדעת אביי נחלקו אם באכל דבר שאין בו משום זג וחרצן עלים ולובים אם לוקה אחד או אינו לוקה כלל). שיטת התוס' שבאכלו חי אינו לוקה לכו"ע, ד"כ אם צלי אש" אינו לאו אלא עשה, (ולא דמי ל"כי נפש הוא חובל" שלוקה בו על שאר דברים, מפני ששם הוא נתינת טעם על ה"לא תחבול") ולא נחלקו אלא בנא ומבושל אם התרו בו שלא יאכלם כי אינם צלי אש.

מ"א: אכלו נא או מבושל, כמה לוקה – שיטת רבא שאם אכלו נא לוקה שתיים, וכן אם אכלו מבושל לוקה שתיים, ואם אכלו נא ומבושל לוקה שלש, והיינו שלוקה גם משום "כי אם צלי אש", ולאביי לוקה אחת וכשאכל שניהם לוקה שתיים דאין לוקין על לאו זה מפני שאין לוקין על לאו שבכללות. וכתבו התוס' דהא דכתיב "כי אם בתולה מעמיו" אינו לאו על בעולה לכהן גדול, כדמוכח מסיפא דקרא דכתיב "יקח אשה".

אכל מבעוד יום כזית נא פטור ממלקות, ומשחשיכה חייב, ואין ללמוד ק"ו שיהיה איסור בזמן שאפ"י צלי אסור באכילה, דכתיב "כי אם צלי אש" וכבר נכתב לעיל "צלי אש ומצות", בשעה שישנו בקום אכול צלי ישנו בבל תאכל נא.

אכל כזית צלי מבעוד יום לא פסל עצמו מבני חבורה דאכילה מבעוד יום לאו אכילה היא, משחשיכה פסל עצמו מבני חבורה שאין הפסח נאכל בשתי חבורות או בשתי מקומות דכתיב "בבית אחד יאכל".

רבי אומר שאם בשלו מבעוד יום ואכלו משחשיכה לוקה עליו, דכתיב "ובשל מבושל" ולא כתיב בשל בשל או מבושל מבושל. ומשמע דאורחיה דקרא לכפול תיבה אחת בענין אחד יותר משני עניינים. תוס', דמכפילות הלשון לומדים לחייב נמי אשאר משקין וצלי קידר.

אלו עוברין:

כותח הבלבלי מטמטם את הלב, מחמת מי החלב, ומסמא את העיניים מחמת המלח סדומית שיש בו, כשנוגע במלח וחוזר ונוגע בעין, ומכחיש את הגוף מחמת עיפוש הפת שיש בתוך הכותח.

פת קיבר, שיכר חדש, וירק חי כגון כרישין וחזירין ובצלים, אם אוכל מהם הרבה תמיד הם מרבים את הזבל, וכופפים הקומה – מתישים כחו, ונוטלים אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם. אבל פת נקיה מסולת, ובשר שמן של עז שלא ילדה, ויין ישן של ג' שנים, ממעטים את הזבל וזוקפים את הקומה ומאירים את העיניים.

מ"ב: כל מאכל שמועיל לאבר אחד מזיק לאבר אחר, אבל זנגוויל לח, ופלפלים ארוכים, ופת נקיה, ובשר שמן, ויין ישן, מועילים לכל הגוף.

כשהיו מביאים נסכים מיהודה היה טעם בינם ולא היה היין מחמיץ בלא שעורים בזכות הנסכים, ושל אדומיים היה מחמיץ, ועכשיו שלנו מחמיץ ושל אדום לא, לקיים מה שנאמר "אמלאה החרבה" שאדום התמלאה מחורבנה של ירושלים, או "ולאום מלאום יאמץ" שכשעשיו גבור יעקב חלש, ועל כן הלוקח חומץ מעם הארץ בזמננו צריך לעשר מפני שבא מן היין שבטל טעם היין וממהר להחמיץ, אבל קודם שהיין היה מחמיץ א"צ לעשרו אפי' לר"י מפני שבא מן התמד, ואע"ג דס"ל שגם תמד חייב במעשר כיון שיש בו חזותא וטעמא, (ולת"ק פטור אם לא מצא אלא כדי מידתו, שאין כאן אלא מים וקיוהא דפירא בעלמא נכנס בהם) מ"מ לא נחשדו עמי הארץ על התמד לפי שאינו חשוב בעיניהם, וי"א שלא חייב ר"י אלא בתמד הבא משמרים לפי שייין מהשמרים מעורב בו, ומעט מהמים נשאר בשמרים, אבל תמד הבא מחרצנים פטור שאין בו אלא קיוהא דפירא.

אלו עוברין בפסח

מ"ב. אכל כזית צלי מבעו"י חייב מלקות, דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה", וכתיב בריש הפרשה "וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר" וכו' "הסובר שדורשים "וידבר ד' אל משה לאמר" לימד על כל הפרשה שהיא בלא תעשה, לאמר נוטריקון "לא, נאמר בדברים" וי"א "לאו אמור" אמור להם שיש בזה לאו, וכתבו התוס' דהיינו דווקא במקומות שיש בהם לאו הבא מכלל עשה, אבל שאר דברים לא. ומטעם זה חייב ר"י מלקות במתפיס תמימים לבדק הבית דכתיב "וידבר ד' אל משה וכו' ושור ושה שרוע שאחת מעיניו גדולה ואחת קטנה, וכן בשאר אברים, וקלוט שפרסותיו קלוטות, נדבה תעשה אותן" שיקדישהו לדמיו לבדק הבית ולא לנדר לקרבן, ודורשים מזה שתמימים אין להקדישם לבדק הבית, דאותו בעל מום אתה מתפיס תמימים לבדק הבית.

דיני הכנת המצות

מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהם מחמיצים. אם הם מועטים יכול לשופכם באישבורן לשון בקעים שהמים נאספים ושוהים שם, ואם הם מרובים ישפכם דווקא במקום מדרון אבל באישבורן הם מחמיצים.

אין ללוש את הבצק אלא במים שלנו בלילה מוחץ למעין מפני שבימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי הרקיע והעולם צונן והמעיינות חמים, ומלינם בלילה ומצטננים.

אין ללוש בחמה מפני שהשמש מחממת, או בחמי חמה וכ"ש בחמי האור, או במים הגרופים מן המוליאר דוד גדול מנחושת עבה, התלוי תמיד על האש, ואפי' כשאין שם אש המים שבשוליו חמים או פושרים. ואם עברה ולשה בחמין ולא החמיץ שאין שם לא סימני שיאור ולא סימני סידוק למר זוטרא מותר (כמו שהלותת שעורים בפסח ולא נתבקעו מותרים), ולרב אשי אסור ולא דמי לבצקות של נכרים שמותרים, דשם לא עשה איסור, והכא צריכים לקנסו שעבר על איסור דרבנן.

לא תגביה ידה מן הבצק עד שתגמור אפית הפת, כלומר שתהא עוסקת בבצק כל עשה.

צריך שיהיו שני כלים, אחד לקטף בו שמחליק על ידם את המצה, והמים מתחממים מחום הידים ומהעיסה, ואחד לצנן בו את הידים.

המזר, והיינו סטכת לא איתפרש, וי"א שמן זית שלא הביא שלישי, שהוא משיר את השיער ומעדן את הבשר).

מ"ג. שיטות התנאים בתערובת חמץ ובחמץ נוקשה-

תנא דמתני' סובר שתערובת חמץ שנתערב במין אחר ואינו בעין מפני שנימוח, או חמץ נוקשה רע ואינו ראוי לאכילה בעיניה, אסור בלאו. דכותח מעורב בו פת, ובשיכר וחומץ וזיתום מעורב שעורים, והם ראויים לאכילה, וזומן עמילן וקולן הם חמץ נוקשה.

לרב זו שיטת ר"מ שאמר שחמץ נוקשה כגון שיאור בצק שלא נתחמץ כל צרכו, והוא אינו ראוי לאכילה או לחמץ בו עיסות אחרות (אבל שאור ראוי להחמץ עיסות אחרות) צריך לשורפו, ולוקים עליו, וכ"ש שלוקים על חמץ בתערובת, דכתיב "כל מחמצת לא תאכלו", אבל אין כרת אלא בחמץ דגן גמור דכתיב "כי כל אוכל חמץ ונכרתה". ושיאור לר"מ היינו כשהכסיפו פניו שזה תחילת חימוצו, (אבל אם נסדק סדקים דקים כקרני חגבים הוי חמץ גמור), ולר"י שיאור היינו כקרני חגבים אחד לכאן ואחד לכאן, ובזה ישרף דאסור בהנאה, ושיאור דר"מ לפי ר"י נותנו לפני כלבו מדרבנן, אבל מדאורייתא מותר אפי' באכילה. (תוס'), אבל לר"א חמץ נוקשה אינו עובר עליו בלאו והוא דקאמר במתני' שלר"א עובר על תכשיטי נשים, צ"ל שבאחד מהם גרס רבי אלעזר. תוס' מ"ב: . ותניא כוותיה דרב.

לרב נחמן זו שיטת רבי אליעזר שעל חמץ בעין ענוש כרת, וחמץ בתערובת וכ"ש חמץ נוקשה בעיניה דס"ל שהוא חמור מחמץ בתערובת, אסור בלאו, דכתיב "כל מחמצת לא תאכלו". וכתבו התוס' דמשמע שללא הדרשה לא היה בחמץ נוקשה אפי' אסור בעלמא. והדרשה היא מתיבת "כל" ולא מ"מחמצת", דאי ממחמצת יהיה חייב כרת דהא כתיב "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה" (ו"כל" דהתם בא לרבות נשים וכדלהלן). ועדיף לרבות אוכלים באוכלים, ולא נאכלים באוכלים, ואם ליכא אוכלים (כגון גבי חלב כדלהלן) מרבה נאכלים). וסובר רב נחמן שלר"מ י"ל שאינו עובר בלאו אלא על חמץ נוקשה, ולא על חמץ בתערובת. ורבנן סוברים שעל תערובת חמץ אין אפילו לאו.

חמץ גמור אסור להשהותו בפסח משום בל יראה ובל ימצא, ואסור לאוכלו, והאוכל לוקה וחייב כרת. הגמרא מבארת מה הדין בכמה מינים שאינם חמץ גמור בעין אלא מעורב בהם חמץ, או בחמץ נוקשה והיינו חמץ שאינו ראוי כ"כ לאכילה, האם יש בהם לאו מלקות וכרת או לא.

לרש"י וריב"א כוונת מתני' "ואלו עוברין" היא שעוברים עליהם משום בל יראה ובל ימצא, (וכן יש איסור לאו באכילתם). אבל שיטת ר"ת שהכונה עוברים מעל השלחן, שהם אסורים באכילה, אבל אין בהם איסור בל יראה.

כל שהוא ממין דגן ה' מיני דגן עובר עליו בפסח, ואלו דלהלן נמנו כולם, (ולא מנו אחד מהם שהוא חמץ נוקשה ואחד חמץ בתערובת. תוס'). כדי שיהיה רגיל בשמותיהם (ל"ג). לידע להזהר מהאיסור, ויש בהם איסור לאו, אבל אינו ענוש כרת אם אכלם. ורבי חייא נתן בהם סימן, ד' מיני מזינה הצריכים לכל אדם, שהם עשויים למאכל או לרפואה, והם כותח שכר חומץ וזיתום, וג' מיני אומנות זומן קולן ועמילן.

כותח הבבלי.

שכר המדי כל שכר שיש בו מי שעורים.

חומץ האדומי שיש בו שעורים.

זיתום המצרי- שלישי שעורים וי"א חיטים, שלישי כרכום, ושלישי מלח. ושורים וקולים וטוחנים אותם, וזמן שתייתו מפסח ועד עצרת, ומרפה מי שנעצרו נקביו, ומי שנקביו רפים עוצרו, והוא סכנה לחולה ולאשה מעוברת שמשלשל יותר מדאי.

זומן של צבעים- מי סובין שצובעים בהם עורות.

עמילן של טבחים- פת תבואה שלא הביאה שלישי שמניחה על הקדירה ושואבת הזוהמא.

קולן של סופרים- י"א דבק של רצענים שמדבקים בו עורות, ודרך לתת בזה קמח של שיפון, והסופרים משתמשים בו לדבק גירותיהם, וי"א הנשאר לבנות עניים בנות סופרים ומלמדי תינוקות מטיפולם של בנות עשירים לפנים של מעלה שאינו מאוס כ"כ (ותכשיטי נשים היינו בפנים של מטה שהוא מאוס יותר. תוס').

ר"א אומר אף תכשיטי נשים- בנות ישראל שיש להם שערות כאילו הגיעו לפרקן ולא הגיעו לשנים ובשזות על כך, עשירים טופלות בסולת מששיר את השיער, אבל עניות אין להם סולת אלא סיד, (ובנות מלכים בשמן

עוד מדיני חמץ-

האוכל חמץ חייב כרת בין בנתחמץ מאיליו בין בנתחמץ מחמת דבר אחר, דמרבין מ"מחמצת".

מ"ג: נשים ענושות כרת על אכילת חמץ דכתיב **"כל** אוכל חמץ ונכרתה", ואף שכבר השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה דכתיב **"איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם"**, הכא איצטריך קרא לומר שאע"פ שאינם בקום אכול מצה דהוי מצות עשה שהזמן גרמא ישנם באיסור חמץ, אעפ"י דכתיב **"לא** תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות" כל שישנו במצה ישנו בחמץ. אמנם אחר שנתרבו לאיסור חמץ נתרבו גם לאכילת מצה מההיקש הנ"ל. התוס' מבארים למה לפי ההו"א היינו ממעטים נשים מאיסור אכילת חמץ, (אורחיה דקרא דסיפא מפרש לרש"א, גז"ש ט"ו ט"ו מוחג הסוכות), והקשו למה לא לומדים לחייב נשים בציצית מדכתיב **"לא** תלבש שעטנז גדילים תעשה לך", או לשיטת ר"י נלמד שאין בהם איסור שעטנז.

כתיב **"כי** כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריב", והיינו בתמימין, ובעלי מומין מרבים מ"מן הבהמה", ובהמת חולין מרבים מ"כי כל".

איסור הקטרת שאור - אסור להקטיר שאור על המזבח, ואף להקטיר מקצתו חצי זית אסור דכתיב **"כל"**, ואף להקטירו כשהוא מעורב עם מנחה של מצות לאחר שפתתם דאינם בעין אסור דכתיב **"כי** כל". וכתבו התוס' שלרבה מקצתו היינו מקצת קומץ ויש בו כזית, דס"ל שאין קומץ בפחות מב' זיתים ואין הקטרה בפחות מכזית.

טעם כעיקר, והתר מצטרף לאיסור

דבר התר שמעורב בו דבר איסור והאיסור נותן טעם בהתר, ההתר אסור באכילה כמו הדבר האסור, לפי שטעמו של האיסור הרי הוא כעיקרו וממשו, ודין זה הוא בכל האיסורים שבתורה. דין נוסף שנאמר באיסורים מסוימים הוא שהאוכל דבר איסור ודבר התר יחד, ההתר מצטרף לאיסור להשלים את השיעור. פרטי דינים אלו יבוארו להלן.

מתי התר מצטרף לאיסור לרבי יוחנן ולזעירי - רבי אבהו אומר בשם ריו"ח שבכל איסורי התורה אין התר מצטרף לאיסור שאם אכל חצי זית חלב וחצי זית בשר בבת אחת אינו חייב, חוץ מנזיר שאם אכל חצי זית ענבים וחצי זית לחם בבת אחת חייב דכתיב **"משרת"** שאם אכל פת שרויה

בין חייב, ואם יש כזית בין לחודיה א"צ קרא לחייבו. ולזעירי לר"א דדריש **"כל"** אף באיסור הקטרת שאור התר מצטרף לאיסור אם הקטיר חצי זית שאור וחצי זית מצה, לרש"י איירי שאינם מעורבים אלא כל אחד ניכר, ולתוס' איירי בנתערב לגמרי. ודלא כאב"י דס"ל שיש הקטרה בפחות מכזית וחייב על כל דהו אף בלא צירוף, וכן בחמץ בפסח לר"א דדריש **"כל"** על עירובו בלאו התר מצטרף לאיסור. וכן בחטאת התר מצטרף לאיסור, אלא בדקדשים לא קמיירי. תוס'.

מ"ד. גם במקום שאין התר מצטרף לאיסור שייך לחייב על אכילת כזית בכדי אכילת פרס בדבר שאיסורו דאורייתא-

בתרומה דאורייתא - איתא במתני' (טבול יום) המקפה תבשיל כפוי ועב של תרומה, והשום והשמן הנתונים בו לתבלין הם של חולין, ונגע טבול יום במקצתם פסל את כולם דמקפה עיקר, וטבול יום פוסל את התרומה, אבל אם המקפה של חולין והשום והשמן של תרומה לא פסל אלא מקום מגעו. והקשו התוס' שהרי תרומת תבלין דרבנן, ולמה פסל מקום מגעו, ויש לחלק.

הגמ' מבארת שמה שהתבלין לא בטל ברוב, הטעם הוא משום שזר לוקה עליהם בכזית דדימוע דאורייתא, ואיכא שם תרומה עליה, ומ"מ אינו חמור כתרומה ואינו פוסל אלא מקום מגעו.

אב"י מוכיח מכאן שגם בשאר איסורים התר מצטרף לאיסור מדאורייתא דגמור מנזיר. ודווקא כשיש מן האיסור יותר מן ההתר או כששניהם שווים, אבל כשההתר רבה על האיסור אין מצטרף. תוס'.

ורב דימי דוחה שהכונה שיכול לאכול מהתרומה עצמה כזית בכדי אכילת פרס שזהו השיעור בכל שיעורי אכילת איסור, והוי כאכלו בבת אחת, וקסבר כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא הלכה למשה מסיני כשאר שיעורים. פרס הוא שיעור ד' ביצים, והוא חצי ככר של ח' ביצים ששיערו בו מזון ב' סעודות לעירוב. שיטת התוס' דאיירי שהשום והשמן בעין, וגרס בקושיה **"מקום** מגעו אמאי פסול והא לא הוי כביצה", וכיון שאינם מקבלים טומאה אלא מדרבנן, למה אינם בטלים אגב המקפה. עוד כתבו התוס' דלא משני דאיכא מלקות אם ילקט מהשום או השמן כזית, דאין דרך אכילה בכך.

בתרומה דרבנן - שתי קדירות אחת של חולין ואחת של תרומה, ושתי מדוכות אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לאלו, מותרים הקדירות לזר, שאני אומר תרומה לתוך תרומה וחולין לתוך חולין נפלו.

לרבנן טעם כעיקר, אבל התר אינו מצטרף לאיסור - רבנן סוברים שאין התר מצטרף לאיסור, ולומדים מ"משרת" לחייב בנזיר על טעם כמו על העיקר לעשות טעמו של איסור כעיקרו וממשו, ואיתעביד ליה כוליה איסור, ומנזיר לומדים לכל התורה בק"ו מנזיר. ורבנן לא לומדים טעם כעיקר מגיעולי נכרים משום שהוא חידוש, שהרי שם אסור גם נותן טעם לפגם, אע"פ שבעלמא נטל"פ מותר דגמרינן מנבילה דכתיב "לגר" שרק הראויה לגר קרויה נבילה, וס"ל שגם קדירה בת יומא א"א שלא פגמה פורתא מחמת טעם הכלי, ואינה משבחת לאוכל שהיא נפלטת לתוכו. וכתבו התוס' דכיון שגם בפגמה פורתא אסרה תורה, א"כ אסרה תורה כל טעם פגום אפי' אינה בת יומא.

ק"ו מנזיר לכל התורה שטעם כעיקר - רבנן לומדים ק"ו שאם נזיר שאין איסורו לעולם ואינו אסור בהנאה ויש התר לאיסורו, טעם כעיקר, כ"ש בכלאים, וכלפי ערלה יש רק ב' חומרות. לרש"י נזיר אינו איסור עולם אלא כמה שאסר על עצמו, ומותר להנות מענבים ויין, ויש התר לאיסורו ע"י התרת חכם, אבל בכלאים מה שגדל אסור לעולם, וערלה אסורה בהנאה ואין התר לאיסורה בתוך שלש, אבל אינה איסור עולם דלאחר שלש מותר. ולר"ת ערלה איסורו איסור עולם שהרי מה שנאסר אסור לעולם, אבל יש התר לאיסורו בשנת ארבע, ע"י פדייה או שיביאם לירושלים. ולר"י נזיר וחדש אינם איסור עולם, כי מה שגדל אחרי גמר האיסור אינו נאסר, ויש התר לאיסורו בחדש היינו לר"י שבלא הקרבת העומר יום הנגף כולו אסור, ועוד י"ל שבחדש ונזיר מה שנאסר מותר כשנגמר האיסור, אבל בערלה וכלאים נשאר באיסורו.

מ"ה. והא דלא יליף ר"ע מנזיר לכל התורה שהתר מצטרף לאיסור, מפני שגם בחטאת יש פסוק שהתר מצטרף לאיסור דכתיב "אשר יגע בבשרה יקדש" שדבר שנבלע בבשרה בשר חולין, או שלמים שזמן אכילתם מרובה מחטאת, יקדש להיות כמותה, שאם היא פסולה גם זה פסול, ואם היא כשרה דינו כחמור שבה, ומבואר שהתר מצטרף לאיסור. (ור"ח גריס כחמור שבה, והיינו שאם השלמים חמורים מהחטאת כגון שנשחטו אתמול, יאכל את החטאת כדן השלמים). ואין לומר ששניהם נצרכים, ששני הפסוקים מלמדים התר מצטרף לאיסור, שהרי יכולים ללמוד חטאת מנזיר וכיון שהתורה כתבה בשניהם מבואר שדווקא אלו אסורים. והא דכתיב בנזיר "מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג" ללמד שכל איסורי נזיר מצטרפים זה עם זה, היינו אפי' בזה אחת זה,

הגמרא מבארת שאף אם כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא, תולים לקולא, דתרומת תבלין דרבנן דכתיב "ראשית דגנך תירושך ויצהרר", וכי מספקא לן תלינן לקולא, וכן בשתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה, ונפלו לתוך ב' סאין אחת חולין והשניה תרומה, תולים לקולא, משום דתרומה בזמן הזה דרבנן. ולא קאמר דמדאורייתא מין במינו בטל ברוב, דמשמע שאפי' מין בשאינו מינו, כגון קמח חיטים בקמח שעורים שאינו ניכר, דאינו בטל ברוב. תוס'.

בכותח הבבלי בפסח - הא שלרבנן בכותח הבבלי אינו חייב על אכילתו, משום שאינו עשוי לאכול אלא לטבל ואם אוכלו בפני עצמו בטלה דעתו אצל כל אדם ולא חשוב אכילה להתחייב עליה, וע"י טיבול אין בו כזית בכדי אכילת פרס. וה"ה בשכר המדי אע"פ ששותה אותו כמות שהוא, מ"מ הרגילות היא לשהות בין הכוסות, ובכדי אכילת פרס לא שותה כזית מן החמץ, שהרי עיקרו הוא מתאנים או תמרים ולא משעורים.

מחלוקת ר"ע וחכמים בטעם כעיקר והתר מצטרף לאיסור, ובדרשות הפסוקים -

מ"ד: התר מצטרף לאיסור בנזיר, וטעם כעיקר, אליבא דר"ע - דברי ריו"ח הנ"ל שלומד מ"משרת" התר מצטרף לאיסור, הם לשיטת ר"ע, דאיתא בברייתא שלר"ע נזיר ששרה פיתו ביין ואכל כזית מפת ומיין חייב ואע"פ שלא כל הפת נשרית ביין חייב, (אבל לרבנן אינו חייב אא"כ פשט היין בכל הפת, דאז חייב מדין טעם כעיקר, שהפת עצמה נעשית איסור). וטעם כעיקר במקום שאין עיקר כלל כגון ששרה ענבים במים, לומד ר"ע מגיעולי נכרים שאסרה התורה במעשה מדין את קדירות הנכרים מפני שפולטות את בליעות האיסור לתוך התבשיל, וסובר שלא אסרה תורה אלא בקדירה בת יומא דאין כאן נותן טעם לפגם, ומבשר בחלב שהבשר בעין ונבלע בו טעם חלב לא יליף ר"ע, דחידוש הוא, דאילו שרה כל היום בשר בחלב מותר מדאורייתא (אבל מדרבנן אסור) וע"י בישול אסור ועובר על הבישול ועל האכילה, וממילא י"ל שגם טעם כעיקר הוא חידוש מיוחד רק בבשר בחלב.

ור"מ אוסר נטל"פ דיליף מגיעולי נכרים, וס"ל דגיעולי נכרים לאו חידוש הוא, ומה שהתיר הכתוב נבילה מוקי לה בסרוח מעיקרו, וג' מחלוקת בדבר. תוס'.

לרב יוסף תנאי היא, דמשמע בברייתא (דלהלן) שרק לרשב"א כופת שאור שיחדה לשיבה בטלה אע"פ שיש בה כזית, אבל לת"ק לא בטלה כיון שיש בה כזית.

אביי שואל שעדיין יש סתירה בדין פחות מכזית במקום שאינו עשוי לחזק, אם חייב לבער, דלא מיקל רשב"א אלא באינה מקוימת לאכילה. ולכן אביי מבאר ששני הברייתות כרשב"א, ורק אם החמץ נמצא במקום לישה אינו עובר, אבל שלא במקום לישה עובר, דבמקום המחזיק מים בטל אפי' כזית, ומקום לישה (שהחמץ מועיל מעט לחזק את העיסה) דהיינו דפנות, דווקא בכזית עובר, ובשפה העליונה אפי' בפחות מכזית עובר. ושפת העריבה מבפנים ג"כ נחשב שלא במקום לישה, אע"פ שלפעמים הבצק מגיע לשם. וע"ע לעיל מה שביאר תוס' בענין עשוי לחזק.

צירוף ב' חצאי זיתים - שני חצאי זיתים שיש חוט של בצק ביניהם אם הם בסדקים שבדופן העריבה אינו חייב לבער, אא"כ כשינטל החוט ינטלו עמו דהחוט מצרפם, והוי כזית במקום אחד. ואם מונחים בבית אחד ב' חצאי זיתים מצטרפים אפי' אם אין חוט מצרפם, דפעמים הם נופלים אחד על השני כשמכבד את הבית. ובמערבא הסתפקו מה הדין בבית ובעליה, ואת"ל שאין חוששים שיצטרפו שאין מצוי שיפול בדיוק על החתיכה השניה ילה"ס מה הדין בבית ובאכסדרא די"ל שיצטרף שהרי דרך האכסדרא נכנסים ויוצאים לבית, ואין מחיצות שלימות ביניהם, והוי כחד ביתא, ויש לחוש שיתחברו יחד בשעת כיבוד, ואת"ל שבבית ואכסדרא חוששין וחייב לבער, עדיין ילה"ס בשני בתים זה לפנים מזה שנכנסים לפניו דרך החיצון, אך אין תשמישם תדיר מזה לזה כמו בבית ואכסדרא, תיקו. שיטת התוס' (מ"ה. ד"ה כאן) שפחות מכזית אינו חייב בביעור, לולא שיש חשש שיצטרף לכזית, או במקום לישה עיסה אחרת, ובדעת רש"י כתבו שיש חיוב ביעור אף שלא במקום לישה.

איסור חמץ באופנים שונים

לאחר שנתבאר מתי יש איסור חמץ בבצק ששמו אותו בכלי כדי שישמש חלק מהכלי, מבארת הגמרא מתי יש איסור חמץ בפת מעופשת (ומה דינה לענין טומאת אוכלין), ובבצק שיחד אותו לשבת עליו, ובדבר שניתן בעריבת העבדנים.

הפת שעופשה חייבת בביעור מפני שראויה לשוחקה ולחמעה עיסות אחרות עוד איתא בברייתא אחרת שאם נפסלה לאדם וראויה לכלב, מטמאה

שבאופן זה א"א לאסור מדין התר מצטרף לאיסור. ואין לומר שר"ע לומד מחטאת טעם כעיקר, דחולין מקדשים לא ילפינן.

ורבנן לומדים מנזיר שטעם כעיקר, ולא הווי ב' כתובין הבאין כאחד, משום שחטאת בא ללמד התר מצטרף לאיסור ואסור אפי' לא נבלע בכולה, ולא טעם כעיקר, ומחטאת לא לומדים לכל התורה, דאין לומדים חולין מקדשים דדין קדשים להיות חמורים.

טעם כעיקר מדאורייתא - רבנן שחולקים על ר"א בכוחת הבבלי סוברים שטעם כעיקר אינו אסור מדאורייתא, ומ"משרת" לומדים התר מצטרף לאיסור כר"ע, וס"ל דגיעולי נכרים חידוש הוא. רש"י. ובתוס' כתבו דמשמע מסוגין שטעם כעיקר מדאורייתא, ועיין במש"כ התוס' בחולין ובע"ז.

איסור חמץ בבצק שבסדקי עריבה

חמץ ששמו אותו בכלי כדי שישמש חלק מהכלי, יש מקרים שנתבטל ממנו שם אוכל ואין בו איסור חמץ, וזה תלוי בשיעור החמץ ובמקום שבו הוא נמצא בכלי, וכדלהלן. ולקמן (מ"ה: מ"ו.) יבואר האם הוא חוצץ לענין טבילת הכלי.

אם יש בו חיוב ביעור - במתני' איתא שאם יש כזית במקום אחד חייב לבער ואם לאו בטל במיעוטו. לל"ק בעשוי לחזק - להחזיק את המים שלא יפלו, והיינו בשולי העריבה, אפי' כזית במקום אחד אינו חייב לבער דבטלו לגבה והווי כעץ, ופחות מכזית אפי' אינו עשוי לחזק אינו חייב לבער דלא חשיב, ואפי' יש כמה חצאי זיתים בכמה מקומות אינם חשובים כיון שאינם במקום אחד. ולל"ב פחות מכזית אינו חייב לבער דווקא בעשוי לחזק, אבל כזית אפי' עשוי לחזק חייב לבער דכיון דחשיב אינו בטל.

שיטת התוס' שעשוי לחזק היינו חיזוק הכלי, ובמקום לישה חמור יותר משום שיש לחוש שידבק מזה לעיסות אחרות, או שהעיסה תבלע טעם מהחמץ, אמנם בפחות מכזית יכול להזהר שלא יגע בו ולא גזרו בו, וכזית שלא במקום לישה דווקא אם עשוי לחזק אינו עובר, אבל פחות מכזית ושלא במקום לישה מותר אפי' אין עשוי לחזק.

מ"ה: תניא כלישנא קמא ותנא כלישנא בתרא (לגבי חציצה, דמה שאינו צריך לבער אינו חוצץ בטבילה).

ישוה הסתירה בין הברייתות -

לרב הונא מוחקים את הברייתא המקילה דאינה משנה.

לאביי איירי מתני' לענין צירוף לטומאה כשפחות מכביצה אוכלים נגעו בבצק זה ואח"כ נגעו אוכלים שהורים בהם, אם מצטרף לכביצה.

לרבא איירי שנטמאה העריבה ורוצה להטבילה, האם זה חוצץ.

לרב פפא איירי לענין קבלת טומאה כשנגע שרץ בבצק, אם נחשב שנגע בעריבה או לא.

בצק החרש שאין ניכר אם החמיץ, (כחרש שיש לו אזנים ואין ניכר אם הוא שומע, לישנא אחרינא קשה כחרס) אם יש כיוצא בו שהחמיץ עיסה אחרת שנילושה באותו זמן וכבר החמיצה אסור, ואם אין כיוצא בו שיעורו מיל (כמו ממגדל נוניא עד טבריה).

עד היכן חייב ללכת לצורך מצוה-

לפניו צריך ללכת ד' מילים, ולאחריו אפי' מיל אינו חוזר אבל פחות ממיל חוזר, ושיעור זה שייך ב-

גבל בעיטת אחרים וכלי בעה"ב טמאים, עד כמה חייב ללכת לטובלם, וכתב רש"י שבגבל גם לאחריו ילך עד ד' מילין, דמה יש לו להפסיד. והערוך פירש שבגבל היינו ההולך בדרך, וצריך ללכת כדי להגיע לגבל שיעשה עיסתו בטהרה, ולפי זה גם בזה יש חילוק בין לפניו ללאחריו.

תפילה שהוא מהלך בדרך והגיע זמן תפילה ולינה, עד כמה חייב ללכת לבית הכנסת ולין שם. והערוך פירש דהיינו כמה צריך ללכת ליטול ידיו לתפילה, והתוס' כתבו דאינו נראה שהרי בזמן תפילה אין לחזור אחר מים, ושלא בזמן תפילה אפי' יותר מד' מילין צריך לחזור.

ונטילת ידים עד כמה חייב ללכת ליטול ידיו.

וזה השיעור גם לענין **עיבוד** של עור רך באלו שמנו חכמים שעורם מטמא כבשר מפני שדרכו ליאכל, מתי הוא בטל מתורת בשר מחמת עיבודו, אם הלכו עליו בני אדם כדי העיבוד שזהו תחילת עיבודו.

הפרשת חלה מעיסה טמאה ביו"ט

האופה עיסה צריך להפריש ממנה חלה, ואם זה פסח צריך לאפותה מיד כדי שלא תחמיץ, ואם העיסה טמאה שאין החלה ראויה לכהנים אסור לאפות את החלה כיון שזה לא לצורך יו"ט, ולשורפה ג"כ אסור ביו"ט, וא"כ מה יעשה, יש בזה כמה שיטות וכדלהלן.

עיסה שנטמאה, כיצד מפרישים ממנה חלה ביו"ט, שהרי אם יפריש ממנה חלה אסור לאפות אותה שהרי אין החלה

טומאת אוכלין בכביצה דכל זמן שהיא ראויה לכלב לא פקע ממנה תורת אוכל, ונשרפת עם תרומה טמאה בפסח אע"פ שהיא תרומה טהורה, דכיון דאינה ראויה לאדם מותר לטמאה בידים אף לרבי יוסי (י"ד), אבל לרבי נתן אינה מטמאה טומאת אוכלים כיון שנפסלה לאדם.

כופת -גוש **שאור** שיחדה לשיביה, לת"ק חייבת בביעור, ולרשב"א בטלה אע"פ שהיא ראויה לאכילה, כיון שאין מקיימים אותה לאכילה, כמו שלענין טומאה אין לה שם אוכל. תוס'. ואמר רב שהלכה כרשב"א. לל"ק יש מ"ד לרב שדווקא בטח פניה בטיט לתקנה לשיביה בטלה, אבל בסתמא לא בטלה, ולל"ב לרב אין הלכה כרשב"א, ודווקא בטח פניה בטיט בטלה. וכתבו התוס' דכמו שנחלקו רבנן ור"י לענין טומאה אם הכלי עולה מטומאתו בשינוי מעשה, או שאין אומרים שינוי מעשה לתקן אלא לקלקל, ה"ה נחלקו לגבי חמץ. (ועיי' באחרונים מה שביארו).

עריבת העבדנים שנותנים בתוכה עורות לעבד שנתן לתוכה קמח, לת"ק אם כשהגיע פסח לא עברו ג' ימים מנתינת הקמח לתוכה חייב לבער אפי' אם יש בה עורות, ואם עברו ג' ימים אינו חייב לבער אפי' אם אין שם עורות, דכבר נתקלקלה ע"י ריח הכלי. ולרבי נתן אם נתן לתוכה עורות אפי' שעה אחת אינו חייב לבער שכבר ביטלו מתורת חמץ. והלכה כרבי נתן.

שיעור הבצק החוצץ לענין טומאה

איתא במתני' שבצק שבסדקי עריבה אם יש כזית במקום אחד חייב לבער, וכן לענין הטומאה אם מקפיד עליו שעתידי ליטלו חוצץ ולא עלתה לכלי טבילה, ואם רוצה בקיומו כדי לסתום את הסדקים הרי הוא כעריבה.

הגמ' שואלת שטבילה שונה מחמץ, שאינו תלוי בשיעור אלא בקפידה ואפי' יותר מכזית אם אינו מקפיד אינו חוצץ.

לרב יהודה צ"ל "ולענין הטומאה אינו כן".

מ"ו. אביי רבא ורב פפא מבארים שיש חילוק לענין טומאה בין פסח לשאר ימות השנה, דבפסח איסורו בכזית מחשיבו, ואפי' אם אינו מקפיד, אבל בשאר ימות השנה תלוי בקפידה אם סופו ליטלו משם חשוב, ואם לאו בטל. ונחלקו על איזה דין המשנה דיברה-

איסור בל יראה בחלה - אין הכרח לבאר מחלוקת ר"א ורבי יהושע אם יש איסור בל יראה בחלה, שנחלקו אם **טובת הנאה** שיש לישראל בתרומה טובת הנאה שיכול ליטול דבר מועט מאוהבו של כהן כדי שיתננה לאותו כהן נחשבת **מזון** או לא, ד"ל שלכ"ע טובת הנאה אינה מזון ומחלוקת ר"א ורבי יהושע היא שלר"א **הואיל ואי בעי איתשיל עליה** שהרי יכול להשאל על כל נדר הקדש ותרומה הקדושים ע"י דיבורו, ממילא מזונו הוא, והקשה רש"י א"כ למה אסור לאפות את החלה אחרי שקרא שם והרי אי בעי מיתשיל עלה, ותי' שעדיף לעשות בלא הואיל, וכתבו התוס' דמ"מ לא יטיל לצונן, שמא יבוא לידי חימוץ, עוד תירצו דאינו שכיח שישאל ולכן אינו סיבה להתיר, ורשב"א תי' דתרי הואיל לא אמרינן, דצריך גם הואיל כדי להתיר לאפות את מה שיפריש א"כ, מטעם הואיל ויכול להפריש מעט מכל אחד (ולא הצריכוהו לעשות כך משום שזה טירחה). ולרבי יהושע לא אמרינן הואיל וממילא אינו עובר על חימוצה, אבל עובר על אפיתה, דאיכא חדא דלא חזיא ליה. וכתבו התוס' דאף לר"א דאמרינן הואיל אין יוצאים יד"ח במצה של מעשר שני לר"מ שהיא מזון גבוה אע"פ שיכול להשאל עליה, דכתיב התם "קודש" לד', ולגבי הקדש תי' שאחרי שהגיע ליד גזבר לא אמרינן הואיל.

אפיה מיו"ט לחול או לשבת - לרבה אין איסור מדאורייתא לבשל מיו"ט לחול אחרי שכבר גמר סעודתו, הואיל ואם יבואו אורחים יהיה ראוי להם ביו"ט, ואין האיסור אלא מדרבנן, ולהכין מיו"ט לשבת ליכא איסורא אם עשה עירוב תבשילין. ולרב חסדא המכין מיו"ט לחול לוקה משום "לא תעשה כל מלאכה", דלא אמרינן הואיל, אבל מיו"ט לשבת מותר מדאורייתא לרש"י הטעם משום דחדא קדושה היא, ולתוס' (מ"ז. ד"ה ואי) כיון שמותר אף לצורך שבת הבאה, בהכרח הטעם משום דהוי כמו אוכל נפש דיו"ט, כיון שא"א לעשותה בזמן אחר, ומדרבנן אסור שמא יבוא להכין לחול, וע"י העירוב תבשילין יש הכר. ולר"א דאמרינן הואיל הא דהמכבד והרודה חלות דבש בשבת לוקה (וגם רבנן לא פוטרם אלא משום שלא חשיב מחובר), משום דאיירי בדבש שהדביש, או סמוך לשקיעת החמה שאין שהות לאורחים לאוכלו. עוד כתבו התוס' דלא אמרינן הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, כיון דלא שכיח כלל.

הגמ' מביאה כמה דינים שאסורים ביו"ט, ומבארת למה אין להתירם משום הואיל -

שחיטת בהמה מסוכנת בסוף היו"ט - מותר לשחוט בהמה מסוכנת ביו"ט, אם יש שהות להפשיט ולחתוך

ראויה לאכילה לכהן, ואם ימתין לערב תחמיץ. וכתבו התוס' שאף שמצינו שמותר למלא תנור פת אע"פ שא"צ אלא לככר אחד, מפני שהככר נאפה יותר טוב ממת רבוי הככרות, הכא איירי שאופה תחת גחלים ולא בתנור.

אם מותר לשרוף תרומה טמאה ולהנות מהשריפה - רש"י כתב שתרומה טמאה א"א לשורפה או להשליכה לכלבים, דאין שורפים קדשים ביו"ט. וכתבו התוס' בשם ריב"א שאף שתרומה טמאה מותר להנות ממנה בשעת שריפה מ"מ אסור לשורפה ביו"ט, דבעצם תרומה טמאה אסורה בכל ההנאות, וממילא אין השריפה לשם הנאה אלא לשם מצות שריפה, אלא שהתורה לא הקפידה אם יהנה בשעת שריפה, והולכים אחר עיקר הדבר, כמו שמצינו שאין מקריבים נדרים ונדבות ביו"ט כיון שעיקרם לגבוה (והמ"ד המתיר ס"ל דעיקרם לצורך אדם). ושיטת ר"י שמדאורייתא מותר לשרוף תרומה ביו"ט לצורך הנאה, ורבנן אסרו לצורך אטו שלא לצורך.

לר"א יאפה את העיסה ואח"כ יפריש חלה, דבשעת האפיה כל אחת ראויה לו שהרי יכול להפריש מכל אחת מעט (ואף שיכול לחתוך את העיסה, לא אמרו שצריך לעשות כך אלא בעיסת נכרי), ואחר האפיה יכול להפריש אחת על כולם, לרש"י מפני שהסל מצרפם, ולתוס' כיון שהיה בהם מתחילה שיעור עיסה א"צ צירוף סל אלא צריך שהככרות יגעו זה בזה שהרי צריך לתרום מן המוקף. עוד כתבו התוס' דאף שהלכה כר"א, מ"מ בחו"ל שהתרומה מותרת לקטן מותר לאפותה ביו"ט, וכן מותרת לגדול ע"י ביטול ברוב.

לבן בתירא יפריש קודם האפיה ויטיל את הבצק בצונן שלא יחמיץ, וכתבו התוס' שזה מועיל גם לר"א ורבי יהושע, אלא שחוששים שלא יזהר יפה ויבוא לידי חימוץ, ואם קרא לה שם לפני האפיה אף לר"א יטילה בצונן.

מ"ו: לרבי יהושע יפריש כדרכו ויניחה עד מוצאי החג, וא"צ לשמור שלא יחמיץ כיון שאין החלה שלו אחרי ההפרשה, וכתב "לך" וגם אינה של הכהן כיון שלא הגיעה לידו.

אי אמרינן הואיל

נתבאר לעיל שנחלקו ר"א ורבי יהושע אם הבעלים עובר באיסור בל יראה על חלה שהפריש לכהן. הגמ' אומרת ש"ל שנחלקו אם אמרינן "הואיל", והיינו האם דבר שאם יקרה דבר מסוים ישתנה דינו, יש לו כבר עכשיו את אותו דין, כגון הכא שאם ישאל על הפרשה יעבור בבל יראה, האם אומרים שכבר עכשיו עובר, או לא. והגמרא מביאה דברים נוספים שדנים בהם אי אמרינן הואיל, כגון הכנה מיו"ט לחול הואיל ואם יבואו אורחים זה נצרך ליו"ט, וכו'.

מעילה, ומשום כלאים בכרם דהמחפה בכלאים לוקה, ומשום חורש בשביעית וכתוב "שך לא תזרע" וחרישה תולדה דזריעה (ואם אינו חייב אלא בחורש ומחפה איירי בחורש ומחפה. תוס'), ומשום יו"ט, ושבת לא חשיב משום שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד שאין לוקין עליו, והוא כהן ונזיר והחרישה היא במקום טומאה וכתוב בכהן "לנפש לא יטמא" ובנזיר "על נפש מות לא יבוא". לשיטת התוס' אינו לוקה על לאו דמעילה, ובכלאים לוקה שתים משום כלאי הכרם ומשום כלאי זרעים, דאיירי שחיפה על חיטה שעורה וחרצן יחד.

מ"ז: ולרבה דאמרינן הואיל אין לפוטרו על החרישה ביו"ט מכח הואיל וזה ראוי לכיסוי הדם אם יזדמנו לו הרבה ציפורים וחיות, (וכתבו התוס' דאיירי שעד שיביא עפר אחר יבלע הדם, או יטשטש ע"י מים, ואינו יכול לקחת את הדם למקום אחר, דאל"כ אין עשה דוחה לא תעשה במקום שאפשר לקיים שניהם), דאיירי במתנתא ארץ לחה הראויה לזריעה שאינה ראויה לכיסוי הדם מפני שהיא מדבקת ונגבלת, אבל בראוי לכיסוי הדם אינו לוקה דאמרינן הואיל, אבל באבנים מקורזלות רכות, הראויות לזריעה ואינם ראויות לכיסוי עד שיכתשם פטור, הואיל וראוי לכותשן כלאחר יד בשינוי, וכיון שמוותר מדאורייתא ליכא מלקות, ואין להעמיד בצונמא שא"א לכותשה, שהרי צונמא אינה בת זריעה ואם יש עפר תיחוח מלמטה פטור הואיל והעפר ראוי לכיסוי הדם, ואין להעמיד בטינא שהרי אינה בת זריעה. והתוס' הקשו למה אסור לכתוש ולא אמרינן הואיל, עוד הקשו דלא שייך כאן עדל"ת, שהרי יו"ט הוא לא תעשה ועשה. ורשב"ם מפרש דהואיל וראוי לכיסוי היינו שמטעם זה הוי כחופר גומא וא"צ אלא לעפרה דפטור, דהוי מלאכה שא"צ לגופה. ור"י הקשה דדווקא בבית פטור דמקלקל הוא, אבל החופר גומא בשדה חייב כיון שמשביח את השדה, ור"ת מפרש שקושית הגמ' היא על חרישה בכלאים דליכא אלא לאו, ועשה דוחה לא תעשה.

המבשל גיד הנשה בחלב ביו"ט ואוכלו לוקה ה', משום מבשל ביו"ט דהבישול אינו ראוי (וכב"ש דלית להו מתוך. תוס'), ומשום אכילת הגיד, ומשום בישול בשר בחלב ואפי"ה הוא חול, וקסבר יש בגידים בנותן טעם ובשר הם, ומשום אכילת בשר בחלב.

לרב חסדא דלא אמרינן הואיל לוקה גם משום הבערה ביו"ט שלא לצורך, ולרבה אינו לוקה משום הבערה הואיל וראוי לצורכו, (ואין לוקה משום מוקצה, דמוקצה אינו איסור דאורייתא), ואיירי בעצי הקדש שאסור לשורפם, דכתוב "ואשריהם תשרפון באש וכו' לא תעשון כן לד' אלוקיכם". (ומשום מוקצה אינו

כזית ולצלות ולאכול ממנה כזית צלי וזהו הקל שבבישולים מבעוד יום. לרבה א"צ לרצות לאכול, דאמרינן הואיל, ולרב חסדא דלא אמרינן הואיל, משום הפסד ממנו שיודע שאסור לשחוט בלא לאכול גמר בליבו לאנס את עצמו ולאכול כזית, וא"א לאכול כזית בלי לשחוט את כל הבהמה, אבל במקום שאין הפסד לא אמרינן הואיל להתיר איסורא דאורייתא.

מ"ז. לחם הפנים אין אפיתו דוחה שבת או יו"ט (ולכן באופן רגיל נאפה בערב שבת ונאכל בשבת הבאה שהיא היום התשיעי לאפיתו, ואם חל יו"ט בע"ש נאכל ביום העשירי לאפיתו, ואם חלו ב' ימי ר"ה לפני שבת כגון שבאו עדים מן המנחה ולמעלה שנוהגים קדושה ב' ימים, ואם באו עדים לפני המנחה למחר היה חול, והלחם הראשון יפדה דאין התנור מקדשו (תוס'), (וי"ט שני של גליות לא היה בזמן לחם הפנים) נאכל ביום הי"א לאפיתו ואינו יוה"כ שהרי היו מעברים את אלול, וגם אי הוי יוה"כ היו אוכלים במוצאי יו"כ, דנאכל ליום ולילה, ובקדשים הלילה הולך אחר היום). ואף לרב חסדא שצרכי שבת נעשים מדאורייתא ביו"ט, אין אופים את לחם הפנים ביו"ט אף שאין שבות במקדש, דכיון שאינו נאכל אלא לשבת הבאה לא התירו שבות רחוקה. ולרשב"ג התירו אף שבות רחוקה ונאפה ביו"ט אבל אינו נאפה ביוה"כ מדאורייתא, דלא הותר בו אוכל נפש.

שתי הלחם אין נאפים ביו"ט, אף לרב חסדא שצרכי שבת נעשים ביו"ט (ולכן באופן הרגיל נאפים בערב יו"ט ונאכלים ביום השני לאפיתם, ואם חל יו"ט ביום ראשון נאכלים ביום השלישי לאפיתם), דאמר קרא לכם ולא לגבוה ולא לנכרים, ורשב"ג מתיר לעשותם ביו"ט ודורש לכם ולא לנכרים אבל לגבוה שרי. שיטת רש"י שלרבה מותר רק דבר הראוי באותה שעה לו או לאורחים, ושתי הלחם לא חזו עד שישחטו כבשים עליהם ויזרוק דמן, ולכן צריך להנינם מאתמול, אבל לרב חסדא מי גרע מה שאינם ראויים עכשיו מצרכי שבת שנעשים ביו"ט שהרי יהיו ראויים אח"כ. והתוס' כתבו דאף שאינם ראויים עכשיו אינו סיבה לאסור, אלא המחלוקת היא שרב חסדא מתיר כל דבר שהוא צורך מצוה וא"א לעשותו בזמן אחר, אבל רבה מתיר רק מה שעיקרו לשמחת יו"ט, ולכן שתי הלחם שעיקרו משום זבח אינו נאפה ביו"ט.

יש חורש תלם אחד ולוקה וחייב משום שמונה- משום חורש בשור וחמור, והם מוקדשים ועובר על השור משום "לא תעבוד בבכור שורך" שזה איסור על כל הקדשים, ועל החמור שהוא קדשי בדק הבית עובר משום

הואיל, וההתר להפריש חלה הוא משום שטובת הנאה אינה ממוין.

לרבי הלכה כר"א, ולרב יצחק הלכה כבן בתירא, והתוס' דנו אי אמרינן הכא דהלכה כרבי מחבירו. וכתב רש"י (מ"ח: ד"ה אמר ל"י) שהלכה כר"א ולכן מחלקים את הבצק לחתיכה גדולה (פחות מכשיעור) וחתיכה קטנה, וכשרודה אותם מן התנור מצרפם ע"י כלי, וקורא שם על הקטנה ומברך ומצניעה ושורפה במוצאי יו"ט או למחר.

שיעור עיסה לפסח ולחלה

עיסה ששהתה בלא עסק כשיעור מיל הרי היא חמץ, אבל עיסה שמתעסקים בה אינה מחמיצה אפילו ביותר משיעור זה. הגמרא מבארת מהו הגודל המירבי של עיסה שאפשר להתעסק בכולה ולא תחמיץ, וכן מאיזה שיעור העיסה חייבת בחלה.

שיעור עיסה שמותרת באפיה בפסח שיכול לשומרה מחמיץ, ו"א בחיטים קביים ובשעורים ג' קבים, ודווקא בחיטים ושעורים טובים, אבל בגרועים בחיטים ג' קבים ששלש קבים הם כמו קביים טובות, ובשעורים ד', ושמע מינה לענין מקח וממכר שההבדל בין חיטים טובות לגרועות הוא שלישי, ובשעורים רבע. וי"א בחיטים ג' קבים ובשעורים קביים שהשעורים קרובים להחמיץ יותר מהחיטים.

שיטת רב שקבא מלוגנאה שהוא ה' רבעים קמוח זה הוא השיעור לפסח ולחייב חלה. שיעור חלה נלמד מדכתיב "ראשית עריסותיכם" והיינו כדי עיסותיכם, ועיין רש"י ד"ה חמשת שמחשב למה השיעור הוא ה' רבעים. ושיטת ר"י דבעינן חמשת רבעים קמוח ועוד, שיהיה שיעור עריסותיכם לאחר הפרשת החלה.

מ"ח: ורב יוסף אמר שנשי דידן נוהגות חומרא לאפות בפסח רק ג' לוגים, ולא מפסידים עי"ז הפרשת חלה דהלכה כר"א שהסל מצרף לחלה, וכרבי חנינא שאף בכעכים שאינם נושכים זה מזה הסל מצרף, אבל לרשב"ג וריב"ל רק בככרות של בבל שנושכות זו את זו הסל מצרפם, ולרבי יהושע תנור מצרף.

רבי ירמיה מסתפק אם יש צירוף בטבלה בלי מסגרת, תיקו.

הדרך ללוש כמה נשים יחד - שיטת רבן גמליאל שמותר לג' נשים ללוש יחד בצק שיש בו כדי למלא את

לוקה דאינו איסור דאורייתא, ועוד דאין חילוק מלאכות ביו"ט שאם עשה ב' מלאכות במזיד אינו לוקה שנים, וכבר לוקה משום מבשל, ואם בישל בעצי אשירה לוקה עוד שתיים, משום "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם" ומשום "ולא תביא תועבה אל ביתך".

מ"ח. אלו דברים כשרים לקרבן - כתיב "ושה

אחת מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל למנחה" בא ללמד מה כשר לקרבנות. שה- ולא בכור דשה משמע שראוי להיות בין זכר בין נקיבה, ובכור אינו אלא זכר, (וכתבו התוס' דאירי בעשאו עולה, דמותר להקטיר את כולו, וטעון ד' מתנות. ולר"י אירי בבכור שעשאו פסח, דבכור ופסח מתנותיהם שוות, וכן לענין הקטרה הם שוים. עוד כתבו התוס' דאסמכתא בעלמא היא). אחת- ולא מעשר שאינו בא אלא מכלל עשרה, מן הצאן- ולא פלגס שהוא בחודש השלשה עשר, שיצא מכלל כבש ולא הגיע לכלל איל, מן המאתים בא ללמד שערלה בטלה במאתים ואסמכתא בעלמא היא. רש"י ותוס'. ממשקה ישראל בא ללמד שאין מביאים נסכים מטבל, אבל מוקצה כשר לנסכים בשבת, דלאו איסור גופו גרם לו אלא איסור אחר (ומכאן מוכח שמוקצה אין איסורו דאורייתא).

ביאור מחלוקת ר"א ורבי יהושע (מ"ז) לגבי

הפרשת חלה בטומאה - לרמי בר חמא ורבי ירמיה נחלקו אי אמרינן הואיל ויכול להפריש מכל אחד ואחד, נחשב שכל אחד ראוי לו, וממילא מותר לאפות הכל ביו"ט, כמו שנחלקו רב חסדא ורבה. וי"א שאין המחלוקות תלויות זו בזו, די"ל שלר"א לא אמרינן הואיל, ורק בחלה מותר כיון שעכשיו כל אחת ראויה עבורו גם בלי הואיל, ולא רק לאורחים, אבל אם ראוי רק לאורחים לא, שהרי עדיין לא זימנם. וי"ל שלרבי יהושע אומרים הואיל דאורחים שכחי, ובחלה אסור כיון שיש אחת שאינה ראויה לא לו ולא לאורחים דאין דרך להפריש מכל אחד. והקשה רש"י והרי רבי יהושע אומר שאין עובר בלי יראה על מה שהפריש לחלה, ומבואר שלא אומרים שהואיל ואי בעי מיתשיל עלה הוי כמו שלו, וכ"ש דלקולא לא אמרינן הואיל. וי"מ דלא אמרינן הואיל כיון דעכשיו אינה שלו, ורש"י עצמו סובר שלכו"ע אין אומרים הואיל בדבר שאינו שלו שיכול להכניסו לרשותו (דא"כ יעבור על חמץ של הקדש כיון שיכול לפדותו), ול"ג לעיל בר"א הואיל ובעי מיתשיל עלי, ולר"א מותר לאפותה משום הואיל וכל חדא חזיא ליה, ולרבי יהושע אסור דלא אמרינן

תלמידי חכמים ועמי הארץ

דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחרי רעיו וחבריו ונוהג במנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך האדם להתחבר לצדיקים ולהתרחק מן הרשעים. ומצות עשה להתדבק בצדיקים שנאמר "ובו תדבק" והיינו להשתדל לישא את ת"ח ולהשיא בתו לת"ח וכו'. (רמב"ם הלכות דעות פרק ו'). הגמרא מבארת מעלת הנישואין לבת ת"ח, ולמי מותר להנשא לבת כהן, וגנות עם הארץ והריחוק הנצרך ממנו ועוד מדיני עם הארץ.

איזה זיווג ראוי-

סעודה שאינה של מצוה, כגון סעודת נישואי בת כהן לישראל עם הארץ או בת ת"ח לעם הארץ, אין ת"ח רשאי ליהנות ממנה, שאין זיווגם עולה יפה במזל טוב, ונעשית אלמנה או גרושה או אין לה זרע דסמך ליה כי תהיה אלמנה וכו', ו"א קוברת בלא זמן, או קוברתו, או מביאתו לידי עניות.

ת"ח שנשא בת כהן זכות הכהונה והתורה מעשרתם, ורבי יהושע אמר שנחלש בגלל שנשא בת כהן משום קפידתו של אהרן הכהן, ורב כהנא אמר שגלה שלא מרצונו בגלל שנשא בת כהן. ורב כהנא לא היה כהן והיה לוקח פדיון הבן בשביל אשתו. תוס'.

לעולם ימכור אדם כל אשר לו וישא בת ת"ח, שאם מת או גולה מובטח לו שבניו ת"ח, לא מצא ישא בת גדולי הדור, ראשי כנסיות, גבאי צדקה, מלמדי תינוקות, אבל לא ישא בת עם הארץ, וכן ימכור כל מה שיש לו כדי להשיא בתו לת"ח, והמשיא בתו לעם הארץ כאילו כופתה לפני ארי שדורס ואוכל ואינו ממתין עד שתתפייס. תוס'. ואין לו בושת פנים.

כל הנהנה מסעודת הרשות סופו שהוא גולה.

ת"ח המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחרב את ביתו, ומאלמן את אשתו בחייו מפני שגולה בשביל מזונותיו, ומייתם את גוזליו, ותלמודו משתכח ממנו מפני שאינו עסוק לחזור עליו, ומחלוקות רבות באות עליו מחמת ששכח תלמודו או שהוא חייב כסף עבור מזונותיו, ודבריו אינם נשמעים, ומחלל שם שמעים ושם רבו ושם אביו, וגורם שם רע לו ולבניו ולבני בניו עד סוף כל הדורות.

מ"ט: עם הארץ אסור לאכול בשר בהמה ועוף, ומותר לנוחרו ביו"כ שחל להיות בשבת והיינו בכופר להכעיס שהוא ליסטים וחשוד על הריגה והוי כמו פיקוח נפש.

התנור, ואע"פ שאחת ממתינה עד שהשתים שלפניה יגמרו, ואף בנשים שאינם זריזות והעצים לחים והתנור צונן מותר, ואם רואה שהבצק עומד לטפוח, תלטוש בצונן. שיטת חכמים שצריך לאפות מיד, ועל כן כשהראשונה גמרה ללוש השניה לשה והיא עורכת, וכשגמרה לערוך היא אופה והשניה עורכת והשלישית לשה וכן בהמשך. ולר"ע לא כל הנשים והעצים והתנורים שווים שיש נשים עצלניות ותנור שאינו מתחמם מהר ועצים שאינם נדלקים מהר, ואם תפח שרואה שרוצה לתפוח תלטוש ידיה בצונן ותקטף את הבצק.

סימני חימוץ - שיאור בצק שלא החמיץ כל צרכו והיינו כקרני חגבים סדק לכאן וסדק לכאן, ישרף, והאוכלו- לר"י פטור, ולחכמים חייב, שאין לך סדק מלמעלה שאין לו כמה סדקים מלמטה והוי כנתערבו סדקיו. וסידוק שהחמיץ ונעשו בו סדקים והיינו שנתערבו סדקיו זה בזה, לכו"ע ישרף והאוכלו חייב כרת, ור"מ דברייתא הם חכמים דמתני', וחכמים דברייתא הם ר"י דמתני'. ואם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו מתוך פחד ורתת, אף לחכמים פטור מכרת.

מ"ט. ביעור חמץ ביי"ד שחל להיות בשבת - לר"מ מבערין הכל חולין ותרומה קודם השבת חוץ ממה שצריך לאכול בשבת. לחכמים מבערים הכל בשבת. ולר"א בר צדוק תרומה מלפני השבת וחולין בזמנם שיכול למצוא לחולין אוכלים, אבל תרומה אינו יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמת זרים.

הלך ונזכר שיש לו חמץ בביתו - אם הלך ביי"ד ניסן לדבר מצוה, אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצוותו יחזור ואם לאו יבטל בליבו, ואם הלך להצלת נפשות יבטל בליבו ואפי' אם יש שהות לחזור, דמדאורייתא בביטול סגי, ואם הלך לשבות שבייתת הרשות יחזור מיד, לרש"י היינו שרוצה לילך ד' אלפים אמה לדבר הרשות, אבל לילך לבית האבל או המשתה הוי כדבר מצוה. והקשו התוס' דאיכא מ"ד שאין מערבים אלא לדבר מצוה, ולכן פירשו דדבר הרשות היינו שהולך לשמוח בפסח בבית אהבו או קרובו.

מהו דבר מצוה - שחיטת הפסח, מילת בנו, סעודת אירוסין סעודה ראשונה היא מצוה, סעודה שניה כששולח סבלונות לר"י היא רשות ולרבי יוסי היא מצוה.

קודש בכזית דאין לו תקנה בביטול. תוס'. וחמץ בכביצה, ולרבי נתן זה וזה בשני ביצים, ולא הודו לו חכמים.

מה יהיה לעתיד לבוא

כיון שנתבאר בגמרא מה דין היוצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש, מבארת הגמרא שלעתיד לבוא עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים (רש"י), ועוד דברים שיהיו לעתיד לבוא.

ג. והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון-

י"מ שהאור היקר בעוה"ז יהיה קפוי - קל לעוה"ב, וי"מ שנגעים ואהלות שיקרים בעוה"ז יהיו קפויים לעוה"ב, ולרבי"ל אלו בני אדם שיקרים לעוה"ז עשירים וחשובים ואינם טובים למקום, וקפויים לעוה"ב.

ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קודש לד' - י"מ שעתיד הקב"ה להוסיף על גודלה של ירושלים, כשיעור שהסוס רץ ומציל והיינו עד חצי היום שצל הסוס תחתיו, וי"מ שינדבו את מצילות הסוס, וי"מ שינדבו לד' כל ביזה עד שעה שהסוס רץ ומציל כל מה שיבוזו ביום אחד עד חצות. וגם הסירות יהיו מכסף וזהב.

עתידים ישראל שיתעשרו ויביאו הרבה לבית המקדש, ולא תהיה עניות.

בעולם האמת עליונים למטה ותחתונים למעלה, והת"ח חשובים שם כמו כאן, ואומרים שם אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

והיה ה' למלך וגו' ה' אחד ושמו אחד - בעוה"ז אומר על בשורות רעות ברוך דיין האמת, ובעוה"ב אומר ברוך הטוב והמטיב שאין שם בשורה רעה, והיינו ה' אחד. בעוה"ז שמו של הקב"ה נכתב ב'ה ונקרא בא"ד ולעוה"ב אף נקרא ב'ה והיינו ושמו אחד. אין לדרוש בציבור קריאת שם הוי"ה.

הרוגי מלכות אין אדם יכול לעמוד במחיצתם, והיינו הרוגי לוד שני אחים שהודו על הריגת בת מלך, והצילו את ישראל, ולא היתה בהם מעלה אחרת שיחשבו עליה אלא זו בלבד.

תוס', ואסור להתלוות עמו בדרך, ומותר לקורעו מגבו כדג, ואלמלא היו צריכים לנו היו הורגים אותנו, ואין מוסרים להם עדות לזמנם לשמוע דבר כדי להעיד עליו, ואין מקבלים מהם עדות, ואין מגלים להם סוד מפני שהוא הולך רכיל ומגלה, ואין ממנים אותם אפוטרופוס על היתומים ועל קופה של צדקה מפני שהם חשודים על הגזל. וי"א אף אין מכריזים על אבידתם וכגון שראה שנפלה אבידה משיירה של עמי הארץ, אבל לגזול בידים אסור, ות"ק ס"ל שמכריזין, דלפעמים יוצא ממנו זרע הגון.

אמר ר"ע כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור (ששובר עצם). גדולה שנאת ע"ה לת"ח משנאת העכו"ם לישראל, ונשותיהם יותר מהם, וזה ששנה ופירש שונא יותר מכולם מפני שידוע כמה מגנים ת"ח את עמי הארץ.

העוסק בתורה לפני עם הארץ כאילו בועל ארוסתו בפניו שמביישו.

מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש

ונפסל ביוצא אם עבר צופים (לרש"י זה מקום מסוים שיכולים לראות משם את בית המקדש, ולתוס' הכונה לכל מקום סביב ירושלים שיכולים לראותו משם), שורפו במקומו ולא הטריחוהו לחזור, ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבריה (י"א מקום בהר הבית וי"א שהר הבית כולו בירה. תוס') מעצי המערכה דבמקום אכילתו שם שריפתו דכתיב בקודש באש תשרף. רש"י. והתוס' כתבו דאירי קרא לענין קדשי קדשים ואימורי קדשים קלים, אבל שאר קדשים שנאכלים לזרים אינם אלא מדרבנן אטו קדשי קדשים.

השיעור שצריך לחזור בשבילו בחמץ ובבשר

קודש - לר"מ חוזר בכביצה אבל בפחות בחמץ יבטלו בליבו ובקודש ישרפנו במקומו, ולר"י בכזית, (ובזימון מצינו ששלשה שאכלו כאחד חייבים לזמן ואין ראים ליחלק, לר"מ בכזית ולר"י בכביצה. לריו"ח שם מוחלפת השיטה, ולאביי לגבי זימון נחלקו בקראי אם "ושבעת" זה שתיה, או דבעינן אכילה שיש בה כדי שביעה דהיינו כביצה, וכתבו התוס' דמדאורייתא השיעור הוא שביעה גמורה, ומ"מ יכול להוציא מי שאכל שיעור שביעה אפי' הוא אכל פחות, דגדול יכול להוציא אחרים אפי' לא אכל כלל. ולגבי חזרה נחלקו אם חזרתו בכביצה כשיעור טומאתו, או כזית כשיעור איסורו), ולחכמים בשר

מקום שנהגו

העושה מלאכה בכל השבוע ולא בערב שבת, הרי זה זריז בעל מלאכה ונשכר, ואם עושה גם בע"ש הרי זה זריז ונפסד, ואם לא עושה מלאכה בכל השבוע ולא בע"ש הרי הוא שפל ונשכר דעשה מצוה שלא לשמה, (וכמו נשי דמחוזא שלא עושות מלאכה כלל משום שהן מפונקות), ואם לא עושה מלאכה בימי השבוע אבל בע"ש עושה מלאכה הרי הוא שפל ונפסד.

לשמה ושלא לשמה - העושה שלא לשמה יש לו שכר, דלעולם יעסוק אדם בתורה מצוות אפי' שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה, ושכרו עד שמים, וכתבו התוס' דהיינו כשאין מתכוון לשום רעה, אבל העוסק כדי להתייר ולקטנר ולקפח את חבריו בהלכה, ולא ע"מ לעשות, נח לו שלא נברא. והעוסק לשמה שכרו מעל שמים.

אלו אין רואים סימן ברכה -

המצפה לשכר אשתו, והיינו מתקולתא רש"י מבאר שאשתו משכירה מאזנים בשוק ומתבזה שהוא טורח גדול בשביל רווח קטן, והתוס' ביארו שמוכרת מה שטוהה (לפי משקל) ופירש ר"ח שהיא מתבזה ע"י שמגלה זרעותיה בשעת טויה. אבל אם אשתו מוכרת מה שעשתה, שבח הוא, דכתיב "סדין עשתה ותמכור".

המצפה לשכר השכרת ריחיים, טורח גדול ושכר מועט. העושים מלאכה שיש בה עין רעה כגון קנים וקנקנים, תגרי סימטא, מגדלי בהמה דקה שהכל צווחים עליהם, וכתבו התוס' דהא דאמרו שבהמה דקה מעשרת היינו בחורשת, וקוצצי אילנות טובות הנוטלים תמיד לעצמם חלק יפה.

כותבי סת"ם ותגריהם ותגרי תגריהם וכן מוכרי תכלת. דכ"ד תעניות נתענו אנשי כנה"ג שלא יתעשרו, כדי שלא יפסיקו. אמנם אם עוסקים לשמה שתהיה המצוה מצויה לאלו הצריכים לה רואים סימן ברכה, שאף אם יתעשרו ימשיכו לעסוק בזה. וכתבו התוס' דעל המשכירים עצמם לבעלי בתים לכתוב לא ביקשו שלא יתעשרו. מתורגמנים שעומדים לפני החכם בשבתות ומשמיעין לרבים, משום דמחזי כשכר שבת.

המשתכר ממעות יתומים למחצית שכר, דלאו בני מחילה נינהו.

המשתכר ממעות הבאות ממדה"י ומשלה ספינותיו תמיד במקום סכנה, (דלאו בכל יומא איתרחיש ניסא).

הקדמה לפרק מקום שנהגו - מלבד התקנות שתיקנו חכמים שדינם שוה בכל מקום ובכל אדם, יש מנהגים שנהגו במקומות מסוימים להחמיר בדבר מסוים משום גזירה או כדעת יחיד, וכל אדם צריך לנהוג בזה כמנהג מקומו, ואם הוא נמצא במקום אחר אסור לשנות ממנהג אותו מקום מפני המחלוקת. בפרק זה יבואר בכמה דינים (עשית מלאכה בערב פסח, אכילת פירות שביעית לאחר זמן הביעור באותו מקום, מכירת בהמה דקה לנכרי, אכילת צלי בליל פסח, וכו'), מתי אסור לשנות ממנהג המקום ומתי מותר.

באלו זמנים אין עושים מלאכה

ערב פסח אסור בעשית מלאכה מחצות בכל מקום, והעושה מלאכה משמתין ליה, ויש מקומות שנהגו שגם עד חצות לא עושים מלאכה בערב פסח, וההולך ממקום שעושין למקום שאין עושין או איפכא, נותנים עליו חומרת ב' המקומות, ואסור בעשית מלאכה.

טעם איסור מלאכה בערב פסח - לרש"י הטעם שמה מחמת שיהיה טרוד במלאכה ישכח לבער את החמץ ולשחוט את הפסח ולתקן מצה, ומצוה להכניס מבעוד יום ובלילה להתחיל מהר בסעודה כדי שלא ישנו התינוקות. ולתוס' הטעם משום שביום שמביא קרבן אסור במלאכה, וסתם קרבן דמצוותו כל היום אסור כל היום (חוץ מתמיד שהתורה הוציאה מן הכלל דכתיב "ואספת דגנך"), אבל פסח שזמנו מחצות אסור רק מחצות, וכתבו התוס' דכיון שנוסר בזמן המקדש נאסר לעולם.

נ: ערבי שבתות ויו"ט - העושה מלאכה בערבי שבתות ושאר ימים טובים מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה. הגמרא מחלקת שבערב פסח אסור מחצות, ובערב שבת רק מן המנחה ולמעלה - תשע שעות ומחצה, אי נמי בערב פסח זה איסור ומשמתינן ליה, ובערב שבת ויו"ט רק אינו רואה סימן ברכה ולא משמתין ליה.

העושה מלאכה **במוצאי** שבתות משום כבוד שבת, שמוסיפים מחול על הקודש, (וכתבו התוס' דאיירי עד סיום התפילה, אבל הנהגה שלא לעשות מלאכה אח"כ אינו מנהג), וכן במוצאי יו"ט ויוה"כ, ובתענית ציבור שהיו מתענים על הגשמים בא"י אינו רואה סימן ברכה.

קיום מנהגים

בתחילת פרק זה התבאר שעשית מלאכה בערב פסח לפני חצות תלויה במנהג המקום. הגמרא מביאה דברים נוספים התלויים במנהג המקום, ומבארת את מי המנהג מחייב.

בני ביישן נהגו שלא ללכת מצור לצידון בערב שבת כדי שלא להבטל מצרכי שבת, ועל כן אף בניהם צריכים לנהוג במנהג אבותיהם, אע"פ שאבותיהם היו יכולים מפני שעשירים היו, והם לא יכולים.

נ"א. דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אי אתה רשאי להתירם בפניהם-

הגמ' מעמידה איסור זה בכותאי דחיישינן שיבואו להקל בדברים אחרים, או בישראל כשיש חשש זה, והיינו כשלא מצוים ת"ח ביניהם.

וכתבו התוס' בשם רבינו ניסים דדווקא אם יודעים שהדבר מותר ורוצים להחמיר על עצמם אין להתיר בפניהם, אבל אם חושבים בטעות שהדבר אסור יכול להתיר בפניהם. עוד כתבו דהא דתני נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם היינו במנהג חשוב שהנהיגו ע"פ ת"ח, ור"י מסתפק אם במנהג שאינו חשוב מותר לת"ח להתיר לתלמידים, או שמוותר רק לנהוג התר בפניהם.

בבירי נהגו שלא לצאת בקורדקיסון בשבת שמא יפלו ויבוא לטלטלם ד"א ברה"ר. ואין להתיר בפניהם.

בעכו נהגו שלא לשבת על ספסלי נכרים בשבת דמחזי כמקח וממכר. ואין להתיר בפניהם.

בחוזאי נהגו להפריש חלה מאורז, ואמר רב אשי שאם רוב אכילתם אורז אין לזר לאכול את החלה בפניהם, שלא תשתכח מהם תורת חלה, אבל אם רובם אוכלים דגן יאכל זר בפניהם את החלה מהאורז, שמא יבואו להפריש מהחיוב על הפטור ונמצא הכהן אוכל טבלים, או מפטור על החיוב ולא ניתקנו הטבלים. וכתבו התוס' דאף שאין מפרישים ממין על שאינו מינו, הכא איירי בבלול, ויש לחוש שתהא מצד אחד רובה אורז.

רחיצה עם קרוביו- אסור לרחוץ עם אביו וחמיו משום הרהור, בעל אמו, ובעל אחותו, ור"י מתיר באביו משום כבוד אביו שמשמשו במרחץ, וכן בבעל אמו, ואסור לתלמיד לרחוץ עם רבו מפני שצריך להתבייש מכבודו ומוראו, ואם צריך לו שישמשו במרחץ מותר. ומותר לרחוץ עם אחיו ואין בזה חשש למשכב זכור,

ובכבול נהגו שלא לרחוץ ב' אחים יחד גזירה אטו בעל אחותו, ואין להתיר בפניהם.

אכילת חלב היתר- הקיבה עשויה כקשת, והחלב שבתוך כפיפת הקשת הוא חלב היתר, ובני בבל נוהגים בו איסור. רבה בר בר חנה הלך מארץ ישראל לבלב ואכל את חלב היתר כמנהג א"י, וכשהיו אצלו הסתיר חלב מהם כאילו היו כותיים. ואע"ג דתנן נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם הני מילי בתוך בבל או בתוך א"י או מבבל לא"י, אבל מא"י לבלב לא דאין כאן מחלוקת כיון שהם כפופים לא"י שהם אינם סמוכים ובני א"י סמוכים (מפני שלומדים תורה ברבים, ואוירא דא"י מחכים, וכן לענין איסור והתר בני א"י עדיפים, אבל לענין אפקועי ממונא בני בבל עדיפים. תוס'). אי נמי רבה בר בר חנה היה בדעתו לחזור, ובכהאי גוונא אין נותנים עליו חומרי מקום שהלך לשם, ומ"מ לבנו לא התיר לאכול את חלב היתר אפי' בפניו מפני שלא הגיע להכרעה בענין זה, ומה שנהג בזה התר הטעם הוא משום שהוא עצמו ראה את ריו"ח שאכל, אבל בנו שלא ראה אין לו לאכול, ומאידך בספיחי כרוב (דלהלן) אמר בשם ר' יוחנן בן אלעזר שר"ש בן ר' יוסי התיר לו לאכול בפניו כיון שראה את רשב"י שאכל ור"ש כשראה אדם שאכל אמר לו שהוא פורץ גדר, שלא היה רוצה שעמי הארץ יסמכו עליו כל זמן שלא נפסקה הלכה כמותו. תוס'.

נ"א: ספיחים, וספיחי כרוב- לר"ע ספיחין אסורים באכילה, דכתיב "הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתינו". וספיחי כרוב, לרבנן אסורים אטו שאר ספיחים, ור"ש לא גזר. עיין בביאורי רש"י ותוס' להלן.

לרש"י איירי באיסור ספיחים בשביעית לאחר זמן הביעור, וסובר ר"ש שכרוב אינו חייב בביעור כיון שאינו כלה לחיה כל ימות החורף, ולרבנן אסורים אטו שאר מינים.

עוד פירש רש"י שרק ירקות הגדלים מזרע שנופל לארץ אסורים לאחר הביעור, ועלי כרוב הגדלים מן הקלח שמוסיף ענפים כאילן מותרים לאחר הביעור, ורש"י דוחה ביאור זה.

לרבינו תם ר"ע אוסר ספיחים אף קודם זמן הביעור, אבל לרבנן ספיחים אסורים מדרבנן, אבל מדאורייתא אינם אסורים אלא אחר הביעור, וספיחי כרוב לר"ש מותרים כיון שאין בהם זריעה וכתוב "הן לא נזרע", ורבנן אוסרים אטו שאר ספיחים.

לרבינו ניסים איירי בספיחים של שביעית שיצאו למוצאי שביעית, דאסורים מדרבנן עד זמן שיכולים לגדול בשמינית כיוצא בהם, שמא יסברו שלקטן בשביעית, דלר"ש בכרוב שדרך

מקום שהלך לשם. ור"י אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה-

ביאור א' - המוליך ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו, לת"ק צריך לבער אע"פ שאין כאן חומרי מקום שיצא משם, שהרי בשעה שיצא לא היו נוהגים בהם איסור, ולר"י א"צ לבער דיכול לומר לבני מקומו הראשון שאינו משנה ממנהגם, שהרי גם הם יכולים לבוא לאותו מקום ולמצוא הרבה. הגמ' מקשה שרבי אלעזר אמר שר"י לחומרא. וצ"ל שלת"ק באופן זה אינו חייב לבער, ולר"י חייב לבער כיון שאינו יכול ללכת למקום שיצא משם ולהביא פירות.

ביאור ב' - המוליך ממקום שלא כלו למקום שכלו והחזירים למקומם ועדיין לא כלו, לת"ק אינו חייב לבער, ולר"י חייב שהרי אינו יכול להביא ממקום שכלו. והגמ' דוחה שאין לאסור דבר שלא גדל ורק עבר במקום שכלו ועכשיו אינו שם.

ביאור ג' - נחלקו בג' כבשים בחבית אחת בחומץ או ציר, לת"ק מבער כשכלה האחרון כשיטת רבי יהושע, ולר"י כל מין מבער כשאותו המין כלה כשיטת ר"ג וכן הלכה, ושיטת ר"א שמבער כשכלה הראשון שכיון שכבשם הוי כמין אחד, וביארו התוס' שהמין הראשון נותן טעם בכולם. וכתבו התוס' דבקראי פליגי דכתיב "מן השדה תאכלו את תבואתה" וסבר ר"א שבלי הפסוק אין חיוב לבער אלא את האיסור, אבל ירקות שטעם האיסור מעורב בהם לא, כיון שאיסור זה קל משאר איסורים שמותר לעניינם, ובא הפסוק לחייב לבער גם טעם. ולרבי יהושע הטעם חשיב כמבוער והפסוק בא להתיר גם את גוף האיסור, דדריש "מן השדה תאכלו" שאם בלוע בו טעם שיש בשדה מותר באכילה. ור"ג סובר שהממשות אסורה והטעם מותר. וי"מ שראשון ואחרון היינו מה ניתן קודם בכבישה, ונחלקו מה נותן טעם במה.

ביאור ד' - נחלקו לגבי תמרים, שלת"ק אוכלים ביהודה עד שיכלה האחרון שבצוער שהיא עיר התמרים אף מבין השיצין, מפני שאם החיה לא מוצאת כאן פירות היא הולכת למקום אחר לאכול, ולר"י אין אוכלים על של בין השיצין הקוצים שבעיקר הדקל שאין החיה אוכלתם מפני הקוצים. אלא על של בין הכיפין העלים העשויות כסדרם כמין כפות תמרים.

נ"ב: זמן הביעור - כתיב "ולבהמתך ולחיה וכו'" שכל זמן שחיה אוכלת בשדה אפשר להאכיל לבהמה בבית, ואם כלה לחיה בשדה צריך לכלות גם מה

לגדול הרבה בזמן מועט אין לחשוש שיחשבו שלקט בשביעית, ורבנן גזרו אטו שאר ספיחים. (ומה שגדל בשישית ונכנס לשביעית, אם יש מקום לטעות ולחשוב שגדלו בשביעית אסורים).

אל ישנה אדם מפני המחלוקת - לאב"י קאי מתנ"י על הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין, שלא יעשה מלאכה מפני המחלוקת, אבל ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין אסור בעשית מלאכה, דהא נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם. ולרבא כוונת המשנה גם על ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין, שאינו עושה מלאכה מפני שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, מ"מ אין בזה מחלוקת, דכמה בטלני איכא בשוקא.

נ"ב. מלאכה ביו"ט שני -

אף הבקיאים בקביעא דירחא אסורים במלאכה בישוב ביו"ט שני, כיון שנהגו בו איסור. וכתבו התוס' דאפי' בצינעא ואפי' דעתו לחזור אסור, אבל במדבר מותרים. מנדים על יו"ט שני, ומעשה בתלמיד אחד שהלך מחוץ לתחום, י"א שנידוהו משום שנידודי חמור יותר, (שהרי במערבא היו מלקים תלמיד שסרח ולא היו מנדים מפני כבוד התורה), וי"א שרק הלקוהו מפני שהיה צורבא מרבנן.

ביעור פירות שביעית

פירות שביעית מותרים באכילה לאדם ולבהמה דכתיב "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך... ולבהמתך ולחיה", ודרשו חז"ל שאם אין לחיה פירות בשדה צריך לבער את הפירות מן הבית, (ונחלקו הראשונים אם צריך לבער מן העולם או שצריך להפקירם). הגמרא כאן מבארת מה הדין כאשר בחלק מהמקומות כלה מין זה מן השדה ובחלק מהמקומות לא כלה, ועוד מדיני ביעור.

דין ביעור במוליך פירות ממקום למקום -

איתא במתני' דהמוליך פירות שביעית ממקום שכלו לחיה מן השדה וחייבים בביעור, למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו, חייב לבער, דנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם (ומותר לשנות ממנהג המקום משום דהוי איסור דאורייתא, אי נמי לא שייך בזה מחלוקת כיון דתלוי בפירות ולא בגוף האדם. תוס'). וחומרי

עד שיהיה בוסר (שנקרא גם גירוע ושיעורו כפול הלבן, ודלא כרבי יוסי שאוסר אף בסמדר), ומבואר מדבריהם שסמדר לא נחשב פרי, מ"מ שאר אילנות חוץ מגפן אסור לקוצצם כבר משיוציאו פרי.

זמן הביעור בענבים זיתים גרוגרות ותמרים-

נ"ג. הגמ' מביאה ברייתא אחת שקובעת זמן הביעור לפי מתי שכלה במקום מסוים שפירות אלו מצויים שם, בענבים כשיכלו דליות של אוכל או המאחרות יותר, בזיתים כשיכלו בתקוע, ולר"א כשיכלו בגוש חלב ולא ימצא העני רובע זיתים לא בנופו ולא בעיקרו, ובגרוגרות כשיכלו תאנים דקות בבית היני (ולר"י לא הוזכרו תאנים אלו אלא לענין מעשר, והתמרים הגדלים בטובינא שהם קטנים לעולם חייבים במעשר), ותמרים כשיכלו בצוער, ולרשב"ג אם כלו בכיפין ונשאר רק בשיצין אין אוכלים.

ובברייתא אחרת איתא שאוכלים בענבים עד הפסח, בזיתים עד עצרת, בגרוגרות עד חנוכה, ובתמרים עד פורים. ולר"י ח"ח גרוגרות עד פורים ותמרים עד חנוכה. והגמ' מבארת ששתי הברייתות הם אותו שיעור, או שהברייתא השניה מדברת כשנשאר עד זמנים אלו.

סימנים להרים עמקים נחל ושפלה- סימן להרים עפצים, סימן לעמקים דקלים, אבל שאר פירות אינם משובחים בהרים, ועל כן אין מביאים ביכורים מדקלים שבהרים שאין מביאים ביכורים אלא משבעת המינים וממקום משובח, ודבש היינו דבש תמרים. סימן לנחלים לענין נחל איתן לעגלה ערופה קנים שצריך שיגדלו שם קנים, ואם לא לא איקרי נחל. סימן לשפלה שקמה אינה עושה פרי שהמוכר שפלה בלא שקמה הוי מקח טעות, וכן המוכר הר ואין בו עפצים או נחל ואין בו קנים או עמק ואין בו דקלים הוי מק"ט. ולתוס' (נ"ב:) נ"מ נמי לענין שאם כלה בהר שביהודה אפשר לאכול בכל ההרים אפילו אם כלה בשפלה ובעמק.

דינים נוספים התלויים במנהג המקום

מכירת בהמה לגוי- אסור מדרבנן למכור לגוי בהמה גסה שמא יבוא להשאלה או להשכירה לו, וישראל מצווה על שביעת בהמתו בשבת, ושמא ימכרנה ויאמר לה הישראל בשבת ללכת, ת"ק אוסר בעגלים וסייחים קטנים שאינם בני

שהבהמה אוכלת בבית. ועל כן יש בארץ ישראל ג' ארצות החלוקות לענין זמן הביעור יהודה עבר הירדן והגליל, שאם כלה באחת חייבים לבער בה אע"פ שנשאר בחברתה, והטעם הוא מפני שאין חיה מארץ אחת גדלה על פירות ארץ אחרת, אמנם בכל ארץ יש ג' ארצות החלוקות בזמן קיום הפירות, ואינו חייב לבער בכל ארץ עד שיכלה אחרון שבה לרש"י אם נשאר באחד מג' הארצות כל הארץ מותרת (כגון אם נשאר באחד מהארצות שבגליל כל הגליל מותר), מפני שהחיה אוכלת מג' הארצות שבאותה ארץ. ולתוס' צריך שישאר דווקא באותה ארץ, ומיהודה לגליל אסור אפי' מהר להר וכדומה.

ביעור פירות שיצאו מא"י- לת"ק מבערם במקומם, ולרשב"א יחזרו למקומם ויתבערו דכתיב "אשר בארצך", (י"א שדורשים מהך', וי"א שדורשים מתיבת אשר). י"א שהשמועה שהלכה כרשב"א וי"א השמועה שאין הלכה כרשב"א, ורב ספרא סמך על רב הונא שהיקל, מפני שהיה מדקדק בלימוד מרבו לשנותה פעם שניה (כמו רחבה דפומבדיתא שאמר בשם רבי יהודה שהיה מדקדק בשמועתו לדעת ממי קיבלה, והיה ספק אם רב יהודה או ר"י נשיאה שהר הבית סטיו כפול היה היו סביבו איצטבאות כפולות, סטיו לפניו מסטיו). וכתבו התוס' דאסור להוציא פירות שביעית לחו"ל, ורב ספרא הוציא לסחורה באופן המותר, או בשוגג.

מהו ביעור- לרש"י מפקירם במקום דריסת חיה ובהמה, ולתוס' מחלק מזון ג' סעודות לכל אחד, לר"י רק לעניים מותר לאכול אחר הביעור, ולרבי יוסי מותר אף לעשירים. ובתוספתא איתא שמחלק מהם לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר שמי שירצה יטול, וחוזר ומכניס לביתו ואוכל מהם עד שיכלו, אמנם אין להשהותם בביתו בחזקת שהם שלו.

קציצת אילן עם פירות בשביעית- רב אילעאי קצץ בשביעית דקל עם תמרים קטנים שלא התבשלו, אע"פ שאסור להפסיד פירות שביעית דכתיב "לאכלה" ולא להפסד, (לב"ש האיסור משיוציאו תחילת העלים בימי ניסן, ולב"ה בחרובים משישרשו שיראו בהם כעין שרשראות של חרובים, ובגפנים משיגרעו כפול הלבן, והזיתים משיניצו כשיגדל עליהם הנץ, ושאר האילנות משיוציאו). הגמ' אומרת שהמעשה היה בדקל זכר שאין פירותיו מבשילים יותר אלא גודרים אותם בניסן ומניחין אותן בכלי כפות תמרים והם מתבשלות מאליהן, אבל בדקל נקיבה אסור, שאף רבנן שסוברים שסמדר כשנפלו פרחי הגפן ונראית צורת הענבים, אין בו עדיין איסור ערלה

חנניה מישאל ועזריה מסרו עצמם על קדושת השם, מפני שדנו קל וחומר מהצפרדעים שנכנסו לתנורים במצרים אע"פ שאינם מצווים על קידוש השם. לרש"י הסיבה שלא היו חייבים למסור נפשם היה משום דכתיב "וחי בהם" ולא שימות בהם. והתוס' הקשו דבפרהסיא חייבים למסור נפש אפי' במצוה קלה, ור"ת פירש שהצלם היה אנדרטא ולא ע"ז ממוש, ור"י פירש שהגמ' דנה למה לא ברחו כמו דניאל.

הנותן סחורה לת"ח להשתכר בה זוכה ויושב בישיבה של מעלה.

הדלקת הנר בליל יו"כ - מקום שנהגו להדליק הנר בליל יו"כ מדליקים, ומקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקים, ושניהם לדבר א' נתכוונו לפרוש ממשכבי אשה, להדליק משום שאסור לשמש לאור הנר, או שלא להדליק כדי שלא יראה ויתאוה, ומדליקים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים. ליל יו"כ שחל בשבת י"א שמדליקים נר מפני כבוד השבת, וי"א שאף בזה אין מדליקים.

ברכת בורא מאורי האש -

אין מברכים על האש אלא במוצאי שבת הואיל ותחילת ברייתו הוא, ולא במוצאי יו"כ, וי"א שאף במוצאי יו"כ מברכים על אש ששבתה ממלאכת עבירה, כגון של חיה או חולה או נר הדולק מערב יו"כ, הואיל ודבר חדש הוא שנאסר כל היום ועכשיו נהנה ממנו, אבל לא על אש היוצאת מעצים ואבנים, אבל במוצאי שבת אפשר לברך אש היוצאת מעצים ואבנים. ומה שאין מברכים על האור בכל שעה שנהנה ממנו, שהרי אסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה, משום שדווקא כשגופו נהנה אסור, ולא תיקנו ברכה כל יום כיון דאינו מתחדש בכל יום, משא"כ אור השמש. תוס'.

נ"ד. רבי היה מברך מיד כשהיה מזדמן לו, והיה חוזר ומברך אח"כ להוציא בניו ובני ביתו, ור"י אומר שמברכם על הכוס, וכן היה נוהג רבי חייא, ואמר ריו"ח שהלכה כר"י.

בריאת העולם

התורה מפרטת אלו דברים נבראו בששת ימי בראשית. הגמרא כאן מבארת אלו דברים נבראו לפני בריאת העולם, ואלו דברים נבראו בערב שבת בין השמשות.

מלאכה, דמיחלפי בגדולים, בין שלמים בין שבורים, ר"י מתיר בשבורה שהיא עומדת לשחיטה מיד, ואין הישראל רואה אותה אצלו, ולא יבואו להתיר בהמה שלימה, ובן בתירא מתיר בסוס שאינו עומד לטעינה אלא לרכיבה, ורכיבה ע"ג בהמה אין בה אלא איסור דרבנן. בהמה דקה יש מקומות שנהגו לאסור שמה יבואו למכור בהמה גסה, וצריך לנהוג כמנהג המקום.

נ"ג: גזירות בזמן הזה השייכות לאכילת הפסח -

יש מקומות שנהגו בזמן הזה לא לאכול צלי בליל פסח דמיחזי כאוכל פסח בחוץ, וצריך לנהוג כמנהג המקום. גדי מקולס צלוי ראשו על כרעיו ועל קרבו כצלית הפסח נראה כפסח ואסור לאוכלו בפסח, ור' יוסי אמר שתודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסים בליל פסח, ושלחו לו שאלמלא היה תודוס אדם חשוב, היו גוזרים עליו נדוי. ואיסור זה הוא גם אם לא אמר בשר זה לפסח, אבל אסור לומר בשר זה לפסח אפי' באינו מקולס, ואפי' בשחוטה, מפני שנראה כמקדיש ואוכלה בחוץ, וכרבי יוסי דלהלן שאם היה אומר בשעת צליה הרי זה לפסח, נפרש את דבריו שכוונתו לדמי פסח, דאין אדם מוציא דבריו לבטלה ואינו יכול להיות שר"ש הביא הא דתודוס, דלדבריו לקמן שלא התנדב כדרך המתנדבים אין טענה על תודוס. והתוס' פירשו שהחשש הוא שנראה שהקדישה מחיים לקרבן פסח, ויסברו שהוא אוכל קדשים בחוץ. אבל בחיטים מותר לומר חיטים אלו לפסח מפני שאינם דומים לקדשים, וכוונתו לשומרם לפסח, ולא אמרין דמחזי שרוצה למוכרם ולקנות פסח בדמיהם.

האומר הרי עלי מנחה מן השעורים ומנחת נדבה

אינה באה מן השעורים, לת"ק יביא מן החיטים דבתחילת דבריו אדם נתפס, ור"ש סובר כרבי יוסי שאף בגמר דבריו אדם נתפס וכוונתו לכל מה שאמר, וסבור שאדם יכול להתנדב מנחת שעורים, וממילא פטור שהרי לא התנדב כדרך המתנדבים, ורבי יוסי עצמו דס"ל שאף בגמר דבריו אדם נתפס, אולם לא ס"ל כר"ש אלא חייב להביא מנחה מן החיטים, דס"ל שאין אדם מוציא דבריו לבטלה. ובאומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים, לר"מ הרי זו תמורת עולה, דתפוס לשון ראשון, ולרבי יוסי כוונתו לשניהם, ולא אמרם בזה אחר זה אלא מפני שא"א לאומרם יחד, ותרעה עד שתסתאב ותימכר ויביא בדמיה חציה ועולה ובדמי חציה שלמים. וכתבו התוס' דאליבא דרבי יוסי הכא שאני שסוף דבריו הוא פירוש לתחילת דבריו.

שבעה דברים מכוסים מבני אדם, יום המיתה, יום הנחמה מתי יתנחם אדם מדאגתו, עומק הדין הרוב טועים בו, וי"מ עומק הדין העתידי, מה בליבו של חברו, ובמה ישתכר, ומתי תחזור מלכות בית דוד, ומתי תכלה מלכות חייבת רומי.

הלכות יום הכיפורים ותשעה באב

יום הכיפורים ותשעה באב אסורים באכילה שתיה רחיצה נעילת הסנדל ותשמיש המיטה, יום הכיפורים אסור במלאכה מדאורייתא, ותשעה באב אסור בלימוד תורה (מלבד דברים הרעים). הגמרא מבארת כמה דינים הנוהגים ביום הכיפורים ותשעה באב.

לשמואל אין תענית ציבור בבבל אלא תשעה באב. והיינו שאין נוהג בו חומר תענית ציבור, לאכול מבעוד יום ולאסור מלאכה (משא"כ תשעה באב שיש מקומות שנהגו שלא לעשות. תוס') ושאר חומרות, והטעם משום שבבל אינה צריכה לגשמים.

בין השמשות של תשעה באב לשמואל מותר באכילה ומלאכה, ולרבא ריו"ח אסור. ובין השמשות של יוה"כ אסור ואפי' מבעוד יום אסור, דתוספת יוה"כ דאורייתא. וט' באב תוספתו מותרת. תוס'.

אם יש ספק בקביעת דירחא, יוה"כ אסור ב' ימים ותשעה באב מותר. וכן יש חילוק בין יו"כ לתשעה באב לענין דייעבד, שיו"כ בכרת, ותשעה באב איסורא בעלמא. וכתבו התוס' שאם יש ספק בבבל מתי קבעו את החודש בא"י, היו עושים יו"כ יום אחד, ורק אם מסתפק אפי' בא"י כגון המהלך במדבר, עושה ב' ימים כשאר ספק דאורייתא דלחומרא.

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בתשעה באב כמו ביוה"כ.

אמר ריו"ח תשעה באב אינו כתענית ציבור, י"מ דהיינו לענין נעילה שבתענית ציבור היו מתפללים נעילה, שאע"פ שאמר ריו"ח הלוואי יתפלל אדם כל היום ואין בזה איסור ברכה לבטלה, היינו רשות דבתענית ציבור חובה מזדבנן להתפלל נעילה, ובתשעה באב אינו חובה, ומותר להתפלל ככל ימות השנה. ואב"א שאינו כתענית ציבור לענין כ"ד ברכות, ואב"א אינו כג' תעניות ראשונות שגוזרים על הגשמים אלא כאחרונות שאוכלים ושותים רק מבעו"י. וכתבו התוס' דדברי ריו"ח ולוואי שיתפלל הם רק בספק אם התפלל, ומ"מ זה סיבה שיוכל להתפלל ביו"כ כמו בשאר תענית ציבור. ומשני דהוי רשות, והיינו שאינו חובה אלא מצוה.

הדברים שנבראו בערב שבת בין השמשות - באר מרים, מן, קשת, כתב צורת האותיות, וי"מ קריאת שם האותיות, מכתב עט שבו חקק הקב"ה את עשרת הדברות, וי"מ חקיקת צורת האותיות, לוחות, קבר משה, מערה שעמדו בה משה דכתיב "ושמתין בנקרת הצור" ואליהו דכתיב "וילך את הר האלוקים חורב ויבוא שם אל המערה", פתיחת פי האתון, פתיחת פי הארץ לבלוע את עדת קרה. לרב יאשיה אף האיל של אברהם והשמיר תולעת שמפקרת כל דבר קשה, ובה בנה שלמה את הבית, ולר"י אף הצבת הראשונה, וי"א שבידי אדם נעשתה. וי"א אף מקלו של אהרון והשקדים והפרחים שיצאו ממנו, וי"א אף המזיקים, וי"א אף בגדו של אדם הראשון שהיו חקוקות בו כל מין בהמה וחי והוא נמוסר לנמרוד ועשיו הרגו ונטלו, וי"מ שהכונה לכתנות עור של אדם הראשון.

חלל הגיהנום נברא עוד לפני בריאת העולם, אור דגיהנום נברא ביום שני ואינו כבה לעולם, ולכן לא נאמר "כי טוב" ביום שני, ומ"מ ביום שיש כלל הכל באומרו "וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", האש שלנו עלה במחשבה ליברא בערב שבת בין השמשות, ולא נבראה עד מוצאי שבת.

פרד - י"א שהפרד הראשון נברא בערב שבת בין השמשות דאין כל חדש תחת השמש, ועוד איתא שעלה במחשבה להברא בערב שבת, ובמוצאי שבת הביא אדם הראשון ב' בהמות והרכיב זו בזו ויצא מהם פרד, וי"א שפרד הראשון בימי ענה היה, ודורשי חמורות היו אומרים שענה פסול היה שבא צבעון על אימו והוליד את ענה, לפיכך הביא פסול לעולם. וכתבו התוס' שענה נקרא בן שעיר מפני שבני בניו הם כבנים, ולא מפני שהיה בן אשתו (מצבעון), ומ"מ מזה שאיה לא נמנה עם בני צבעון מוכח שהיה בן אשתו, ולכן מנה אותו יחד עם בני שעיר.

ז' דברים נבראו קודם שנברא העולם - תורה, תשובה, גן עדן, גיהנום, כסא הכבוד, בית המקדש, ושמו של משיח.

נ"ד: ג' דברים עלו במחשבה ליברא, ואם לא עלו דין הוא שיעלו לקיום האדם, המת שיסריח שלא יצניעו אותו קרוביו ויראו את צערם תמיד לפנייהם, ושישתכח מן הלב, והתבואה שתרכיב שלא ישמרוה בעלי בתים ויביאו רעב לעולם, וי"א המטבע שיצא.

מקצת י"ד ט"ו ומקצת ט"ז, אלא דאיירי בגליל, וכבית שמאי דאסור אף בלילה, או דבלילה אין רגלים לזרוע. ולרבינא איירי אף ביהודה ובי"ד לא מועיל כי לא אומרים פעמיים מקצת היום ככולו גם מקצת י"ד וגם מקצת ט"ז. וכתבו התוס' דאף דהרכבה שאינה קולטת ג' ימים שוב אינה קולטת, מ"מ אסור לשתול במקום הגריד, או משום ששם מאחרת לקלוט יותר מג', או שמא ישתול אותה במקום הטיט אחר העומר.

גמר מלאכה - כל מלאכה שהיא לצורך המועד, והתחיל בה קודם ל"ד, גומרה בי"ד אפי' במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אבל להתחיל אסור אפי' לצורך המועד, ואפי' לצלול קטן לחגור, או שבכה קטנה לראש, ומלאכה שאינה לצורך המועד אסור אף לגומרה.

נ"ה: מלאכות המותרות - החייטים הספרים והכובסים מותרים בעשית מלאכה בערבי פסחים עד חצות, שכן מלאכות אלו מותרות באופן מסוים אף בחול המועד (ההדייט שאינו אומן בכך תופר כדרכו, ותספורת וכבוס מותר לבא ממדה"י וליוצא מבית האסורים), וכיון שיש בהם התר קצת בחול המועד, י"ד שהוא קל מותר לכולם. ורבי יוסי בר יהודה מתיר אף ברצענים, שהרי זה מותר בחול המועד (לעולי רגלים, וכתבו התוס' דמבואר מכאן שרק לעולי רגלים מותר לתקן מנעלים בחול המועד ולא לשאר בני אדם, ואינו דבר האבד שמא יקרעו יותר, שהרי יכול לקנות חדשים). ולת"ק אין למדים תחילת מלאכה מנעלים חדשים, מסוף מלאכה תיקון מנעלים.

ביצים לתרנגולת - מותר להניח ביצים תחת התרנגולת בי"ד להתחמם ולגדל אפרוחים, וי"א דאיירי בשובכים ליונים. ותרנגולת המחממת ביצים שברחה מעל הביצים מותר להחזירה למקומה אף בחול המועד משום הפסד הביצים, דדבר האבד מותר, לרב הונא דווקא אם כבר ישבה ג' ימים על הביצים הללו מותר להחזירה, שכבר אין הביצים ראויים לאכילה, ועדיין לא עברו ג' ימים מאז שברחה שלא פסקה חמימותה וקל להחזירה, אבל אחרי ג' ימים מאז שברחה דטורח גדול להחזירה, או בתוך ג' לשיבתה שעדיין לא הופסדו הביצים לגמרי אסור להחזירה. ולרב אמרי מותר אם ברח בתוך ג' ימים לשיבתה, דאף להפסד מועט חששו שכבר אינם ראויות לאיסטניס וצריכים למכור בזול למי שדעתו יפה.

רחיצה - לרבי אלעזר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב, כמו ביה"כ, ובתענית ציבור מותר פניו ידיו ורגליו. וכתבו התוס' שבתענית ציבור מותר אף לרחוץ כל גופו בצונן.

נ"ה. מלאכה - במקום שנהגו לעשות מותר לעשות, ומקום שנהגו שלא לעשות אסור לעשות, ות"ח בטלים ממלאכתם בתשעה באב, אף במקום שנהגים לעשות מלאכה, רשב"ג אומר שאדם יכול לעשות עצמו ת"ח (אך אינו מחויב), ולא חיישינן ליוהרא, ולרבנן אסור דחיישינן ליוהרא.

מתי חוששים למחזי כיוהרא - הנה מצינו לגבי ק"ש לילה ראשון של נישואין, שלר"ג אסור לחתן לקרוא דחיישינן ליוהרא ומוחים בו, ולרבנן מותר, והכא לענין מלאכה בת"ב שמעינן איפכא. ריו"ח אומר שמוחלפת השיטה באחת מהם. ולרב שישא בריה דרב אידי יש חילוק בין המקרים, רבנן סוברים שבמלאכה אסור להיות שונה משאר הציבור שעושים מלאכה, אבל בק"ש מותר לחתן לקרוא שהרי כולם קוראים, ורשב"ג סובר שבק"ש אסור דאנן סהדי שאינו יכול לכוון, אבל במלאכה מותר מפני שחושבים שאין לו מלאכה לעשות.

עשית מלאכה בערב פסח ובחול המועד

הגמרא חוזרת למה שנתבאר בתחילת הפרק שיש חילוקי מנהגים ממתי אסור לעשות מלאכה בערב פסח, ומבארת את חילוקי המנהגים בזה, ואלו מלאכות מותרות לכו"ע, ואגב זה מבארת הגמרא בכמה מלאכות אם מותר לעשותם בחול המועד או לא.

ליל י"ד ויומו בגליל וביהודה - לר"י י"ד ניסן אסור מדינא בעשית מלאכה ביהודה מחצות ובגליל לב"ש מהלילה ולב"ה רק ביום, לר"מ אין האיסור מדינא אלא ממנהגא כל מקום מה שנהגו.

נטיעה לפני פסח - לר"י המנכש מבין תבואת דגן בי"ג, ונעקרה בידו השיבולת עם השורש, שותלה במקום הטיט שממחרת להשריש והקרבת העומר מתירה רק מה שהשריש, ואין שותלה במקום הגריד - מקום יבש שאינו ממהר לקלוט. הגמ' מבארת שהרכבה שלא קלטה בתוך ג' ימים שוב אינה קולטת, ועל כן לרבא אף בי"ד יכול לזרעה, מפני שעד הקרבת העומר יש ג' ימים, והיינו

זכר לפי שמכיסים אותו בענף האילן, ובפירוש השני כתב שדקל נקיבה אינו עושה פירות, וכשמכיסים בו ענף של זכר הוא עושה פירות. ולא מיחו בידם חכמים.

כורכין את שמע - לר"מ אנשי יריחו לא היו מפסיקים בין שמע לואהבת, וצריך להאריך באחד ולהפסיק בין אחד לואהבת, שבפסוק ראשון כל אחד מקבל עול מלכות שמים, והפסוק השני הוא לשון ציווי, ולתוס' לא היו מפסיקים בין שמע לשם ד', וזה נשמע שאומר לד' שישמע ויענה. לר"י היו מפסיקים אלא שלא היו אומרים ברוך שם וי"מ שהיו אומרים אותו בקול רם, לרבא לא היו מפסיקים בין היום לעל לבבך. ולא מיחו בידם חכמים.

ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה, וחשש שיש בזרעו פסול, ואמרו לו שמע ישראל וכו' כשם שאין בליבך אלא אחד כך אין בליבנו אלא אחד, ואמר יעקב ברוך שם וכו'. ותיקנו חכמים שיאמרוהו בחשאי מפני שמושה לא אמרו, משל לבת מלך שהביאו לה ציקי קדירה בחשאי מפני שהריחה. והיכא שיש מינים התקינו שיאמרו אותו בקול רם שלא יאמרו שאומרים בחשאי דבר שאינו הגון.

קצירה וגדישה לפני העומר - קצירה מותרת לפני העומר ביריחו, שהרי במקום שאין מביאים ממנו עומר אין איסור לקצור, ולא חששו חכמים שיבואו לאכול, כיון דחדש בדילי מיניה כל השנה, אבל גדישה אסורה דכיון דליכא פסידא גזרו חכמים שימתינו שמה יבוא לאכול ממנו, ואנשי יריחו היו גודשים לפני העומר, ולא מיחו בידם חכמים.

לא מיחו בידם - לר"מ הכונה שעשו כך ברצון חכמים, ואמר לו ר"י שא"כ כל אדם יוכל לעשות כך, אלא הכונה שלא מיחו בידם.

נ"ו: התרת גמזיות של הקדש - אנשי יריחו היו נהנים מענפי חרוב ושקמה של הקדש, שהוקדשו העצים וגדלו בהם ענפים חדשים, מפני שסברו שלא הוקדשו אלא הגזעים ולא הענפים שגדלו אח"כ, דסברי כמ"ד אין מעילה בגידולים, ומיחו בידם חכמים, דאף דמעילה ליכא איסורא איכא.

אכילת פירות שנשרו בשבת - אנשי יריחו היו פורצים פרצות בגינותיהם בשני בצורת, כדי שיוכלו עניים לאכול בשבת פירות הנושרים, ומיחו בידם

גריפת הזבל - לאביי גורפין את הזבל מתחת רגלי הבהמה ב"ד, ובמועד מסלקים לצדדים ולא לאשפה שמחוץ לחצר, הזבל שברפת מוציאין אותו לאשפה, לרבא אם נעשתה החצר כרפת שנתקלקלה כולה ואין מקום לסלק לצדדים מותר לפנות לאשפה אף בחול המועד.

הולכת כלים לאומן ומהאומן - מזליכין כלים לבית האומן ב"ד ומביאים כלים מבית האומן ב"ד אע"פ שאינם לצורך המועד, ובחול המועד לצורך המועד מותר ושלא לצורך המועד אסור, ואם אין לאומן מה יאכל נותן לו שכרו ומניחו אצלו, ואם אינו מאמינו שלא ימכרם לאחר, וי"מ שאינו מאמינו שלא יחזור ויתבע שכרו מניחם בבית הסמוך לו, אבל לא יביאם לביתו הרחוק מבית האומן מפני הטורה, ואם חושש שמא יגנבו יביאם לביתו בצניעא. וכתבו התוס' דאם בבית הסמוך חושש שיגנבו, יכול להביאם בצניעא לביתו, ולא הזקיקהו להניחם בבית שלישי.

ששה דברים עשה חזקיהו המלך

נ"ז: על ג' הודו לו - גירר עצמות אביו על מיטה של חבלים ולא קברו בכבוד בדרגש ומיטה נאה, משום כפרה ומשום קידוש השם. כיתת נחש הנחושת לפי שהיו טועים אחריו. גנז ספר רפואות לפי שלא היה ליבם נכנע על חלים אלא מתרפאים מיד. והודו לו.

ועל ג' לא הודו לו - קיצץ דלתות היכל ושגרם למלך אשור. סתם מי גיחון העליון והיה לו לבטוח בקב"ה שאמר "וגנותי על העיר הזאת להושיעה". עיבר ניסן בניסן לאחר שנכנס ניסן עשאו אדר, כיון שהיו הרבה שלא הספיקו להטהר מהטומאות שהחזיקו בהם בימי אביו אחז הרשע, ולא הודו לו דכתיב "החודש הזה" זה ניסן ואין אחר ניסן.

ששה דברים עשו אנשי יריחו

הרכבת דקלים - אנשי יריחו היו מרכיבים דקלים ב"ד ניסן, שהיו מביאים הדס לח, ושיכר של דפנא, וקמח שעורים המונח בכלי שלא עברו עליו מ' יום מזמן הטחינה, ומרתחים אותם ושמים בלבו של הדקל, (ואם לא עושים כך לאילנות שבתוך ד"א שלו הם מתייבשים). ולרב אחא בריה דרבא היו מניחים ענף של דקל זכר בת שנתה לתוך סדק שהיו עושים בדקל נקיבה. בפירוש ראשון כתב רש"י שאין כאן זכר ונקיבה, ונקרא

ולרבי יוסי הם היו נותנים פאה אף לקפלוט, ולר"ש אף לכרוב ולא לקפלוט.

נ"ז. בן בוהין נתן פאה לירק ובאו עניים ולקטו וראה אותם אביו ואמר להם שיניחו מה שלקטו ויתן להם פי שניים מירק מעושר, כי אין נותנים פאה לירק משום דמפקע ליה ממעשר, דפאה פטורה ממעשר (דכתיב "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך", וכן שביעית פטורה ממעשר דכתיב "ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה"), אבל ירק שאינו חייב בפאה חייב במעשר, וכתבו התוס' שאף שהפקירם אינו פטור ממעשר, דס"ל כב"ה שאין פטור ממעשר עד שיופקר לעניים ולעשירים, ואף לב"ש י"ל דהוי הפקר בטעות שאינו פטור ממעשר, ואמר להם שאין עינו צרה בהם, כדי שלא יחשבו שבא לדחותם.

חלוקת עורות הקדשים - בתחילה היו מחלקים את עורות הקדשים של עולה וחטאת ואשם וקרבתות ציבור כל ערב לאנשי בית אב שעבדו באותו יום, ומפני בעלי זרועות חילקום כל ערב שבת לכל ו' בתי האב, ולא יניחו לבעלי זרועות לקחת בכח, ומפני גדולי - חשובי כהונה הקדישום כל כהני המשמרות לשמים לבדק הבית, ולא היו ימים מועטים עד שח'יפו כל ההיכל בטבלאות זהב בעובי דינר, וברגל היו מניחים אותם ע"ג מדרגה בהר הבית, כדי שהעולי רגלים יראו שמלאכתם נאה ואין בה דופי.

ד' צווחות צווחה עזרה -

א' צאו מכאן בני עלי שטימאו היכל ד'.
ב' צא מכאן יששכר איש כפר ברקאי, שהיה כורך ידיו בשיראי בשעת עבודה שלא יתלכלכו. לרש"י חציצה פוסלת בקדשים דכתיב "ולקח הכהן" ועוד דבזיון הוא, וכתבו התוס' דהא דאמרינן גבי לולב לקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה, היינו כשהסודר מסייעו לאחוז בלולב כעין צבת. (ונענש בחייו שנחתכו ב' ידיו, שזלזל במלך ששאלו אם כבש או עז טעים יותר, והאמת ששניהם שקולים כאחד, כמבואר בקרא ובמתניתא).

ג' שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פיאכי תלמידו של פנחס וישמש בכהונה גדולה.

ד' שאו שערים ראשיכם ויכנס יוחנן בן נרבאי תלמידו של פנקאי וימלא כריסו מקדשי שמים. (היה אוכל ג' מאות עגלים ושורת ג' מאות גרבי יין, ומ' סאה גוזלות

חכמים. י"א שנחלקו אנשי יריחו ורבנן בשל מכבדות תמרים שנפלו לתוך כפות התמרים שבראש הדקל (והם כפופים זו אצל זו כעין כלי), אם גוזרים שמא כיון שהם גבוהים יעלה ויתלוש דהוי אב מלאכה, אבל בשל כיפין הענפים הנמוכים מותר אף לחכמים דאין כאן תמרים מחוברים, ואינו מוקצה אע"פ שבבין השמשות היו מחוברות והוי מוקצה מחמת איסור תלישה, ומייגו דאתקצי לבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, דמוכן לעורבים הגדלות בביתו לשם גדולה דמותר להעמידם עליהם לאוכלם הוי מוכן לאדם, דכל מידי דחזי ליה לאיניש לא מוקצה דעתיה מיניה, (אבל דבר המוכן לאדם אינו מוכן לכלבים, ולכן נבילה שנתנבלה בשבת אסורה לכלבים, מפני שבבין השמשות היתה עומדת לאדם). וי"א שנחלקו בשל כיפין אם מוכן לעורבים הוי מוכן לאדם, אבל בשל מכבדות לכו"ע אסור שמא יעלה ויתלוש.

והקשו התוס' איך יכול לעלות על האילן בשבת, ואפי' בין הכיפין אסור שהרי הוא משתמש באילן (ולא משמע שמוותר רק בפחות מג' טפחים סמוך לקרקע), ועוד שהרי אסור לאכול פירות שנתלשו בשבת. ועל כן פירשו דאיירי בנתלשו לפני שבת ובשבת נפלו לארץ, והמחלוקת היא בשל מכבדות אם חוששים שאם יאכל את מה שנפל יעלה ויתלוש, אבל בשל כיפין שאין שם מחוברים מותר לכו"ע. ובירושלמי מפרש דאיירי שאין ידוע מתי נפלו.

שיטת ר"י שנבילה נקראת מוכן לאדם אע"פ שאסור לשחוט בשבת, כיון שהיא מצד עצמה ראויה אלא שאסורה.

מה חייב בפאה -

חיוב פאה מדאורייתא אינו חייב אלא זית וכרם ושדה, תוס'. ומדרבנן שייך גם בדבר שהוא אוכל (למעט ספיחי סטיס וקוצה שהם קשים לאכילה, אבל סטיס וקוצה שאינם ספיחים ראויים לאכילה), ונשמר (למעט הפקר), גידולו מן הארץ (למעט כמהין ופטריות), ולקיטתו כאחד (למעט תאנים שכל תאנה מתבשלת בזמן אחר), ומכניסו לקיום שיתקיים ימים רבים (למעט ירק) אבל מה שאין מכניסו לקיום לא תיקנו בו פאה דאינו דבר חשוב, ובתאנה לא תיקנו משום ביטול עניים, וכמהין ופטריות לא תיקנו משום שאין במינם דבר שהוא חייב. תוס'.

אנשי יריחו היו נותנים פאה לראשי לפתות העלים שמכניסים אותם לקיום ע"י דבר אחר האמהות (דבאמהות כו"ע מודו), דס"ל שזה נחשב מכניסו לקיום, ומיחו בידם חכמים דס"ל דלא חשיב מכניסו לקיום.

בקינח סעודה שהיה מגדל בביתו הרבה כהנים. ובימיו לא היה נותר במקדש).

תמיד נשחט

סדרי הקרבנות ועבודות המקדש

בכל יום היו מקריבים תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים ועוד קרבנות רבים (בעיקר של יחידים), כל הקרבנות היו קרבים בין שני התמידים, מלבד הקטורת והדלקת הנרות וקרבת פסח וקרבנות מחוסר כיפורים בערב פסח. הגמרא מבארת מה היה סדר הקרבת הקרבנות ומנלן, ומתי היה זמן הקרבת תמיד של בין הערבים ופסח ב"ד ניסן.

נ"ת. זמן הקרבת התמיד בכל יום - הזמן הכשר

להקרבת התמיד הוא מכי ינטו צללי ערב, והיינו משש ומחצה, דכתיב "בין הערבים", והיינו מזמן שינטו צללי ערב מחצי שבע ואילך שהחמה נוטה למערב והצל נוטה למזרח. ותיקנו חכמים שזמן שחיטתו בפועל בימים רגילים בשמונה ומחצה (וזמן הקרבתו שעה אחת), מפני שהיו מקריבים לפני כן נדרים ונדבות, שהרי התמיד צריך להיות אחרון דכתיב "עליה חלבי השלמים" ודרשו חז"ל עליה על תמיד של שחר השלם כל הקרבנות כולם אבל אחרי תמיד של בין הערבים אל תקריב קרבן, ולכן אע"פ שזריזים מקדימים למצוות היו מאחרים זמן הקרבתו, ובשבת היו מאחרים אע"פ שאין בו נדרים ונדבות משום גזירת נדרים ונדבות דחול. (וכתבו התוס' (ד"ה תמיד) שלא היו מאחרים יותר את התמיד, כיון שלא רצו להקריבו בצמצום סמוך לחשיכה).

זמן הקרבת התמיד והפסח בי"ד ניסן -

לתנא דמתני' בערבי פסחים שהיו מקריבים את הפסח אחרי התמיד היו מקדימים את התמיד לשבע ומחצה, ואם ערב פסח חל בערב שבת שהיו צריכים לגמור צלייתו מבעוד יום דאין צלית הפסח דוחה שבת מפני שהיא צורך הדיט ויכול לעשותה מבעוד יום, היו מקריבים את התמיד בתחילת הזמן בשש ומחצה.

תנו רבנן כסידורו בחול כך סידורו בשבת דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר כסידורו בערב פסח -

לאביי נחלקו בערב פסח שחל בשבת, שלרבי ישמעאל מקריבים את התמיד בשבע ומחצה, דס"ל דמוספים שהיו קרבים בשש קודמים לבזיכים - לבונה הנתונה בשתי בזיכים על שתי המערכות של לחם הפנים, שהיו מקטירים את הישנה להתייר את הלחם באכילה, ושמים חדשה, והיו צריכים שעה להתעסק בזה, ולא היו משנים לתחילת השעה השמינית כיון שלא רצו לשנותו לזמן חדש, או משום שהיו משתהים עם הלחם עד שבע ומחצה. (ובשבת רגילה היו מקריבים בשמונה ומחצה, גזירה שבת אטו חול. תוד"ה רבי ישמעאל). ולר"ע בשש ומחצה כדינו, שהרי בשבת אין מקריבים נדרים ונדבות, דס"ל בזיכים קודמים למוספים.

וכן לרבא נחלקו בערב פסח שחל בשבת, אלא שלרבי ישמעאל מקריבים את התמיד בשמונה ומחצה דחיישינן לקלקול הבשר (כיון שאינו יכול לצלותו עד שתחשך. רש"י. ובתוס' כתבו משום שאין הדחת קרביו דוחה שבת) ולר"ע בשבע ומחצה ולא חיישינן לקלקול הבשר, אך לא בשש ומחצה אע"פ שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת, דס"ל מוספים קודמים לבזיכים.

נ"ח: לרבה בר עולא נחלקו בכל שבת, שלרבי

ישמעאל מקריבים את התמיד בשמונה ומחצה, ואע"פ שאין נדרים ונדבות קרבים בשבת, גוזרים שבת אטו חול - שמא יורגלו להקריבו בשבע גם בחול ויפסלו את הנדרים והנדבות שיוקרבו אח"כ, ולר"ע מקריבים את התמיד בשבע ומחצה ולא גוזרים שבת אטו חול, ולא בשש ומחצה משום דס"ל מוספים קודמים לבזיכים.

מנין שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר להיות

נקטר במערכה אחרי שנערכה שנאמר "העולה" החשובה האמורה לפני שאר העולות תהיה עולה ראשונה. ואין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד, דכתיב "בבוקר בבוקר". ופסוק זה מלמד שנדרים ונדבות אן קודמים לתמיד, ומדכתיב "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" לומדים שמוסף לא קודם לתמיד, ד"ל שמוספים יש להקדימם כיון שהם קרבן ציבור, וי"ל שנדרים ונדבות יש להקדימם כיון שהם מצויים. אי נמי קרא דהכא אתא להקדים הקטרת התמיד והפסוק השני מדבר על הקדמת השחיטה.

מנין שלא יהיה דבר קרב אחר תמיד של בין

הערבים (מלבד קטורת נרות פסח ומחוסר כיפורים בערב הפסח, וכדלהלן) שנאמר "והקטיר עליה חלבי השלמים", לאביי דריש עליה ולא על חברתה, ורבא דורש מ"השלמים" לשון השלם, עליה - על תמיד של בין

דהשלמה נאמר על ההקטרה, וטהרת המחוסר כפרה תלויה בחטאת ובאשם, (ולענין אשם מצורע שאינו בא מן העוף צ"ל שכבר קרב, וכן העולה של המצורע קרבה, ואף שכל חטאת קודמת לעולה דכתיב "והקריב את אשר לחטאת ראשונה", מ"מ בעולת מצורע כשר בדיעבד (תוד"ה דכתיב) אם הקדים את העולה לחטאת, דכתיב "והעלה הכהן את העולה").

ולרב פפא אף בהמה מביאה אחר התמיד, ומעלה ומלינה בראשו של מזבח, ויקטירנה אחרי תמיד של שחר, ולינה אינה פוסלת בראש המזבח, ואין חוששים לתקלה שהכהנים יחשבו שנשחטה הבהמה ונזוקה דמה לפני התמיד ויקטירום בלילה, דכהנים זריזים הם והמעלה יודיע לאחיו הכהנים ויזהרו בהם, ואע"פ שאין כפרה לפני אכילת הכהנים, דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", ואין הכהנים אוכלים לפני ההקטרה, דכתיב והקטיר... והיה החזה לאהרן ובניו", הכא כיון שאי אפשר להקטיר משום עשה דהשלמה עשאים כמי שנטמאו או אבדו שהכהנים אוכלים (דכתיב "והיה החזה לאהרן ובניו" מכל מקום) ובעלים מתכפרים, ואם הכהנים לא יאכלו אין הבעלים מתכפרים ואסורים בקדשים, אמנם היכא שהבשר אינו ראוי לאכילה כגון שנטמא אח"כ או יצא או נעשה נותר, הבעלים מתכפרים. תוד"ה יכול.

חטאות קודמות לעולות הבאות עמהם, ואפי' חטאת העוף של יולדת עשירה קודמת לעולת בהמה.

נ"ט: קרבנות שנשארן שנזרק דמן קודם התמיד ולא הספיקו להקריב מותר להלין האימורים למטה ומעלן ומקטירן כל הלילה, דמהפסוק "לא ילין חלב חגי עד בוקר" משמע שכל הלילה ילין, ואין בזה איסור של השלמה אחר תמיד של בין הערבים.

אסור להקטיר אימורי הפסח בליל ט"ו, דכתיב "עולת שבת בשבתו" ולא עולת חול בשבת או ביו"ט, ואם חל י"ד בשבת מותר להקטירם בליל ט"ו דחלבי שבת קריבין ביו"ט, דכתיב "לא ילין לבוקר זבח חג הפסח" משמע שבלילה מותר להלינם.

אלו מחשבות פוסלות בהקרבת הפסח

בשעת עשית עבודות הקרבן (העיקריות שהם שחיטה קבלה הולכה וזריקה) צריך לחשוב איזה קרבן זה ומי הבעלים, ואסור לחשוב אחת מד' מחשבות. א' לשם קרבן

הערבים השלם כל הקרבנות כולם ולא על תמיד של שחר. ואם נשאר אימורים שכבר נזרק דם הקרבן מקטירים אותם אחרי תמיד של בין הערביים דכיון שהיו ראויים להקרבה לפני כן, על תמיד של שחר הם מושלמים, דכתיב "לא ילין חלב חגי עד בוקר" משמע שבלילה יכול להלין את האימורים. (נ"ט:).

נ"ט. סדר הקרבת הפסח הקטרת הקטורת

והדלקת הנרות - קטורת נרות ופסח היו נעשים אחר תמיד של בין הערביים. י"א שהסדר הוא תמיד פסח קטורת ונרות. תמיד קודם לפסח, דבתמיד כתיב בין הערבים ובפסח כתיב גם בערב וגם בין הערבים. ופסח קודם לקטורת וקטורת קודמת לנרות, דכתיב "יערוך אותנו אהרן מערב עד בוקר" ואין עבודה שכשרה להתחיל אחריה, וקטורת הוקשה לנרות. (עוד דורשים שיתן שמן בנר חצי לוג לכל נר כשיעור שיהיה דולק מערב עד בוקר אפי' בלילה ארוך, ושאיין עבודה שכשרה מערב עד בוקר אלא זו בלבד). וי"א שהסדר הוא תמיד קטורת נרות פסח, שהרי בפסח נאמר בערב ובנרות נאמר בין הערבים, ומ"אותו" לומדים שהדלקת הנרות לאחר הקטורת.

קרבנות מחוסר כיפורים אחר התמיד -

מחוסר כיפורים כגון מצורע או זב ששכח ולא הביא קרבנותיו לפני התמיד, ומחוסר כיפורים אסור בקדשים וענוש כרת מביא קרבנותיו אחר תמיד של בין הערבים. לת"ק דין זה הוא דווקא בערב פסח, שמביא קרבנותיו וטובל פעם שניה לאכילת קדשים מלבד מה שטבל בשביעי ואוכל את פסחו לערב, דעשה דפסח שיש בו כרת דוחה עשה דהשלמה, (וכיון שאין דחיה אלא אם בזמן הדחיה מקיימים את העשה, צ"ל ששוחטים עליו את הפסח לפני שדוחים את העשה, דשוחטים וזורקים על טבול יום ומחוסר כיפורים, וממילא בשעת הקרבת כפרתו הוא מקים את העשה של פסח כיון שבזה הוא נעשה ראוי לאכילת הפסח ואין הפסח פסול. ודעת ר"י שבעשה חמור הדוחה עשה קל א"צ לקיים את העשה החמור בזמן הדחיה. תוד"ה אתי). ולרבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אף בשאר ימות השנה אם הביא שלמי נדבה לפני התמיד ואם לא יביא כפרתו לא יוכל לאוכלם, וגם לישראל יש עשה לאכול קדשים דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", מביא קרבנותיו אחר התמיד.

לרב חסדא לא התיר רבי ישמעאל אלא בחטאת העוף שמביא מצורע עני, שאין למזבח אלא דמה, ועשה

לאוכליו, שאע"פ שכל הזריקה שלא לאוכליו כשר, דאין מחשבת אוכלים פוסלת אלא בשחיטה.

ס: פסול מחשבה בפסח ששחטו בשאר ימות

השנה - פסח שהפרישו ימים רבים לפני פסח, שאם שחטו שלמים כשר, ואם שחטו לשמו בשאר ימות השנה פסול כיון שאין זה זמן הפסח, וכן אם שחטו בסתמא פסול דסתמא לשמו, (ואם כבר עבר הפסח הגמ' לקמן ס"ד. מסתפקת אם בסתמא הוא שלמים וכשר או פסח ופסול. תוד"ה בשאר), ואם שחטו לשמו ושלא לשמו כשר, דאתי מחשבת שלא לשמו ומפיק ליה מלשמו, כמו שמחשבת שלא לשמו מוציאה מידי סתמא לשמו (ובמחשבה שלא לשמו הקרבן כשר לזרוק דמו ולהקטיר אימוריו ולאכול בשרו, ולא עלה לבעלים לשם חובה, חוץ מפסח וחסאת שבוה הקרבן נפסל לגמרי), ואע"פ שכאן חשב להדיא לשמו ולא הוי רק סתמא, אין בזה חילוק ומחשבת שלא לשמו מוציאה מידי מחשבת לשמו, דמה שמצינו שמחשבת שלא לאוכליו פוסלת אף שלאוכליו ושלא לאוכליו כשר, התם ליכא סתמא לאוכליו והיינו דלא אלים האי סתמא, ולכן מחשבת שלא לאוכליו פוסלת, דהא תנן נמנים ומושכים ידיהם עד השחיטה.

ס"א. פסח ששחטו בשאר ימות השנה בשינוי בעלים

ששחטו לשם פסח לאדם אחר פסול, ושאינו ממחשבת שלא לשמו שמכשירה את הקרבן, דשלא לשמו בזמנו פסולו בגופו שמחשבתו על הקרבן עצמו, וישנו בד' עבודות שחיטה קבלה הולכה זריקה, וישנו לאחר מיתת הבעלים שמביאו בנו, ואם שחטו שלא לשמו צריך להביא קרבן אחר מנכסי המת, וישנו בקרבן ציבור כבקרבן יחיד, משא"כ שינוי בעלים שאין פסולו בגופו, ואינו בד' עבודות שאם שחט או קיבל או הוליך לשם בעלים אחר כשר, ורק בזריקה פסול, דשאר זבחים חוץ מפסח אין עיקרם לאכילה אלא לכפרה, וכפרה אינה אלא בזריקה, (ומה שמצינו שגם בשאר עבודות יש פסול שינוי בעלים, היינו שעשאים ע"מ לזרוק לשם בעלים אחרים. ובפסח שעיקרו לאכילה אף אם שחט לשם אכילת אחרים פסול), ואינו לאחר מיתה (דאין שם בעליו עליו אחר שמת. רש"י. ובתוס' ד"ה וישנו) הוסיפו שפסול שינוי בעלים נלמד מ'ונרצה לו לכפר עליו' ולא על חבירו, ומת אינו בר כפרה גמורה אלא שיש חיוב להביא את הקרבן. והיינו למ"ד שעבודא דאורייתא, אבל למ"ד שעבודא לאו דאורייתא לכאורה אף בשינוי קודש אין היורש חייב להביא קרבן אחר, אמנם אם הבעלים הפריש שתי עולות

אחר (שינוי קודש). ב' לשם בעלים אחר (שינוי בעלים). ג' לזרוק או להקטיר או לאכול את הקרבן חוץ לזמנו (פיגול). ד' לזרוק או להקטיר או לאכול את הקרבן חוץ למקומו. ובפסח גם מחשבה שיאכלוהו אלו שאינם יכולים או שאסור להם לאוכלו (שלא לאוכליו) או שיאכלוהו כאלו שלא נמנו על הקרבן (שלא למנויו) פוסלת אם חשב זאת בשעת שחיטה. וכדלהלן.

מחשבת שלא לשמה - הפסח ששחטו שלא לשמו

לשם שלמים, או קיבל או הילך או זרק שלא לשמו, פסול, דבד' עבודות הללו הפסח נפסל. וכתב "זבח פסח הוא" שתהא זבחתו לשם פסח, ולמעט נשחט שלא לשמו.

לשמה ושלא לשמה - אם עשאו לשמו ושלא לשמו

או שלא לשמו ולשמו, אם חשב כך בשתי עבודות (שחיטה קבלה הולכה זריקה) פסול לכו"ע, ואם חשב ב' המחשבות בעבודה אחת, לר"מ (דס"ל לגבי האומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים) תפוס לשון ראשון ואם חשב קודם מחשבת שלא לשמו פסול, אבל אם חשב קודם מחשבת לשמו כשר, ולרבי יוסי בכל גוונא פסול דאף בגמור דבריו אדם נתפס (ולגבי תמורה תרעה עד שיפול בה מום ותימכר ויביא בדמי חציה עולה ובדמי חציה שלמים). ובשני עבודות לא שייך תפוס לשון ראשון, דכל אחת חשובה בפני עצמה לפסול את הזבת. הגמ' מנסה להוכיח אם המשנה יכול להיות גם כר"מ או דוקא כרבי יוסי ודוחה את הראיות.

ס. מחשבין מעבודה לעבודה - השוחט ע"מ לזרוק

שלא לשמו וכדו' פסול, אע"פ שבעבודה השניה חשב בפועל לשמה, ולא שייך בזה תפוס לשון ראשון שהרי המחשבה השניה היא על עבודה אחרת.

מחשבת שלא לאוכליו וכו' - שחטו שלא לאוכליו

חולה וזקן שאין יכולים לאכול כזית, (ואין בו מנויים אחרים. רש"י. והתוס' ד"ה שחטו) כתבו דאירי שיש בו מנויים אחרים, דאל"כ אפילו בסתמא פסול כיון שאין לו אוכלים) פסול דכתב "איש לפי אכלו", וכן פסול אם שחטו שלא למנויו לשם חבורה אחרת, או לערלים ישראל שמתו אחיו מחמת מילה, דכתב "כל ערל לא יאכל בו" או לטמאים דאסורים בקדשים וענשם כרת. ואם שחטו לאוכליו ושלא לאוכליו כשר, בין בעבודה אחת ובין בב' עבודות עבודה אחת היינו כגון שחשב בשחיטה לאוכליו ושלא לאוכליו, וכשר משום שאין מקצת אוכלין שנמנו עליו ראויין לאכול ואינן ראויין לאכול פוסל שכל השחיטה נצרכת לאוכליו דא"ל לכזית בשר בלא שחיטה, ובשתי עבודות כגון ששחט לאוכליו ע"מ לזרוק שלא

ס"א: שחיטה לשם כשרים ופסולים-

שחט גם לשם הכשרים לאכילה וגם שלא לאוכליו או שלא למנויו או לערלים או לטמאים כשר, דכתיב "וכל ערל" כולה ערלה פסלה אבל מקצתה לא פסלה, (ולרב אשי (דלהלן) י"ל ש"כל ערל" הכונה כל דהו ערלה, קמ"ל "זאת חוקת הפסח וכו' כל ערל" שרק אם כולם ערלים זה פוסל).

הברייתא רוצה ללמוד שכמו שאם נטמא אבר אחד שורפים רק אותו אבר ושאר הקרבן נאכל, ה"ה בשחטו לשם כשרים ופסולים לא נפסל כל הקרבן, ואע"פ שמקצת זמן ששחט ע"מ לאכול כזית מהקרבן חוץ לזמנו פוסל את כל הקרבן דכתיב "ואם האכל יאכל" איירי במחשבת חוץ לזמנו, ואכילה בזית, עדיף ללמוד מדבר שאינו נוהג בכל הזבחים דערל וטמא יכולים לשלוח קרבנותיהם דאין אכילת בעלים מעכבת בשאר זבחים, אבל בפסח בעינן ראוי לאוכלו דכתיב "לפי אכלו תכוסו", (והיינו לדעת ר"ע שערל אסור להכנס לעזרה והוא משלח קרבנותיו, ולפי חכמים ערל יכול להכנס לעזרה ומביא קרבנותיו בעצמו. ודווקא בקרבנות שאין בהם סמיכה כגון עופות או בכור ומעשר או קרבן נשים ערל וטמא שולחים קרבנותיהם, אבל קרבנות הטעונים סמיכה אינו יכול לשלוח כיון שאינו יכול להכנס לעזרה לסמוך. ומעולת ראייה טמא פטור, דתלה הכתוב חגיגה בביאה למקדש) ולא מזמן הנוהג בכל הזבחים, (ואף דרישא איירי בטומאת בשר וסיפא בטומאת בעלים, שם טומאה קפריך. וללישנא בתרא הכונה שבפסח אם נטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם, משא"כ בשאר זבחים אפי' לר' יהושע שרק אם הבשר קיים לאכילת אדם או שהחלב קיים לאכילת מזבח זורק את הדם. ואם נטמא החלב והבשר קיים אף בפסח זורק את הדם).

והברייתא שואלת שעדיף ללמוד מחוץ לזמנו שלא הותר מכללו שגם ערלה לא הותרה מכללה דשום קרבן אינו נאכל לערלים, ושום קרבן אינו נאכל חוץ לזמנו, ולא ללמוד מטומאה שהותרה מכללה, (והיינו בטומאת גבא, ושם טומאה קפריך, אבל טומאת בשר לא הותרה דאפילו קרבן ציבור שדוחה טומאה הני מילי להקרבה אבל אסור לאוכלו בטומאה, או דנימא שהותר מכללה אף בטומאת בשר, דפסח הבא בטומאה נאכל בטומאה). והברייתא מסיימת שלומדים מדכתיב "זאת" וכנ"ל.

שחטו לשם מולין ע"מ שבזריקה יתכפרו בו ערלים בין מנויים בין שאינם מנויים, אבל האכילה תהיה

שאחת תהיה לאחריות, בשינוי קודש חייבים היורשים להביא את השניה משא"כ בשינוי בעלים. ועוד בשינוי קודש אסור לכתחילה אף לאחר מיתה, ושינוי בעלים אינו אסור, ואינו בציבור כביחיד דלשם מי יכול לשנותו, ואם שינהו לשם נכרים כשר, דאינו פוסל אא"כ שינה לשם המחויב כפרה כמותו. והגמ' אומרת ששני הבדלים אינם דווקא, דאף שלא לשמו אינו פסולו בגופו דהוא מחשבה בעלמא, ולרב פנחס גם שינוי בעלים ישנו לאחר מיתה ואם שחטו לשם אחרים צריך היורש להביא קרבן אחר, מ"מ מחמת שתי הבדלים נשאר הדין בשינוי בעלים אינו מכשיר בפסח ששחטו בשאר ימות השנה, ופסול כמו פסח בזמנו.

פסח שהוקרב לפני זמנו - פסח ששחטו קודם חצות פסול, שנאמר "בין הערבים". ואם שחטו קודם התמיד כשר, וצריך שיהיה אחד ממרס בדמו שלא יקרש עד שיזרק דם התמיד, ואם נזרק קודם לתמיד כשר דדין זה אינו לעיכובא.

שחיטת הפסח לאוכליו ולמנויו

קרבן פסח בשונה משאר הקרבנות עיקרו לאכילה הוא בא, ויש בו דין מיוחד שצריך שהשחיטה תהיה לאוכליו ולמנויו, והיינו שיהיו הבעלים ראויים לאוכלו, וכן השחיטה תהיה לשם אלו שנתמנו מתחילה על הקרבן, ולהלן יבוארו פרטי הדינים בזה.

דין פסח שנשחט לשם אלו שאינם ראויים לאוכלו - שחטו שלא לאוכליו כגון לחולה או לזקן, או שלא למנויו אלא לשם חבורה אחרת, או לערלים ולטמאים, פסול, דכתיב "במכסת" לשון מנויים כמו "את מכסת הערכך" למעט שלא למנויו. והוי לעיכובא דשנה הכתוב ואמר "תכוסו". רבי אומר "תכוסו" הוא לשון סורסי-ארמי, כאדם האומר לחבירו כוס-שחוט לי טלה זה למימרא שבשעת שחיטה צריך להתכוין למנויו, ות"ק דלית ליה לשון סורסי לומד שהפסול הוא רק בשחיטה מדכתיב אח"כ "ושחטו אותו". (וכתבו התוס' (ד"ה ואיתקש) שלא למנויו אין זה פסול שינוי בעלים הפוסל בזריקה, או בשאר עבודות אם עשאם ע"מ לזרוק לשם אחרים, אלא פסול מיוחד בשחיטה, ודווקא בפסח), וכתב "איש אכלו תכוסו" - הראויים לאכול פרט לחולה וזקן וערל אפילו אם הם מנויים (וערלים וטמאים נפקי מהאי קרא כיון שגם הם לא יכולים לאכול את הפסח. תנוד"ה לאוכליו), והוקש שלא לאוכליו לשלא למנויו לפסול בדיעבד.

זה מדרבנן א"כ מדאורייתא זה חולין בעזרה, דכיון שלא יזרוק את הדם אינו יוצא מדאורייתא ומותר להביא אחר. תוד"ה כ"י.

ס"ב: שחיטת שאר זבחים לשם פסח- הפסח

שעברה שנתו שנוגד לפני ר"ח ניסן של שנה שעברה והפרישו לשם פסח וכשהגיע ר"ח ניסן ועברה שנתו אינו ראוי לפסח דכתיב "זכר בן שנה", והוא עומד לשלמים, ושחטו בזמנו לשמו זהו כשוחט שלמים לשם פסח, וכן השוחט זבחים אחרים לשם פסח בזמנו, ר"א פוסל דאם פסח שמוותרו קרב שלמים אם שחטו בזמנו לשם שלמים פסול, כ"ש שלמים שאין מותרם קרב פסח אם שחטם בזמנם לשם פסח פסול, ורבי יהושע מכשיר דכל הזבחים שנזבחו שלא לשםם כשרים חוץ מפסח וחסותא, (ואף למ"ד דפסח בשאר ימות השנה בעי עקירה, בשעבר זמנו לא בעי עקירה. תוד"ה ורבי יהושע), ואם שחטו שלא בזמנו אף ר"א מכשיר, ולא אמרינן הואיל ובזמנו פוסל אף שלא בזמנו פוסל, דאמר קרא "זבח פסח הוּא" בהוייתו יהא, דפסול בין פסח לשם שאר זבחים ובין שאר זבחים לשם פסח, וכיון שפסח שלא בזמנו כשר לשם שאר זבחים, ה"ה שאר זבחים לשם פסח.

רבי שימלאי ביקש מריו"ח ללמדו ספר יוחסין מתנ"י דדברי הימים אמר לו שאין מלמדים זאת ללודים ולנהרדעים ונתכין לדחותו, או מפני שאינם מיוחסים,, לבסוף נתרצה ללמדו, ורצה ללמוד בג' חודשים ואמר לו ריו"ח שאפי' ג' שנים אינו מספיק. מיום שנגנזו -נשתתח ספר יוחסין תשש כוחם של חכמים וכהו מאור עיניהם לפי שנגנזו טעמי תורה שהיו בו, שאפי' על הפרשה שבין ולאצל ששה בנים לאלה בני אצל, דרשו דרשות הרבה כמשא ארבע מאות גמלי משא.

טעמי החילוק בין לשמו ושלא לשמו שפסול לבין

לאוכליו ושלא לאוכליו שכשר דכיון דילפינן מקרא שלאוכליו ושלא לאוכליו כשר, נלמד מזה להכשיר גם בלשמו ושלא לשמו. (תוד"ה מה). שלא לשמו פסולו בגופו המחשבה היא על גוף הקרבן, וא"א לברר איסורו ("מ לברר איזה חלק לשמו ואיזה חלק שלא לשמו, וי"מ שא"א לתקן את המחשבה ולעשותו כראוי, וישנו בכל ד' עבודות, וישנו אף בקרבנות ציבור, משא"כ לאוכליו ושלא לאוכליו. לרב אשי ב' החילוקים הראשונים הם אחד, דטעמא דפסולו בגופו משום דא"א לברר איסורו.

למנויים, רב חסדא אמר פסול רבה אמר כשר. וכתבו התוס' (ד"ה שחטו) דה"ה פליגי בשחטו לאוכליו ע"מ שיתכפרו בו חולה וזקן, אבל אם שחטו למנויו ע"מ שיתכפרו בו שאינם מנויו פסול לכו"ע. ואם נזרק לשם ערלים כשר לכו"ע, דאין מחשבת אוכלים פוסלת בזריקה. ודעת ריב"א שאם לא חישוב בשחיטה ע"מ שבזריקה יתכפרו בו ערלים, אלא חישוב לזרוק ע"מ להאכיל הבשר לערלים כשר לכו"ע, דלא שייך בזריקה מחשבת פסול דאכילה אלא פסול דכפרה.

ביאור המחלוקת-

רבה יליף מ"וכל ערל" שבשחיטה מקצת ערלה שנשחט למולים ולערלים אינה פוסלת, ורק כולה ערלה פוסלת, וכמו שמקצת טומאה אינה פוסלת, אבל בזריקה אפי' כולה ערלה לא פסלה, דכתיב "זאת", וזריקה קלה משחיטה כמו שמצינו שאין מחשבת אוכלים בזריקה. ורב חסדא יליף מ"זאת" שבזריקה אפי' מקצת ערלה פסלה, דזריקה חמורה משחיטה שהרי לא מיקבע פיגול אלא בזריקה, והיינו שאף שאם חישוב באחת מארבע עבודות לאכול כזית חוץ לזמנו הוא פיגול וחיובים עליו כרת אפילו אם אכלו בזמנו, מ"מ לא הוא פיגול אא"כ שאר העבודות נעשו בלא פסול אחר, והיינו או בסתמא או ע"מ לאכול בזמנו או במחשבת חוץ לזמנו, אבל אם חשב בשאר עבודות מחשבה אחרת כגון חוץ למקומו שוב אין בו כרת.

רב אשי מקשה שי"ל ש"כל ערל" הכונה כל זהו ערלה, קמ"ל "זאת" שרק אם כולם ערלים זה פוסל, ולפי זה אין חילוק בין שחיטה לזריקה.

ס"ב. רב אשי מפרש מחלוקתם בפסוק "ונרצה לו

לכפר עליו" דממעט עליו ולא אם חשב לכפר על חבריו ומכאן למדים שמחשבה בזריקה לשם בעלים אחרים פוסלת בכל הקרבנות, ונחלקו אם ערל גם התמעט הואיל דאי מצי מתקן נפשיה ע"י שימול עצמו, או שלא התמעט משום שאינו בר כפרה, ובעינן חבריו דומיא דיד' כדי ליפסל.

והנה מצינו שנחלקו רבה ורב חסדא בענין האופה מיו"ט לחול, דלרבה אינו לוקה הואיל ואי מיקלעי אורחין הוא חזי ליה השתא נמי חזי ליה, ולרב חסדא לוקה דלא אמרינן הואיל, ולכאורה הסברות הפוכות ממה שנחלקו לגבי ערל. והגמ' מחלקת דלרבה ערל חמור משום דמחוסר מעשה, ורב חסדא סבר דאמרינן הואיל לחומרא לפסול בפסח ולא לקולא לפטור ממלקות. (והיינו מדרבנן, אבל מדאורייתא אין חילוק בין חומרא לקולא, ולא אמרינן הואיל אפילו לחומרא. ואין להקשות שאם

ראשון לערלים ואת השני גם למולין, ור"מ סובר שמפגלים בחצי מתיר וסימן אחד נחשב חצי מתיר, (וכתבו התוס' (ד"ה ערלים) שדווקא במפרש בפיו שהסימן הראשון או השני לערלים מפגלים בחצי מתיר, ודווקא במפרש סימן שלם אבל חצי סימן לא), ובהקדים מולים לערלים מפרשים דבריו אף לערלים ולכן כשר ולרבנן אין מפגלים בחצי מתיר. וכתבו התוס' (ד"ה וסימן) שאם שחט סימן ראשון למולים ואת השני שחט לערלים, בסתמא כוונתו גם לערלים וכשר, ואם פירש שהסימן השני הוא דווקא לערלים פסול. אבל אם שחט סימן ראשון לערלים ואת השני למולים פסול, ולא אומרים שכוונתו בסימן הראשון היתה גם למולים.

שחיטת פסח ושאר קרבנות על החמץ

כתיב "לא תשחט על חמץ דם זבחי" והיינו שאסור לשחוט את הפסח בשעה שיש חמץ. ולהלן יבואר אלו קרבנות בכלל האיסור, והיכן אסור שיהיה חמץ בזמן השחיטה, וכן למי אסור שיהיה חמץ בזמן השחיטה.

אלו קרבנות אסור לשחוט על החמץ - לת"ק אין האיסור אלא בקרבן פסח, ומ"מ הפסח כשר בדיעבד (תוד"ה השוחט). לרבי יהודה אף את התמיד של בין הערבים בערב פסח אסור, דכתיב "זבחי" זבח המיוחד לי. ולר"ש דס"ל ששחיטה שאינה ראויה לאו שמה שחיטה בערב פסח עובר על הפסח דווקא כששחטו לשמו, ועל שאר זבחים אינו עובר, ובמועד בפסח רק אם שחטו שלא לשמו חייב (ואין ראייה שאם שחטו בסתמא עדיין שם פסח עליו, ד"ל דאירי שהבעלים היו טמאי מתי ונדחו לפסח שני. ס"ד.), ובשאר זבחים חייב בין לשמן ובין שלא לשמן, חוץ מחטאת ששחטה שלא לשמה שהיא פסולה דכתיב "חטאת היא", (דכתיב ב' פעמים זבחי, קרי ביה זבח זבחי דשקיל י' דחד מינייהו ושדי אידך, ומזה שהתורה לא כתבה פעם אחת זבחי לומדים שבזמן שיש זבח עובר רק עליו, ובזמן שאין זבח עובר על שאר הזבחים. ס"ד.).

ס"ג: היכן אסור שיהיה חמץ - לריש לקיש אינו עובר אלא דווקא כשהחמץ עמו בעזרה, ולרבי יוחנן אע"פ שאינו בעזרה עובר, וקמפלגי אם "על" היינו בסמוך. ואע"פ שכבר נחלקו בזה לענין קדושת לחמי תודה שמשעה שהוקדשו בפה הם קדושים קדושת דמים להאסר באכילה והנאה, ואם נטמאו נפדים ויוצאים לחולין, ובשעת שחיטת הזבח קדשו קדושת הגוף והם נפסלים בטבול יום ובמגע מחוסר כיפורים ובלניה ואם נטמאו ישרפו, והשוחט

ס"ג. אחרים אומרים הקדים מולים לערלים כשר ערלים למולים פסול - ולחכמים בשניהם כשר -

לפי רבא שיש מ"ד ר"מ דהיינו אחרים שאינה לשחיטה אלא לבסוף, "ל שלמ"ד זה הקדים מולים לערלים כשר מפני שלא חלה בסוף השחיטה אלא מחשבה אחת, ותפוס לשון ראשון. דברי רבא נאמרו לגבי האומר הרי בהמה זו תמורת עולה תמורת שלמים, לר"מ הרי היא תמורת עולה דתפוס לשון ראשון, ולרבי יוסי דבריו קיימים דאף בגמר דבריו אדם נתפס. ואם אמר בהמה זו חציה תמורת עולה וחציה תמורת שלמים, לאביי בזה מודה ר"מ, ולרבא אף בזה סובר ר"מ הרי היא תמורת עולה, דאין טעמא דר"מ משום שכוונתו לחזור בו, אלא משום שכשאמר עולה פשטה קדושת עולה בכל הבהמה. ורבא מקשה ממה שהשוחט את הזבח ע"מ לאכול כזית בחוץ וכזית למחר, לר"מ תפוס לשון ראשון ואפילו בשתי עבודות אין מחשבת פסול מפקיעה מידי פיגול, ולרבנן אף בגמר דבריו אדם נתפס וממילא יש שתי מחשבות יחד ומחשבת פסול מוציאה מידי פיגול אפילו אם חשב את שתי המחשבות באותה עבודה, ורבא מוכיח מזה שאפילו כשכל מחשבה היא על כזית אחר סובר ר"מ תפוס לשון ראשון. ואביי ענה לו שישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ומדובר שבסימן הראשון חשב מחשבת פיגול ובשניה חשב מחשבת פסול. ומבואר מראייתו של רבא שאינה לשחיטה אלא לבסוף. ובתוס' (ד"ה לימא) כתבו שמדובר שאמר שבחצי היום תהא תמורת עולה ושלמים, שלאביי בזה ר"מ מודה כיון שזה לא חל בשעת אמירה, ולרבא ר"מ חולק גם בזה שהרי גם בשחיטה שאינה אלא לבסוף סובר ר"מ שהאמירה הראשונה חלה.

לרבה "ל שגם לאחרים ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ואירי כשגמר בליבו למולין ולערלים והוציא בפיו לערלים (דמחשבה האמורה בקדשים הכונה שמוציא בפיו. רש"י ותוס'), ולא הספיק לומר למולים עד שנגמרה השחיטה, דלר"מ לא בעינן פיו וליבו שוים ופסול דאיכא כולה ערלה ואפילו אם הקדים ערלים כשר אם הספיק לומר לפני גמר השחיטה (תוד"ה ולא), ולרבנן בעינן פיו וליבו שוים וכשר.

הגמ' דוחה שאף לר"מ בעינן פיו וליבו שוים, כדמצינו שאם נתכוין לומר תרומה ואמר מעשר או איפכא, או שאמר שאינו נכנס לבית זה או שאינו נהנה מאיש זה וכוונתו היתה לבית או איש אחר, לא אמר כלום. ולא אמרין דדברים שבלב אינם דברים אלא כשלא טעה בדיבורו, אבל הטועה בדיבורו מה שהוציא בשפתיו אינו כלום. תוד"ה המתכוין.

אביי מבאר דאירי בשחט סימן אחד למולים והשני גם לערלים שבזה כשר, ובסיפא אירי ששחט סימן

סדר הקרבת הפסח

בי"ד ניסן בין הערבים היו מקריבים את הפסח בבית המקדש בשלש קבוצות נפרדות בזה אחר זה. הגמרא מבארת את סדר ההקרבה, מה היו עושים הכהנים והעם, ואיך היו שוחטים ומקבלים ומולכים וזורקים את הדם, וקריאת ההלל, והפשטת הפסח.

ס"ד הפסח נשחט בשלש כיתות אף אם היו מועטים ויכולים לשחוט כולם בבת אחת, שנאמר "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל". אמר רבי יצחק אין הפסח נשחט אלא בג' כיתות של שלושים בני אדם, דמספקא לן קהל עדה וישראל היינו שלושים בבת אחת או בזה אחר זה, וסגי בחמישים, נכנסים ל', יוצאים י' ונכנסים י', ויוצאים י' ונכנסים י'.

נכנסה כת ראשונה נתמלאה העזרה נעלו דלתות העזרה. לאביי נעלו הדלתות בדרך נס, והיו נותנים להכנס לכל מי שרצה וסומכים על הנס ולכן לא חוששים שכולם יכנסו ולא יהיו ג' כתות. ולרבא היו נועלים את הדלתות, ולא היו סומכים על הנס. ולא היתה עזרה ננעלת (מאיליה או בידיים) על אדם גדול בחכמה ויראת חטא כעקביא בן מהללאל.

מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מימי הלל שנתמעך זקן אחד, וקראו לו פסח מעוכין.

אגריפס ביקש ליתן עיניו באוכלוסי ישראל ומנו את הכליות של קרבנות הפסח והיו שם מליון ומאתיים אלף כליות, וזה לא כולל מי שהיה טמא או בדרך רחוקה, ואין לך פסח שלא נימנו עליו יותר מעשרה בני אדם, וקראו לו פסח מעובין-עב, על שם שהעם רב. ולא לקח אגריפס את הכליות עצמם שהרי צריך להקטירם יחד עם שאר הקרבן דכתיב "והקטירם", (ואין לערב חלבי פסח של אחד עם אחר, דכתיב "והקטירו"), אלא תפס הכליה ומראה לשליח עד שנתנו דבר אחר פול או אבן במקומה.

תקעו והריעו ותקעו.

הכהנים עומדים שורות ושורות ובידיהם בזיכי כסף או זהב, שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב לא היו מעורבים, ולא משום מעלין בקודש שלא יחזיר ריקן של זהב ויקבל מלא של כסף, דאף אם כל השורה

תודה בפנים ולחמי התודה נמצאים מחוץ לחומת העזרה לפנים מחומת בית פאגי שזה מקום בקצה ירושלים, שלריו"ח הלחם קדוש קדושת הגוף כיון שכל ירושלים היא מקום אכילת קדשים קלים, ולר"ל אין הלחם קדוש, צריכא, דחמץ הוא אסור בכל מקום שהוא, אבל בתודה אין הלחם מתקדש אלא כשהוא בפנים, כמו בכלי שרת (לרש"י הכונה שכלי שרת אינם מקדשים אלא מה שבתוכם, ולתוס' ד"ה מיד') הכונה שאינם מקדשים מה שבתוכם אלא כשהם בעזרה), וקמ"ל שלרבי יוחנן גם בתודה א"צ שהלחם יהיה בתוך חומת העזרה, וגם לר"ל אינו עובר על שחיטת הפסח אם החמץ אינו בעזרה.

ואין לומר שנחלקו אם התראת ספק שמה התראה לחייב היכא שנתברר אח"כ שהיה לו חמץ, שהרי אין המתרה יודע שיש לו בביתו חמץ, (וכתבו התוס' ד"ה התראת) שאין נ"מ אם המתרה יודע שיש חמץ, אלא אם המתרה יודע, דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד), דכבר נחלקו בזה גבי שבועה שאוכל כיכר זה היום ועבר היום ולא אכלה, דלריו"ח אינו לוקה משום דלאו שאין בו מעשה הוא, ולר"ל אינו לוקה משום התראת ספק.

למי אסור שיהיה חמץ- אם יש חמץ לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה אסור לשחוט, דהא לא כתיב "חמוצך", ובעל החמץ אינו עובר, ד"לא תשחט" אמר רחמנא, ועוד שהרי רבי יוחנן אין לוקים על לאו שאין בו מעשה. (תוד"ה או). אבל אם יש לאדם בסוף העולם חמץ מותר לשחוט אפילו אם החמץ בעזרה והם רואים אותו והתרו בהם, דכתיב "לא תשחט" וסמין ליה "ולא ילין" לומר שרק אם יש חמץ לאלו שעוברים בלא ילין כל בני החבורה אסור. ומזה לומד רב פפא שגם אם יש חמץ למקטיר את החלב עובר בל"ת, כיון שהוא אסור בהלנת אימורים, וכן מבואר בברייתא, ובברייתא אחרת מבואר שאם יש חמץ למקטיר בין פסח בי"ד בין במועד בשאר זבחים אינו עובר, והגמ' מיישבת שזה מחלוקת תנאים, דא' מוקיש הקטרה לשחיטה וא' אינו מוקיש המולק את העוף של מחוסר כיפורים (שהוא כשר להקרבה אחר התמיד, ולא דווקא עוף אלא גם אם הקריב בהמה, ונקט עוף משום שרוב מחוסרי הכיפורים מביאים עוף) או המזה מדמה לר"ש בי"ד פטור ובפסח חייב. הקומץ את המנחה במועד על החמץ אינו עובר דקמיצה ודאי אינה שחיטה.

הגיעו לאהבתי כי ישמע ד' אפילו בפעם הראשונה מפני שעמה מועטים.

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים, שאמת המים היתה עוברת בעזרה, וכשהיו רוצים להדיח את העזרה היו פוקקים את האמה והמים עולים על גדותיה ומדיחים את העזרה שהיתה מרוצפת שיש, ואח"כ היו פותחים את הנקב והמים היו יוצאים, ובערב פסח כיון שהיה הרבה דם היו מדיחים את העזרה, והיינו כר"א הסובר שהמכבד אסור מדאורייתא, אבל לרבנן רק אסור משום שבות ואין שבות במקדש, או כרבי נתן דאמר שלרבנן שבות שאינה צריכה לא התירו במקדש.

החולב והמחבץ והמגבן בשבת חייב בכגורגרת לכו"ע. וכתבו התוס' (ד"ה החולב) שאף ששיעור איסור הוצאה בשבת בחלב הוא כדי גמיאה, ושיעורי שבת שוים לכל המלאכות הוצאה קצירה וטחינה, הכא איירי בחולב לגבינה דאחשביה אפילו בכגורגרת, ואם כדי גמיאה זה פחות מכגורגרת, צ"ל שסתם חלב עומד לגבינה ושיעורו כגורגרת, ושיעור כדי גמיאה הוא במפרש בהדיא שהוא חולב לאכילה ושתייה. וי"מ שכשהחלב בעין חייב בכדי גמיאה, אבל חולב אינו חייב אלא בכגורגרת, דאין אדם טורח לחלוב פחות מכגורגרת.

המכבד והמרבץ והרודה חלות דבש, לר"א אם שגג בשבת חייב חטאת ואם הזיד ביו"ט חייב מלקות, ולחכמים אין האיסור אלא מדרבנן. וכתבו התוס' (ד"ה המכבד) שריבוץ וכיבוד איסורם משום השוואת גומוות, ולא היו פסיק רישיה (דאי הו פס"ר לא היה ר"ש מתיר), וסובר ר"א שבסתמא כוונתו להשוות גומוות, ולכן חייב אע"פ שא"צ לזה, ולחכמים אינו מתכוין להשוות גומוות ואינו אסור אלא מדרבנן. ואף שהעזרה היתה מרוצפת באבנים, צ"ל שבין רובד לרובד היו גומוות, אי נמי לר"א גוזרים אטו מקום שאינו מרוצף ששם אסור מדאורייתא (ומצינו כמה שבותים שאסורים במקדש). בה"ג פסק שכיבוד מותר, ודעת התוס' לאסור.

רבי יהודה אומר כוס היה ממלא מדם התערובות המוטל על הרצפה זורקו זריקה אחת ע"ג המזבח, שאם ישפך דם אחד מהם נמצא זריקה זו מכשירתו, וס"ל דכהנים זריזים וודאי קיבלו בכלי ונשפך מחמת זריזותם (דלדם שלא נתקבל בכלי אין תקנה. וכתבו התוס' (ד"ה שמא) שאין לומר שזורק כדי שתועיל הזריקה למה שנתקבל בכלי ונשפך, דאם לא נתקבל בכלי הוא דם פסול ואסור להעלותו ע"ג המזבח, אמנם דם התמצית (דלהלן) אין איסור להעלותו, דכמים בעלמא חשיב. ואין קושיית הגמרא שהדם שנתקבל בכלי בטל ברוב, דעולין אין מבטלין זה את זה), וי"מ

כסף או כולה זהב יתכן שיקבל בזיך ששווה פחות, אלא מפני שכך הוא נוי יותר.

לא היו לבזיכים שולים שמא יניחום ויקרש הדם, וכן כל הבזיכים שבמקדש, חוץ מבזיכי לבונה של לחם הפנים, שמא יסמכום על הלחם וישבר הלחם.

שחט ישראל או כהן, וקמ"ל ששחיטה כשרה בזר. וקיבל הכהן את הדם בבזך מצואר הבהמה אבל ישראל פסול מקבלה ואילך, דכתיב "ושחט את בן הבקר והקריבו בני אהרן", ו"והקריבו" היינו קבלה.

נותנו לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע למזבח, ואף אם הוי הולכה שלא ברגל ויש בזה מחלוקת בזבחים י"ד: שמא נייד פורתא וקמ"ל דברוב עם שיהיו כולם עסוקים בעבודה הדרת מלך. ומקבל את המלא מיד מי שנותנו לו ואח"כ מחזיר את הריקן שחזר אליו מידי הזורק, ולא היו מחזירים לפני הקבלה, דאין מעבירין על המצוות ומשעה שהושיט ידו צריך לקבל מיד.

כהן הקרוב אצל המזבח זורקו זריקה אחת כנגד היסוד והזריקה היא מהבזך, דאין לך קרבן שטעון מתן אצבע אלא חטאת, והיה זורק על דופן המזבח והדם היה נופל ליסוד, ולפי שהיסוד היה מקיף את המזבח רק בצפון ומערב הוצרך לומר כנגד היסוד, כרבי יוסי הגלילי שלומד מדכתיב לגבי בכור "את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר" שגם מעשר ופסח טעונים מתן דמים ואימורים לגבי מזבח, ולומדים שטעונים יסוד מעולה, ובעולה ילפינן מהא דכתיב "אל יסוד מזבח העולה".

ס"ה. יצאה כת ראשונה ונכנסה שניה, יצאה שניה נכנסה שלישית, והשלישית נקראת כת עצלנית, ואע"פ שצריך ג' כיתות מ"מ איבעי להו לזרוזי נפשיהו, כדתניא רבי אומר אי אפשר לעולם להתקיים בלא בסם ובורסי, זכרים ונקבות, אשרי מי שאומנותו בסם או שבניו זכרים, אוי לו למי שאומנותו בורסי או שבניו נקבות.

קראו את ההלל (-כל הכתות בכל זמן שהיו שוחטים. רש"י. והתוס' (ד"ה קראו) כתבו שהלויים היו קוראים את ההלל, עוד כתבו התוס' שמה שאין אומרים שירה אלא על היין היינו דווקא בזמן הקרבה למזבח), **אם גמרו שנו ואם שנו שילשו אע"פ שלא שילשו מימיהם** מפני שהכהנים היו זריזים במלאכתם, ר"י אומר מימיהם של כת שלישית לא

מקטירים בכלי שרת, והתירוף הוא שהיו מניחים בכלי שרת כדי להקטיר אח"כ. ור"ת מפרש שכוונת הגמ' לשאול שאין חובה להניח בכלי שרת, ורב במנחה היו מעלים אותה בכלי שרת כיון שהיא כבר היתה נתונה בתוך הכלי. וי"מ שקושית הגמרא היא שלא היו מקטירים מיד שהרי היו צריכים מליחה.

יצאה כת ראשונה וישבה לה בהר הבית והיינו בשבת שלא היו יכולים להוליך את הפסח לבתיהם, **שניה בחיל** - בתחילת עליית ההר בין הסורג לחומת העזרת נשים, **שלישית במקומה עומדת, חשיכה יצאו וצלו את פסחיהם**, וכל אחד היה נותן פסחו בעורו ומפשילו לאחוריו והולך לביתו, ולרב עיליש כך דרך סוחרים ישמעאלים.

אלו דברים

אלו דברים בפסח דוחים את השבת

הקרבת הפסח צריכה להיות דווקא ב"ד ניסן בין הערבים, ואף אם חל י"ד בשבת מותר לעשות דברים שאסורים משום מלאכה לצורך ההקרבה. הגמרא מבארת אלו דברים בעשית הפסח דוחים את השבת, ואלו אינם דוחים, ומביאה מחלוקת האם דברים שאפשר לעשותם מערב שבת דוחים את השבת.

שחיטת הפסח זריקת דמו שחובה לעשותם ביום דכתיב "ביום צוותו", (וזריקה (שאין בה מלאכה) הוזכרה אגב שחיטה. תוד"ה אלו) ומיחוי קרביו (לרב הונא היינו ניקוב המעיין כדי שיצא הרעי, שאם יניחנו בתוכם יסריחו עד שתחשך, ולחייא בר רב היינו שדוחק את הסכין להוציא הליחה מהמעיים. ס"ח.) והקטרת חלביו (ובכלל זה הפשטת הפסח, שלרבי יוחנן בן ברוקה מותר להפשיט עד החזה, ולרבנן את שאר העור מפשיט וחותר לחתיכות קטנות. שם), דוחים שבת (ואף שהקטר חלבים אברים ופדרים כשר כל הלילה, מ"מ חביבה מצוה בשעתה. ס"ח:). דתמיד דוחה שבת דכתיב ביה "עולת שבת בשבתו על עולת התמיד", וילפינן פסח בגז"ש דבשניהם כתיב "במועדו". ואין ללמוד פסח מתמיד בק"ו שאם תמיד שאין בו עונש כרת דוחה שבת כ"ש שפסח שיש בו עונש כרת ידחה שבת, דיש לדחות שתמיד הוא תדיר וכליל משא"כ פסח.

שכוונת הגמרא שנוטל ממקום שיודע שיש שם דם שנתקבל בכלי ונשפך. ואע"פ שדם התמצית של הרבה פסחים מעורב בו והדם הכשר שנשפך בטל ברוב, ס"ל לר"י שאין דם מבטל דם ומקיים מצות זריקה בכל פורתא דמטי למזבח, (ולת"ק אם נתערב דם במים אם יש בו מראית דם כשר, ואם נתערב בדם בהמת חולין או דם חיה מחשבים אם היה בו מראית דם אם היה מתערב במים), ואין הטעם של ר"י משום דס"ל שדם התמצית דם מעליא, דס"ל שהאוכלו מחולין או מקדשים חייב כרת, ולת"ק אין בו אלא לאו, דלענין כפרה מודה ר"י שאינו מכפר, דכתיב "כי הדם הא בנפש יכפר" אינו מכפר אלא דם שהנפש יוצאת בו שהוא ראוי לזריקה, והיינו דם קילוח, דיש ה' מיני דמים).

ס"ה: לחכמים לא היו זורקים על המזבח מדם התערובות. אמר להם ר"י לחכמים לדבריהם למה פוקקין את העזרה, אמרו לו **שבח להם לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהם בדם**, ואינו חוצץ בין רגלי הכהנים לרצפה, דדם (ודיו וחלב ודבש) לח אינו חוצץ, אמנם כיון שהעובד בבגדים מלוכלכים עבודתו פסולה, ואין לומר שהכהנים היו מגביהים בגדיהם, שהרי הבגדים היו צריכים להיות בדיוק לפי מידת הכהן דכתיב "מדו בד" שלא יחסר ולא יותיר, היו עובדים על גבי איצטבאות של בנין מוגבהות דהרי הם כרצפה, והולכת הדם וכן הולכת אברים לכבש נחשבים עבודה דהא צריך לזה כהן, ורק בהולכת עצים למערכה דלאו עבודה היא היו הולכים בתוך הדם.

כיצד תולין ומפשיטים היו תולים את הפסח ע"ג אונקליות (-מסמרים שראשיהם כפופים למעלה) של ברזל שהיו קבועים בכתלים ובעמודים, ואלו שלא היה להם שם מקום היו נוטלים מקלות דקים וחלקים - מחולקים ע"י קילוף הקליפה, ומניח על כתיפו וכתף חבירו ותולה ומפשיט. ולרבי אליעזר ב"ד שחל בשבת שא"א לתקן את המקלות היה כל אחד מניח ידו על כתף חבירו ויד חבירו על כתיפו ותולה את הפסח בגדי ארכובותיו על ידו ומפשיט בשניה.

קרעו והוציא אימוריו, נתנם במגיס (-קערה), **וכהן היה מקטירם על גבי המזבח** אבל ההפשטה היתה נעשית ע"י זר, ואפילו הפשט וניתוח של עולה שזה מצוה כשר בזר. וי"מ שהגמרא שואלת וכי היו מקטירים במגיס, ואינו נכון שודאי רגילים למיתני הקטרה בכלי שרת. רש"י. והתוס' (ד"ה אטו) מסכימים עם פירוש זה, ומבארים ששאלת הגמ' שלא היו

שיש להם זמן קבוע כפסח בשבת וחגיגה ביו"ט מותר. ואף שמחמר (-מנהיג בהמה עם משאוי) כלאחר יד אסור משום שבות, וכן אסור מדרבנן להשתמש בבעלי חיים (תוד"ה כלאחר), כדי לקיים מצות הפסח דאורייתא מותר, וכן י"ל שהיו מניחים את הסכין כשהיה מהלך ונוטלים כשהיה עומד. תוד"ה מחמר. עוד כתבו התוס' (ד"ה הנח) שאף שהמשנה אוסרת שבות דרבנן, שבות דבהמתו קלה יותר.

כל המתיהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כמעשה דהלל ובני בתירא, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת כמעשה בדבורה הנביאה.

כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת כמעשה דמשה והכשרת כלי מדין, ואם נביא הוא נבואתו מסתלקת כמעשה דאלישע, ואפ"י פוסקין עליו גדולה מן השמים מורידים אותו כאליאב שהפסיד המלוכה לדוד אחיו רק בגלל כעסו.

דיני טומאה

לאחר שנתבאר שהקרבת הפסח והתמיד דוחים שבת, מבארת הגמרא שהם קרבים גם כשהציבור טמא, ואגב זה מבארת הגמרא כמה דיני טומאה.

ט"ז פסח ותמיד בטומאה - פסח קרב בטומאת הציבור דכתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו'", איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחים לפסח שני. ואין לומר שציבור לא יעשו לא פסח ראשון ולא פסח שני, דהא כתיב "לנפש". ואין לומר שלומדים מזה שבשאר טומאות כגון זבים ומצורעים נדחים לפסח שני, דדין זה לומדים מ"איש איש". וגם ציבור שנטמאו בשאר טומאות חוץ מטומאת מת אין עושים את הפסח בטומאה. ולריש לקיש לומדים שפסח קרב בטומאת ציבור מדכתיב "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", וכיון שאפשר ללמוד זבים ומצורעים מטמאי מתים, צ"ל שכוונת הכתוב שיש זמן שרק זבים ומצורעים משתלחים מן המחנה, והיינו בפסח הבא בטומאה, (ומ"מ אין חייבים כרת אם נכנסו, שלענין זה הוקשו לטמאי מת). אביי מקשה על לימוד זה שאפשר ללמוד ממה שהתורה כתבה שגם מצרוע משתלח ולא למדו אותו בק"ו מזב, שיש זמן שמצרוע משתלח וזב וטמא מת אינו משתלח, ולהדיא תנן שזבים וזבות

צליית הפסח והדחת קרביו אינם דוחים את השבת מפני שאפשר לעשותם משתחשך.

הרכבתו על הכתף להביאו לעזרה דרך רה"ר, שזה איסור דרבנן דחי נושא את עצמו, והבאתו מחוץ לתחום שזה איסור דרבנן, וחתיכת יבלתו בצפרניו או בשיניו שזה מלאכה דרבנן כיון שעושה זאת כלאחר יד, לרבנן אינם דוחים את השבת, ולרבי אליעזר דוחים את השבת. ולהלן (ס"ח:) תבואר מחלוקתם.

ס"ו. בני בתירא שכחו ולא ידעו אם שחיטת הפסח דוחה שבת, אמר להם הלל הבבלי שיש הרבה יותר ממאתים פסחים בשנה שדוחים את השבת בחמישים שבתות מקריבים שני תמידים ושני מוספים, ובשבת של פסח מקריבים ז' טלאים, ובסוכות י"ד, ואמר להם מהי הילפותא ששחיטת הפסח דוחה שבת וכנ"ל, מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא, ואמר להם שעצלות שהיתה בהם שלא שימשו את שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון גרמה שלא זכרו דין זה, והוא עלה מבבל ונעשה נשיא.

ס"ז: הבאת הסכין בשבת - עוד שאלו בני בתירא את הלל אם מי ששכח להביא סכין מותר להביאו בשבת (והיינו לאחר שנפרצו פרוצות בחומת ירושלים, דלפני כן אינה רה"ר. תוד"ה תוחב), ואמר להם שהלכה זו הוא שמע ושכח (כיון שנתיהר, וכדלהלן), אלא הנח להם לישראל אם אינם נביאים הם בני נביאים ותראו מה יעשו, ולמחר ראו שהיו תוחבין את הסכין בצמור הטלה או בין קרני הגדי שכיון שאין דרכו בדבר זה אין בזה משום שבייתת בהמתו, ונזכר הלל שכך קיבל משמעיה ואבטליון, (ואף שצריך סכין שהוא כלי שרת, היו מקדישים את הסכין. שם).

הגמ' אומרת שכיון שאסור לעבוד עבודה בקדשים דכתיב "לא תעבוד בבכור", היו מקדישים את הפסח רק בעזרה. (ובירושלמי מתרץ שכל עבודה שהיא לצורך הקרבן אין בה מעילה. תוד"ה והא. עוד כתבו התוס' (ד"ה מביאה) שאף שאסור לעשות תנופה בדבר שהוא ספק ביכורים, הכא מותר להכניס לעזרה לפני ההקדשה, דרק דבר שעושים רק בקרבנות אסור לעשות לחולין בעזרה, כדמצינו שאוכלים חולין בעזרה כדי לאכול מנחות על השובע), כמו שאמרו על הלל שמימיו לא מעל אדם בעולתו משום שהקדישה בעזרה. ואף שאין מקדישים בשבת (או ביו"ט, וכן אין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות), חובות

ימים", וק"ו לימי חילוטו (למ"ד שמצורע מוחלט אסור בתשמיש המיטה. תוד"ה ואסור. עוד כתבו (ד"ה שכן) שמצורע חמור שמטמא הבא אל האהל שהוא שם) משא"כ זב ובעל קרי.

זב ובעל קרי מטמאים משכב ומושב שהזב עושה משכבו ומושבו אב הטומאה לטמא אדם הנוגע בו טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו אף אם לא נגעו במשכב, ומטמאים כלי חרס בהסט, וטומאתם בכל שהוא כעין חרדל, משא"כ מצורע שמשכבו ומושבו מטמאים רק אוכלין ומשקין, ושיעורו כגריס. (ומצורע בימי ספרו אינו עושה משכב ומושב, ואינו משולח אפילו חוץ למחנה לוייה. תוד"ה שכן).

בעל קרי מטמא במשהו, ולרבי נתן אינו מטמא אלא בכחתימת פי האמה.

בעל קרי כמגע שרץ שטמאים עד הערב וטמאים אף באונס אם נפל עליו שרץ, או שראה קרי מחמת רוב מאכל ומשתה.

ס"ח. בועל נדה כטמא מת לטומאת שבעה ושמשתלחים רק ממחנה שכינה.

כמה דברים שיהיו לעתיד לבוא

כתיב "ורעו כבשים (-ישראל) כדברם (כפי שהובטחו ע"י נביא, והיינו-) וחרבות מחים (את נכסי הרשעים) גרים (-צדיקים שהיו עד עכשיו כמו גרים) 'אכלו', כך מפרש אביי. ולרביא כוונת תחילת הפסוק שהצדיקים יחיו מתים.

המיתה - כתיב "ובלע המות לנצח" - שיבולע מלאך המות שלא ישלוט בישראל, אבל אומות העולם שלעת"ל יצטרכו אותם בשביל לרעות את צאן ישראל ולעבוד בשדות ובכרמים עליהם נאמר "כי הנער בן מאה שנה ימות".

האור - כתיב "וחפרה הלבנה ובושה החמה" והיינו שלעולם הבא לא יאירו כלל ולא יהיה אלא זיו וזוהר ומראה שכינה, אבל בימות המשיח "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים" - שבעתים היינו ארבעים ותשע, כפול שבעת הימים היינו עודף על אור של עכשיו שמ"ג. ולשמואל שאין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות, כאן במחנה שכינה וכאן במחנה צדיקים.

תחית המתים ורפואה - כתיב "אני אמית ואחיה (כמו ש) מחצתי ואני ארפא", והיינו תחית המתים, דמה מכה ורפואה באחד אף מיתה וחיים באחד, מכאן

נדות ויולדות אין אוכלים מפסח הבא בטומאה. תמיד נעשה בטומאת ציבור, דילפינן גזירה שוה מפסח.

שילוח טמאים - טמא מת ובעל נדה ושאר הטמאים משתלחים רק ממחנה שכינה ומותרים במחנה לוייה, ואפי' מת עצמו מותר להכניסו. זב ובעל קרי (זוב דומה ללובן ביצה המוזרת, שכבת זרע דומה ללובן ביצה שאינה מוזרת) משתלחים גם ממחנה לוייה - כל הר הבית חוץ לחומת העזרה. ומצורע משתלח מחוץ לג' מחנות. ואם נכנסו למחנה שאסור להם להכנס חייבים מלקות, אמנם מצורע שנכנס למקום שאסור לו להכנס - מחנה ישראל, לרב חסדא הוא פטור ממלקות, דכתיב "בדד ישב" הכתוב נתקו לעשה, (ואין לומר שבא הכתוב ליתן עשה על לא תעשה, דהא יש בו כבר עשה ד"וישלחו מן המחנה". וזבים וטמאי מתים אע"פ שיש בהם כמה עשין, כל אחד יש בו דרשה. ועוד דכתיב "כל ימי אשר הנגע בו וכו' בדד ישב" והיינו שכוונת הכתוב אם עבר ונכנס מחויב לצאת. רש"י. אבל דעת התוס' (ד"ה הכתוב) שבעלמא לא חשיב לאו הניתק לעשה אלא כשהעשה כתוב מיד אחרי הלאו, וכאן כיון שמצורע היה בכלל כל הטמאים וכתביב ביה "בדד ישב" בא הכתוב להוציא מכלל האחרים שהם בלאו ולנתקו לעשה). ובברייתות מצינו בזה מחלוקת, שר"י לומד מ"בדד ישב" שלא ישבו עמו טמאים אחרים, וזבים וטמאי מתים ג"כ משולחים כל אחד למחנה אחר, דכתיב "ולא יטמאו את מחניהם" בלשון רבים, ולר"ש מדכתיב "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", ולא לומדים זב מטמא מת, לומדים שזב משתלח למחנה אחר, ומזה שלא לומדים מצורע מזב לומדים שמצורע משתלח למחנה שלישי.

מחילות ומערות שתחת העזרה לא נתקדשו בקדושת עזרה. וכתבו התוס' (ד"ה מחילות) שלקמן פ"ו. מסקינן דאירי במחילות הפתוחות לחול, אבל מחילות הפתוחות לקודש הרי הם קודש.

כמה חילוקי דינים בטומאה

טמא מת טעון הזאה שלישי ושיביעי אבל זב לא.

זב טומאתו מגופו משא"כ טמא מת וטמא שרץ.

שרץ מטמא באונס משא"כ זב שאינו מטמא אם ראה מחמת מאכל או משתה או חולי או קפיצה, אמנם טומאת ערב בראה ראשונה אף זב באונס טמא.

מצורע טעון פריעה (גידול שיער) ופרימה (בבגדים), ואסור בתשמיש המיטה דכתיב "וישב מחוץ לאהלו שבעת

ביו"ט מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותם מאתמול. תוד"ה מה. (ונחלקו בהא דכתיב "עצרת לד' אלוקיך" וכתיב "עצרת תהיה לכם", אם הכונה לחלק אם היום, או שאו כולו לד' או כולו לכם). ואף שאפילו יו"ט שמוזתר בו מלאכה של רשות אסור לעשות מלאכות דרבנן, כ"ש שבת שמוזתר בה רק מלאכת מצוה לא תתיר מלאכות דרבנן, דס"ל לר"א ששבות דמצוה עדיף על שבות דרשות.

מתי יש מצוה לאכול - בעצרת ובשבת ובפורים ובערב יו"כ הכל מודים דבעינן נמי לכם, דעצרת הוא יום שניתנה בו תורה וצריך להראות שיום זה נח ומקובל לישראל, ובשבת כתיב "וקראת לשבת עונג", ובפורים כתיב "ימי משתה ושמחה", ומהאי טעמא מה בריה דרבינא היה מתענה כל השנה חוץ מעצרת ופורים, וכן בערב יום הכיפורים דכתיב "ועיניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש", וכיון שהתענית היא בעשירי, וי"א שאין חיוב להוסיף מחול על הקודש, וגם למ"ד שיש חיוב זה נלמד מפסו אחר ("בחריש ובקציר תשבות"), כוונת הפסוק שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי. ורב יוסף אמר שיכינו לו עגלה תילתא - שלישי לבטן, שהוא מובחר, לעצרת, דאי לאו האי יומא שלמדתי תורה ונתרוממתי כמה יוסף איכא בשוקא. ורב ששת היה חוזר על תלמודו כל ל' יום, והיה נשען על בריח הדלת ואומר חדאי נפשאי לך קראי לך תנאי, ואף שכל העולם מתקיים בזכות התורה, מ"מ האדם לומד אדעתא דנפשיה.

המשך המו"מ בין ר"א לר"ע

הקרבת הפסח דוחה שבת, אם י"ד ניסן חל בשבת, וכן הדין בדברים המכשירים את ההקרבה, אם א"א לעשותם לפני שבת. לרבנן מכשירי ההקרבה שאפשר לעשותם מלפני השבת אינם דוחים שבת, ולר"א גם הם דוחים שבת. הגמרא מביאה את סברות ר"א להתיר, ואת תשובות ר"ע על דבריו.

ס"ט. רבי אליעזר טען שאם מכשירים שלאחר שחיטה (לרש"י הכונה למיחוי קרביו, ולתוס' ד"ה אם) הכונה להקטר חלבים שאפשר להמתין עד הלילה) דוחים את השבת אע"ג שצורך גבוה כבר נעשה, גם מכשירים שלפני השחיטה ידחו שבת. ענה לו רבי עקיבא שחוששים שמא ימצא הזבח פסול. אמר לו ר"א א"כ גם לשחוט

לתחית המתים מן התורה. דבר אחר בתחילה יהיה תחית המתים ואח"כ יתראו.

מתי מכשירי הפסח דוחים שבת

כפי שנתבאר לעיל שחיטת הפסח דוחה שבת אם חל ערב פסח בשבת, וכן כל הדברים שצריך לעשות בערב פסח דוחים את השבת. הגמרא כאן מביאה מחלוקת האם מותר לעשות בשבת מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מערב שבת, ומבארת במה נחלקו.

ס"ח: חתיכת יבלת בשבת - י"א שחתיכת יבלת

לחה אסורה אפילו במקדש ואפילו ביד, ואף שביד זה רק איסור דרבנן אסור כיון שהיה יכול לחותכה מאתמול, וחתיכת יבלת יבשה מותרת במקדש ביד דאין בזה אפילו משום שבות ואסור במדינה, ובכלי אסור אף במקדש, (ולר"א מותר, וכדלהלן). וי"א שחתיכת יבלת לחה ביד מותרת במקדש דלא גזרו על השבות במקדש, (ולר"א מותר אפילו בכלי, דמכשירי מצוה דוחים את השבת אפילו במלאכה גמורה), אבל לא במדינה, אבל בכלי שזה מלאכה גמורה אסור אף במקדש, אבל יבלת יבשה נפרכת מאיליה ואין זה נקרא חיתוך. רש"י. והתוס' (ד"ה מפרך) כתבו שכיון דמיפרכא מותר אפילו בכלי.

מכשירי מצוה שאפשר לעשותם מאתמול -

הרכבת הפסח, הבאתו מחוץ לתחום, וחתיכת יבלת, לרבנן אין דוחים את השבת, ולר"א דוחים את השבת.

ביאור מחלוקתם -

ר"א טען שאם שחיטה שאסורה בחולין מדאורייתא דוחה, כ"ש אלו שהם דרבנן שידחו שבת. ואף דשאני שחיטה שא"א לעשותה מערב שבת, ר"א עצמו א"צ להאי ק"ו, לדבריו אפילו מכשירי פסח שיש בהם מלאכה גמורה דוחים שבת אע"פ שאפשר לעשותם מערב שבת, ולדבריהם דרבנן קאמר שיותר יש להתיר מכשירים שאפשר לעשותם מערב שבת והם דרבנן, מאשר שחיטה עצמה שהיא דאורייתא. תוד"ה ומה.

אמר לו רבי יהושע יו"ט יוכיח שהתירו בו שחיטה ובישול להדיט שזה מלאכה דאורייתא ואסרו בו להביא אוכל מחוץ לתחום שזה איסור דרבנן, כיון שהיה יכול להביאו מאתמול, דס"ל מצות יו"ט חציו לכם וחציו לד', וא"כ אף אכילה היא מצוה, ומ"מ לא התירו בה מלאכה שאפשר לעשותה מאתמול.

אמר לו ר"א מה ראייה רשות למצוה, דס"ל שמצות יו"ט או כולו לכם או כולו לד', ולפי זה אסור לר"א לעשות

למולו, וא"כ לא חל עליו חיוב מילה. ומה שאמר ר"א שמכשירי מילה דוחים שבת, איירי שהוחמו חמין מערב שבת. (תוד"ה לא). ומ"מ ערל שלא מל ולא הקריב פסח ענוש כרת, אע"ג דגברא לא חזי.

ט"ט: הגמרא מוכיחה מהא דאיתא בברייתא שלא רק טהור שלא היה בדרך רחוקה חייב כרת אם לא עשה פסח, אלא גם ערל וטמא שרץ ושאר הטמאים חייבים דכתיב "והאיש", שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ, דאל"כ הרי הוא כטהור כיון שהוא יכול לשלוח שליח להקריב וא"צ פסוק לרבותו. ומבואר שאף מי שכעת אינו ראוי לעשות פסח מחויב להכשיר את עצמו ולעשות פסח ואם לא עשה כך חייב כרת, ומוכח שיחיד חייב אף בדבר שאין ציבור חייבים, שהרי הציבור מביאים בטומאה.

ועל כן מבאר רבא שטעמו של ר"א שהזאה אינה דוחה שבת היא משום שמותר לשחוט ולזרוק עבור טמא שרץ ועבור טמא מת בשביעי, ונמצא שא"צ הזאה אלא לאכילה, ואכילת הפסח לא מעכבא (לרש"י הא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו למצוה, ולתוס' (ד"ה אכילת) זה לעיכובא אבל הכונה שהגברא יהיה ראוי לאכילה, לאפוקי זקן וחולה או טמא שאינו יכול לתקן עצמו), ולא חשיב שנשחט שלא לאוכליו כמו בחולה וזקן, כיון שהגברא חזי וחסר רק התיקון.

ר"א טען שמדכתיב "במועדו" לומדים שזה דוחה שבת, וענה לו ר"ע שלמכשירי מצוה אין זמן קבוע כמו לשחיטה, וכן הזאה אינה מגוף הפסח ולא נאמר עליה "במועדו", וס"ל לר"ע שכל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, וכגון מכשירי מילה ושחיטה, אבל מילה ושחיטה עצמם שא"א לעשותם מע"ש דוחים שבת, והלכה כר"ע בשניהם, וצריכא, דמילה נכרתו עליה י"ג בריתות, ובפסח יש כרת משא"כ מילה שאם ימול למחר ליכא כרת.

דיני חגיגות י"ד וט"ו ושלמי שמחה

בי"ד ניסן היו מביאים קרבן חגיגה יחד עם הפסח (חגיגת י"ד), מלבד קרבן חגיגה שבאה בכל הרגלים ביו"ט ראשון (חגיגת ט"ו), וכן מצוה לשמוח לפני ד' במועדים בהבאת שלמים ואכילתם (שלמי שמחה), ולהלן יבוארו דיני קרבנות אלו.

יהיה אסור מטעם זה. אמר לו ר"ע שמכשירים שאחר השחיטה דוחים כיון שנדחתה כבר השבת מפני השחיטה, משא"כ מכשירים שקודם השחיטה.

השיב ר"ע הזאה [על טמא מת שחל שביעי שלו להיות בערב פסח שחל בשבת] תוכיח, שלימדו ר"א שהזאה אינה דוחה שבת אע"פ שהיא מצוה ואיסורה משום שבות דמחזי כמתקן גברא, וה"ה מכשירים. ור"א שכח שכך לימדו ואמר שאף הזאה תדחה שבת, (וניסה ר"ע להזכירו ולא אמר לו להדיא משום שאינו דרך ארץ. ואין לומר שר"א לימדו שהזאה דתרומה להזות על טמא כדי שיוכל לאכול תרומה אינה דוחה שבת, דאף תרומה עצמה אינה דוחה שבת, דאיתא בברייתא שטענת ר"ע היא מהזאה על טמא מת וכנ"ל).

טעמא דהזאה אינה דוחה שבת אע"פ שאינה אלא טלטול, שמא יעביר את המי חטאת ד' אמות ברשות הרבים, ואף לר"א אסור, (ואף שנושא מי החטאת טמא וחוזר ומטמא את המים, חוששים שיעבירים בכלי אבנים או כלי גללים שאינם מקבלים טומאה. תוד"ה שמא). לרבה הטעם דכיון שעכשיו הוא טמא אין עליו חיוב להקריב פסח, משא"כ הבאת איזמל לצורך מילה דרך רה"ר שהתינוק ראוי למילה, דסבר ר"א אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ, וכיון שהכלל הוא שכל דבר שיחיד נדחה מחמתו לפסח שני ציבור מקריבים מחמתו בטומאה, וכן הכלל הוא שיחיד מחויב לעשות רק מה שהציבור חייבים לעשות דמצוות פסח נאמרה לכל ישראל יחד, (ומה שרק יחיד חייב בפסח שני אינו סתירה לזה, שהרי הציבור כבר הקריבו בראשון), ממילא כמו שציבור ערלים חייבים למול גם יחיד חייב, ואם לא מל ענוש כרת, ולא דמי לטמא ומי שהיה בדרך רחוקה שבשש שעות של הקרבת הפסח אינם יכולים לתקן, (ורק נכרי שמל צריך הזאה שלישי ושביעי), אבל טומאה שאין ציבור טמא חייבים לטהר עצמם אלא עושים בטומאה, גם היחיד אינו חייב להיטהר.

חימום מים בשבת לצורך מילה - רבה סובר שלפי

רבי אליעזר מותר לחמם מים לקטן בריא כדי להברותו ולמולו בשבת כיון שחייבים למולו, אבל לחולה אסור אף אם ע"י המים יבריא ויוכלו למולו, דאכתי לא חל עליו חיוב מילה. וחילוק זה הוא דווקא לר"א, אבל לר"ע אין נ"מ אם הגברא ראוי או לא. (תוד"ה קטן). ולרבא אף לבריא אסור, דבלי חמין סכנה

טבילה). ואם נמצא הקופיץ קשור לסכין דין הקופיץ כדין הסכין. ואם חל י"ד להיות בשבת אף קופיץ שוחט בו מיד שאף שיתכן שהיה לבעלים סכין אחר לשחיטה והקופיץ שימש לשבירת עצמות, ובשבת אין שבירת עצמות, מ"מ כיון שהוא צריך לה ליו"ט שאחר השבת כבר הטבילה בערב שבת, דבשבת אינו יכול להטבילה. וכן אם מצאו בט"ו שוחט בו שלמים מיד דודאי הטבילה מאתמול.

ע: ואם מת הנשיא בי"ג דמצוה לכל ישראל להתעסק בו ולהטמא ויעשו הפסח בטומאה, אף בסכין אין תולים שהטבילו, שהרי היא עתיד ליטמא, ואם הנשיא מת בי"ד אף הקופיץ בחזקת טהרה שהרי בי"ג לא ידעו שהנשיא ימות, והטבילוהו.

ואם הנשיא היה גוסס בי"ג, סכין שיש בו ספק אחד אם ימות הנשיא ויעשו פסח בטומאה או אומרים שבעליו הטביל אותו מספק שמה לא ימות ויעשו הפסח בטהרה, אבל את הקופיץ שיש בו ספק נוסף שמה יהיה לו בקרבן פסח הרבה בשר ולא יצטרך לחגיגה או חוששים שלא הטבילו דלצורך חגיגת ט"ו יכול להטבילו בי"ד ועל כן צריך להטבילו..

שיטת יהודה בן דורתאי שחגיגה דוחה את השבת, ופרש מן החכמים והלך לדרום רחוק מירושלים כדי שלא יעלה לירושלים ויתחייב בפסח וחגיגה דסבר שחגיגה היא חובה אפילו במרובה. לרש"י איירי בחגיגת י"ד, וכתבו התוס' (ד"ה מאי) שלשיטתו לבן תימא אין חגיגת י"ד דוחה שבת. אבל דעת התוס' דאיירי בחגיגת ט"ו, ולא חשיב כ"כ שזמנה קבוע כיון שיש לה תשלומין כל שבעה, ומה שהוצרך ללכת לדרום ולא הביא בשאר ימי הפסח, י"ל דס"ל שכיון שהוקשה לפסח אין לה תשלומין. ולבן תימא חגיגת י"ד דוחה שבת.

רב אומר שמקורו הוא מדכתיב "וזבחת פסח לד' אלוקיך צאן ובקר" וכיון שפסח בא רק מכבשים ועיזים בהכרח שבקר זה חגיגה והתורה קראה לזה פסח. ולרבנן לומדים מזה שמותר הפסח - הפריש שה ואבד ונתכפר באחר ונמצא, או שהפריש מעות לפסח והוזלו טלאים ונשארו לו מעות, יהא לדבר הבא מן הצאן ומן הבקר והיינו שלמים. ומה שלרבנן אף קרבן ציבור - חגיגת ט"ו שהיא באה באסיפת הציבור וזמנה קבוע אינה דוחה שבת, (ואף שכל קרבן ציבור צריך לימוד מיוחד שהוא דוחה שבת, חגיגה היא בכלל שאר קרבנות המועד שדוחים שבת. תוד"ה הא, השני) המקור הוא מדכתיב "וחגותם אותו חג לד' שבעת ימים" ואיירי בסוכות שתשלומי חגיגת ט"ו היא כל שמונה, וכיון שימי החג הם שמונה כוונת

באיזה מקרים מביאים חגיגה בי"ד ניסן - הקרבת חגיגה אינה חובה, ועל כן אין הקרבתה דוחה שבת, וכן אין מביאים אותה בטומאה, ואם קרבן הפסח גדול שהיתה חבורה מועטת ודי להם פסח לבדו א"צ להביא חגיגה, אבל בחול ובטהרה והפסח קטן מביאים חגיגה, ואוכלים אותה לפני הפסח כדי שיהא הפסח נאכל על השובע ויהנו באכילתו ותהיה האכילה חשובה להם. וכתבו התוס' (ד"ה לאו חובה) שהדין שפסח נאכל על השובע הוא דין דרבנן, מפני שאם יהיה רעב הוא יאכל את הבשר שסביב העצמות ויבוא לידי שבירת עצם. עוד כתבו התוס' שלרבנן דבן תימא (דלהלן) חגיגת י"ד דרבנן, ולבן תימא וכן סובר התנא לקמן ע"א. חגיגת י"ד דאורייתא והיא דוחה שבת.

ע: איזה בהמה כשרה לחגיגת י"ד, וזמן אכילתה - לתנא דמתני' חגיגה נאכלת לשני ימים ולילה, ובאה מן הצאן ומן הבקר מן הזכרים ומן הנקבות.

שיטת בן תימא שחגיגה הבאה עם הפסח דינה כפסח ונאכלת ליום ולילה, דכתיב "ולא ילין לבוקר זבח חג הפסח" זבח חג זה חגיגה והפסח כמשמעו, (וחגיגת ט"ו נאכלת לשני ימים ולילה), וכיון שהוקשה לפסח אין נאכלת אלא צלי, ואינה באה אלא מן הצאן זכרים בני שנתם, ואין החגיגה נאכלת אלא למנוייה, ויוצא בה משום שלמי שמחה אם התעכב ושחט אותה בט"ו, (ואף שדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, בשלמי שמחה יש רבוי מיוחד שיוצאים אף בנדרים ונדבות, אבל בעופות ומנחות לא), ואינו יוצא בה משום חגיגה של ט"ו, דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. ולענין שבירת עצם הגמ' מסתפקת אם גם לענין זה הוקשה לפסח, או שדורשים "ועצם לא תשברו בו" למעט חגיגה.

סכין שנמצאת בי"ד מותר לשחוט בה מיד, דמסתמא אם היתה טמאה בעליה הטבילה בי"ג כדי שיהיה הערב שמש ובי"ד תהיה טהורה, וממילא היא בחזקת טהורה. אבל סכין שנמצאת בי"ג צריכה טבילה דשמה עדיין לא הטבילה כיון שאפשר להטבילה אח"כ.

קופיץ (-סכין גדול, ורובם עומדים לחיתוך בשר ושבירת עצמות ולא לשחיטה) שנמצא - לרבנן דינו כסכין כיון שהקופיץ ראוי לחגיגה לשבירת עצמות, ואף אם הפסח מרובה - שיש חבורה מועטת ויש לכל אחד הרבה בשר, מ"מ כיון שהבעלים חושב שאולי יתמנו אנשים נוספים על הפסח ויצטרכו להביא חגיגה, ממילא הוא מטביל את הקופיץ. (ואי נימא שלבן תימא יש איסור שבירת עצם בחגיגה אף בי"ד צריך

אשר תזבח בערב ביום הראשון לבוקר" ואיירי בחגיגת י"ד שהיא נשחטת עם הפסח בערב, והכונה לבוקר השני שהוא הבוקר אחרי "ביום הראשון". וחגיגת ט"ו גם נאכלת לב' ימים ולילה אחד דכתיב "ואם נדר או נדבה".

חייב חטאת בטועה בדבר מצוה

לאחר שנתבאר לעיל מה בהקרבת הפסח דוחה שבת, מבארת הגמ' מה הדין בעושה מלאכה שאינה דוחה שבת, דבעלמא העושה מלאכה בשבת בשוגג חייב חטאת, אולם י"א שיש אופנים שפוטרים אותו מחטאת מחמת שהוא בא לעשות מצוה וטעה, ונ"מ בשחיטה בשבת במחשבה שזה זבח שמוותר לשוחטו בשבת, או במילה בשבת במחשבה שזה תינוק שזמנו למול בשבת, ובעוד מקרים, וכדלהלן.

טעה בדבר מצוה בשחיטה בשבת בטעות-

הפסח ששחטו שלא לשמו בשבת והוא סבור שכמו שמוותר לשחוט פסח לשמו כך מותר שלא לשמו, חייב עליו חטאת מפני שחילל שבת בשוגג. ושאר כל הזבחים ששחטם לשם פסח שלא בכונה (ורישא אי עקירה בטעות לא הויא עקירה איירי דווקא בכונה), לר' יהושע אם אינם ראויים לפסח כגון עגל או איל בן שתי שנים או נקיבה חייב אם הוא סבור שזה מותר או שהיום לא שבת, ולא חשיב טועה בדבר מצוה כיון שידוע שהם לא כשרים לפסח, ואם ראויים הם כגון שה בן שנה של שלמים, ומתוך שהוא בהול לשחוט פסחו לא זכר שהקדישו לדבר אחר, ר"א מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר דס"ל דטועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור מחטאת, וכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים, ואף הנשחטים לשם פסח מכשירים רבי יהושע. (והיינו לר"ש אבל לר"מ (ע"ב): בין בראויים בין באינם ראויים פטור מפני שמאז שהופרשו הוא טרוד במחשבתו להקריבם ומחמת כך טעה).

ר"א טען שאם פסח שמוותר לשוחטו לשמו, כששינה חייב, כ"ש שאר זבחים שאסורים לשמן שכשינה חייב. ואע"פ שפסח ששחטו שלא לשמו איירי בכונה (-עוקר) ובשאר זבחים איירי בטועה, לר"א אין חילוק ואם חייב בעוקר חייב אף בטועה.

ולרבי יהושע לא קשיא דשאני עוקר מטועה, ואמר רבי יהושע לר"א שאף לדידך אינו נכון דפסח חייב, שהרי שינה לדבר האסור דאסור לשחוט שאר קרבנות בשבת, אבל שאר זבחים שינה לדבר המותר, דיז לחלק

הכתוב שחגיגה קריבה רק ז' ימים, והיינו ברוב השנים, אבל אם חל יו"ט ראשון של חג השבת קריבה רק ו' ימים כיון שגם שמיני עצרת חל בשבת.

ע"א. שלמים ששחטם ערב יו"ט אינו יוצא בהם

ידי חובת שמחה, דכתיב "וזבחת ושמחת" בעינין זביחה בשעת שמחה. והא דתניא שחגיגת י"ד יוצא בה משום שמחה, איירי שעייב ושחטה בט"ו, ומוכרחים לומר כך, שהרי ברייתא זו היא לבן תימא, ואם שחטה ב"ד נפסלה בלינה. והא דתני ההלל והשמחה בשלמים שמונה, אם חל יו"ט ראשון בשבת דאינו יכול לשחוט בערב כיון שאינו זמן שמחה, מקיים מצות שמחה בכסות נקיה ויין ישן, אבל אין לומר שמקיים מצות שמחה בשעירי הרגלים (-שעיר חטאת שהיה בא משל ציבור בכל יום, וכל חטאות החיצונות נאכלות), שהרי א"א לצלותם או לבשלם בשבת, ובבשר חי ליכא שמחה, ועוד אף שיש שמחה בבשר חי הרי אינם נאכלים אלא לכהנים. וי"א ששלמים ששחטם ערב יו"ט יוצא בהם יד"ח שמחה, דלא בעינין זביחה בשעת שמחה.

שלמים ששחטם ערב יו"ט אין יוצאים בהם משום חגיגה, דחגיגה היא דבר שבחובה ודבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין. וכתבו התוס' (ד"ה שלמים) דאיירי אפילו בהקדישם מתחילה ושחטם לשם חגיגת ט"ו, דבעינין שישחוט בשעה הראויה לחגיגה.

שמחה בליל יו"ט- ליל יו"ט אחרון יש בו חייב

שמחה ואין שמחה אלא באכילת שלמים, דכתיב "ושמחת בחגך והיית אך שמח" וזה קרא יתירא. (דעת ריב"א "תוד"ה לרבות) שגם שאר הלילות מתרבים מפסוק זה. ולגבי היום האחרון, לרש"י אין בו חייב שמחה, ולריב"א "תוד"ה לילי) גם בו יש חייב שמחה. אבל בליל יו"ט ראשון אין חייב שמחה, ד"אך חילק", ועדיף לרבות ליל יו"ט אחרון משום שיש שמחה לפניו כל לילות וימות החג, משא"כ ליל יו"ט ראשון.

אימורי חגיגת ט"ו נפסלים בלינה ביום ט"ז. רב

כהנא יליף אף שאר אימורים (תוד"ה מנין) מדכתיב "ולא ילין חלב חגי עד בוקר" וסמין ליה "ראשית" לומר שהכונה לבוקר הראשון. ולרב יוסף סתם בוקר הכונה לבוקר ראשון.

ע"א: חגיגת י"ד נאכלת לשני ימים ולילה אחד

(ולעיל ע. יש בזה מחלוקת), דכתיב "לא ילין מן הבשר

לשם פסח פטור משום דמיחלף ויכול לומר טעיתי סבור הייתי קדשים הן, אע"פ שאינו טרוד. אבל שחט בעלי מומים חייב דלא מיחלף ואינו טרוד.

דעת ר"ל וריו"ח בטועה בדבר מצוה -

אמר ר"ש בן לקיש נתחלף לו שפוד של נותר בשפוד של צלי של קודש הראוי לאכילה ויש מצוה לאכול קדשים דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם", ואכלו חייב דטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה, ונותר חייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת דכתיב "ואוכליו עונונו ישא". וריו"ח אמר בעל אשתו נדה חייב, יבמתו נדה בביאה ראשונה פטור. י"א דלריו"ח כ"ש בשפוד שחייב, שהרי לא עשה מצוה וכו"ל דאין שם אפילו לחלוטית מצוה, אבל במעוברת מ"מ איכא שמחת אשתו, וי"א שבשפוד פוטר ריו"ח כיון שאין לו את מי לשאול משא"כ בנדה, והחילוק בין אשתו ליבמתו הוא (שאלת הגמ' היא לפי הלשון השניה שריו"ח פוטר את האוכל נותר אע"פ שלא עשה מצוה, וממילא כיון שלפי מחשבתו עשה מצוה יש לפוטרו אע"פ שבאמת היא נדה. תוד"ה באשתו), דאיירי באשתו סמוך לוסתה שאין לו מצות עונה דבני ישראל מוזהרים לפרוש מנשותיהם עונה אחת סמוך לוסתן דכתיב "והדוה בנדתה", ואיירי במעוברת (אבל בסתמא יש מצות פריה ורביה, ואף באשתו מעוברת הרי חייב אדם לשמוח את אשתו בדבר מצוה אפילו שלא בשעת עונתה (לפי מה שהוא חמור או טייל או תלמיד) אם רואה שהיא מתאוה לו), ויבמתו כיון שהוא בוש לשואלה אם היא סמוך לוסתה חשיב טריד במצוה. (ובאשתו אף שאינו יודע שהיא סמוך לוסתה היה עליו לשאול, דאין לאשה חזקת טהרה אלא כשיודע שלא הגיע זמן וסתה, וה"ה דמצי למימר שאינו יודע אם היא נדה גמורה. תוד"ה סמוך).

הגמ' מנסה למצוא מקור לריו"ח שבטרוד בדבר מצוה פטור, מהא דאמר רבי יוסי שהמוציא לולב ביו"ט ראשון של חג שחל בשבת פטור, או מדברי רבי יהושע שפוטר השוחט שאר זבחים לשם פסח, או מדברי רבי יהושע בתינוקות, והגמ' דוחה דילמא התם פטור משום שזמנו בהול אבל באין זמנו בהול לא.

עוד מנסה הגמ' להביא ראיה לריו"ח ממי שאכל תרומה ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה שהוא זר גמור דכתיב "לא יחלל זרעו" שמחללו מדין כהונה, ש(ר"א מחייב קרן וחומש, ו)רבי יהושע פוטר כיון שטעה בדבר מצוה. והגמ' דוחה דשמא איירי בחמץ בערב פסח

בין תרתי לגרועותא והיינו עוקר לדבר האסור, לתרתי לטיבותא והיינו טועה לדבר המותר. תוד"ה לדידך.

אמר לו ר"א אימורי ציבור כגון תמידים ומוספים יוכיחו שהם מותרים לשמן והשוחט שאר זבחים בשבת לשמן חייב.

אמר לו רבי יהושע שאני אימורי ציבור שיש להם קצבה - שאין רבים עסוקים בהם, ולא היה לו לחשוב שצריך עוד לשחוט, אבל פסח שאין לו קצבה והוא רואה רבים שעדיין שוחטים, ואפילו אם הוא כבר שחט הוא מצא זבח בעזרה וחשב שהוא פסח ושחטו לשם מי שהוא חשיב טועה בדבר מצוה ופטור. ולר"מ אף השוחט לשם אימורי ציבור פטור.

ע"ב. טעה בדבר מצוה במילה בשבת -

מי שהיו לו שני תינוקות אחד למולו אחר השבת ואחד בשבת ושכח ומל את של אחר השבת בשבת, לתנא דמתני' (שבת) חייב לכו"ע דבטעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה מודה רבי יהושע, ולר"מ דברייתא ר"א מחייב חטאת ורבי יהושע פוטר.

אחד למולו בערב שבת ואחד למולו בשבת ושכח ומל את של ערב שבת בשבת והתינוק השני לא מלו אותו בערב שבת מפני חולי או אונס, והוא סבור שזה זמנו בשבת, דמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת, לתנא דמתני' ר"א מחייב חטאת, ורבי יהושע פוטר דס"ל שהטועה בדבר מצוה ועשה מצוה פטור, והכא אע"פ שחילל שבת מ"מ קיים מצות מילה, ולר"מ דברייתא בזה חייב לכו"ע. לרב אמי מתני' איירי כשמל את של ערב שבת בשבת לפני התינוק השני, ורבי יהושע פטור משום שהוא טרוד בתינוק של שבת, (משא"כ באימורי ציבור שרבי יהושע מחייב איירי ששחט אותם לפני ששחט זבח אחר לשמם). והגמ' שואלת שא"כ באופן זה גם ר"מ מחייב בשוחט לשם אימורי ציבור כמו שמצינו שמחייב במל של ע"ש בשבת וקס"ד שמל של שבת תחילה. והגמ' מעמידה שקדם ומל את של שבת בערב שבת ובשבת עדיין אינו יודע מהטעות, שאותה שבת לא ניתנה לידחות, ואף שניתנה לידחות לגבי תינוקות דעלמא, לגבי האי גברא לא ניתנה לידחות, (אבל בשוחט לשם אימורי ציבור ניתנה מתחילה השבת לידחות).

ע"ב: עוד בשיטת ר"מ - שחט עגל של שלמים לשם פסח, לר"מ פטור כיון שהוא טרוד מאז הפרשתו, אע"פ שאין אדם מחליף ביניהם. וכן השוחט חולין

חטאות שבת ע"ז ושחטי חוץ חייב אע"פ שתקרובת ע"ז מטמאה אפילו באהל מפני שתיקן להוציאה מידי אבר מן החי ונ"מ שאם אכלו בן נח אינו נהרג.

וכתבו התוס' שביאור זה הוא לפי הצד שתקרובת ע"ז מטמאה מדאורייתא, אבל אי נימא שזה דרבנן יש תיקון במה שהנכנס למקדש בטומאה זו פטור. עוד כתבו התוס' (ד"ה לדברי) שרבי יהודה שסובר שמקלקל בחבורה פטור, פוטר באופנים הנ"ל, דס"ל מתעסק פטור, והכא הוא סבור שזה זבח אחר, וכוונת הגמ' כאן לבאר דברי המשנה לפי רבי יוחנן שסובר שגם ר"ש פוטר במקלקל לגמרי. אך הקשו התוס' שגם לרבי אבהו שסובר שר"ש מחייב גם במקלקל לגמרי הכא פטור משום דהרי ר"ש פוטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, וא"כ גם לדבריו הגמ' צריכה לבאר איזה תיקון יש כאן.

בהמה שנתבטלה ממנה סיבת הקרבן שלשמו הוקדשה, האם מותר להקריבה לשם קרבן אחר ללא עקירה-

אמר רב אשם שמתו בעליו או נתכפרו באחר, וכיון שחטאת ואשם אינם באים בנדבה אין לקרבן זה תקנה, וחטאת שמתו בעליה מתה, ובאשם ירעה עד שיפול בו מום שיוכל לפדותו ולהוציאו לחולין, וכל הרועין דמיהם נופלים לנדבה ומביאים מהם עולות לקיץ המזבח, הבשר לשם והעורות לכהנים, ואם ניתק לרעיה ולא המתין שיומם אלא שחטו סתם כשר לעולה לקיץ המזבח כיון שלזה הוא עומד.

הגמ' מבארת שרב סובר דלא בעי עקירה כיון שהוא עומד לכך, ובאמת אף בלא ניתק לרעיה כשר, אלא שגזרו לפסול כדי שלא יבואו לעשות כך בסתם אשם, וקרבי יהושע שאשם שמתו בעליו או נתכפרו ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו עולה לנדבה לעצמו (והוא סומך עליה ונסכיה קרבים משלו) אבל גופו אינו כשר לעולה אע"פ שמקריבו לעצמו, גזירה שמא יבוא להקריבה לעולה גם אם לא נתכפר, (ולר"א ימות דס"ל שאשם דינו כחטאת דכתיב "כחטאת כאשם", וכן בשלא לשמו או שנכנס דמו לפנים), ולת"ק ירעה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לעולות ציבור, ואינו סומך עליה ונסכיה אינם קרבים משלו). ואחרי שהגמ' מוכיחה שבעי עקירה הגמ' מעמידה את רב כששחט לשם עולה ולא כששחט סתם, והגמ' דוחה עפ"י דברי ר' חייא בר גמדת דלהלן וחוזרת לאוקימתא הראשונה. התוס' (ד"ה אשם) מבארים שהניתוק לרעיה שמוציאו בזה משמירת קרבן הרגילה הוא דין דרבנן כדי להזכיר שצריך לעוקרו מהקרבן הראשון.

שזמנו בהול, או דשאני תרומה שאכילתה נקראת עבודה דכתיב "עבודת מתנה אתן את כהונתכם" מתנות כהונה שנתתי לכם הרי הם כעבודה, ועבודה כשרה בדיעבד לר' יהושע אף אם הכהן נמצא בן גרושה וחלוצה, דכתיב "ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה", (ות"ק פוסל).

עוד בדין שחיטה שאינה ראויה בשבת

לאחר שנתבאר מה הדין בטועה בדבר מצוה, בשחיטה או מילה בשבת ובאכילת קדשים ובביאת איסור ובהוצאה בשבת ובאכילת תרומה, חוזרת הגמ' לבאר דיני שחיטה בטעות של דבר שאסור לשוחטו בשבת.

ע"ג. שחט בשבת קרבן פסול כגון שלא לאוכליו - חולה וזקן) או שלא למנויו או לערלים או לטמאים ונעלם ממנו שעכשיו שבת או שהוא חשב שהקרבן כשר חייב חטאת, דלא ניתנה שבת לידחות מפני שחיטה זו, ואם הוא כשר כגון ששחטו לאוכליו ושלא לאוכליו או למנויו ושלא למנויו או למולים ולערלים או לטמאים ולטהורים פטור, ואף שזה פשוט שאם שחט קרבן פסול חייב ובקרבן כשר פטור, המשנה שנתה דינים אלו אגב שלא לשמו שיש שם מחלוקת ר"א ורבי יהושע.

שחטו ונמצא בעל מום חייב, אבל שחטו ונמצא טריפה בסתר, או שנודע שמשכו הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור, מפני ששחט ברשות והוא אנוס דלא היה עליו לבדוק זאת. וכתבו התוס' (ד"ה שחטו) שבנמצא טרפה בסתר פטור רק לר"מ, אבל לר"ש כיון שלא עשה מצוה חייב.

באיזה אופן השוחט חייב גם למ"ד מקלקל בחבורה פטור - למ"ד מקלקל בחבורה פטור דס"ל שהעושה חבורה לקלקל פטור, וחובל אינו חייב אלא בשוחט שזה תיקון או בחובל בבהמה והוא צריך את הדם להאכילו לכלבו, שחטו שלא לאוכליו חייב משום שהוא תיקון שאם עלו אימוריהם למזבח להקטיר לא ירדו. וכן בשחטו ונמצא בעל מום חייב אם המום הוא בדוקין שבעין, לר"ע שאם עלו לא ירדו והואיל ובעופות זה כשר לכתחילה, אבל בשאר מומין ירדו, מפני שלא היה פסולם בקודש. וכן בשחטו ונמצאת טריפה בסתר חייב אע"פ שאם עלתה תרד מפני שתיקן להוציאה מידי טומאת נבילה, והשוחט חטאת בשבת בחוץ לשם ע"ז דחייב ג'

שהרי בנטמאו בעלים ודאי בעי עקירה, כמו שאומר רבי חייא בר גמדה הנ"ל.

כיצד צולין

דרך צלית הפסח

כתיב לגבי אכילת הפסח "אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו". ולהלן יבואר איך צולים את הפסח על כרעיו ועל קרבו, באופן שיחשב כולו צלי ולא מבושל.

ע"ד. כיצד צולין את הפסח-

מביאים שפוד של עץ רימון. ולא של מתכת, כיון שבמתכת חם מקצתו חם כולו, והבשר נצלה ע"י השפוד ואין זה צלי אש. ולר"י אפשר לצלות את הפסח אף בשפוד של מתכת ולא אמרינן חם מקצתו חם כולו. ואין צולין עם שפוד של דקל תאנה אלון חרוב ושקמה, מפני שהם מוציאים מים והוי כמבושל, אבל של רימון אינו מוציא מים מפני שקשריו חלקים, ואי בעית אימא איירי בנטיעה בת שנתה שאין בה קשרים. וצריך שמקום החתך של השפוד יהיה בחוץ כדי שלא יצאו משם מים.

תוחבו לשפוד מתוך פיו עד בית נקובתו מפני שהחלק הרחב שבשפוד צריך להיות למטה כדי שהפסח לא יפול, ונותנים את בית השחיטה למטה כדי שהדם יזוב משם. (תוד"ה כיצד).

היכן מניחים את כרעיו ובני מעיו- לרבי יוסי הגלילי נותן את כרעיו ואת בני מעיו לתוכו. ולר"ע אומר כמין בישול הוא זה שמבשל בני מעיו בתוכו כמו בתוך הקדירה, אלא תולין כרעיו ובני מעיו מבחוץ בשפוד למעלה מפיו של הטלה.

איסור אכילת גדי מקולס בזמן הזה במקום שנהגו שלא לאכול אסור לאכול בלילי פסח בזמן הזה גדי שצלאו כולו כאחת דנראה כאוכל קדשים בחוץ, אבל אם נחתך ממנו אבר אע"פ שנצלה עמו אח"כ, או ששלק אבר אחד אע"פ שאותו אבר מחובר לגדי, מותר

ע"ג: במתני' איתא ששחטו ונודע שמשכו הבעלים את ידם או שמתו או שנטמאו פטור מפני ששחט ברשות, ובברייתא קתני ע"ז ובחול ישרף מיד, ומבואר דבעי עקירה ועל כן פסח הוא ופסולו בגופו שמשחט שלא למנוייו, ולכן ישרף כמו בפיגול ונותר וטמא ויוצא, דאי לא בעי עקירה והוא נעשה שלמים, א"כ אין פסולו בגופו אלא משום ששחטו אחרי תמיד של בין הערבים ועבר על עשה ד"עליה השלם", והוא טעון עיבור צורה לינת לילה לעשותו נותר לפני השריפה כמו היכא דפסולו בדם ובבעלים שכיון שאין פסולו בגופו אין שורפים קדשים בבזיון. לרש"י הכונה לנשפך הדם או שמתו או נטמאו הבעלים אחרי זריקת הדם, שזה פסח כשר אלא שאין לו אוכלין, וע"י עיבור צורה נעשה פסולו בגופו. ולתוס' (ד"ה בדם) רק קודם שחיטה חשיב פסולו בגופו, והכא מייירי אחר שחיטה וקודם זריקה. עוד כתבו התוס' (ד"ה פסולו) שאף שפסח שנטמאו בעליו או שמשכו ידיהם הוא ראוי לפסח אם ימנו אחרים עליו, היינו דווקא כשנשארו אחד מבני חבורה עליו, ולא כשנשארו לגמרי בלא בעלים.

ולרבי חייא בר גמדה מעמידים את המשנה בפ' תמיד נשחט בשהיו הבעלים טמאי מתים שנדחים לפסח שני, ודווקא בזה בעי עקירה אבל בעלמא לא בעי עקירה, וצ"ב למה לרב אצלנו הפסח ישרף מיד. ואין לומר שהפרישו את הקרבן לפני חצות והבעלים מתו אחר חצות, וכל הנראה ונדחה שוב אינו חוזר ונראה, והא דקיימא לן שמוותר הפסח קרב שלמים איירי שאבד קודם חצות ונמצא אחרי שחיטת הפסח, שלא היה ראוי לשחיטת הפסח לעולם, שהרי רב עצמו סובר שבעלי חיים אינם נדחים ואין דיחוי אלא בדם או בבעלים. ואין לומר שהברייתא סוברת כר"א שהשוחט קרבן אחר לשם פסח פסול, וא"כ חשיב פסולו בגופו, שהרי לר"א טועה בדבר מצוה חייב ויתחייב חטאת ובמשנה הנ"ל איתא שפטור. וצ"ל שהברייתא כרבי יוסף בן חונאי דס"ל שקרבנות הנשחטים לשם פסח או חטאת פסולים וחשיב פסולו בגופו ולכן ישרף מיד, ובפטור דטעה בדבר מצוה ס"ל כר' יהושע.

שיטת רבי ישמעאל בנו של ריו"ח בן ברוקה שאם שחטו ונודע שמשכו הבעלים את ידם וכו' אם היה שהות ביום לברר אם משכו או נטמאו או מתו חייב דלאו טועה בדבר מצוה הוא אלא שוגג שהוא קרוב לפשיעה, ותעובר צורתו ויצא לבית השריפה, דס"ל שאפי' פיגול צריך עיבור צורה, ולא משום דלא בעי עקירה

כבולעו כך פולטו, אלא הכונה שמרחו שם עיסה שבבילתה (רכה), אם העיסה היא של סולת היא מתפוררת והדם יוצא ממנה ומותר לאכול ממנה אע"פ שיש בה צבע אדום שהדם ודאי יוצא ואודם זה ודאי לא דמות דם הוא. ובקמח נקי מותר לאכלו רק אם הרוטב מוהל הבשר שזב בלחם צלול. ובשאר קמחים מותר כל שאין הרוטב אדום.

אומצא בשר שהאדים, **ביעי** ביצי זכר (שהאדימו. רש"י. ולתוס' (ד"ה וכן ביעי) אפילו לא האדימו חייב לחותכם מחמת הקרום שעליהם שהוא אסור משום דם), ו**מזירקי** ורידים גסים שבבית השחיטה, אם חתכם ומלחם מותר אפילו לבשלם, ואם הניחם על השפוד (במזירקי דוקא אם בית השחיטה למטה) מותר לאוכלם כיון שהדם יוצא, ואם הניחם ע"ג גחלים- לרבינא אסור מפני שהם מתכווצים ודמם נבלע בהם, ולרב אחא מותר מפני שהדם נשאב, והלכתא לקולא כרב אחא, (בשאר מקומות שנחלקו רב אחא ורבינא רבינא לקולא והלכה כמותו מלבד כאן).

חליה מוהל היוצא כשחותך אומצא, לישנא אחרינא שחולטים אותו בחומץ לאחר צלייתו ודמו נסחט לתוכו, לרב אחא אסור, אבל באומצא שאינו אדום מותר (וכן אמרימר וי"א רב אשי נהגו להתיר), ולרבינא אף באינו אדום אסור, מפני שא"א שאין בה חוטיין של דם. ודעת התוס' (ד"ה אסמיק) שאם צלה אותה כל צרכה המוהל היוצא ממנה מותר, ואם לא צלאה כל צרכה אף היא עצמה אסורה, וכן אם החומץ אסור גם החתיכה אסורה. ולכן פירשו בשם בה"ג שמדובר בבשר חי שנתנהו לתוך חומץ לזמן מועט שאינו פולט והדם נצמת בתוכו, והחומץ מותר כיון שהדם לא פירש, ואם הבשר שהה עד שהחומץ האדים החתיכה והחומץ אסורים, ולרבינא אפילו בלא שהה החומץ נאסר, אבל הבשר אינו נאסר בפליטה מועטת כזו.

חומץ שחלטו בו בשר אין מועיל לחלוט בו פעם שניה, ואע"פ שחומץ שהוא חלש מעיקרו מותר לחלוט בו, התם כיון שעדיין לא חלטו בו יש לו כח חליטה.

מה נחשב צלי אש

נאמר בפסח שצריך שהוא יהיה "צלי אש", ולעיל (ע"ד). נתבאר כיצד צולים את הפסח, הגמ' כאן ממשיכה לבאר מה נחשב צלי אש. עוד מבארת הגמ' לגבי דינים נוספים שנאמר עליהם בתורה אש, האם גחלים נחשבים אש או לא.

לאוכלו בליל פסח בזמן הזה. וכתבו התוס' (ד"ה נחתך) שדין צלית הפסח כולו כאחד הוא מצוה, אבל אינו לעיכובא.

כבולעו כך פולטו ודיני מליחת בשר

כיון שדם אסור באכילה, אסור לבשל בשר לאחר שחיטתו בלא למלוח את הבשר מתחילה ולהוציא את דמו. הגמרא כאן דנה בכמה אופנים שלא עשו מליחה, האם יש בזה איסור משום הדם, או שאין בזה חשש דם.

מולייתא- רבה מתיר לאכול מולייתא-בשר ממולא בין הבשר לעצמות בבשר שלא נמלח או שמלחו כמליחת צלי וצלאו, דכבולעו כך פולטו לחוץ והוא נשרף מהאש, ואפילו אם פי הבהמה למעלה מותר. ואביי אסור אפילו אם פי הבהמה פתוח למטה, מפני שהבשר בולע מהדם. והלכה כרבה.

וכתבו התוס' (ד"ה כבולעו) שבחולין יש מחלוקת אם מותר לצלות כבד ע"ג בשר מפני שהדם מחליק החוצה ואינו נבלע, או שחוששים שהדם נבלע, שם לא שייך לומר כבולעו כך פולטו משום שהדם נופל מבחוץ ואינו נבלע, ושם אין להתיר מטעם כבולעו כך פולטו משום שזה מתיר רק בדיעבד (אמנם בפסח מותר לכתחילה אף שיש בו גם כבד, כיון דכתיב "ראשו על כרעיו ועל קרבו" לא רצו להחמיר). והמ"ד שאסור לצלות כבד על בשר, היינו מדרבנן, ובפסח לא החמירו, אי נמי איירי שמלח את הבני מעיים מליחה גמורה. ובמולייתא מותר אפילו אם הבשר החיצוני נמלח ושהה כדי מליחה, והפנימי לא נמלח כלל.

מליחת צלי- התוס' (תוד"ה האי) מדייקים מרש"י שצריך איהו מליחה לפני צלית בשר, אבל שיטת ר"ת שצלי א"צ מליחה כלל, מפני שהאש מפליטה את הבשר יותר ממלח, כדמצינו שמבשלים כבד אחר צלייתו אע"פ שמחמירים שלא לבשלו אחר מליחתו, ואפילו אם לא נלצה כל צרכו שלא נפלט כל הדם מותר, דדם האברים שלא פירש אין בו איסור.

הגמ' מנסה להביא ראיה לרבה ממתני' דנותן כרעיו ובני מעיו לתוכו, ואביי דוחה ששם בית השחיטה פתוח לכיוון מטה ויוצא הדם דרך שם.

ע"ד: ומדתני לגבי לב שקורעו ומוציא את דמו, ואם לא קרעו קודם בישולו קורעו לאחר בישולו, אין ראיה, די"ל דשאני לב שהוא חלק ואינו בולע אפילו בקדירה. וכתבו התוס' (ד"ה שאני) שרק מחמת בליעת דם אינו נאסר, אבל לענין שמנונית איסור הוא בולע ונאסר, וכבד אינו בולע כלל דאידי דטריד למיפלט לא בלע. וכתבו התוס' בשם ר"ת שדברי הגמ' שהלב חלק ואינו בולע הם דיהויא בעלמא, דהלכה כרבה דמולייתא שריא.

סמידא- אם הכינו עוף שלא נמלח עם עיסה (לרש"י הכונה לפשטיד"א, ולתוס' (ד"ה טפלו) בפשטיד"א לא אמרינן

שנשרפה נשמתם וגופם קיים שנכנסו בחוטמיהן כמין ב' חוטי אש. ואין שורפים אותה בחמי האור שגם בזה הנשמה נשרפת והגוף קיים, דכתיב "ואהבת לרעך כמוך" ברור לו מיתה יפה.

פרים הנשרפים - כיון דכתיב "ושרף אותו על עצים באש" לא מהני סיד רותח וגפסיס רותח, (דכתיב באש לבסוף משא"כ בשריפת בת כהן), והא דכתיב שם אח"כ "על שפך הדשן ישרף" לא ילפינן שאר מיני שריפות, אלא לרבות אם אין שם דשן, ואם הצית האור ברובו.

ע"ה: כה"ג ביום הכיפורים - כתיב ביה "ולקח מלוא המחטה גחלי אש" ובברייתא איתא שיביא גחלים לוחשות (-בוערות), ולא יביא שלהבת, ולא יביא עוממות (-כבויות, מלשון ארזים לא עממוהו) (-לא הכהו את מראיתו) בגן אלוקים". לרב ששת אם היה כתוב רק גחלי היה יכול להביא בין עוממות בין לוחשות ששניהם נקראים גחלים, ואם היה כתוב אש מביא שלהבת דסתם אש אין הכונה לגחלים, קמ"ל שצריך להביא גחלים לוחשות. אך קשה מזה לרבי דס"ל שגחלים נקראים אש. ולכן מבאר אביי שאם היה כתוב גחלי היה מביא דווקא עוממות, ואם היה כתוב אש היה מביא או לוחשות או שלהבת דלוחשות הם אש ולא גחלת, קמ"ל גחלי אש שיביא דווקא לוחשות. ורבה מקשה איך היה הו"א שיביא שלהבת בלא גחלת והיינו שימשח את המחטה בשמן ולהדליק בה אש, והרי אפילו לפני מלך בשר ודם אין עושים כך. ולכן מבאר רבא שאם היה כתוב גחלי היה מביא עוממות, ואם היה כתוב אש היה מביא מחצה גחלת ומחצה שלהבת שיטול ממזבח החיצון אוד שהוצת האור ברובו, שעד שיכנס לפני ולפנים הוי כולה גחלת, דאש ממש אין מביאים אפי' לפני מלך בשר ודם מפני שהיא מעלה עשן והמיעוט הוא על שעת לקיחה, להכי כתיב "ולקח... גחלי אש" שבשעת לקיחתם יהיו גחלת.

כמה אופנים שיש לדון אי חשיב צלי אש, ודיני בליעות בתערובות

נתבאר לעיל שפסח שנצלה מחום התנור וכדומה נאסר, ולהלן יבואר מה הדין בכמה אופנים שהפסח או שומן מהפסח התחמם מהתנור וכדומה, האם וכמה מהפסח נאסר, וכן יבוארו דיני בליעות איסור והתר וכדומה

ע"ה. צלית הפסח על האסכלא - אין צולין את הפסח על האסכלא, ואם האסכלא מנוקבת מותר, ומעשה בר"ג שאמר לטבי עבדו צא וצלה לנו את הפסח על האסכלא מנוקבת.

תנור שהסיקו וגרפו - לגבי פסח לא חשיב צלי אש, דכתיב "צלי אש" ב' פעמים למעט אופן זה. ואם הסיק תנור בקליפי ערלה וגרפו, אף לרבי האוסר הפת (כ"ו:): משום שיש שבח עצים בפת, אם גרפו מותר, לל"ק ילפינן מפסח, ולל"ב ערלה קל מפסח, דפסח הו"א דחשיב צלי אש כיון שחום התנור הוא מתולדת האש ואם מניחים בו בגד הוא נשרף ונעשה פחם ואש, אבל בערלה התורה הקפידה שלא להנות מעצים דאיסורא, וכבר אין עצים, ובבישל פת ע"ג גחלים הפת מותרת, משום שחום הגחלים בא מחמת עצמם ועפרא בעלמא הם. והיכא שיש אבוקה כנגד הפת הפת אסורה. תוד"ה וגרפו.

האם גחלים נחשבים צלי אש בפסח וכדומה -

בצלית הפסח - חתך את הפסח בשניים ושלשה מקומות ולא הבדיל את החלקים זה מזה, ונתנו ע"ג גחלים, לרבי מועיל דחשיב צלי אש.

בצרעת מכות אש - הנכוה ע"י גחלים או רמץ (-אפר רותח) או סיד רותח או גיפסיס (-מין סיד) רותח או חמי האור, הרי זה בכלל צרעת מכות אש ולא בכלל שחין, (ואף ששחין ומכות אש שוים בטומאתם, נ"מ היכא שיש חצי גריס מכת מכוה מחמת אור וחצי גריס מכת שחין שהוא לקות חום אחר שאינו מחמת האור, אינם מצטרפים), דכתיב ב' פעמים "מכוה". לרב חסדא בא הפסוק לרבות גחלת של מתכת אבל של עץ פשיטא דחשיב אש, ולרבינא (ע"ה:): מרבים ממכוה שאר הדברים הנ"ל אבל גחלת חשיב אש וא"צ רבוי.

בשריפת בת כהן - אע"ג דכתיב "באש תשרף" היו עושים פתילה מאבר ומתיכים אותה ושופכים לתוך פיה, דכתיב "באש תשרף" לרבות כל שריפות הבאות ע"י האש, אבל אבר מעיקרו שמוציאים אותו רותח מן הקרקע בלא תולדת אש לא מהני דנתמעט מ"באש". (ואין ללמוד דין זה מדאיצטריך קרא לומר שאין שריפת בת כהן דוחה שבת מבואר שאין יכול לשורפה באבר מעיקרו, ד"ל דאיצטריך קרא להיכא שאין לו אבר מעיקרו. תוד"ה למעוטי). ואין שורפים אותה בחבילי זמורות ואפי' בהרבה חבילי זמורות כדי שתמות מהר, דילפינן מבני אהרן

לאיסור), וכיון שהוא התערב בסולת א"א לאפות אותם כדי שהרוטב יצלה, מפני שהוא נצלה גם מחמת חמימות הסולת והוי צלי מחמת דבר אחר. עוד כתבו התוס' (ד"ה בשלמא) שלמ"ד עילאה גבר אין צריך נטילה בפסח מסביב השפוד, משום שאין שפוד עץ קולט חום כמו חרס, אי נמי מבפנים אינו רותח כמו מבחוץ.

סכו בשמן של תרומה אם בני החבורה כהנים מותר באכילה, ואם הם ישראל אם הפסח חי ידיחנו דלא בלע, ואם הוא צלי דבלע (אפילו בצונן, כיון שהוא רך. תוד"ה ואם) יקלוף את החיצון, לרב הטעם משום דעילאה (השמן) גבר, (ואיירי שלא נשתהה בתנור אחרי הסיכה כלל, דאי לא הכי היה השמן נבלע לכו"ע ע"י רתיחת התנור. תוד"ה משום), ולשמואל אע"ג דתתאה (הפסח) גבר שאני סיכה דמניחים רק משהו שמן.

סכו בשמן של מעשר שני אינו יכול ליטול דמים מבני חבורה, דאין מוכרים מעשר שני בירושלים אפילו בשביל לאוכלו שם בקדושה, דכתיב 'וכי ירבה ממך הדרך וכו' ונתת בכסף". רש"י. והתוס' (ד"ה לפי) הקשו דהכא מיירי למוכרו ולאוכלו ולא להוציא מקדושתו, וכתבו בשם ר"י שביירושלים גזרו מכירה אטו פדיה, ולרשב"א אסרו מכירה רק משום בזיון מצוה. ויש גורסים שאין פודים מעשר שני בירושלים.

מליח הרי הוא כרותח כשאינו נאכל מחמת מלחו - שמקדיח טעמו מחמת מלחו קצת ואינו ראוי לאוכלו ללא הדחה, ואין הכונה ששום אדם אינו יכול לאוכלו, ואף בצונן לתוך צונן אסור, וכן **כבוש** בחומץ הרי הוא כמבושל.

בשר צלי שנפל לתוך חלב קר צריך קליפה, ואם יש בו בקעים אסור כולו, וכן אם היה מתובל מפני שהתבלין מרככו והוא בולע.

אי ריחא מילתא

לאחר שנתבארו כמה דברים בדין תערובת איסור והתר מוכח בישול וכדומה, הגמרא דנה האם מאכל התר שנאפה בתנור אחד עם מאכל איסור, או בשר עם חלב וכדומה, או שנתנו פת חמה ע"ג חבית יין של תרומה, האם הדבר נאסר או לא.

ע"ו: האם שני דברים שנצלו בתנור אחד אוסרים זה את זה - לרב בשר שחוטה שמן שצלאו יחד עם בשר נבילה כחושה בשני שפודים זה רחוק מזה אסור, דריחא מילתא היא, והריח מהשמן נכנס לכחוש ומפטמו וחוזר ומוציא ריח, וכ"ש שאם השחוטה כחושה והנבילה שמינה שהשחוטה נאסרת. וללוי ריחא לאו מילתא ומותר אפי'

באופנים שונים (עילאה או תתאה דבר, מליח וכבוש כמבושל, ואי ריחא מילתא).

נגע הפסח בחרסו של תנור יקלוף את מקומו מפני שאותו מקום התבשל מחום התנור, והוי כתנור שגרפו שנתמעט לעיל מדכתיב צלי אש ב' פעמים. וכתבו התוס' (ד"ה תנן) שגם לשמואל דס"ל תתאה גבר ניחא דצריך קליפה, דעד שהוא מתקרה הוא בולע מעט, אי נמי י"ל דאיירי שנגע מלמטה, אי נמי חרס התנור חם הוא.

נטף מרוטבו על החרס וחזר אליו שומן שהתחמם מהחרס ונבלע בפסח, יטול את מקומו - יטול חתיכה עבה מפני ששומן נבלע בעומק החתיכה. וכתבו התוס' (ד"ה יטול) דכל היכא דסגי בקליפה איירי שיש בו רק מעט רוטב, דאי לאו הכי הרוטב שבמקום שנאסר נכנס בעומק וצריך נטילה.

נטף מרוטבו על הסולת יקמוץ את מקומו מפני שהרוטב התחמם מהסולת ואסור לאוכלו משום דהוי צלי מחמת דבר אחר, וצריך לשרוף את הקומוץ כשאר קדשים פסולים.

ע"ו. דינו בליעות בתערובות - דבר חם שנפל לתוך דבר חם כגון בשר וחלב או איסור והתר, אסור, וצונן לתוך צונן צריך הדחה, ואם נפל חם לתוך צונן או צונן לתוך חם - **לרב עילאה גבר** (העליון מנצח) ואם העילאה חם הוא מחמם את התחתון ושניהם נעשים חמים והם בולעים אחד מהשני, ולכן אסור, ואם הוא קר מותר מפני שהעליון מצנן את התחתון ולא בלעי, **ולשמואל** (וכן מבואר בב' ברייתות ולכן אע"פ שהלכה כרב באיסורי בהא הילכתא כשמואל) **תתאה גבר**, וממילא אם התתאה חם אסור, ואם התתאה קר מותר, ומ"מ אסור כדי קליפה דכיון דחם הוא עד דמיקר ליה א"א דלא בלע פורתא. והיכא שהדבר שטעון קליפה הוא לח כגון חלב, דעת ר"ת (תוד"ה תניא) שא"צ קליפה כיון שא"א לקלפו, ודעת ריב"א שצריך שיהיה שישים כנגד הכדי קליפה.

וא"כ הכא בנטף מרוטבו על החרס וחזר אליו דאיתא במתני' שיטול את מקומו, או בנטף מרוטבו על הסולת דאיתא במתני' שיקמוץ את מקומו, לרב איירי אף בחרס או סולת צוננים, ואסור מפני שהרוטב מחמם את החרס או הסולת דעילאה גבר, והחרס או הסולת חוזרים ומחממים את הרוטב ואינו צלי אש. ולשמואל איירי בחרס וסולת רותחים, אבל אם היו קרים תתאה גבר והרוטב מתקרה ומותר. לשיטת רש"י באופן זה א"צ אפילו נטילה, ודעת ר"ת (תוד"ה אלא) שהרוטב שנטף ודאי לא נצלה כל צרכו לפני שנטף, דאי לאו הכי אינו נאסר מחמת שנצלה מהסולת (ורק בישול אחר צליה נתרבה

כשהדם אינו ראוי או לא (וכן בקומץ דמנחות), והגמ' מבארת את השיטות השונות בנדונים הנ"ל.

חמשה דברים באים בטומאה להוציא ציבור ידי חובתן **ואין נאכלים בטומאה** - העומר, שתי הלחם, לחם הפנים, זבחי שלמי ציבור וזה דוגמא לקרבנות שדמם נזרק על המזבח ובכללם שעירי הרגלים, ושעירי ראשי חדשים, (ומתני' תנא שעירי ראשי חדשים דקמ"ל דראש חודש איקרי מועד, כדכתיב "קרא עלי מועד לשבור בחורי" והיינו שבאותה שנה של שילוח המרגלים חודש תמוז היה מלא והארבעים יום כלו בט' באב ויום זה הוקבע להם ליום בכיה לדורות, ויום עיבור החודש נקרא מועד. וכתבו התוס' (ד"ה סלקא) שאע"פ שבפרשת פנחס כתיב "אלה תעשו לד' במועדיכם" וכתבי התם ר"ח, הו"א ד"במודיכם" לא קאי אלא על שאר ימים טובים, כמו שלשבת צריך פסוק מיוחד ואינו בכלל "במועדיכם"), אבל חגיגת ט"ו וה"ה לחגיגת עצרת וסוכות אף שהיא קרבן ציבור דאף שכל יחיד חייב בה היא באה באסיפת הציבור ברגל אינה באה בטומאה, שאף שיש לה זמן קבוע, מ"מ יש לה תשלומין כל שבעה דכתיב "והגותם אותו חג לד' שבעת ימים", כדמצינו שמהאי טעמא אינה דוחה שבת. והתוס' גורסים שאינה באה בטומאה כיון שאינה דוחה שבת. ופסח שבא בטומאה נאכל בטומאה, דמתחילתו אינו בא אלא לאכילה.

ע"ז. הגמ' מביאה את המקורות להתיר הבאת הדברים הנ"ל בטומאה - בתמיד ופסח כתיב "במועדו" משמע שלא יעבור הזמן אפילו בשבת או בטומאה, בקרבנות ציבור כתיב "במועדיכם", עומר והקרב עמו, ב' הלחם והקרב עמו, ילפינן מ"וידבר משה את מועדי ד' וכו' " קבע הכתוב מועד אחד לכולם, ובלחם הפנים כתיב "תמיד" דמשמע אפילו בשבת. (תוד"ה שכן). הגמ' מבארת דלא ילפינן מהדדי משום דתמיד חמור שהוא תדיר וכליל, ופסח חמור שענוש כרת, ובשניהם איכא צד חמור שכן ישנם לפני הדיבור וכמ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי (שם), וקרבות ציבור באים לכפר דעולה באה על עשה ולא תעשה הניתק לעשה, ועומר ושתי הלחם באים להתיר את החדש זה במקדש זה במדינה. וכתבו התוס' (שם) דצ"ל שיש פירוכות גם למה א"א ללמוד משנים מהם את השאר.

טומאה בציבור דחווה או הותרה, והאם הציץ מרצה כשאינו על מצח הכהן גדול, והאם הציץ מרצה על אכילות - לר"ש הציץ מרצה כשאירעה

בבשר נבילה שמן שצלאו יחד עם בשר שחוטה כחושה. וכן התיר לוי גדי שנצלה יחד עם דבר אחר (- חזיר). וכתבו התוס' (ד"ה מאי) בשם רש"י שלוי מתיר רק בדיעבד. שיטת רש"י שהלכה כלוי, ולר"ת (תוד"ה אסרה) הלכה כרב. וכתבו התוס' שבתנורים שלנו שהם גדולים מותר לאפות פשטיד"א של בשר עם פשטיד"א של גבינה, דכיון שהם מכוסות היטב הוי כשתי קדירות, כיון שיש הרבה אויר בתנור וההבל מתפשט.

אין צולין ב' פסחים כאחד מפני התערובת שמא יאכל הפסח שלא למנויין, והיינו שלא יתחלפו זה בזה, ואפי' גדי וטלה חוששים שיתחלפו, ומפני תערובת טעמים (ריחא) ללוי מותר ולרב אסור, ומ"מ אם נצלו בכעין ב' קדירות שפוד מכאן ושפוד מכאן ותל גדול של גחלים או אפר באמצע מותר, ועדיין אסור משום שמא יתחלפו זה בזה.

הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה ר"מ אסר לזרים דריחא מילתא. ורבי יהודה מתיר - ללוי מפני שריחא לאו מילתא. ולרב אע"פ שריחא מילתא מותר, דאיירי בפת חמה ובחבית חתומה, או בפת צוננת וחבית פתוחה, אבל בפת חמה ובחבית פתוחה מודה ר"י שאסור. ורבי יוסי מתיר בשל חיטים ואוסר בשל שעורים מפני שהשעורים שואבות את הריח, וגם הוא בהכרח סובר שריחא מילתא.

פת שנאפתה בתנור ביחד עם בשר אסור לאוכלה עם חלב.

דג שנאפה יחד עם בשר, לרבא מפרזיקיא אסור לאוכלו עם חלב דס"ל דריחא מילתא, ולמר בר רב אשי אסור אף עם מלח דקשיא לריחא ולדבר אחר צרעת.

אלו זבחים ומנחות באים או נאכלים בטומאה

נתבאר לעיל (ריש אלו דברים) שפסח ותמיד קרבים אפילו אם רוב הציבור טמאים, והפסח אף נאכל בטומאה. הגמרא להלן מבארת שגם שאר קרבנות ציבור שקבוע להם זמן קרבים בטומאה, אמנם הם אינם נאכלים בטומאה. אגב זה מבארת הגמ' כמה דברים לענין טומאה, האם טומאה הותרה בציבור או דחווה, האם הציץ מרצה על טומאת חלקי זבחים ומנחות הנאכלים או רק על הדם והקומץ, האם הציץ מרצה כשאינו על מצח אהרן או לא, וכן יבואר האם זורקים את הדם כשאין הבשר ראוי ואוכלים בשר

ודם זבחיך ישפך", כמו לעיל "ועשית עולותיך הבשר והדם".

הגמ' דנה אם משנתנו שה' דברים באים בטומאה מתאימה לדעת רבי יהושע שאם אין בשר אין דם, דלכאורה כיון שהבשר טמא א"כ א"א לזרוק את הדם, דס"ל שאין הציץ מרצה על האכילות. ואין לומר דס"ל שהציץ מרצה על העולין (-אימורים הנקטרים על האישים), דהתיינח זבחים, עומר ושתי הלחם שאינם עולים ע"ג המזבח דבעומר רק הקומץ עולה (והוא כמו זריקת הדם של זבחים), ובשתי הלחם הכל נאכל (ובאים בטומאה לגבי שתי הלחם הכונה לתנופה. תוד"ה עומר), איך יעשום בטומאה. ואין לומר שרק בזבחים סובר רבי יהושע שצריך שגם הבשר וגם הדם יהיו ראויים ולא במנחות, דבמשנה במנחות מבואר שמנחה שנטמאו או אבדו שייריה פסולה לרבי יהושע (וכשרה לרבי אליעזר), וכן מבואר בברייתא, וא"כ איך קרבים בטומאה. ועוד דרבי יהושע ס"ל שאין הציץ מרצה לא על העולין ולא על האכילות, כמבואר בשמו בברייתא שבכל הזבחים אם נטמא הבשר ולא החלב או החלב ולא הבשר זורקים את הדם, אבל אם נטמאו שניהם לא ואם הציץ מרצה על העולין דהיינו חלב או על האכילות דהיינו בשר למה לא זורקים את הדם. וכן א"א להעמיד את המשנה בדיעבד, וכמבואר בברייתא שרבי יהושע מכשיר בדיעבד, דמלשון המשנה משמע שה' דברים באים בטומאה לכתחילה, והמשנה במנחות הנ"ל משמע שפסולה אף בדיעבד.

ע"ח. הגמ' מבארת שמתני' כרבי יהושע, ולא איירי רבי יהושע שלכתחילה פסולה ואם זרק הורצה אלא ביחיד אבל בציבור לא דבזה באים אפילו לכתחילה, דטומאה הותרה בציבור. רש"י. והתוס' (ד"ה הא) כתבו שרבי יהושע סובר שטומאה דחיה בציבור, וכוונת הגמ' שבציבור מקריבים לכתחילה בטומאה משום שהציץ מרצה על האכילות, אבל ביחיד מדרבנן לכתחילה לא יזרוק, ואינו פסול אלא לכתחילה.

הנ"מ בנדון אם הציץ מרצה על האכילות, לרבי יהושע אם יכול לזרוק את הדם, ולר"א דס"ל שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר נ"מ שמחשבת פיגול בזריקה מפגלת אע"פ שאם יש פסול אחר בקרבן לא הוי פיגול לחייבו כרת, ולאפוקי מידי מעילה שאחר הזריקה שיש התר לכהנים אין מעילה, דהוי כקרבן טהור, שאף שאסור לאוכלו בטומאה, לשאר דברים הוי כקרבן טהור.

טומאה בקרבנות אף כשאינו על מצח הכהן גדול, שהרי הוא מרצה ביום הכיפורים אף כשאינו על מצח הכה"ג (-בשעת עבודת פנים שאינו נכנס בבגדי זהב משום שאין קטגור נעשה סנגור), דלכו"ע טומאה דחיה בציבור ומותרת רק היכא שאין טהורים, וממילא צריך רצוי ציץ (והקשו התוס' (ד"ה דלא) דמצינו טומאה דחיה בציבור ללא ריצוי ציץ, והיינו טומאת גברא, אמנם רבי יהודה סובר שאין ראוי מיוהכ"פ שהטומאה הותרה בציבור וא"צ רצוי ציץ אלא לקרבן יחיד, ומשו"ס"ל שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצח הכה"ג. עוד מבואר בגמ' שלכו"ע (-לרבנן דסתם מתני') אין הציץ מרצה על אכילות טומאת בשר ושיירי מנחה הנאכלים, אלא רק על טומאת דם וקמצים, וכן איתא בברייתא בשם רבי יוסי, אמנם לר"א הציץ מרצה על אכילות.

האם זריקת דם ואכילת בשר תלוים זה בזה-

ע"ז: כתיב "ועשית עולותיך הבשר והדם". לרבי יהושע לומדים מזה שאם אין בשר (כגון שנטמא או שנפסל או שיצא חוץ לקלעים) אין דם נזרק, ואם אין דם אין בשר, ואף דכתיב "ודם זבחיך ישפך" הא כתיב בתריה "והבשר תאכל", ואיצטריך תרי קראי חד לעולה וחד לשלמים, וא"א ללמוד שלמים מעולה, דעולה היא כליל וזה חשוב ולכן מחמירים בזה, וא"א ללמוד עולה משלמים, דשלמים יש בהם ב' אכילות.

לרבי אליעזר זורקים את הדם לכתחילה אע"פ שאין בשר, דכתיב "ודם זבחיך ישפך", ויליף מ"הבשר והדם" שאף הבשר צריך זריקה, והיה לול אויר קטן בין כבש למזבח והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקם על מערכת העצים, (ובאמת היה יכול לזרוק גם ללא האויר, ועשו את האויר כדי שיזכור לזרוק. תוד"ה אויר), ומ"הבשר תאכל" יליף שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם (ורבי יהושע לומד זאת מק"ו, דאם אימורים שאינם מעכבים כשאין אימורים מעכבים אכילת בשר כשישנם, כ"ש דם שמעכב כשאין דם שהרי מתחילת הקדישם הם נאסרים והכפרה אינה אלא בדם וכהנים משלחן גבוה קזכו, וכיון שאין כפרה האיסור לא פוקע, שיעכב כשיש דם, ולר"א מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, ולרבי יהושע אם ניתן לדרוש מהפסוק דבר אחר דורשים דבר אחר), ואין לומר שכל הפסוק נצרך ללימוד זה, דא"כ נכתוב קרא הפוך "והבשר תאכל

לרבי יהושע (לעיל ע"ז) כיון שהזריקה מתירה להקריב את האימורים למזבח. הגמ' (ע"ט.) מבארת שמתני' כרבי יהושע דס"ל שכל הזבחים שבתורה (מלבד פסח ונזיר) אם נשתייר אפי' כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם, דאף חלב טהור מתיר לזרוק את הדם, דכתיב "והקטיר החלב לריח ניחוח לד' " חלב אע"פ שאין בשר, ואפילו אם יותרת הכבד ושתי הכליות טהורים זורק את הדם, דכתיב "לריח ניחוח" כל שאתה מעלה לריח ניחוח, ואם נשתייר חצי זית בשר וחצי זית חלב אינו זורק את הדם דאכילת אדם ומזבח אינם מצטרפים, מלבד בעולה מפני שכולה כליל, ומה שנשתיירה מנחת הנסכים הבאה עם הזבח לא חשיב שיו, ואינו זורק את הדם, דהא כתיב "והקטיר החלב".

דין פסח שנטמא הבשר - במתני' מבואר שפסח שנטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם אפילו לרבי אליעזר (ע"ז) כיון שהפסח עיקרו לאכילה הוא בא. לרב התנא דמתני' ס"ל שאם זרק הורצה, ולל"ק היינו משום שסובר כרבי נתן שאכילת פסחים אינה מעכבת ופטור מלעשות פסח שני, (דתני שאם נטמא הבשר אין זורק את הדם, ולא תני פסול), והא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו דבעינן גברא הראוי לאכילה, אבל לרבנן דס"ל שאכילת הפסח מעכבת, (דכתיב "במכסת" ללמד שאין הפסח נשחט אלא למנוייו, ושנה עליו הכתוב לעכב דכתיב "איש לפי אכלו תכוסו", והוקשו אוכלים למנויים), פסח שנטמא הבשר אם זרק לא הורצה. וללישנא בתרא רב סובר כרבי יהושע דס"ל שאכילת הפסח אינה מעכבת כדמצינו שבפסח ונזיר שתחילתם לאכילה (בנזיר מניחים את שער הנזיר תחת הדוד שהשלמים מתבשלים בו, וכן צריך להניף זרוע בשלה, וצריך שיהיה הבשר טהור בשעת זריקה כדי שיהיה ראוי למצוה האמורה בו. רש"י. וריב"א (תוד"ה נזיר) לא גורס נזיר, דס"ל שאין חילוק בין נזיר לשאר קרבנות, דאינו מעכב לא שילוח שערו תחת הדוד ולא התנופה), אם הבשר נטמא והחלב קיים אינו זורק את הדם ואם זרק הורצה, (ואם נטמא רק החלב זורק את הדם לכתחילה, ואם נטמאו הבעלים במת אף בדיעבד לא הורצה דבעינן גברא הראוי לאכילת הפסח, ובנזיר סותר את נזירותו, ובשאר זבחים אם נטמא רק הבשר או רק החלב זורק את הדם).

לרבי יוסי הסובר שאין הציץ מרצה על האכילות מתני' דלא כדבריו, דלדבריו אין החמשה דברים דמתני' באים בטומאה, ואף אי סבר כר"א "דם אע"פ שאין בשר", ובעומר איכא קומץ שצריך רצוי ציץ, ובלחם הפנים איכא בזיכים של לבונה, דכתיב ביה "והיתה ללחם לאזכרה", והם מתירים את הלחם כמו קומץ במנחה דכתיב ביה "והקטיר הכהן את אזכרתה", מ"מ שתי הלחם אין בהם דבר קרב ע"ג המזבח ואין כאן ריצוי ציץ, ואין לומר שכוננת מתני' לשתי הלחם הבאים עם הכבשים ששחיטתם מקדשת את הלחם וזריקת דם מתרת אותם, ועל זה בעי רצוי ציץ, ולא על שתי הלחם שבאים כשאין כבשים, דא"כ זה בכלל מש"כ במשנתינו זבחי שלמי ציבור ואין ה' דברים אלא ד'. וליכא למימר דסבר טומאה הותרה בציבור ולכן א"צ רצוי ציץ, דתנן בכהן השורף את הפרה וכה"ג ביה"כ הטעונים פרישה ז' ימים שהיו מזימין עליו מכל החטאות (-אפרי הפרות, דאפר פרה של משה לא כלה) בשלישי ובשביעי (ולר"מ היו מזימין עליו בכל יום בג' הימים הראשונים מזימין בכל יום שמא הוא יום ג' לטומאתו, ובד' ימים אח"כ שמא הוא יום ז' לטומאתו, וזה חשש בעלמא ומעלה מיוחדת), ואם טומאה הותרה בציבור א"צ הזאה כלל שהרי קרבן יוה"כ הוא קרבן ציבור.

אמר רבי יוסי רואה אני את דברי ר"א במנחות וזבחים (שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר, ומקטירים את הקומץ אע"פ שאין שיריים), ואת דברי רבי יהושע בזבחים ומנחות (שאם אין בשר אין דם ואם אין דם אין בשר, ואם אין שיריים אין קומץ ואם אין קומץ אין שיריים). הגמ' דנה בביאור כוונת רבי יוסי היכי מזכה שטרא לבי תרי, ומבארת למסקנה שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בדיעבד, ואת דברי רבי יהושע לכתחילה, ואע"פ שבדיעבד אפי' רבי יהושע מודה, מ"מ לא הודה אלא בנטמא אבל באבוד ושרוף לא, ורבי יוסי סובר כר"א בדיעבד אף באבוד ושרוף. ואין לומר שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בקרבנות ציבור, שהרי רבי יוסי סובר שטומאה דחוויה בציבור, ועוד דבציבור גם רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם אף אם נטמא הבשר.

ע"ח: האם כשנטמא הבשר או החלב זורקים את הדם - נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם בכל הקרבנות ואפילו בפסח, אבל אם נטמא הבשר והחלב קיים, בשאר קרבנות (חוץ מפסח) זורק את הדם אפילו

ע"ז. הגמ' מביאה את המקורות להתיר הבאת הדברים הנ"ל בטומאה - בתמיד ופסח כתיב "במועדו" משמע שלא יעבור הזמן אפילו בשבת או בטומאה, בקרבנות ציבור כתיב "במועדיכם", עומר והקרב עמו, ב' הלחם והקרב עמו, לפינן מ"וידבר משה את מועדי ד' וכו' " קבע הכתוב מועד אחד לכולם, ובלחם הפנים כתיב "תמיד" דמשמע אפילו בשבת. (תוד"ה שכן). הגמ' מבארת דלא לפינן מהדדי משום דתמיד חמור שהוא תדיר וכליל, ופסח חמור שענוש כרת, ובשניהם איכא צד חמור שכן ישנם לפני הדיבור וכמ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי (שם), וקרבנות ציבור באים לכפר דעולה באה על עשה ולא תעשה הניתק לעשה, ועומר ושתי הלחם באים להתיר את החדש זה במקדש זה במדינה. וכתבו התוס' (שם) דצ"ל שיש פירכות גם למה א"א ללמוד משנים מהם את השאר.

טומאה בציבור דחוייה או הותרה, והאם הציץ מרצה כשאינו על מצח הכהן גדול, והאם הציץ מרצה על אכילות - לר"ש הציץ מרצה כשאיננה טומאה בקרבנות אף כשאינו על מצח הכהן גדול, שהרי הוא מרצה ביום הכיפורים אף כשאינו על מצח הכה"ג (-בשעת עבודת פנים שאינו נכנס בבגדי זהב משום שאין קטגור נעשה סגור), דלכו"ע טומאה דחוייה בציבור ומותרת רק היכא שאין טהורים, וממילא צריך רצוי ציץ (והקשו התוס' (ד"ה דלא) דמצינו טומאה דחוייה בציבור ללא ריצוי ציץ, והיינו טומאת גברא). אמנם רבי יהודה סובר שאין רא' מיוהכ"פ שהטומאה הותרה בציבור וא"צ רצוי ציץ אלא לקרבן יחיד, ומשו"ה ס"ל שאין הציץ מרצה אלא כשהוא על מצח הכה"ג. עוד מבואר בגמ' שלכו"ע (-לרבנן דסתם מתני') אין הציץ מרצה על אכילות טומאת בשר ושיירי מנחה הנאכלים, אלא רק על טומאת דם וקמצים, וכן איתא בברייתא בשם רבי יוסי, אמנם לר"א הציץ מרצה על אכילות.

האם זריקת דם ואכילת בשר תלוים זה בזה -

ע"ז: כתיב "ועשית עולותיך הבשר והדם". לרבי יהושע לומדים מזה שאם אין בשר (כגון שנטמא או שנפסל או שיצא חוץ לקלעים) אין דם נזק, ואם אין דם אין בשר, ואף דכתיב "ודם זבחך ישפך" הא כתיב בתריה "והבשר תאכל", ואיצטריך תרי קראי חד דעולה וחד לשלמים, וא"א ללמוד שלמים מעולה,

שיטת רבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבת אפי' בנטמא הבשר (שבזה מיירי רב), מבוארת ממה שאמר רבי נתן שאם נמנו על הפסח חבורה אחת וחזרו ונמנו עליו חבורה אחרת, אלו ואלו פטורים מלעשות פסח שני, וביאר רבי נתן שהטעם הוא מפני שכבר נזרק הדם, והיינו מפני שאכילת הבשר אינה מעכבת. ורבנן ס"ל שראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מלעשות פסח שני, ואחרונים חייבים בפסח שני, דס"ל אכילת פסחים מעכבת.

אמנם ממה שאמר רבי נתן שכל ישראל יכולים לצאת יד"ח בפסח אחד אע"פ שאין בו כזית לכל אחד, דכתיב "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", אין ראייה שהאכילה אינה מעכבת, די"ל שדווקא שם יוצאים יד"ח כיון שאם האחרים ימשכו את ידיהם יהיה לו כזית, (והיינו לר"ש שאפשר למשוך ידיהם עד הזריקה, אי נמי כיון שאם נטמאו האחרים או מתו יש להם כזית חשיב ראוי. תוד"ה שאני), משא"כ כשנטמא הבשר שלעולם לא יהיה ראוי לאכילה.

הגמ' דנה בכמה ברייתות אם נאמרו בשיטת רבי נתן או בשיטת רבנן.

שחטו לאוכליו וזרק דמו שלא לאוכליו כשר אף לרבנן, דאין מחשבת אוכלין פוסלת בזריקה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו בשחיטה.

היה חולה בשעת שחיטה ובריא בשעת זריקה או איפכא אין שוחטים וזורקים עליו אף לרבי נתן, דבעינן גברא דחזי לאכילה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" אגברא כתיב.

שחטו בטהרה ונטמאו הבעלים יזרק הדם בטהרה - כהנים וכלי שרת טהורים והבשר לא יאכל. לרבי אלעזר ברייתא זו היא רק לרבי נתן דאמר אכילה לא מעכבא ולא בעי ר' נתן גברא דחזו לאכילה והברייתא דחולה מוקי ר' אלעזר כרבנן, ולרבי יוחנן הברייתא היא גם לרבנן, ואיירי כשרוב הציבור נטמאו בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא, שהפסח נעשה בטומאה, והבשר לא נאכל שמא לשנה הבאה יטמאו הציבור אחרי הזריקה ויחשבו שגם אם היו טהורים בשעת שחיטה וזריקה אוכלים, ולא ידעו שדווקא כאשר בשעת זריקה היו טמאים הבשר נאכל, דהוי פסח הבא בטומאה.

וכמבואר בברייתא שרבי יהושע מכשיר בדיעבד, דמלשון המשנה משמע שה' דברים באים בטומאה לכתחילה, והמשנה במנחות הנ"ל משמע שפסולה אף בדיעבד.

ע"ח. הגמ' מבארת שמתני' כרבי יהושע, ולא איירי רבי יהושע שלכתחילה פסולה ואם זרק הורצה אלא ביחיד אבל בציבור לא דבזה באים אפילו לכתחילה, דטומאה הותרה בציבור. רש"י. והתוס' (ד"ה הא) כתבו שרבי יהושע סובר שטומאה דחיה בציבור, וכונת הגמ' שבציבור מקריבים לכתחילה בטומאה משום שהציץ מרצה על האכילות, אבל ביחיד מדרבנן לכתחילה לא יזרוק, ואינו פסול אלא לכתחילה. הנ"מ בנדון אם הציץ מרצה על האכילות, לרבי יהושע אם יכול לזרוק את הדם, ולר"א דס"ל שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר נ"מ שמחשבת פיגול בזריקה מפגלת אע"פ שאם יש פסול אחר בקרבן לא הוי פיגול לחייבו כרת, ולאפוקי מידי מעילה שאחר הזריקה שיש התר לכהנים אין מעילה, דהוי כקרבן טהור, שאף שאסור לאוכלו בטומאה, לשאר דברים הוי כקרבן טהור.

לרבי יוסי הסובר שאין הציץ מרצה על האכילות מתני' דלא כדבריו, דלדבריו אין החמשה דברים דמתני' באים בטומאה, ואף אי סבר כר"א "דם אע"פ שאין בשר", ובעומר איכא קומץ שצריך רצוי ציץ, ובלחם הפנים איכא בזיכים של לבונה, דכתיב ביה "והיתה ללחם לאזכרה", והם מתירים את הלחם כמו קומץ במנחה דכתיב ביה "והקטיר כהן את אזכרתה", מ"מ שתי הלחם אין בהם דבר קרב ע"ג המזבח ואין כאן רצוי ציץ, ואין לומר שכוונת מתני' לשתי הלחם הבאים עם הכבשים ששחיתם מקדשת את הלחם וזריקת דמים מתרת אותם, ועל זה בעי רצוי ציץ, ולא על שתי הלחם שבאים כשאין כבשים, דא"כ זה בכלל מש"כ במשנתנו זבחי שלמי ציבור ואין ה' דברים אלא ד'. וליכא למימר דסבר טומאה הותרה בציבור ולכן א"צ רצוי ציץ, דתנן בכהן השורף את הפרה וכה"ג ביה"כ הטעונים פרישה ז' ימים שהיו מזים עליו מכל החטאות (-אפרי הפרות, דאפר פרה של משה לא כלה) בשלישי ובשביעי (ולר"מ היו מזים עליו בכל יום בג' הימים הראשונים מזים בכל יום שמה הוא יום ג' לטומאתו, ובד' ימים אח"כ שמה הוא יום ז' לטומאתו, וזה חש בעלמא ומעלה מיוחדת), ואם טומאה הותרה בציבור א"צ הזאה כלל שהרי קרבן יוה"כ הוא קרבן ציבור.

אמר רבי יוסי רואה אני את דברי ר"א במנחות וזבחים (שזורקים את הדם אע"פ שאין בשר,

דעולה היא כליל וזה חשוב ולכן מחמירים בזה, וא"א ללמוד עולה משלמים, דשלמים יש בהם ב' אכילות. **לרבי אליעזר** זורקים את הדם לכתחילה אע"פ שאין בשר, דכתיב "ודם זבחיך ישפך", ויליף מ"הבשר והדם" שאף הבשר צריך זריקה, והיה לול אויר קטן בין כבש למזבח והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקם על מערכת העצים, (ובאמת היה יכול לזרוק גם ללא האויר, ועשו את האויר כדי שיזכור לזרוק. תוד"ה אויר), ומ"הבשר תאכל" יליף שאין הבשר מותר באכילה עד שיזרק הדם (ורבי יהושע לומד זאת מק"ו, דאם אימורים שאינם מעכבים כשאין אימורים מעכבים אכילת בשר כשישנם, כ"ש דם שמעכב כשאין דם שהרי מתחילת הקדישם הם נאסרים והכפרה אינה אלא בדם וכהנים משלחן גבוה קזכו, וכיון שאין כפרה האיסור לא פוקע, שיעכב כשישי דם, ולר"א מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא, ולרבי יהושע אם ניתן לדרוש מהפסוק דבר אחר דורשים דבר אחר), ואין לומר שכל הפסוק נצרך ללימוד זה, דא"כ נכתוב קרא הפוך "והבשר תאכל ודם זבחיך ישפך", כמו לעיל "ועשית עולותיך הבשר והדם".

הגמ' דנה אם משנתנו שה' דברים באים בטומאה מתאימה לדעת רבי יהושע שאם אין בשר אין דם, דלכאורה כיון שהבשר טמא א"כ א"א לזרוק את הדם, דס"ל שאין הציץ מרצה על האכילות. ואין לומר דס"ל שהציץ מרצה על העולין (-אימורים הנקטרים על האישים), דהתינח זבחים, עומר ושתי הלחם שאינם עולים ע"ג המזבח דבעומר רק הקומץ עולה (והוא כמו זריקת הדם של זבחים), ובשתי הלחם הכל נאכל (ובאים בטומאה לגבי שתי הלחם הכונה לתנופה. תוד"ה עומר), איך יעשום בטומאה. ואין לומר שרק בזבחים סובר רבי יהושע שצריך שגם הבשר וגם הדם יהיו ראויים ולא במנחות, דבמשנה במנחות מבואר שמנחה שנטמא או אבדו שייריה פסולה לרבי יהושע (וכשרה לרבי אליעזר), וכן מבואר בברייתא, וא"כ איך קרבים בטומאה. ועוד דרבי יהושע ס"ל שאין הציץ מרצה לא על העולין ולא על האכילות, כמבואר בשמו בברייתא שבכל הזבחים אם נטמא הבשר ולא החלב או החלב ולא הבשר זורקים את הדם, אבל אם נטמאו שניהם לא ואם הציץ מרצה על העולין דהיינו חלב או על האכילות דהיינו בשר למה לא זורקים את הדם. וכן א"א להעמיד את המשנה בדיעבד,

אבל לרבנן דס"ל שאכילת הפסח מעכבת, (דכתיב "במכסת" ללמד שאין הפסח נשחט אלא למנויין, ושנה עליו הכתוב לעכב דכתיב "איש לפי אכלו תכוסו", והוקשו אוכלים למנויין), פסח שנטמא הבשר אם זרק לא הורצה. וללישנא בתרא רב סובר כרבי יהושע דס"ל שאכילת הפסח אינה מעכבת כדמצינו שבפסח ונזיר שתחילתם לאכילה (בנזיר מניחים את שער הנזיר תחת הדוד שהשלמים מתבשלים בו, וכן צריך להניף זרוע בשלה, וצריך שיהיה הבשר טהור בשעת זריקה כדי שיהיה ראוי למצוה האמורה בו. רש"י. וריב"א (תוד"ה נזיר) לא גורס נזיר, דס"ל שאין חילוק בין נזיר לשאר קרבנות, דאינו מעכב לא שילוח שערו תחת הדוד ולא התנופה), אם הבשר נטמא והחלב קיים אינו זורק את הדם ואם זרק הורצה, (ואם נטמא רק החלב זורק את הדם לכתחילה, ואם נטמאו הבעלים במת אף בדיעבד לא הורצה דבעינן גברא הראוי לאכילת הפסח, ובנזיר סותר את נזירותו, ובשאר זבחים אם נטמא רק הבשר או רק החלב זורק את הדם).

שיטת רבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבת אפי' בנטמא הבשר (שבזה מיירי רב), מבוארת ממה שאמר רבי נתן שאם נמנו על הפסח חבורה אחת וחזרו ונמנו עליו חבורה אחרת, אלו ואלו פטורים מלעשות פסח שני, וביאר רבי נתן שהטעם הוא מפני שכבר זרק הדם, והיינו מפני שאכילת הבשר אינה מעכבת. ורבנן ס"ל שראשונים שיש להם כזית אוכלים ופטורים מלעשות פסח שני, ואחרונים חייבים בפסח שני, דס"ל אכילת פסחים מעכבת.

אמנם ממה שאמר רבי נתן שכל ישראל יכולים לצאת יד"ח בפסח אחד אע"פ שאין בו כזית לכל אחד, דכתיב "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים", אין ראייה שהאכילה אינה מעכבת, ד"ל שדווקא שם יוצאים יד"ח כיון שאם האחרים ימשכו את ידיהם יהיה לו כזית, (והיינו לר"ש שאפשר למשוך ידיהם עד הזריקה, אי נמי כיון שאם נטמאו האחרים או מתו יש להם כזית חשיב ראוי. תוד"ה שאני), משא"כ כשנטמא הבשר שלעולם לא יהיה ראוי לאכילה.

הגמ' דנה בכמה ברייתות אם נאמרו בשיטת רבי נתן או בשיטת רבנן.

שחטו לאוכליו זרק דמו שלא לאוכליו כשר אף לרבנן, דאין מחשבת אוכלין פוסלת בזריקה, זהא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו בשחטה.

ומקטירים את הקומץ אע"פ שאין שיריים), ואת דברי רבי יהושע בזבחים ומנחות (שאם אין בשר אין דם ואם אין דם אין בשר, ואם אין שיריים אין קומץ ואם אין קומץ אין שיריים). הגמ' דנה בביאור כוונת רבי יוסי היכי מזכה שטרא לבי תרי, ומבארת למסקנה שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בדיעבד, ואת דברי רבי יהושע לכתחילה, ואע"פ שבדיעבד אפי' רבי יהושע מודה, מ"מ לא הודה אלא בנטמא אבל באבוד ושרוף לא, ורבי יוסי סובר כר"א בדיעבד אף באבוד ושרוף. ואין לומר שרבי יוסי רואה את דברי ר"א בקרבנות ציבור, שהרי רבי יוסי סובר שטומאה דחוויה בציבור, ועוד דבציבור גם רבי יהושע מודה שאפשר לזרוק את הדם אף אם נטמא הבשר.

ע"ח: האם כשנטמא הבשר או החלב זורקים את

הדם - נטמא החלב והבשר קיים זורק את הדם בכל הקרבנות ואפילו בפסח, אבל אם נטמא הבשר והחלב קיים, בשאר קרבנות (חוץ מפסח) זורק את הדם אפילו לרבי יהושע (לעיל ע"ז) כיון שהזריקה מתירה להקריב את האימורים למזבח. הגמ' (ע"ט.) מבארת שמתני' כרבי יהושע דס"ל שכל הזבחים שבתורה (מלבד פסח ונזיר) אם נשתייר אפי' כזית בשר או כזית חלב זורק את הדם, דאף חלב טהור מתיר לזרוק את הדם, דכתיב "והקטיר החלב לריח ניחוח לד' " חלב אע"פ שאין בשר, ואפילו אם יותרת הכבד ושתי הכליות טהורים זורק את הדם, דכתיב "לריח ניחוח" כל שאתה מעלה לריח ניחוח, ואם נשתייר חצי זית בשר וחצי זית חלב אינו זורק את הדם דאכילת אדם ומזבח אינם מצטרפים, מלבד בעולה מפני שכולה כליל, ומה שנשתיירה מנחת הנסכים הבאה עם הזבח לא חשיב שיוור, ואינו זורק את הדם, דהא כתיב "והקטיר החלב".

דין פסח שננטמא הבשר - במתני' מבואר שפסח שננטמא הבשר והחלב קיים אינו זורק את הדם אפילו לרבי אליעזר (ע"ז) כיון שהפסח עיקרו לאכילה הוא בא. לרב התנא דמתני' ס"ל שאם זרק הורצה, ולל"ק היינו משום שסובר כרבי נתן שאכילת פסחים אינה מעכבת ופטור מלעשות פסח שני, (דתני שאם נטמא הבשר אין זורק את הדם, ולא תני פסול), והא דכתיב "איש לפי אכלו" היינו דבעינן גברא הראוי לאכילה,

לרב חסדא אין הפסח נאכל למי שהוא טמא בעצמו, דטומאת בשר בלאו וטומאת הגוף בכרת, וטומאה דחוויה בציבור ולכן צריך לחזור לעשותו בטהרה או בטומאה קלה יותר. ולרבא הפסח נאכל אף לטמאים בעצמם, דכתיב "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף, והבשר כל טהור יאכל בשר" ללמד שאם מותר לאכול פסח שנגע בכל טמא, מותר אף לטמא לאוכלו.

ע"ט: היו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים - לרב מחצה כרוב, והטמאים עושים לעצמם והטהורים עושים לעצמם. ולרב כהנא אין מחצה כרוב, ואין הטמאים עושים את הראשון כיון שאינם רוב, לל"ק יעשו הטמאים את השני, ולל"ב אינם עושים לא את הראשון כיון שאינם רוב, ולא את השני כיון שאינם מיעוט, דס"ל שמחצה לא נקראים "איש", ומ"מ כיון שאין רוב טמאים אין הטהורים יכולים לעשותו בטומאה, ואין עושים אלו לעצמם ואלו לעצמם דס"ל שכיון שאין קרבן ציבור חלוק נדחים לגמרי. (תוד"ה וטמאין). ותניא כוותיה דרב, וכן תניא כוותיה דרב כהנא כשתי הלישנות.

ובברייתא שמבואר כרב יש מחלוקת היכא שיש אחד טמא יותר מהטהורים, שלת"ק יעשו כולם בטומאה, ולרבי אלעזר בן מתאי אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה, דכתיב "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך" בשביל יחיד אין משנים את דין הזביחה.

האם מצרפים את הנשים לחשבון רוב טמאים - היכא שמיעוט הנשים טמאים, ואם מצרפים את הנשים יש מחצה טמאים, אם נשים בפסח רשות נדחים לפסח שני, והיינו לרב, דאם נשים בראשון חובה הללו עושים לעצמם והללו עושים לעצמם, אבל לרב כהנא אפילו אם נשים בראשון חובה אין עושים את הראשון, ואת השני לא עושים משום שנשים בשני רשות. (תוד"ה קסבר). וה"ה היכא שע"י הנשים יש רוב טמאים, אם נשים בראשון רשות הוו כמיעוט טמאים. (תוד"ה נשים). והיכא שיש מחצה טמאים וע"י הנשים יש רוב טמאים, לרב אם נשים בפסח ראשון חובה ובשני רשות, אין הטמאים עושים בראשון כיון שהם מיעוט, ובשני אינם עושים מפני שבלא הנשים אין רוב טמאים לידחות לשני, ולרב כהנא גם מחצה עושים בשני, ולדבריו היכא שיחד עם הנשים יש מחצה טמאים אם נשים בראשון חובה ובשני רשות, אין עושים בראשון מפני שמחצה

היה חולה בשעת שחיטה ובריא בשעת זריקה או איפכא אין שוחטים וזורקים עליו אף לרבי נתן, דבעינן גברא דחזי לאכילה, דהא דכתיב "איש לפי אכלו" אגברא כתיב.

שחטו בטהרה ונטמאו הבעלים יזרק הדם בטהרה - כהנים וכלי שרת טהורים והבשר לא יאכל. לרבי אלעזר ברייתא זו היא רק לרבי נתן דאמר אכילה לא מעכבא ולא בעי ר' נתן גברא דחזו לאכילה והברייתא דחולה מוקי ר' אלעזר כרבנן, ולרבי יוחנן הברייתא היא גם לרבנן, ואיירי כשרוב הציבור נטמאו בין שחיטה לזריקה, כגון שמת הנשיא, שהפסח נעשה בטומאה, והבשר לא נאכל שמא לשנה הבאה יטמאו הציבור אחרי הזריקה ויחשבו שגם אם היו טהורים בשעת שחיטה וזריקה אוכלים, ולא ידעו שדווקא כאשר בשעת זריקה היו טמאים הבשר נאכל, דהוי פסח הבא בטומאה.

דיני פסח הבא בטומאה

כתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש וכו' ועשה פסח לד', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". ודרשו חז"ל מדכתיב "איש" שרק איש שהוא טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור שנטמאו מקריבים ואוכלים את הפסח בטומאה. ולהלן יבואר מה נחשב טומאת ציבור לענין זה.

ע"ט. מתי מקריבים פסח בטומאה - אם נטמאו רוב ישראל, או שנטמאו רק הכהנים שאז ממילא כל הבשר נטמא, (ואף שיכולין להזהר לא לגעת בבשר, כיון שבאימורים ודאי יגעו, מתוך שהותרה טומאת האימורים הותרה ג"כ טומאת הבשר. תוד"ה או), או שנטמאו רק הכלי שרת, יעשו כולם (-אף הטהורים) את הפסח בטומאה (ואין הטהורים צריכים להזהר בשמירת טהרה. רש"י ע"ט: ד"ה כלהו), שאין קרבן ציבור הבא בטומאה חלוק, אבל אם נטמא מיעוט הקהל, הטהורים עושים את הראשון והטמאים את השני.

הקרבת הפסח כשנטמא הסכין - נטמא הסכין מטמא מת, יעשה הפסח בטומאה, דחרב הרי הוא אב הטומאה לטמא אדם כחלל, דכתיב "בחלל חרב", וא"כ הנוגע בכלי שרת נעשה טמא מת. וכתבו התוס' (ד"ה בטומאת) שאין שהות לשחוט את כל הפסחים בסכין ארוכה ולעמוד מחוץ לעזרה, או לאחוז את הסכין בפשוטי כלי עץ, ואף להביא סכינים אחרים אין פנאי. ואם נטמא הסכין משרץ, שאין הסכין מטמא את האדם אלא רק את הבשר,

מה הדין כשחלק מישראל טמאים טומאת זב-

היו רובם זבים ומיעוטא טמאי מתים ורוב זבים אין עושים בראשון, לרב הטמאים אינם מקריבים פסח כלל, פסח ראשון לא מפני שהם מיעוט, ופסח שני לא מפני שאין מקריבים בשני אלא כשהציבור הקריבו בראשון. ושמואל טען שהרי כתוב "ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו", וענה לו רב שהרי כשכולם זבים בלאו הכי א"א לקיים פסוק זה, ובהכרח דהיכא דלא אפשר הפסוק לא מתקיים.

היו רובם טמאי מתים ומיעוטם זבים- לרב הונא אין הזבים מקריבים פסח שני, ולרב אדא בר אבהו מקריבים בשני, ונחלקו אם יש תשלומין לפסח הבא בטומאה, ואין הכרח שנחלקו אם טומאה הותרה בציבור והוי כאילו נעשה הפסח בטהרה או שטומאה דחוויה בציבור, די"ל שלכו"ע טומאה דחוויה בציבור, ונחלקו אם פסח שנעשה בטומאה דוחה את מי שלא הקריב לפסח שני.

פ: היו ישראל שלישי טמאי מתים ושלישי זבים

ושלישי טהורים- הטמאים אינם עושים פסח כלל, בראשון לא מפני שהזבים מצטרפים לטהורים והטמאים מיעוט, ובשני לא מפני שהזבים מצטרפים לטמאים והווי רוב. אמנם לשמואל שאם רובם זבים ומיעוטם טמאי מתים המיעוט עושה את הראשון, ה"ה הכא. תוד"ה בראשון.

רצוי ציץ ודיני טומאת התהום

קרבתו שהוקרבו בטומאה הציץ גורם שהם יעלו לרצון וא"צ להביא אחרים, דכתיב "והיה על מצח אהרן, ונשא אהרן את עוון הקדשים וכו'". עוד מצינו שמי שנטמא במת שהיה טמון במקום שאף אדם בעולם לא ידע עליו, ולאחר שנטמא נמצא שם מת (טומאת התהום), אין טומאה זו גורמת לנזיר אחרי שהביא קרבנותיו לסתור ספירתו, או בפסח לפסול את ההקרבה למפרע. ולהלן יבואר על איזה מקרים של טומאה הציץ מרצה, ומתי נאמרה ההלכה של טומאת התהום, בפסח ובנזיר ובשאר קרבנות.

על טומאת מי הציץ מרצה- הציץ מרצה אם נטמא

הדם או הבשר או החלב, בין בשוגג בין במזיד (יבואר להלן) בין באונס בין ברצון, בין ביחיד בין בציבור, ופסח מפסח שני, ובנזיר תגלחתו כשרה ומותר לשתות יין ולהטמא למתים, אבל אם נטמאו הבעלים אין הציץ

טמאים, ובשני אין עושים שבלי הנשים אין רוב טמאים.

פ. מה הדין כשרק שבט אחד טמא- לר"ש אם

שבט אחד טמא, אותו שבט עושה לעצמו בטומאה והשאר עושים בטהרה, דשבט אחד איקרי קהל (דכתיב "גוי וקהל גוים יהיה מנך" וכבר נולדו כל השבטים חוץ מבנימין), וקהל הוא חשוב ואינו נדחה לשני. ולר"י יעשו כולם בטומאה ואף הטהורים אם ירצו, דשבט אחד איקרי קהל ואין קרבן ציבור חלוק.

מתי במחצה טהורים מטמאים אחד בשרץ-

איתמר היו מחצה טהורים ומחצה טמאים (וה"ה לרבי אלעזר בן מתיה היכא שיש אחד טמא יותר מהטהורים), אמר רב מטמאים אחד מהם בשרץ וכולם עושים בטומאה. הגמ' מעמידה דין זה למ"ד שבמחצה ומחצה עושין הטהורים לעצמם והטמאים לעצמם, וכו"ר"י הסובר שאין קרבן ציבור חלוק, ואין עושים חלק את הראשון בטהרה משום שזה גנאי שאלו נזהרים מאלו.

לעולא כיון ששוחטין וזורקין על טמא שרץ כיון שבערב הוא ראוי לאכילת הפסח אין הוא מכריע את הציבור לטומאה, אלא ישלחו אחד לדרך רחוקה, ואין מטמאים במת מפני שמפסיד קרבן חגיגה של ט"ו, (ואף שערל וטמא משלחים קרבנותיהם, חגיגה כיון שהיא חובה דינה כעולת ראה שטמא פטור ממנה. ואין לומר שכיון שהוא בדרך רחוקה נעשה אינו ראוי לחגיגה ואין לו תשלומין, דתחומין דרבנן ומדאורייתא הוא ראוי, ועוד שהוא יכול לבוא אחר שעת שחיטה לתוך התחום, ועוד י"ל שרק טמא וחיגר נחשבים אינם ראויים, ולא מי שנמצא רחוק. תוד"ה אתה). ואינו יכול להקריב בשביעי של פסח שהוא שמיני שלו, דקסבר עולא דכולהו תשלומי ראשון נינהו וממילא מי שאינו ראוי בראשון אין לו תשלומין, וממילא היכא דלא חזי בראשון אינו מקריב בשאר הימים, אבל פסח אינו מפסיד שהרי יכול לעשות פסח שני. (הקשה ריב"א (תוד"ה משלחין) למה לא ישלחו אחד מהטמאים לדרך רחוקה והטהורים יקריבו בטהרה, ותירץ שעולא לשיטתו שאין לטמאים דין דרך רחוקה, וממילא גם בדרך רחוקה הוא מצטרף לאותם שבירושלים. אבל דעת ר"י שבמקרה הזה שאם היה בירושלים הוא היה יכול להקריב הוא כן מצטרף, והטעם שלא שולחים טמא הוא מפני שרוצים שגם הטמאים יוכלו להקריב בראשון). ורב נחמן טען שאין מי שישמע לנו לעקור ביתו ויהיה בדרך רחוקה, (ופירכא זו אינה למ"ד שמא יסקופת העזרה ולחוץ חשיב דרך רחוקה. ורב נחמן עצמו סובר שטמאים אותו במת, דחגיגה ב' הימים אינה תשלומי ראשון. תוד"ה עקר).

בלבד בא למעט טומאת התהום דזיבה, שהיא שבעת ימים, ואין שוחטים וזורקים על טמא זיבה, וזב בשביעי שלו אם ראה באותו היום שהוא סותר כל הימים שמנה ולגבי זריקה הוי כטומאת התהום אם יטמא אח"כ, שהרי מה שלרבי יוסי זב שראה ב' ראיות שספר ונטמא בשביעי סותר את מנ"ינו דכתיב "וספר לו שבעת ימים" ואין כאן שבעת ימים, ונקט משכב ומושב לרבותא שזב חלוק בזה משאר טמאים שאינם מטמאים אדם, (אבל ראה ג' ראיות בכל מקרה אינו יכול לאכול קדשים עד שיביא קרבנותיו בבוקר היום השמיני, ואם ראה בשמיני זה ודאי טומאה חדשה כיון שיצא מזיבה ראשונה לשעה שהיא ראויה לקרבן, ואינו מטמא משכב ומושב למפרע), וכן בשומרת יום כנגד יום בשני שלה שיש ספק אם תראה היום ומחר והיא תהיה זבה גמורה, או שלא תראה והיא טהורה בערב, ואם שחטו עליהם וחזרו ונטמאו פטורים מפסח שני, דינים אלו אינם משום רצוי ציץ, אלא משום שמדאורייתא אינם טמאים אלא מכאן ולהבא דמקצת היום ככולו, וא"כ בזריקה ובשחיטה הם טהורים, ומה שהם מטמאים משכב ומושב למפרע אינו אלא מדרבנן.

האופן שלרבי יוסי נעשית זבה גמורה הוא אם שפעה ג' ימים ברציפות, שלא התחילה למנות כלל, או שראתה ב' ימים כל בין השמשות שכיון שתחילת כל יום בטומאה אין כאן ספירה כלל, ובשני בין השמשות יש ראייה של ג' ימים רצופים. ולרבנן אם ראתה התברר למפרע שהיא טמאה, וחיבת בפסח שני. לרש"י מבואר כאן שלמ"ד מקצת היום ככולו די בספירת תחילת הלילה, אבל דעת התוס' (ד"ה אי) סספירת לילה אינה ספירה, ומה שהגמ' לא העמידה ברואה בלילות הוא משום שלרבי יוסי דין מקצת היום ככולו נאמר גם על סוף היום, והיינו בסוף המנין.

טומאת התהום בתמיד - את"ל שבפסח הציץ מרצה על טומאת התהום של הכהן השוחט, לומדים גז"ש במועדו במועדו מפסח ומרצה על הכהן השוחט את התמיד, ונ"מ שלמ"ד טומאה דחוייה בציבור, ולמ"ד שהציץ מרצה על טומאת התהום אפילו בנודע לפני זריקה, א"צ לחזר אחר כהן טהור. אבל מק"ו א"א ללמוד (ובתמיד יותר מסתבר שהציץ מרצה, שהרי בתמיד הותרה אפילו טומאה ידועה היכא שאין טהורים), דאין דנים ק"ו מהלכה, דמהאי טעמא אמר רבי אליעזר לר"ע שא"א ללמוד שניזיר מגלח על רביעית דם בק"ו מעצם כשעורה שאם עצם כשעורה שאינה מטמאה באהל הנזיר מגלח על מגעה ועל משאה, כ"ש רביעית דם שמטמאה באהל שהנזיר יגלח על מגעה ועל משאה.

מרצה בין בפסח וחייב לעשות פסח שני, כיון שבשעת זריקה אין הבעלים ראוי לפסח, ובין בנזיר דכתיב ביה "וכי ימות מת וכו' והימים הראשונים יפלו" שאם נטמא קודם הבאת קרבנותיו סותר נזירותו.

האם הציץ מרצה על טומאה שנודעה לפני זריקת הדם - פסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא (-) לרש"י נטמא הפסח או הדם, וכתבו התוס' (ד"ה נזרק) דהיינו למ"ד שהציץ מרצה על אכילות, וכרבי נתן שאכילת פסחים לא מעכבא, ואינו אלא לפוטרו מפסח שני. ולרבי"א (תוד"ה נזרק) איירי דווקא שנטמא הדם), הציץ מרצה ופטור מפסח שני, ואם נודע שהוא טמא ואח"כ נזרק הדם, לרבינא אין הציץ מרצה, והא דקתני בין בשוגג בין במזיד הורצה היינו אף שנטמא הקרבן במזיד. ולרבי שילא הציץ מרצה אף בנודע ואח"כ נזרק אפילו במזיד, אבל אם נטמא הקרבן במזיד אין הציץ מרצה. ואם הבעלים נטמא, אפילו אם זה נודע אחרי זריקת הדם אין הציץ מרצה.

נטמאו הבעלים בטומאת התהום והיינו טומאה שאינה ידועה, כגון שאמרו לו שהיה קבר עימו בבית או תחת האבן שישב עליה, וכבר עשה את הפסח או בנזיר שהביא קרבנותיו, הציץ מרצה דהלכה למשה מסיני שהותרה להם טומאת התהום, אבל אם נודעה הטומאה לפני שעשה פסחו או שהביא קרבנותיו, או שנודע שהיה בבית מת ולא טומאת התהום, צריך לעשות פסח שני, ונזיר צריך להביא קרבן טומאה אשם ושתי תורים ולמנות נזירותו מתחילה. ורמ"י בר חמא מסתפק אם **נטמא הכהן בטומאת התהום** אם גם בזה נאמרה ההלכה למשה מסיני שהציץ מרצה, והגמ' מנסה לפשוט את הספק, ודוחה את הראיות.

לא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד - לא בא למעט נזיר שנטמא, שהרי בנזיר בלאו הכי רק טומאת מת סותרת הנזירות, דכתיב "וכי ימות מת עליו וכו' " פתע זה שוגג פתאום זה מזיד. ובפסח אם שוחטין וזורקים על טמא שרץ א"צ רצוי ציץ. ולמ"ד אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ בא למעט טומאת התהום בשרץ (כגון שהכניס ידו בעפר ונגע, אבל אם לא נגע אין השרץ מטמא. תוד"ה לאו), או היכא שהכהן המקריב נטמא בשרץ, לפי הצד (לעיל) שהציץ מרצה על טומאת הכהן.

פ"א. שיטת רבי יוסי בטומאת זיבה למפרע - אין לפרש דהא דתני לא אמרו טומאת התהום אלא למת

קדשים שיש פסול בגופם, כגון פיגול נותר יוצא וטמא, או שנשפך הדם, או שהבעלים נטמאו או מתו, טעונים שריפה. ולהלן יבואר היכן שורפים קדשים אלו (פ"ב.), ומנלן שהם טעונים שריפה, ומתי צריך עיבוד צורה לפני השריפה (פ"ב.); והאם צריכים לשרוף את העצמות והגידים ואיסור שבירת עצמות בפסח (פ"ג), ומתי שורפים את הנותר ומנלן. ועוד מדיני השריפה.

נטמא הפסח שלם או רובו צריך לשרוף לפני הבירה (כל המקדש קרוי בירה) מעצי המערכה, כדי לביישו, ואם נטמא מיעוטו וכן הנותר של פסח טהור, שורפין אותו בחצרותיהן או בגגותיהם מעצי עצמם, והצייקנים (-קמצנים צרי עין) היו שורפין אותו אף בנטמא מיעוטו ובנותר לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה.

פ"ב. הא דתנן שמי שיצא מירושלים וזכר שיש בידו בשר קודש שהוא נפסל ביוצא, אם עבר צופים שורפו במקומו ולא הטריחוהו לחזור כיון שנתרחק הרבה (אע"פ שלומדים מדכתיב "בקודש באש תשרף" שבמקום אכילת קדשים שם מקום שריפתם), ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה אע"פ שהבשר הוא מיעוט. לרב חמא בר עוקבא איירי באכסנאי שאין לו עצים. ולרב פפא גם הדין הראשון מדבר באכסנאי, וביוצא מירושלים איירי בהחזיק בדרך שלא הטריחוהו לחזור אחרי עצים. ולרב זביד אכסנאי שורף לפני הבירה מעצי המערכה אע"פ שלא החזיק בדרך כשיטת רב חמא. רש"י. ולריב"א (תוד"ה רב זביד) רב חמא ורב פפא לא חולקים, ולשניהם אכסנאי שלא החזיק דינו כבעה"ב, ולרב זביד דינו כצייקנים. אי נמי רב פפא ורב זביד נחלקו בדעת רב חמא מה הדין באכסנאי שלא החזיק.

וכתבו רש"י ותוס' (ד"ה נטמא) שמה שמותר באופנים הנ"ל להנות מעצי הקדש, היינו משום שלב ב"ד מתנה להתיר להם, בנטמא כולו או רובו כדי לביישו, ובצייקנים משום שמתוך צייקנותם היו נמנעים מלשורפו, וכן אכסנאי עשאוהו כצייקנים, אבל לאדם אחר אסור. עוד כתבו התוס' שאף למ"ד שלא אומרים לב ב"ד מתנה, היינו דווקא בקרבנות שהם קדושים קדושת הגוף, אבל בקדושת דמים מודו כו"ע.

אין שורפין בחצרותיהם מעצי המערכה, שמא ישארו עצים ויבואו לידי תקלה להנות מהם הנאה אחרת. ולא לפני הבירה מעצי עצמם, לרב יוסף שלא לבייש את מי שאין לו, ולרבא מפני החשד כשיחזירו המותר לבייתם, ונ"מ אם יכול להביא קנים וחריות שאינם ראויים למערכה מפני שהם נשרפים מהר.

פ"א: טומאת התהום היא הלכה למשה מסיני. ומה שרבי אלעזר למד טומאת התהום בנזיר מ"וכי ימות מת עליו" דאיירי בטומאה הידועה לו, ורבי יוחנן למד טומאת התהום בפסח מ" טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם" דאיירי בטומאה הגלויה לכם, ולר"ל לומדים דבעינן טומאה גלויה כמו שדרך היא גלויה, אינו אלא אסמכתא בעלמא.

אי זהו טומאת התהום כל שלא הכיר בה אדם בסוף העולם. היה טמון בעפר או צרורות זוהי טומאת התהום דשמא נפלו עליו ולא ידע מזה אף אדם בעולם, אבל במים או באפילה או בנזיקי הסלעים אין זו טומאת התהום מפני שהמציץ יכול לראותו (במצב שהוא עכשיו, משא"כ בתבן. תוד"ה מצאו).

הציץ מרצה בטומאת התהום אף בנודעה הטומאה קודם הזריקה אבל לא בנודעה קודם השחיטה. (רש"י ותוס'). וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שהרצוי בנזיר הוא שאינו סותר נזירותו, ואם כבר נזרק דם אחד מקרבנותיו ואח"כ נטמא, אפילו בטומאה ידועה אינו סותר נזירותו אלא יביא שאר קרבנותיו ויטהר. עוד כתבו התוס' (שם) שרק לרבנן דס"ל שתגלחת אינה מעכבת, הציץ מרצה בנודעה הטומאה לפני זריקה, (ואף שהזריקה מעכבת כיון שנשחט הזבח יש לו לסיים), אבל לר"א דס"ל שתגלחת מעכבת, כיון שתגלחת היא אחרי הזריקה, אם נודע לו הטומאה קודם גילוח סותר נזירותו.

המוצא מת מושכב לרחבו של דרך וא"א שלא נגע או הסיט או האהיל, לאכילת תרומה טמא דלא הותרה בתרומה טומאת התהום, לנזיר ולעושה פסח טהור וזורקים את הדם אע"פ שזו טומאת ודאי, כיון שבשעה שעבר אף אחד לא ידע ממנה, וגם הוא לא ידע עד שנשחטו קרבנותיו, ואם יש לו מקום לעבור אף לתרומה טהור דאין כאן אפילו טומאת התהום, וספק טומאה ברה"ר טהור, וכן אם מצאו משובר ומפורק טהור שמא בין הפרקים עבר, ובקבר אפי' משובר ומפורק טמא מפני שהקבר מצרפו (ומטמא אף במקום שהקבר ריק דכתיב "או בקבר". רש"י. ולתוס' (ד"ה ובקבר) י"ל דאיירי שהקבר מאהיל עליו. עוד כתבו התוס' שקבר נחשב טומאת התהום, ד"ל שנפל בקבר ומת), ובטעון משאוי שבהכרח הוא נד מצד לצד או רכוב, אפי' משובר ומפורק טמא, דאי אפשר שלא יגע או יאהיל, ובטומאה ידועה אף נזיר ועושה פסח טמא.

שריפת קדשים הטעונים שריפה

אומרים שכיון שנעשה בה עובדין דחול שלא נזהרו ונטמאה ונתחללה מקדושתה דינה בקבורה כדי שלא יאכלוה כלבים.

אלו קדשים טעונים עיבור צורה לפני השריפה

ישנם קדשים שנפסלו והם טעונים שריפה, אמנם כיון שאין להם פסול גמור בגופם, צריך להמתין שתתעבר צורתם, ורק אח"כ מותר לשורפם. הגמ' תבאר מתי צריך עיבור צורה, ומנלן.

בברייתא מבואר שקדשים שפסולם בגופם ישרפו מיד, ואם הפסול הוא בבעלים תעובר צורתו ויצא לבית השריפה. ולתנא דבי רבה בר אבא אפי' פיגול טעון עיבור צורה, דיליף עון עון מנותר.

במתני' מבואר שפסח שיצא או נטמא ישרף מיד ב"ד, וא"צ עיבור צורה להשהותו לילה אחד (אמנם ביו"ט א"א לשורפו, דאין שורפים קדשים ביו"ט), ואם נטמאו הבעלים או מתו שאין פסולו בגופו אלא מחמת דבר אחר והיינו שאין לו אוכלים, לת"ק טעון עיבור צורה, ולרבי יוחנן בן ברוקה ישרף מיד, מפני שאין לו אוכלין.

לרב יוסף לא נחלקו אלא בנטמאו הבעלים לפני זריקה, אבל נטמאו לאחר זריקה טעון עיבור צורה לכו"ע כיון שהבשר היה ראוי לאכילה.

ולריו"ח נחלקו אף בנטמאו לאחר זריקה, וריו"ח בן ברוקה סובר כרבי נחמיה שאמר שחטאת אהרן נשרפה מיד משום אנינות אע"פ שהיתה אנינות לאחר זריקה, ואונן אסור בקדשים שדכתיב במעשר "לא אכלתי באוני ממנו" וכ"ש קדשים. ואף אם נדב ואביהוא מתו לפני הזריקה זה לא פוסל את הזריקה, כיון שהחטאת באה לכפרה וכל ישראל היו ראויים, ולא דמי לפסח שעיקרו לאכילה. ולרבי יהודה היא נשרפה משום טומאה.

ולרבה גם ריה"ג שאמר דהא דכתיב "וכל חטאת וכו' באש תישרף" לא איירי בחטאת החיצונה שהכניס דמה לפניו כדעת רבנו, אלא בפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים - חטאת הפנימית כגון פר העלם דבר של ציבור שצריכים לשורפם במקדש ולא חוץ לג' מחנות כמצותה, ויש איסור לאו באכילתם, וחטאת חיצונה שנכנס דמה לפני ולפנים פסולה מדכתיב "הן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה", סובר כך דפסול בעלים אינו טעון עיבור צורה, דמדיליף קדשי דורות מחטאת אהרן אלמא ס"ל שגם לדורות

וכמו כן נחלקו למה היו מעמידים את הטמאים על שער המזרח ששם כולם נכנסים להר הבית, (וכתבו התוס' ד"ה היה) שגם את הטמאים קרי היו מעמידים בשער המזרח, והיינו בשער עזרת נשים, ואף שטבול יום אינו נכנס למחנה לוי, היינו דווקא מעזרת נשים ולפנים). לרב יוסף כדי לביישם שלא נזהרו מלהטמא כדי שיוכלו לעבוד מחר, ולרבא מפני החשד שיחשבו שלא באו לעבודה מפני שהם עסוקים במלאכתם, ולא בגלל טומאה. ונ"מ בכהנים מפונקים שכולם יודעים שהם בטלים ממלאכה, או בעוסקים באומנות קלה ששכרה מועט, שבשניהם חשד ליכא ובושת איכא.

פ"ב: מקור דין שריפת קדשים שנפסלו-

קרבן שנפסל טעון שריפה, ודין זה הוא הלכה למשה מסיני.

בהו"א הגמ' רצתה ללמוד דין זה מדכתיב לענין טומאה "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף", וגלי רחמנא בקדשים קלים וה"ה בקדשי קדשים, אמנם א"א ללמוד מטומאה שאר פסולים דשאני טומאה שהיא פוסלת אף בתרומה ומעשר.

וממה שאמר משה על שער ראש חודש ששרפוהו אהרן ובניו "הן לא הובא דמה אל הקודש פנימה" והיינו שלא נכנס דמה לפני ולפנים, ולא יצא לחוץ ד"פנימה" הוא קרא יתירה, ודורשים שהחטאת היתה פנימה ולא יצאה לחוץ, דא"א ללמוד מזה קדשים קלים, וכן אין מקור לשריפת קדשים שדמם לן (דמדכתיב "ביום הקריבו את זבחו" לומדים שדם נפסל בשקיעת החמה), או נשפך (שא"א לזורקו ולהתיר את הבשר), או יצא חוץ לקלעים, אלא התם מעשה שהיה כך היה.

וכן אין ללמוד שריפת קדשים מדכתיב "בקודש באש תישרף" והיינו בחטאת, ושאר קדשים התרבו מתיבת "וכל", שהרי א"א ללמוד מזה קדשים קלים.

אלא שריפת קדשים זה הלכה למשה מסיני וכנ"ל, ומדכתיב "בקודש באש תישרף" לומדים ששריפת החטאת בקודש, ומ"וכל" מרבים שאר פסולי קדשי קדשים שבכשרותם אסור להוציאם מהעזרה דכתיב "בחצר אהל מועד", ואימורי קדשים קלים שנפסלו שבכשרותם אסור להוציאם כיון שהם טעונים הקטרה ואם נפסלו שם שריפתם, (אבל בשר קדשים קלים שריפתו בכל העיר שזה מקום אכילתו), ומדכתיב "והבשר וכו' באש ישרף" לומדים שגם בפסול טומאה דינם בשריפה, ולא

עצמות שבורות, שבשאר קדשים א"צ לחשוש שיש מתחתם עצמות שלימות, אבל בפסח שאסור לשבור עצם צריך לחפש אם יש עצמות שלימות ולשורפם, אבל עצמות שבורות ללא מח א"צ לשורפם ואין חוששים ששברם אחרי שנעשו נותר.

פ"ג: אכילת ושריפת גדי הפסח - לרב כל הגידים

דינם כבשר ונמנים ויוצאים בהם יד"ח אכילת פסח, חוץ מגידי צואר שאינם כבשר ואף אינם טעונים שריפה בנותר כיון שהם קשים ודינם כעץ בעלמא. ומתני' דקתני שהגידים טעונים שריפה ומשמע שמתחילה הם עומדים לשריפה - לרב חסדא איירי בגיד הנשה שהוא רך וראוי לאכילה, והגיד האסור באכילה אינו טעון שריפה, ומתני' כרבי יהודה דס"ל שגיד הנשה אינו נוהג אלא באחת וא"כ טעונים שריפה בנותר שמה זהו המותר באכילה, י"מ בדעת רבי יהודה שרק של ימין אסור, ולפ"ז איירי בנתערבו ב' הגידים, וי"מ שהדבר בספק מה אסרה התורה והדעת נוטה שהאיסור נאמר בשל ימין, ולפ"ז אף בלא נתערבו לעולם טעונים שריפה. ולרב אשי איירי מתני' בשמנו דגיד שהוא מותר באכילה ולכן יש בו איסור נותר וישראל קדושים נוהגים בו איסור ולכן מתחילתו הוא עומד לשריפה. ולרבינא איירי בגיד החיצון של הירך שזה הצד שרואה את האויר הסמוך לבשר שהוא אסור מדרבנן ואין חייבים עליו מלקות, ורק בגיד הפנימי והיינו הגיד הגדול המתוח על פני כל אורך הירך בצד הפנימי של הירך הסמוך לעצם הקולית שהוא תחוב בבוקא דאטמא ויוצא מבוקא דאטמא ונמתח ליד אותו עצם על פני כל הירך יש עליו מלקות, דכתיב "אשר על כף הירך" שמתפשט בכל הירך.

מנלן שאין שורפים נותר בט"ו ניסן

הנותר מבשר הפסח טעון שריפה, אמנם אין שורפים אותו מיד ביו"ט, אלא רק למחרת יו"ט. הגמרא מבארת מדוע לא שורפים את הנותר ביו"ט כדי לקיים מצוות "באש תשרופו".

אין שורפים נותר בט"ו ניסן ולא אמרינן עשה ד"באש תשרופו" דוחה לא תעשה דמלאכת יו"ט, לחזקיה דורשים מדכתיב ב' פעמים "עד בוקר" שהכונה לבוקר שני, ואף שגם בלילה השני אסור לשורפו אע"פ שאינו יו"ט, מצינו גם בשלמים שאין נאכלים בליל שלישי ומ"מ אין נשרפים אלא ביום. (תוד"ה ליתן).

צריכה שריפה לאלתר כמו בחטאת אהרן. ולריו"ח אין ראייה מפסולי דם לפסולי בעלים.

פ"ג. שריפת הנשאר מהפסח - העצמות (כדלהלן)

והגידים והנותר, נשרפים בט"ז, ואם חל ט"ז בשבת נשרפים ביו"ז, דאין שריפתן דוחה לא שבת ולא יו"ט.

שריפת וטומאת עצמות פסח וקדשים

הנותר מן הפסח או משאר קדשים טעון שריפה. הגמרא תבאר האם גם העצמות טעונים שריפה, ואגב זה יבואר האם יש איסור שבירת עצם בפסח פסול.

עצמות הפסח שנשאר בהם מח טעונים שריפה מפני שאסור לשוברם ולהוציא את המח ויש למח דין נותר, ואם לא נשאר בעצמות מח מותר לזרוקם דלא הצריך הכתוב שריפה אלא בראוי לאכילה שניתותר, דכתיב "לא תותרו ממנו עד בוקר והנותר וכו' באש תשרופו".

ולענין טומאה שגזרו חכמים שהנותר מטמא את הידים, לרבי יצחק אם נשאר בהם מח הם מטמאים את הידים, כיון שהעצם היא בסיס למח שיש בו איסור נותר, ושימוש נותר מילתא.

הגמ' אומרת שאין ראייה לדברי רב יצחק ממה שהעצמות טעונים שריפה ואין שוברים אותם ומוציאים את המח ושורפים אותו כדי שלא לטרוח ולהפסיד עצים בשריפת העצמות, די"ל דהיינו כרב יעקב דס"ל שיש איסור שבירת עצמות גם בקרבן פסול שהיתה לו שעת הכושר דכתיב "בו", (ואין לומר שיוציא המח ע"י גומרתא ללא לשוברם, דאיכא למיחש שמא יפקע, אי נמי טריחא מילתא. תוד"ה בו), אבל לת"ק דברייתא לומדים מ"בו" שאין איסור שבירת עצם בקרבן פסול, וכן איתא במתני' שהשובר עצמות של קרבן טמא אינו לוקה.

ואין קושיא על רב יצחק מדאיתא בברייתא שכל עצמות הקדשים אין טעונים שריפה אלא שוברם ומוציא המח ושורפו, חוץ מעצמות הפסח שאסור לשוברם, די"ל שגם עצמות הקדשים טעונים שריפה כיון ששימשו את המח, ואיירי שמצא עצמות שהוצא מהם המח, שבקדשים תולים ששברם לפני שנעשו נותר (והתוס' ד"ה אימור) גורסים אימור לבתר איסורא חלצינהו) וא"כ לא שימשו נותר, ובפסח כיון שאסור לשבור בו עצם תולים ששבר אחרי שנעשו נותר ועל כן טעונים שריפה. ולרב זביד איירי שמצא ערימה ורואה בה

סופם להקשות בגדי עצמו, אבל ראשי כנפים והסחוסים סופם להקשות רק בשור הגדול. תוד"ה הואיל וד"ה הא. וחזר בו ריו"ח ואמר שבתר בסוף אזלינן, ומהאי טעמא עור הראש של עגל הרך (-יונק) אינו מטמא טומאת אוכלין.

מלקות על נותר ועל שבירת עצם בפסח

אסור להותיר מן הפסח דכתיב "ולא תותירו ממנו עד בוקר", וכן אסור לשבור עצם מקרבן פסח דכתיב ועצם לא תשברו בו". הגמרא מבארת האם העובר על לאוים אלו לוקה או לא, ומה הדין בזה בפסח טמא או שאינו ראוי לאכילה.

המותיר בפסח אפילו בקרבן טהור אינו לוקה, אף דכתיב "לא תותירו ממנו עד בוקר". לרבי יהודה הטעם משום שזה לאו הניתק לעשה ד"והנותר ממנו וכו' באש תשרופו", דמשמע שאם ישרוף זו היא תקנתו וינצל ממלקות, ועוד דלא דמי ללאו דחסימה שהמלקות נסמך לו. ולרבי יעקב הטעם משום דהוי לאו שאין בו מעשה.

השובר עצם בפסח-

איתא במתני' שהשובר עצם בפסח טהור לוקה, אבל בפסח טמא אינו לוקה. ובברייתא איתא ת"ר "ועצם לא תשברו בו" בכשר ולא בפסול, רבי אומר "בבית אחד יאכל ועצם לא תשברו בו" ללמד שרק הראוי לאכילה יש בו משום שבירת עצם. ולהלן תבואר מחלוקתם.

לרב ירמיה נחלקו ת"ק ורבי **בשובר עצם בפסח הבא בטומאה**, שזה קרבן פסול דטומאה דחוייה היא בציבור, אבל הוא ראוי לאכילה.

פ"ד: לרב יוסף בשובר עצם בפסח הבא בטומאה לכו"ע אינו לוקה כיון שהוא פסול, ונחלקו בהיתה לו שעת הכושר ונפסל, שלת"ק לוקה משום שהוא כשר, ולרבי אינו לוקה משום שכעת אינו ראוי לאכילה. וי"ג שבאופן זה חשיב בר אכילה אבל אינו כשר, ואינו נראה, ולפ"ז י"ל שלאבוי לוקה בזה לכו"ע. תוד"ה ה"ג.

לאבוי בהיתה לו שעת הכושר ונפסל לכו"ע אינו לוקה כיון שעכשיו הוא פסול (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו **אם יש איסור שבירת עצם מבעוד יום** שהקרבן כשר אבל אינו ראוי לאכילה, ומ"מ מדרבנן אסור אטו משחשיכה. (כדמצינו שלרבי נמנים על מח שבראש,

לאבוי דורשים מ"עולת שבת בשבתו" למעט עולת חול בשבת או יו"ט ואם אפילו הקטרת עולה אינה דוחה כ"ש שריפת קרבן פסול שזמנו ב"ד (והא דכתיב "לא ילין לבוקר" דמשמע כל הלילה ילין, איירי כשחל י"ד בשבת). וכתבו התוס' (ד"ה ולא) שמה שמצינו שאברי חול שנתותרו (ריב"א מסתפק אם זה רק בתמיד או גם בשאר קרבנות) עושה להם מערכה בפני עצמם וסודרם אפילו בשבת, וי"א סודרם על המערכה הגדולה, היינו דווקא במשלה בהם האור, דנעשו כלחמו של מזבח והרי הם כקרבן היום.

לרבא דורשים "הוא לבדו" (הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותם מבעוד יום) לבדו ולא מילה שלא בזמנה (לרש"י קמ"ל דלא נילף מק"ו שאם היא דוחה צרעת כ"ש שתדחה שבת, קמ"ל שאינה דוחה כיון שיכול להמתין למחר, וה"ה בשריפת קדשים פסולים ימתין למחר. ולר"ח (תוד"ה ולא) היינו לומדים ק"ו מאוכל נפש, ולר"י היינו לומדים מנדרים ונדבות. עוד כתבו התוס' שרבא סובר כרב אשי שיו"ט הוא גם עשה).

פ"ד. ולרב אשי שבתון דיו"ט דמשמע שבות הוא גם עשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה.

אלו חלקים בקרבן פסח נאכלים

הגמרא מבארת אלו חלקים בקרבן פסח יוצאים באכילתם ידי חובת אכילת הפסח, ונ"מ שנמנים עליהם לפסח (לפרוש רש"י, ולרמב"ם הנ"מ היא לאיסור שבירת עצם, ולראב"ד לענין איסור נותר).

איתא במתני' שכל הנאכל בשור הגדול שכבר הוקשה כל מה שעתידי להתקשות, יאכל בגדי הרך מגיל ח' ימים שהוא ראוי לפסח, אבל מה שאינו נאכל בשור הגדול אין נמנין עליו כיון שהוא עתידי להתקשות, וראשי כנפים (-הסחוסים שבראשי עצמות הכתפיים) ושאר הסחוסים. לרבה ראשי כנפים והסחוסים זה מ"ד אחר הסובר שאע"פ שאינו נאכל בשור הגדול נאכל בפסח. ולרבא אין כאן מחלוקת דראשי כנפים והסחוסים נאכלים בשילקא (-בישול ארוך) בשור הגדול, ותניא כוותיה דרבא.

גידיים - גידיים הרכים דינם כבשר. וגידיים שסופם להקשות (לרש"י הכונה לגידי הצואר, ולריב"א (תוד"ה גידין) גידיים אלו אין רגילים לאוכלם אף כשהם רכים, אלא הכונה לגידי שדרה, וגידיים הרכים היינו גידי בשר), לרבי יוחנן נמנים עליהם בפסח, דבתר השתא אזלינן, והגמ' מעמידה דהיינו באלו שנאכלים בשור הגדול בשילקא. ולר"ל אין נמנים עליהם בפסח דבתר בסוף אזלינן, ורק גידיים שאינם עתידיים להתקשות דינם כבשר. (וראשי כנפים והסחוסים יש עליהם טעם בשר יותר מהגידיים. אי נמי גידיים

"ככל חוקת הפסח יעשו אותו", ולומדים מזה איסור שבירת עצם שיש בה מח.

באיזה פסולי קרבן גזרו חכמים טומאה

קרבן שהוא פיגול או נותר גזרו חכמים שזה מטמא את הידים. הגמ' מבארת האם גם בקרבן שיצא למקום שאסור להוציאו מטמא את הידים או לא, ולהלן יבואר מה נחשב "יוצא", וכן יבואר האיסור המיוחד בפסח להוציאו מחבורה אחת לחבורה אחרת.

הפיגול והנותר מטמאים את הידים מדרבנן, הפיגול משום חשדי כהונה שיפגלו בכונה משום איבה, וגזרו שצריך לטרוח להטביל ידיו לפני שיגע בקודש, (והטומאה חמורה גם לרשעים, כדמצינו שטהרת כלים חמורה משפכות דמים. תוד"ה משום), והנותר משום עצלי כהונה שמתעצלים לאכול קדשים. ו"א ששיעור הטומאה בכזית כשיעורו לאיסור אכילה, ו"א ששיעורו בכביצה כשיעור טומאתו מדאורייתא.

יוצא - הגמ' מסתפקת אם גזרו חכמים טומאה גם ביוצא, ומסקנת הגמ' שבפסח לא גזרו טומאה ביוצא כי אין לחוש שיוצא במזיד, דבני חבורה זריזים הם שהם רבים ומזרזים זה את זה מלהוציא, וא"צ להחמיר עליהם כדי שלא יבואו להוציא, (ודווקא בדברים הנוגעים לפסח אמרינן שהם זריזים, אבל לענין חתוי חוששים. תוד"ה דבני), אבל בשאר קדשים נשאר הדבר בספק. ובאבר שיצא מקצתו גם אם גזרו טומאה ביוצא אין שאר הבשר נטמא, דטומאת סתרים לא מטמא דכתיב "וידיו לא שוטף במים" בעינן נגיעה בידים שהם בגלוי, (ואף שר"מ חולק, הלכה כרבי יוסי שאינו מטמא. תוד"ה טומאת), ולרבינא דאמר חיבורי אוכלים לאו חיבור הוא וכמאן דמיפרתי דמי ולא חשיב בית הסתרים נטמא כולו. ואף אם יש שיעור טומאה במה שיצא לחוץ, ובאופן כזה מודה רבי יוסי שהוא מטמא בשעת פרישתו, איכא לאוקמי בניתוזת בכל כוחו, או בחותך ומשליך מעט מעט. תוד"ה ולרבינא.

פ"ה: איסור הוצאת פסח מחבורה לחבורה - אסור להוציא פסח מחבורה לחבורה בבית אחד, דכתיב "לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה" והיינו חוץ למקום אכילתו. אמנם אין חיוב מלקות עד שיניח, כדמצינו שבאיסור הוצאה בשבת בעינן עקירה והנחה, והא דתנן שהיו מוציאים פרים הנשרפים חוץ לג' מחנות ע"י מוטות, ובזמן שרק הראשונים יצאו מהעזרה רק הם מטמאים בגדים, איירי בנגררים ע"ג קרקע דאיכא הנחה,

הואיל ויכול לגוררו ולהוציאו בקיסם דרך האף, ואין נמנים על מח שבקולית, ומבואר שאף מבעוד יום אסור לשבור את העצם וממילא א"א להגיע למח, ואע"פ שיכול לקלות את העצם ע"י גחלת ולהגיע למח, אסור לעשות כן, לאבוי משום דחיישינן שתפקע העצם וחשיב שבירה, ולרבא שמא האש תאכל מהמח עצמו ויש בזה הפסד קדשים בידים, וכן לענין שבירה מבעוד יום גזרו חכמים אטו משחשיכה). ובברייתא מבואר ששלא בשעת אכילה אין איסור שבירת עצם. לרב פפא לכו"ע מבעו"י אסור לשבור עצם, כיון שבערב הוא יהיה ראוי, ונחלקו באבר שיצא מקצתו חוץ לחומת ירושלים, וצריך לחתוך את היוצא, שחלקו הפנימי כשר וחותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך, אבל אינו ראוי לאכילה במקום שבירה. וכן אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה שאין איסור שבירת עצם באבר שיצא מקצתו, אבל אבר שיצא כולו אין בו איסור שבירה, דפסול הוא.

לרב ששת בריה דרב אידי אבר שיצא מקצתו לכו"ע מותר, ונחלקו אם יש איסור שבירת עצם בנא, שהוא כשר אבל אינו ראוי לאכילה. לרב נחמן בר יצחק בנא לכו"ע אסור, כיון שיכול לצלותו ולאוכלו, ונחלקו בעצם האליה שזה כשר אבל אינו ראוי לאכילה כיון שמקטירים את האליה. לרב אשי בעצם האליה לכו"ע מותר כיון שאינו ראוי לאכילה כלל (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו באבר שאין בו כזית בשר שהוא כשר אבל אין בו שיעור אכילה.

לרבינא בזה לכו"ע מותר כיון שאין בו שיעור אכילה (וכן מבואר בברייתא), ונחלקו באבר שאין בו כזית במקום זה ויש בו במקום אחר, אי בעינן שיהיה שיעור אכילה במקום שבירה, וכן נחלקו בזה ריו"ח ור"ל דלריו"ח אסור ולר"ל מותר, והיינו אליבא דרבי, אבל לרבנן לכו"ע אסור. תוד"ה איתמר.

פ"ה. עצם אפי' יש בה מח יש בה איסור שבירת עצם, ולא אמרינן שיבוא עשה ד"ואכלו את הבשר בלילה הזה" וידחה לא תעשה של "ועצם לא תשברו בו", (והקשו התוס' ד"ה כשהוא) דבעידנא שעוקר את הלאו לא מקיים את העשה, ועוד שהרי אפשר לקיים שניהם, דכתיב בפסח שני "ועצם לא ישברו בו", וזה מיותר דהא כתיב

מפני שמצורעים שהם משתלחים חוץ לג' מחנות עומדים שם כשהם מחוסרי כיפורים ביום השמיני אחרי שנתרפאו וגילווח וטבלו והעריב שמשם ומכניסים בהונות ידם לעזרה לתת עליהם מדם האשם, שלא יפסל הדם ביוצא, ומחוסר כיפורים שנכנס לעזרה עונשו כרת, וביאה במקצת לאו שמה ביאה לעונשו, אי נמי שמה ביאה ויש גזה"כ להתירו.

צירוף לתפילה - לרב דין צירוף לתפילה (לרש"י איירי לצירוף לעשרה. אבל לתוס' (ד"ה וכן לתפילה) לענין עשרה מחיצה מפסקת, כמבואר בעירובין צ"ב: שתשעה הנמצאים בחצר גדולה אינם מצטרפים עם אחד שנמצא בחצר קטנה, ומאידך לענין שופר ומגילה העובר אחורי בית הכנסת או שביתו סמוך לבית הכנסת יצא אם כיוון לצאת, אלא איירי לענין שיחיד יענה קדושה ואיש"ר) דומה לדין הנ"ל דמון האגף ולפנים כלפנים וכו', אבל לרבי יהושע בן לוי אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים מפני שהכל גלוי וידוע לפניו ואין סתימה לפניו.

קדושת גגים ועליות -

גגים ועליות אינם קדושים בין גגות ירושלים לענין קדשים קלים בין גגות העזרה לענין קדשי קדשים.

פ"ו. ומה שמצינו שהיו אומרים את ההלל על הפסח על הגגות (כזיתא פסחא שהחבורות היו גדולות עד שהיה רק כזית לכל אחד, והלילא פקע איגרא מקול המולת ההמון מההלל היה נראה כאילו הגגות מתבקעים) היינו שאחר האכילה בבית היו אומרים את ההלל בגג, דרך בזמן האכילה אסור לעקור ממקומו.

עלית בית קדשי הקדשים נתקדשה (והיו נכנסים לשם רק פעם בשבע שנים או פעם ביובל, כדי לדעת אם היא צריכה תיקון), דשאני היכל שדוד קידשו, דכתיב "ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם ואת בתיו וגנזכיו ועליותיו וכו' הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל".

הלשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול תוכם חול וגגותיהם קודש דווקא כשהגג שווה לקרקע עזרה ולהכי דינם כעזרה, ואלו הבנויות בחול ופתוחות לקודש תוכם קודש וגגותיהם חול, אע"פ שהגג שווה לקרקע העזרה ומחילות לא נתקדשו, היינו דווקא מחילות הפתוחות להר הבית שעל זה אמר ריו"ח שמותר לבעל קרי להכנס לשם, אבל מחילות הפתוחות לעזרה נתקדשו.

אבל בלא הנחה אין טומאה גם לראשונים. וכתבו התוס' (ד"ה הוצאה) שאיסור הוצאה בשבת נלמד מ"אל יצא איש ממקומו" קרי ביה אל יוציא, ותחומין דרבנן, ולמ"ד תחומין דאורייתא קרא אתי הוצאה, ותחומין נלמד מדכתיב יצא ולא כתיב יוציא. והא דילפינן הוצאה מ"ויכלא העם מהביא" בעינן חד קרא להוצאה מרה"י לרה"ר וחד קרא להוצאה מרה"ר לרה"י, והוצאה היא מלאכה גרועה. עוד כתבו התוס' (ד"ה בנגררים) שא"צ נגררים בקרקע ממש, אלא די שיהיה בתוך ג' לקרקע. עוד כתבו שאף שבשבת היכא שהאגד הוא בפנים פטור המוציא, הכא איירי שכל הפר בחוץ, ואין אלו שבפנים יכולים להכניסו ע"י המוט.

אבר קרבן שיצא מחוץ לירושלים, ומה נתקדש בקדושת העזרה וירושלים

אבר שיצא מחוץ לירושלים אסור באכילה, ואם יצא מקצתו צריך לחתוך את מה שיצא והשאר מותר באכילה. הגמ' מבארת דינים אלו, וכן האם גגות ירושלים או העליות קדושות בקדושת ירושלים, ומה הדין בגגות ועליות העזרה.

אבר שיצא מקצתו מחוץ לירושלים, וצריך לחתוך את היוצא, בקרבן פסח שאסור לשבור בו עצם חותך עד שמגיע לעצם וקולף את הבשר שלא יצא עד שמגיע לפרק שמתחברים שם שתי עצמות, וחותר את העצם ומשליך את העצם שיצאה ואוכל את הבשר שקילף, (ולר"ל שאבר שאין עליו כזית בשר במקום זה ויש בו במקום אחר אין בו איסור שבירת עצם, אינו שובר, לאביי שמא תישבר כולה כשיכה על מקום הקילוף, ולרבינא איירי בקולית העצם העליונה של הירך, שיש בו מח מתוכו, ואף אחר קליפה יש בו איסור שבירת עצם. פ"ה.), ושאר קדשים קוצץ בקופיץ, שהרי אין בהם איסור שבירת עצם.

האם חומת ירושלים כירושלים - מן האגף (מקום הגפת הדלת, שהדלת נוקשת שם כשסוגרה) ולפנים (תוך העיר ממש), כלפנים, ואוכלים שם קדשים קלים, מן האגף ולחוץ כלחוץ, החלונות ועובי החומה כלפנים (וכתבו התוס' (ד"ה החלונות) שאף שכשקדשו את ירושלים הלכו לפנים מן החומה, כוונתם היתה לקדש גם את החומה, אי נמי למסקנה (פ"ו). שמדובר בחומה הנמוכה, הלכו עליה וקידשוה), והאגף עצמו בשערי ירושלים כלחוץ מפני שהמצורעים יושבים שם מפני החמה או הגשמים, ושערי עזרה כלפנים שנתקדש עוביים בקדושת עזרה, ושער נקנור שהוא השער המזרחי של העזרה לא נתקדש

אבל אין בני החבורה רשאים ליחלק בתחילת אכילתם לב' מקומות דקרא קפיד על תחילת האכילה. וי"א שר"י סובר יש אם למקרא דכתיב "בבית אחד", ור"ש סובר יש אם למסורת והיינו תרגום אונקלוס "הגר בחבורה אחת יתאכל", ואין נראה.

פ"ו: נפרסה מחיצה בין בני חבורה לר"י יכולים לאכול כך אע"פ שאסור ליחיד לאכול בב' מקומות, דאין זה נחשב מקום חדש כיון שאינו רואה אויר שלא ראה עד עכשיו, ולר"ש לא דאין פסח נאכל בשתי חבורות. **נסתלקה המחיצה שביניהם** שיש כאן אויר חדש והוי כמקום אחר, לר"ש יכולים לאכול כך כיון שהפסח נאכל בב' מקומות, ולר"י לא. ורב אשי מסתפק בהנ"ל אם ע"י סילוק המחיצה הוי כב' מקומות, והאם ע"י פריסת מחיצה הוו כב' חבורות, או לא, וקאי בתיקו.

כמה הנהגות מרב הונא-

אמר ששמו **רב** הונא כי בעל השם הוא כך שמו מקטנותו. ישב על המיטה אף שזה דרך כבוד, שהקטנים יושבים ע"ג ספסלים, משום כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה (חוץ מציא).

קיבל את הכוס מיד ולא המתין שיפצירו בו, משום שמסרבים לקטן לא לקבל דבריו עד שיפציר, ואין מסרבים לגדול, כדמצינו שהמלאכים סירבו ללוט ולא לאברהם.

שתה את הכוס בשני פעמים עם הפסקה, משום שבפעם אחת הרי זה גרגרן, ובג' פעמים גס רוח, ובכוס קטן ויין מתוק וכרס רחבה מותר.

לא החזיר פניו לצד אחר אלא שתה לעיניהם, משום שרק הכלה מחזירה פניה ואוכלת.

דיני שמש- א"צ לשמש אלא כשהגיעו כבר ג' אנשים, ויכולים לצאת אחד אחד אע"פ שקשה לשמש לשמש את הנשארים, ודווקא בזמן שרגילים לאכול שמתחילים בזמן ולא קודם, והיחיד לא מאריך יותר מהרגיל, וצריכים להודיע לשמש שלא יגמרו יחד, לרבינא האחרון צריך להוסיף דמים ואין הלכה כרבינא. ור"ח (תוד"ה נכנסין) מבאר דאיירי בפסח, שאם באו חלק מהחבורה לאכול בזמן שרגילים לאכול, ושלחו את השמש לחפש את האחרים ולא מצאם, אם הם שלשה יכולים לאכול, אבל פחות משלשה צריכים להמתין, אא"כ היו מקובצים יחד וחלק יצאו והשמש לא מצאם שבזה אפילו אחד יכול לאכול, ולרבינא

גגות העזרה לא נתקדשו ואין אוכלים שם קדשי קדשים ואין שוחטים שם קדשים קלים, והא דתניא שגגו של ההיכל קודש היינו לשימוש נתינת אותם שתי אמות שהיו בלשכת שושן הבירה בגובה השער שהוא בגגין ועליות, (ולא שצריך להניח כלי קודש במקום מקודש, אלא הכונה שהיתה להם קדושה רק לענין זה. תוד"ה לא), הראשונה יתירה חצי אצבע על אמה של משה שהיתה שש טפחים, והשניה יתירה עליה אצבע, כדי שיהיו האומנים שנשכרו לבניה נוטלים בקטנה (-שיבנו אמה קטנה) ומחזירים (בונים בפועל) בגדולה (הקטנה מביניהם לכסף וזהב, והגדולה לבנין) כדי שיעשו יותר להקדש שמא נהנו מן ההקדש ולא יבואו לידי מעילה, אבל לצורך אחר לא היו קדושים.

אכילת הפסח במקום אחד

נחלקו רבי יהודה ור"ש האם מותר לאדם לאכול את הפסח בשני מקומות, וכן האם מותר לחבורה אחת להתחלק ולאכול את הפסח בשני מקומות, וכדלהלן.

כתיב "על הבתים אשר יאכלו אותם בהם" דמשמע ששני בני אדם אוכלים פסח אחד בשני בתים, ומאידך כתיב "בבית אחד יאכל".

לשיטת רבי יהודה יש אם למסורת ואף דקרינן ייאכל הא כתיב יאכל דקאי על האוכל, לומדים מזה שיחיד אין יכול לאוכלו בשני מקומות, אבל רבים יכולים ליחלק לב' מקומות -ב' בתים. וכן מבואר במתני' **ששתי חבורות שהיו אוכלות** פסח אחד **בבית אחד** יכולים לאוכלו כשכל קבוצה מסיבה לצד אחר, ויכולים להשאיר את המיחם שמחממים בו מים למזיגת היין באמצע אע"פ שהוא מפסיק בין ב' החבורות, והשמש שמשמש לשתי החבורות מותר לו לאכול רק עם בני חבורה אחת שהתחיל לאכול בה, ואם הוא מוזג לחבורה השניה צריך לקפוץ את פיו ולהחזיר את פיו לצד חבורתו, שלא יחשדוהו שהוא אוכל עם החבורה השניה, ואם הוא אכל כזית ליד התנור יכול להוסיף ולאכול דווקא שם, וכן הכלה שהיא בושח הופכת את פניה ואוכלת (אם היא רוצה, כיון שהפסח נאכל בב' חבורות. רש"י. אבל התוס' (ד"ה הכלה) כתבו שיוכלה להפוך פניה גם באמצע האכילה, אי נמי קמ"ל שחיבת הפוך פניה).

לשיטת רבי שמעון יש אם למקרא דקרינן ייאכל דהיינו שהפסח יאכל בבית אחד (והא דס"ל לגבי "בבגדו בה" יש אם למקרא ולמסורת, שאני התם שאין זה סתירה. תוד"ה ומר), ולומדים מהפסוקים שיחיד יכול לאוכלו בב' מקומות,

אחות לנו קטנה ושדים אין לה - זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד והיינו דניאל שהיה בה, אבל בכל גידלה את עזרא הסופר שגם לימד.

אני חומה ושדי כמגדלות - לרבי יוחנן חומה זה תורה, ושדי אלו תלמידי חכמים שמניקים אחרים כמו שדיים. ולרבא חומה זו כנסת ישראל, ושדי אלו בתי כנסיות ומדרשות.

אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל - אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, ובנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהם ואינן נבעלות לאחרים, אי נמי שאומרות לבעליהם מתי הן נדות אע"פ שתאותם רבה, שמעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה היכל בימיהם.

דבר ד' אשר היה אל הושע בימי עוזיהו וכו' - באותו זמן נתנבאו ד' נביאים, הושע ישעיה עמוס ומיכה, ומתוכם "תחילת דובר ד' בהושע", ואמר לו בניך חטאו, והיה לו לומר לקב"ה בניך הם בני חנוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהם, אבל הושע אמר לקב"ה שיחליף את ישראל באומה אחרת, אמר לו הקב"ה "לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים", "וילך ויקח את גומר (י"מ שהכל גומרים בה, וי"מ שרצו לגמר ממון ישראל בימיה, וי"מ שגמרו ממון ישראל בימיה) בת דבלתים (י"מ דיבה רעה בת דיבה רעה, וי"מ שהכל דשים בה כדבילה)".

פ"ז: אחר שילדה לו שני בנים ובת אמר לו הקב"ה שיבדל ממנה כמו שמשוה בדל מן האשה כשהקב"ה דיבר עימו, אמר לו הושע שאינו יכול להוציאה או לגרשה כי יש לו בנים ממנה, אמר לו הקב"ה שאם באשה זונה ובנים זנונים שאין ידוע ממי הם אינו יכול להוציאה, ישראל שהם בני והם בני בחוני אברהם יצחק ויעקב, והם אחד מד' קנינים שיש לקב"ה בעולם (תורה, שמים וארץ, בית המקדש, ישראל) כ"ש שא"א להחליפם באומה אחרת, עמד הושע לבקש רחמים על שביקש להחליפם, אמר לו הקב"ה שביקש רחמים על ישראל על ג' הגזירות שגזר עליהם בגללו, ביקש עליהם רחמים וביטל את הגזירה והתחיל לברכם.

אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה מחמת שמתנשאים ברבנות, דאין לך נביא שלא מתו ארבעה מלכים בימיו.

(תוד"ה אמר רבינא) האוכל צריך לשלם לחבריו, ואין הלכה כמוהו אם אכל בזמן שרגילים לאכול והשמש לא מצאם.

האשה:

מבואר לעיל (ס"א.) שהשוחט את הפסח עבור אלו שלא נמנו עליו פסול, דכתיב "במכסת נפשות איש לפי אכלו תכוסו על השה". וא"א להיות מנוי על שני פסחים. בפרק זה יבוארו דיני ההתמנות על הפסח.

פ"ז. האשה ששחטו עליה בעלה ואביה, אם היא כבר בבית בעלה תאכל משל בעלה דמסתמא כך דעתה. ואם הפסח הוא הרגל הראשון מחופתה, אם היא בבית אביה כדרך הנשואות ברגל הראשון, ואינה רדופה ללכת לבית אביה, ברגל הראשון תאכל במקום שהיא רוצה, דזה ספק במה ינחא לה, (ואם אין ברירה דאין לומר שהתברר שבשעת שחיטה זוריקה זה היה עבורה, הכונה למה שרצתה בשעת שחיטה ששאלו אותה ואמרה שזה רצונה. ובאופן זה אם לא ברירה אינה אוכלת לא משל זה ולא משל זה. תוד"ה האשה), אבל בשאר רגלים תאכל משל בעלה דכיון שבית בעלה חביב עליה ודאי רצונה להמנות עמו, ואם היא רדופה ללכת לבית אביה, רגל ראשון תאכל משל אביה, ושאר רגלים תאכל במקום שהיא רוצה. ע"כ לפירוש רש"י. והתוס' (ד"ה כאן) סוברים שכל הנשים רדופות להגיד שבחם בבית אביהן, וממילא ברגל הראשון אוכלת משל אביה, ורק אם ברגל הראשון לחופתה לא הלכה לבית אביה ובשני היא הולכת לשם, אוכלת בשני משל בעלה. אי נמי אף ברגל ראשון לחופתה, אם כבר קודם הרגל הגידה שבחה בבית אביה אוכלת משל בעלה. ואם היא רדופה לילך להגיד שבחה בבית אביה, ברגל הראשון אוכלת משל אביה, ובשני אם עדיין לא הגידה שבחה בבית אביה הוי ספק (ואם הלכה לבית אביה אוכלת משל אביה, אי נמי אפילו בהלכה הוי ספק).

ביאור כמה פסוקים ועניינים

אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום - שנתחבבתי בעיניו ונמצאתי שלימה לו ככלה שנמצאת שלימה בבית חמיה, והיא רוצה לספר זאת בבית אביה.

והיה ביום ההוא נאום ד' תקראי אישי ולא תקראי עוד בעלי - ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה.

אביו ודאי יכול למחות. תוד"ה על), ועבדו ושפחתו הכנענים מפני שהם סמוכים עליו, ובעל כרחם ימשכו אחריו, ואם שחט עליהם יוצאים בשלו, דכתיב "שה לבית", אבל בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים והאשה שיכולה לומר איני ניזונת ואיני עושה צריך דעתם, (ואע"פ שאמה העבירה יוצאה בסימנים וא"כ היא קטנה, מ"מ כיון שאין עליו לחנכה היא יכולה למחות), ואם שחט עליהם ומחו או ששחטו בעצמם אין יוצאים בשלו, אבל בסתמא יוצאים בשלו.

עבד של שני שותפים אם שני השותפים מקפידים זה על זה שלא להנות זה מזה, (וכל אחד חושב שחבירו אינו מקפיד אם העבד יאכל משלו וחבירו ינהג, אבל אינם מקפידים שחבירם לא ינהג מהם. תוד"ה מתניתין), לא יאכל משל שניהם אפילו אם אחד מהם המנהג על פסחו, דמי נתן רשות לחלק האחר להמנות על שלו, ואם אינם מקפידים רצה מזה אוכל רצה מזה אוכל.

מי שהציו עבד וחציו בן חורין - למשנה ראשונה עובד את רבו יום אחד ואת עצמו יום אחד, ולב"ש כיון שאינו יכול להינשא והעולם נברא לשבת כופין את רבו לשחררו (ואף שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, מצוה רבה שאני, וכתיב "לא תוהו בראה לשבת יצרה". תוד"ה כופין), וכותב העבד לרבו שטר על חציו דמיו, וחזרו ב"ה להורות כב"ש. ולענין קרבן פסח למשנה ראשונה לא יאכל לא משל עצמו ולא משל רבו דמסתמא לא היה בדעת רבו להמנות את חלק הבן חורין על שלו, ולמשנה אחרונה יכול לאכול משל עצמו, דכיון שבידינו לשחררו הרי הוא כבן חורין. אמנם חצי שפחה וחציו בת חורין אין כופים לשחררה אא"כ נהגו בה מנהג הפקר, דיתכן שלא תינשא כיון שאינה חייבת בפרו ורבו. (שם).

למה חצי עבד וחציו בן חורין אינו יכול להנשא - לא אמרינן שעשה דפרו ורבו ידחה לא תעשה דלא יהיה קדש, משום שלאשה אין פרו ורבו, ועוד דבתחילת הביאה נעקר הלאו והעשה מתקיים רק בהוצאת הזרע. ואיירי בזמן שאין היובל נוהג שגם אין עבד עברי נוהג, דאי לאו הכי ימכור עצמו לעבד עברי ויהיה מותר בשפחה, ועוד דאסור למכור עצמו בעבד עברי. ואינו יכול לישא חצי שפחה וחציו בת חורין, דאתי צד עבדות ומשתמש בצד בן חורין. ואינו יכול לישא ממזרת, דאי תפסי קידושין אתי צד עבדות ומשתמש בצד אשת איש, ואי לא תפסי קידושין (דזה ספק) א"כ בעילתו בעילת זנות, ועוד דאין זו תקנה להרבות ממזרים בישראל. ולא ישא נתינה, ד"ל שנתין אסור בשפחה אע"פ שממזר מותר. תוד"ה לישא.

ירבעם בן יואש מלך ישראל זכה לימנות עם מלכי יהודה מפני שלא קיבל לשון הרע על עמוס, כשאמרו לו שעמוס אמר שהוא ימות בחרב.

אפי' בשעת כעסו של הקב"ה זוכר את הרחמים.

אפי' דור של רשעים אין להלשינים לשמים.

כמה דברים בענין הגלות-

לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו להם גרים.

צדקה עשה הקב"ה לישראל שפזרם לבין האומות שא"א ללכותם יחד.

למה גלו לבבל - יודע הקב"ה שאין ישראל יכולים לקבל גזירות אכזריות של אדום לפיכך הגלה אותם לבבל. וי"א מפני שעמוקה כשאול ויפדה אותם משם מהר כמו שהבטיחם. וי"א מפני שקרוב לשונם ללשון התורה ולא תשתכח מהם התורה מהר. וי"א ששיגרם לבית אמם שאברהם יצא מאור כשדים. וי"א כדי שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה.

הכסף שלקחו ישראל ממצרים חזר לשם בימי שישק. כתב הלוחות פרח בשעת שבירתם.

פ"ת. לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלוקי יעקב- כיעקב שקראו בית.

גדול יום קיבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ.

פסח שיש נדון עבור מי נשחט

אין הפסח קרב אלא עבור מי שנמנה עליו לפני השחיטה, וא"א להתמנות על שני פסחים. הגמרא מבארת מה הדין באופנים שונים שיש נדון האם הפסח נשחט עבורו או לא, באיזה אופנים מותר לאוכלו.

יתום ששחטו עליו האפוטרופסים שלו ושניהם המנוהו על פסחיהם יאכל במקום שהוא רוצה, אף אם אין ברירה, דכתיב "שה לבית" שבעה"ב יקח שה לכל בני ביתו וא"צ דעתם. רש"י. והתוס' (ד"ה שה לבית) ביארו הטעם משום ששה לבית לאו דאורייתא. וכתבו שאף אסור להאכיל קטן איסור בידיים, כיון דאיכא חינוך מצוה מותר.

שחיטת בעה"ב לבני ביתו - בעה"ב א"צ דעת בני ביתו הקטנים מפני שעליו לחנכם, (ואף למ"ד שגדול הסמוך על שלחן אביו נחשב קטן, כאן הכונה דווקא לקטן ממש, דמבואר בגמ' שקטן אין יכול למחות, וגדול הסמוך על שלחן

ואילו פסח מתנה אחת ובשפיכה בנחת מן המזרק לקיר המזבח כנגד היסוד, ואע"פ שבדיעבד אפשר לצאת בשלמים במתנה אחת בשפיכה זה אינו אלא דיעבד ולא לכתחילה, וטוב לעבור על ספק כרת בשב ואל תעשה, ולא יעשו רובם שלא כהוגן. תוד"ה הני.

אבל מצד אכילת החזה ושוק אין בעיה, דאף שא"א שכל אחד יצרף איתו כהן, מפני שאם הכהן כבר הביא פסח אחר נמצא הפסח נאכל שלא למנוייו, ואם הכהן לא הביא פסח אחר, יש לחוש שזה אינו פסח ונמצא שהכהן לא עשה פסח, יכולים להביא ה' פסחים והכהן יתמנה על כולם ויאכל חזה ושוק של כולם.

אמנם כיון שאין למעט בזמן אכילת שלמים שנאכלים לשני ימים ולילה, ואילו פסח נאכל ליום ולילה, ואם זה שלמים נמצא שורף קדשים כשרים, לכן יביאו את השלמים ממותר הפסח ויתנה שאם הוא כבר הקריב זה יהיה שלמים כדין מותר הפסח, והוא נאכל ליום ולילה, ואף שאין מפרישים תחילה למותרות (כיון שלא חל על זה שם פסח. רש"י. ולתוס' (ד"ה וניתי) ההו"א היתה שיקדיש לשם פסח, וממילא אם כבר יצא יד"ח יהיה זה מותר הפסח, ומשני דלא הוי מותר הפסח אלא שהופרש לגמרי לפסח ונתותר), יכולים לטרוח למצוא מותר הפסח והיינו אנשים שנותר להם פסח חי או מעות, ויתנו. (ואף שאם הפסח נשאר בלי בעלים שעה אחת שוב אינו ראוי לפסח, איירי שהפריש ב' פסחים לאחריות ונשאר לו אחד, דאינו נפסל מחמת שאין לו בעלים), ובקרבן אנשים יש לחוש שאם זה שלמים צריך סמיכה ועל פסח לא סומכים ואם הוא סמך על פסח נמצא עובד עבודה בקדשים, (דס"ל דבעינן סמיכה בכל כוחו, דאי לא הכי לא חשיב עבודה. תוד"ה ואילו), אבל בקרבן נשים שא"צ סמיכה אין לחוש לזה.

דיני ההתמנות על הפסח

האומר לבניו הרניני שוחט את הפסח על מי שיעלה מכם ראשון לירושלים אע"פ שאין ברירה זכה הראשון בחלקו ומזכה אחיו עמו, דבאמת המנה אותם אביהם מעיקרא וכן הודיעם, (שהרי א"א להמנות אחרי שחיטה), ולא אמר כן אלא כדי לזרזם במצוות. ומעשה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שבנדרים ל"ו מוכיחים מכאן

האומר לעבדו צא ושחט עלי את הפסח-

פ"ח: שחט גדי יאכל אע"פ שרגיל בטלה, שחט טלה יאכל אע"פ שרגיל בגדי.

שחט גדי וטלה אינו מועיל, שאין נמנים על שני פסחים כאחד לאכול בשעת אכילה אחד מהם, דאין ברירה, (ואם יש ברירה מאיזה שירצה יאכל. תוד"ה והתנאי). ומלך ומלכה שהם תלויים על עבדיהם ואין להם קפידא מה עבדיהם ישחטו להם (כיון שיש להם הרבה מעדנים. תוד"ה במלך), יאכלו מן הראשון דכיון דליכא קפידא כבר יצאו בראשון, והשני ישרף. (ופעם אחת נמצאת לטאה בבית המטבחים ורצו לטמא את כל הסעודה מפני שהלטאה היא אחד משמונה שרצים המטמאים במגעם, וכו', אמר להם ר"ג שיטילו עליה כוס של צונן, וריחשה וגבי טומאה כתיב "במותם", נמצא מלך תלוי במלכה, והמלכה וכל הסעודה תלויים בר"ג).

שכח מה אמר לו רבו ילך העבד אצל רועה שאדונו רגיל אצלו דניחא ליה בתקנתיה דרביה, ויקח גדי וטלה, ויתן לו אחד מהם ע"מ שאין לרבו רשות בן, (ולמ"ד שגם בזה קנה רבו, יתן לו ע"מ שיצא בזה יד"ח פסח, דהוי כמו נותן לו ע"מ שיצא בו לחרות. תוד"ה על מנת), ויאמר אם גדי אמר לי רבי גדי שלו וטלה שלי, ואם טלה אמר לי רבי טלה שלו וגדי שלי. ואם שכח רבו מה אמר לו וכבר נשחטו שניהם הגדי והטלה יצאו לבית השריפה דאין הפסח נאכל אלא למנוייו, אם שכח לאחר זריקה פטורים מלעשות פסח שני דקמי שמיא גליא למי נשחט ונזרק כל אחד, ואם שכח קודם זריקה חייבים לעשות פסח שני, וי"א דבזה אף אם שכח קודם זריקה פטורים מלעשות פסח שני דקמי שמיא גליא.

פ"ט. אבל היכא שנתערבו ה' עורות של פסחים

זה בזה ונמצאת יבלת באחת מהם שזה מום הפוסל את הקרבן, אם נתערבו קודם זריקה חייבים לעשות פסח שני דכולם פסולים כיון שלא נזרק הדם לאכילת בשר, ואם נתערבו אחר זריקה פטורים מלעשות פסח שני, אע"פ שאחד מהם ודאי לא יצא יד"ח, שהרי אם יביאו כל אחד פסח יש כאן ד' שהביאו חולין לעזרה שהרי הם כבר יצאו יד"ח, ואם יביאו כולם פסח אחד נמצא הפסח יאכל שלא למנויו, ואם יעשו תנאי שמי שכבר הביא יהיה קרבנו שלמים, הרי שלמים צריך שתי מתנות שהם ד' ובזריקה,

מקח, ולרבי מותר אף למקח, דע"מ כך הקדישו ישראל את פסחיהם, ואיירי במעות שהוקדשו מתחילה, דאי במעות חולין הכל מותר. (ואף שכבר הקדיש את הקרבן לפסח מותר למנות אחרים עליו, מפני שעל דעת כך הוא מקדישו. תוד"ה וזה). "א שבועים לצלייתו מותר אף לרבנן כיון שזה לצורך הפסח עצמו, ונחלקו במצה ומרור שזה אכילה נפרדת אבל זה מכשיר את הפסח. וי"א שלמצה ומרור מותר אף לרבנן כיון שזה מכשיר את הפסח, דכתיב "על מצות ומרורים יאכלוהו", ונחלקו אם מותר לקנות חלוק וטלית, דכתיב "ואם ימעט הבית מהיות משה" שאם יהיו לו מעות מועטים מהיות משה ואין לו במה לקנות צורכי הפסח, יקח מעות משכנו וימנהו על פסחו ויקנה מהמעות מה שהוא צריך, לרבנן היינו להחיות את השה, ולרבי הכונה שיחיה את עצמו מהשה, וקמ"ל קרא שזו דעת המקדיש. (תוד"ה החיה). ולהלן יבואר אם נחלקו בפסח או במעות הפסח.

האם איסור אתנן חל על קדשים - נתן לזונה מוקדשין באתננה מותר להקריבם (אבל עופות חולין אסור), דכתיב "לכל נדר" פרט לנדור. והא דבעי קרא ולא אמרינן כן מסברא שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, רבי אושעיא פירש דאיירי בממנה זונה על פסחו וכרבי שדורש "מהיות משה" אף למקח וא"כ פסח הוא ממון בעלים, והו"א ששלו הוא ובידו לאוסרו. ואב"י אמר שלולא דברי רבי אושעיא היה מפרש דאיירי בקדשים קלים כרבי יוסי הגלילי שסובר שקדשים קלים ממון בעלים, אבל הפסח עצמו קדוש לגמרי, ודברי רבי הם רק במעות שהפריש לפסחו, שמפריש אותם על דעת שיוכל מי שקיבלם ממנו עבור המינוי להשתמש בהם לצרכיו, שיתנם לממנה בתורת מתנה והוא ימנהו על הפסח במתנה, אבל הפסח עצמו אינו ממון בעלים, מפני שהאדם מקדישו לגמרי וממילא אין בידו למוכרו והוי מתנה ולא חל עליו איסור אתנן. ורבי אושעיא סבר שלרבי אפי' הפסח עצמו אינו קדוש לגמרי. אמנם לפי השיטה שרבי מתיר לקנות רק מצה ומרור, בהכרח מעמידים כריה"ג, ולכן צריך ללמוד מ"לכל נדר". תוד"ה כי.

שחיטת הפסח עבור טמאים

שעומדים ליטהר

פסח שנשחט עבור טמאים פסול, דכתיב "איש לפי אכלו" וטמאים אינם יכולים לאוכלו. אמנם אם בשעת אכילה יהיו

שמדאורייתא אין חיוב להמנות קטנים, וא"כ כוונת הגמ' שכיון שאין חובה להמנותם הוי כהמנום מעיקרא.

יכולים להתמנות על הפסח הרבה אנשים, אע"פ שהם בני חבורה אחרת ובני החבורה הראשונה כולם משכו ידיהם, (ודלא כשיטת רבי יהודה שצריך שישאר אחד מהחבורה הישנה), ובלבד שיהיה כזית לכל אחד.

עד מתי נמנים על הפסח או מושכים ידיהם - נמנים על הפסח עד השחיטה לכו"ע, דכתיב "במכסת נפשות" ואח"כ כתיב "תכוסו. ומושכין ידיהם לת"ק עד השחיטה, דכתיב "מהיות משה" בעוד שהשה חי, ולר"ש עד שיזרק הדם, ד"מהיות" היינו שהוא נמצא ולא נגמרו עבודותיו.

פ"ט: הממנה עמו אחרים בחלקו בלי דעת שאר בני החבורה, רשאים בני חבורה ליתן לו חלקו והוא אוכל משלו עם חבורתו, (דס"ל להאי תנא שהפסח נאכל בב' חבורות), והם אוכלים משלהם, וכן מי שאוכל הרבה רשאים לומר לו טול חלקך וצא (דאין הטעם תלוי דווקא ברבוי דעות שזה מעכב את הסעודה, שאינם רוצים שישב עמהם איש זר), אבל אם אין ידיו יפות אינם רשאים ליחלק, (אמנם שמש שהתחיל לאכול ליד התנור, אינו יכול לכופם לאכול עימו שם, מפני שלא קיבלו לטרוח בשבילו). ודין זה הוא גם בסעודה של כל השנה, (ולא אמרינן שרק בפסח אומרים לו שקיבלוהו רק כדי לתקן את הזביחה שלא יהיה נותר, ושיערו שיאכל כמו כולם, משא"כ בשאר השנה שאינו אלא לצוותא בעלמא). ואם התנו שלא ליחלק, אם המנה אחרים בחלקו רשאים לתת לו חלקו, אבל אם ידיו יפות אין רשאים לתת לו חלקו. תוד"ה בני חבורה.

המוכר עולתו ושלמיו לאחרים כדי שיתכפרו בהם לא עשה כלום והם קריבים עבורו, ומ"מ המעות שקיבל יפלו לנדבה (לשפורות שהיו במקדש שהיו מקריבים מהם עולות לקיץ המזבח) משום קנס כדי שלא יבוא בפעם אחרת לקנות עולה ושלמים מאחר, ואיהו דאפסיד אנפשיה, והמוכר הוא הפושע ולא הקונה, ואפי' אם קיבל יותר משווי הקרבן הכל יפול לנדבה ולא אומרים שזה מתנה בעלמא.

ז. מה מותר לעשות במעות שניתנו כדי להתמנות על הפסח - לרבנן אפשר להשתמש במעות שניתנו לו כדי להתמנות על הפסח, עבור אכילה, ולא בשביל

כשמסר קרבנותיו לבי"ד וכדלעיל, ואין חוששים שהכהנים יפשעו ולא יקריבו את קרבנותיו.

שומרת יום כנגד יום והיינו כשראתה דם בי"א ימים שבין נדה לנדה שהיא סופרת יום אחד ומותרת לטבול באותו יום דמקצת היום ככולו שוחטים עליה בשני שלה, ואם ראתה ב' ימים שוחטים עליה בשלישי.

זבה שראתה ג' ימים רצופים בי"א יום שבין נדה לנדה שהיא צריכה לספור ז' נקיים ולהביא קרבן, שוחטין עליה בשמיני, ואע"ג דמחסרא כפרה, ואיירי שמסרה קרבנותיה לבי"ד של כהנים וכדרב שמעיה, אבל בשביעי לא אף לעולא ששוחטין על טמא שרץ, והרי היא יכולה לטבול כבר ביום השביעי, דהתם חזי לאורתא והכא לא חזיא עד למחר דמתיא כפרה.

נדה שוחטין עליה בשמיני אבל בשביעי לא, שהרי נדה טבילתה בלילה (וכן יולדת שהוקשה לנדה דכתיב "כימי נדת דוותה טמא", אבל שאר חייבי טבילות טבילתם ביום) ואינה יכולה לטבול בשביעי, דכתיב "שבעת ימים תהיה בנדתה" תהא בנדתה כל שבעה, והערב שמש שלה אינו אלא למחר.

על מי שוחטים את הפסח

לאחר שנתבאר שאין לשחוט פסח עבור טמאים שאינם יכולים לאוכלו, מבארת הגמ' אלו עוד אנשים אין שוחטים עליהם, מפני שאינם יכולים לאכול את הפסח, או מסיבות אחרות.

צ"א. שחיטת הפסח למי שיתכן שלא יוכל

לאוכלו - האונן שמתו מוטל לפניו (והמת מת אחר חצות שכבר חל עליו חיוב הקרבה. תוד"ה האונן), ואנינות לילה דרבנן, וחכמים לא העמידו דבריהם לגבי פסח במקום כרת, והמפקח את הגל מעל אדם ואינו יודע אם ימצאנו חי או מת, שהוא בחזקת טהור, ומי שהבטיחוהו עכו"ם להוציאו מבית האסורים, והחולה והזקן שיכולים לאכול כזית, מצרפים אותם לקרבן פסח עם אחרים, אבל אין שוחטין עליהם בפני עצמם שמא לא יוכלו לאכול שהאונן יטמא למת והמפקח יצא מת והחבוש לא יצא והזקן והחולה יכבד חוליים, ויפסל הקרבן, וממילא אם שחטו עליהם ולא יכלו לאכול פטורים מלעשות פסח שני כיון שבשעת השחיטה היו ראויים, חוץ ממפקח גל עגול שאם נמצא מת תחתיו נמצא שהיה טמא כבר בשעת שחיטה וצריך לעשות פסח שני, ואין אומרים שעשוי

טהורים, יכולים לשחוט את הפסח אף בזמן שהם עדיין טמאים, כל טמא לפי זמן טהרתו, (מלבד במקום שחוששים שיפשעו ולא יהיה טהור, לפי רב), וכדלהלן.

צ: טבול יום ומחוסר כיפורים זב וזבה ומצורעת ויולדת שוחטים עליהם, הגמ' אומרת שלפי רב (דלהלן) שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ שמא יפשע ולא יטבול, איירי במחוסר כיפורים שמסר את הקרבן לבית דין, וכרב שמעיה שאמר שיש חזקה שאין בי"ד של כהנים עומדים עד שיכלו כל המעות שבשופרות כדי שלא יבואו מחוסרי כפרה לאכול קדשים. שהיה במקדש שופר שהיה כתוב עליו קינין, ויולדת וכן כל מחוסרי כפרה נותנים לתוכו מעות, (ודמי הקינין היו קצובים), ואוכלים בקודש לערב מכח החזקה הנ"ל. וכתבו התוס' (ד"ה מחוסר) שאף שגם מחוסר כיפורים צריך טבילה כדי לאכול קדשים, זה אינו אלא מדרבנן, וא"צ הערב שמש באותה טבילה, ולכן אין חוששים שמא יפשע. עוד כתבו התוס' (ד"ה עד) שכל אחת היתה צוררת מעותיה ונותנת בשופר, ולכן אין חוששים שהוא קנה חלק מהמעות מאדם אחד וחלק מאדם אחר (דאף למ"ד יש בריה, שאני הכא דאנן סהדי שנתערבו), אמנם י"ל שהיו קונים הכל מאדם אחד.

טמא שרץ קודם טבילה, הגמ' אומרת שלרב אין שוחטין עליו ושאינו מטבול יום, כיון שהוא מחוסר טבילה וחוששים שיפשע ולא יטבול. והגמרא מוכיחה שלרב טמא שרץ אסור בפסח מדאורייתא, דקרא ד"איש איש כי יהיה טמא נפש" איירי כרבי יצחק בטמאי מת מצוה שחל שביעי שלהם בערב הפסח, דכתיב "ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא", ומשמע שלמחרת היו יכולים לעשות את הפסח, ואעפ"כ נדחים לפסח שני, וה"ה טמא שרץ אע"פ שטובל ונטהר נדחה לפסח שני. ולעולא שוחטין על טמא שרץ. וכתבו התוס' (ד"ה שחל) שאין לומר שזה היה היום השישי שלהם, דמשמע שלמחרת יכלו לעשות ולשחוט בלי שליחות, שהרי לא נאמר ולא יכלו לאכול. אי נמי מיתורא דקרא דריש. עוד כתבו שבאמת י"ל שגם באותו מעשה טבול בו ביום ושחטו עליהם, ומשה אמר להם שאם לא יטבולו יצטרכו לעשות פסח שני.

זב שראה ב' ראיות שהוא טמא ז' ימים ואינו טעון קרבן, במתני' איתא ששוחטין עליו בשביעי, ולרב דס"ל שאין שוחטין על טמא שרץ, איירי כאן כשכבר טבל, אבל אם לא טבל אין שוחטין עליו. זב שראה ג' ראיות שוחטין עליו בשמיני, אפילו אם עדיין לא הביא כפרתו שהוא אסור לאכול קדשים, מפני שמוותר להקריב קרבנותיו אחר התמיד, דמחוסר כיפורים דחי עשה דהשלמה, ולרב איירי

למעט קטן שהגדיל בין ב' פסחים, דפטור משום שהשני הוא תשלומי הראשון, אבל סתם קטן פשיטא דפטור כמו שהוא פטור משאר המצוות. תוד"ה איש). ולר"ש אשה בראשון רשות, דכתיב "איש לפי אכלו" (ומה ששוחטים את הפסח על היחיד אפשר ללמוד מ"לפי אכלו". וא"א ללמוד מדכתיב "איש שה לבית אבות", מפני שלומדים מזה שאיש זוכה לאחרים במתנה או במקח ואין קטן זוכה, ושליחות לומדים מ"ושחטו אותו כל קהל וכו' ", ו"א שמ"איש לפי אכלו" לומדים שאין קטן זוכה, ומ"איש שה" לומדים שליחות. תוד"ה אי. ואף שאין שליחות לקטן זוכה מטעם שליחות בעי קרא לומר שאינו זוכה לאחרים, והיינו היכא שיש דעת אחרת מקנה. תוד"ה איש), והיא מצטרפת לאנשים דכתיב "במכסת נפשות", ובשני אין שוחטים עליה אפילו עם אנשים דאינה שייכת כלל לפסח שני, ואם אוכלתה הוי שלא למנוייו, וה"ה עבדים, דכתיב "חטאו ישא האיש", ואם למעט צירוף אפשר ללמוד דין זה ק"ו מפסח ראשון. ולר"א אשה בשני רשות ובראשון חובה (ודוחה את השבת) כרבי יהודה.

אין עושין חבורה שכולה גרים שמא ידקדקו בו ויחמירו מתוך שאינם בני תורה ויביאוהו לידי פסול בחינם. והקשו התוס' (ד"ה שמא) דבהרבה מקומות משמע שגרים אינם מדקדקים במצוות ישראלים. ובירושלמי משמע שזה הטעם שאין עושים חבורת גרים.

פסח מצה ומרור בראשון חובה מכאן ואילך רשות, ולר"ש לנשים פסח בראשון רשות, אבל במצה חייבות.

צ"ב. אונן - חכמים תיקנו שאונן צריך טבילה לאכילת קדשים כיון שהיה אסור בהם באנינותו (וכן הדין במחוסר כפורים, אע"פ שכבר טבל מאתמול). אונן טובל ואוכל פסחו לערב אע"פ שהמת עדיין לא נקבר, דאנינות לילה דרבנן, דבתורה כתיב "ואכלתי חטאת היום" יום אסור לילה מותר, וחכמים לא העמידו דבריהם במקום כרת, אבל אינו אוכל קדשים בלילה דחכמים העמידו דבריהם במקום עשה ד"ואכלו אותם אשר כופר בהם". וכתבו התוס' (ד"ה גבי') שאין החילוק משום שפסח הוא מצוה עוברת, דיש קדשים שגם הם מצוה עוברת, כגון תודה שאינה נאכלת אלא ליום ולילה.

השומע על מתו שהוא אונן מדרבנן ביום השמועה ומי שליקטו לו עצמות של אביו ואמו, שהוא מתאבל עליהם כל היום אבל לא בערב, טובל ומותר לאכול אף קדשים

הוא מת, דכל הטומאות כשעת מציאתן. (תוד"ה שהיה), אבל אם היה הגל ארוך לא דאין מביאים פסח שני מספק. בית האסורים דישאלו כגון כדי לכופו להוציא אשה פסולה או לשלם ממון, או שהכה אדם וחובשים אותו לראות אם המוכה ימות, אפשר לשחוט עליו בפני עצמו אם אמרו שישחררו, דשארית ישראל לא יעשו עולה, ואם בית האסורים לפנים מחומת בית פאגי (-מקום בסוף ירושלים), אף בבית האסורים דעכו"ם שוחטים עליו בפני עצמו, כיון שיכול לאכול את הפסח בבית האסורים. ובירושלמי מבואר איפכא, שבשל ישראל שוחטים עליו רק עם אחרים, ובשל נכרים גם לא עם אחרים, משום דפיהם דיברי שוא. תוד"ה לא.

שחיטת הפסח על היחיד - לרבי יהודה אין שוחטין על היחיד, דכתיב "לא תוכל לזבוח את הפסח באחד", ולרבי יוסי אין הדבר תלוי אלא באכילה, ולכן אם יכול היחיד לאוכלו כולו שוחטין עליו, דכתיב "איש לפי אכלו", אבל עשרה שאין יכולים לאוכלו (-כזית ממנו) אין שוחטים עליהם (אפילו לרבי יהודה. תוד"ה עשרה), ומ"באחד" דורש רבי יוסי שהזבוח פסחו בבמת יחיד בשעת איסור הבמות עובר בלא תעשה ואיירי קודם חצות שאין איסור כרת של שחטי חוץ, דכתיב "אשר ישחט מחוץ למתנה ואל פתח אהל מועד לא הביאו" שאינו חייב אלא בראוי לפתח אהל מועד, אבל בשעת התר הבמות אינו עובר אע"פ שלא הותרו אלא לנדדרים ונדבות, דאין האיסור אלא כשכל ישראל נכנסים בשער אחד, ובמת ציבור לא היתה בשעת איסור הבמות, דמשנבחר משכן שילה נאסרו הבמות, ומשחרב הותר עד שנבנה בית המקדש. ולרבי יהודה תרתי שמעת מינה.

אין עושים חבורת פסח מנשים ועבדים וקטנים יחד, או של נשים ועבדים, משום תיפלות, ולא של קטנים ועבדים משום פריצותא דמשכב זכור, אבל של נשים בפני עצמם עושים.

צ"א: חיוב אשה בפסח - לרבי יהודה אשה בפסח ראשון שוחטין עליה בפני עצמה, אבל בשני לא, דאשה בפסח ראשון חובה דכתיב "במכסת נפשות" ולא כתיב אנשים, ובפסח שני רשות דכתיב "חטאו ישא האיש ההוא", אבל היא מצטרפת לאנשים דכתיב "ככל חוקת הפסח". ולרבי יוסי אף בפסח שני שוחטים עליה בפני עצמה, דאשה בפסח שני חובה דכתיב "ונכרתה הנפש ההיא מעמיה" (ואיש בא

החדשה - הר הבית, וביאר רבי יוחנן דהיינו שחידשו בה קדושה ואמרו שטבול יום לא יכנס למחנה לוי (מעזרת נשים ולפנים, וטמא מת אסור אפילו בחיל. ונקט הכא טבול יום של קרי לרבותא שאפילו שבעל קרי משתלח מדאורייתא חוץ לשתי מחנות, לא גזרו בטבול יום שלו, וה"ה בטבול יום של שאר טומאות. תוד"ה טבול), והא דכתיב "וכבוא השמש יבוא אל תוך המחנה" ויש בזה גם כרת, היינו מחנה שכינה. והכנסת ידיו לבהונות מותרת או משום שביאה במקצת לאו שמה ביאה, או משום הואיל והותר לצרעתו דכתיב "לפני ד'", הותר לקריו.

צ"ב: בית הפרס - (שדה שנחרש בה קבר, שגזרו חכמים שמאה אמה סביבות הקבר טמא שמה הולכה המחרישה לשם מעצמות המת, והעובר שם יסיטנה, ועצם כשעורה מטמאה במגע ובמשא, אבל באהל אינו מטמא אלא רוב בנין ורוב מנין) מנפח לראות אם יש שם עצם גדולה, ואם יש שם עצם כשעורה היא תסתלק ע"י נפיחתו, והולך לעשות פסח אם אין לו דרך אחרת, (והיינו כשכבר עבר, אבל אם בא לעבור צריך להביא את העפר שאפשר להסיטו ולתתו בתוך כברה שנקביה דקים. תוד"ה מאי) אבל לתרומה לא אלא ימתין ויקיף יום או יומים עד שגיע אל תרומתו ויאכלה. בית הפרס שנידש ברגלי אדם טהור מפני שהעצמות הוסרו ע"י דריסת הרגלים, והבא לעשות פסחו יבדוק אם נידש ויעבור, דלא העמידו חכמים דבריהם במקום כרת, אבל לתרומה אסור, דלא סמכינן עלה שיכול להמתין. וכתבו התוס' (ד"ה בודקין) שדווקא בפסח שהעושה אותו בטומאה יש בו כרת, וכן תרומה יש מיתה לאוכלה בטומאה, אבל כהן מותר להכנס לבית הפרס אפילו לצורך עירוב, כיון שאין בזה אלא חשש איסור לאו. וההולך ללמוד תורה או לישא אשה מותר לעבור אפילו בלי ניפוח, משום שמצוות אלו עדיפים משאר מצוות.

מי שהיה:

דיני פסח שני

כתיב "איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם או לדורותיכם ועשה פסח לד', בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו". ולהלן יבואר מי מקריב פסח שני, ועוד מדיני פסח שני.

מי עושה פסח שני - מי שהיה טמא (מת, וה"ה כגון זבים זבות מצורעים מצורעות נדות בועלי נדות ויולדות וטמא שכל אלו טמאים טומאה ארוכה, דכתיב "איש איש". צ"ג.) או שהיה בדרך רחוקה או שהיה

לערב, כיון שבזה אפילו האנינות יום היא רק מדרבנן, אבל מי שלקט עצמות בעצמו טעון הזאה שלישי ושביעי.

גר שנתגייר בערב פסח לב"ש טובל ואוכל את פסחו לערב, ולב"ה הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר וצריך הזאה שלישי ושביעי, והיינו דווקא בעכו"ם שנתגייר, גזירה שמא יטמא לשנה הבאה ויאמר אשתקד טבלתי ואכלתי עכשיו ג"כ אטבול ואוכל, ולא ידע שאשתקד היה נכרי שאינו מקבל טומאה, ולכן תיקנו שגר ממתין ז' ימים, שזה שיעור זמן להטהר מכל הטומאות, (ואף שזב צריך ח' ימים כדי שיביא כפרתו, גר שנתגייר אינו יכול להביא קרבן כיון שלא קיבל טומאה בגיותו, ואם נגזור עליו לעולם לא יוכל להביא פסח וכולי האי לא גזרו), אבל ישראל שמל מודים ב"ה שטובל ואוכל לערב ולא גזרינן אטו נכרי כיון שערל ישראל נזהר מטומאות כיון שהוא מקבל טומאה, וא"צ לגזור משום השנה הבאה. והקשה ריב"א (תוד"ה אבל) שלא מצינו בשום מקום שישראל שמל צריך לטבול.

אמר רבא ערל הזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת, אונן מצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת -

ערל כדלעיל שלב"ה גר שנתגייר בערב פסח אינו עושה פסחו לערב.

הזאה אינה דוחה שבת מדרבנן, אף אם חל היום השביעי בשבת שהיא ערב פסח.

איזמל אסור להביאו אף דרך גגות חצרות וקרפפות אף בערב פסח שחל בשבת, למרות שמילת זכריו ועבדיו מעכבתו מלאכול בפסח. ואין לומר שהכונה לכת שיש למי שלא מל, דמילה דדחיא שבת אינה אלא בזמנה, וקטן אינו בר כרת.

אונן מותר באכילת הפסח בלילה דאנינות לילה דרבנן, וכנ"ל.

מצורע שטבל והעריב שמשו בשביעי, שמוותר לו להכנס ביום השמיני למחנה לוי לשער נקנור שלא נתקדש בקדושת העזרה, דכתיב "והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם לפני ד' וכו'", וכיון שאין מחוסר כיפורים נכנס לעזרה דכתיב "טמא יהיה" לרבות טבול יום "עוד טומאתו בו" לרבות מחוסר כיפורים, שאם נכנסו למקדש חייבים כרת, והיה מנכנס רק ידיו לבהונות, ואם חל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי וטבל לקרויו, התירו לו להכנס להר הבית להטהר אע"פ שטבול יום אסור במחנה לוי מדרבנן, אבל מדאורייתא מותר במחנה לוי, דכתיב "ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים בבית ד' לפני החצר

חנניא בן עקביא שני תשלומי דראשון ומתקן את הראשון לפוטרו מכרת אף אם הזיד בראשון.

חייב כרת - כמו כן נחלקו היכא במי שלא עשה אף פסח שני אבל לא היה מזיד אלא באחד מהם, שאם הזיד בשניהם לכו"ע חייב כרת, ואם שגג בשניהם לכו"ע פטור, ואם הזיד בראשון ושגג בשני ולרבי נתן חייב וה"ה אם נתגייר בין ב' הפסחים, (אבל מי שהיה חייב ולא עשה את שני הפסחים א"א לומר שהוא חייב פעמיים כרת, דתרי קטלי בחד גברא ליכא, ואין לחייב ב' חטאות למי ששגג בשניהם, דאין חטאת באה אלא על שגגת כרת של לאו, ופסח הוא עשה), ולרבי חנניא בן עקביא פטור. ואם שגג בראשון והזיד בשני לרבי חייב ולר"נ ורחב"ע פטור.

ביאור מחלוקתם בדרשות הפסוקים - רבי דורש מדכתיב "וחדל לעשות הפסח (ראשון) ונכרתה וכו', קרבן ד' לא הקריב במועדו (שני) חטאו ישא האיש ההוא (כרת), דגמור חטאו חטאו ממגדף, וס"ל שמגדף שכתוב בו כרת היינו מברך את ד'". ולרבי נתן **כ"י** קרבן ד' " היינו מלשון דהא, והיינו שחייב כרת על שלא הקריב בראשון, וס"ל שמגדף לאו היינו מברך את ד' אלא מזמר ומשורר לע"ז, ויליף חטאו חטאו מכאן לשם שחייב כרת. ורבי חנניא בן עקביא סובר ש"וחדל לעשות הפסח (בראשון) ונכרתה" היינו אם "קרבן ד' לא הקריב במועדו (בשני)", ומ"חטאו ישא" לומדים כנ"ל, לר' נתן.

צ"ג: איזו היא דרך רחוקה -

לר"ע מן המודיעים ולחוץ וכמידתה לכל רוח, וביאר עולא דהיינו שאינו יכול להגיע לעזרה בשעת השחיטה שהרי דין דרך רחוקה נאמר על עשית הפסח (דכתיב "ובדרך לא היה וחדל מעשות הפסח". תוד"ה דרך), וזה ט"ו מיל שהוא שיעור הליכת אדם בשש שעות, שזה זמן שחיטת הפסח דכתיב "בין הערבים" כמו בתמיד (ותמיד זמנו מן התורה מחצות עד שתשקע החמה שאז הדם נפסל) וכדלהלן. ואף שעולא סובר ששוחטים וזורקים על טמא שרץ אע"פ שאינו יכול להכנס, ועל טבול יום שוחטים לכו"ע (תוד"ה וקאמרת), דין דרך רחוקה נאמר לטהור ולא לטמא, דהחסרון בטומאה הוא מה שאינו יכול לאכול, שהרי להקריב יכול ע"י שליח, ועוד מדכתיב "טמא נפש" משמע דאיירי דווקא בטומאה ארוכה שאינו ראוי לערב. ורב יהודה מבאר דהיינו שאינו יכול להכנס בשעת אכילה כל הלילה (לר"ע דין אכילה עד חצות הוא הרחקה מזרבנן, ולרבי

אונן, ולא עשה את הראשון יעשה את השני (ונשים היינו לר' יוסי (צ"א): שנשים חייבות בפסח שני), שגג או נאנס או הזיד ולא עשה את הראשון יעשה את השני, והטעם שפירטה התורה טמא לומר שגם אם רוצה אינו יכול להקריב, והטעם שפירטה דרך רחוקה, לרב ששת שס"ל לקמן שלא הורצה היינו לומר שאם רוצה אינו יכול, ולרב נחמן שהורצה הוא לומר שמזיד ואונן (שמת לו מת לאחר חצות שכבר חל עליו החיוב, ואגב מרריה נתעצל. תוד"ה הכא) חייבים כרת, דרך רחוקה פטור מכרת, וכן שוגג או אונס אינם חייבים כרת. וכתבו התוס' (ד"ה אלו) דאיירי בטמא מת בשישי שאינו יכול לטבול ולאכול בערב, וקסבר תנא דמתני' ששוחטים וזורקים על טמא שרץ, אבל טמא מת ביום השביעי או טמא שרץ שיכולים לטבול ולהטהר חייבים כרת אם לא עשו.

היה בדרך רחוקה ושחטו זורקו עליו ובערב הוא יבוא, אך אינו יכול להגיע כל השש שעות של שעת השחיטה עד שקיעת החמה, לרב נחמן הורצה ופטור מפסח שני, דהתורה פטרתו ואי עביד תבוא עליו ברכה. (ולתוס' (ד"ה ורב נחמן) י"ל דסבר כרב יהודה שדרך רחוקה היינו שאינו יכול להכנס בשעת אכילה בהילוך בינוני, ומ"מ הורצה כיון שיכול להכנס ע"י סוסים ופרדים. עוד כתבו התוס' (ד"ה אלא) שלרב יהודה לא איצטריך לכתוב דרך רחוקה אלא ללמד שיכול לעשות פסח שני אע"פ שלא היה ראוי בראשון, וס"ל שפסח שני הוא תשלומין של הראשון). ולרב ששת לא הורצה דנדחה מהפסח כטמא שאינו יכול לעשות אף ע"י אחרים, ואם עשה לא עשה כלום, וחייב בפסח שני. הגמ' (צ"ג). אומרת שרב נחמן סובר כמ"ד ששוחטים וזורקים על טמא שרץ כיון שהוא יכול לאכול בערב, וה"ה למי שיכול להגיע מדרך רחוקה, אבל למ"ד שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ מודה רב נחמן שאינו עושה אף ע"י אחרים, כדמצינו שר"ע לומד דין זה בבמה מצינו (תוד"ה ה"ג) ממה שטמא אינו עושה פסח, אע"ג דחזי לאורתא דס"ל אין שוחטין וזורקין על טמא שרץ.

האם פסח שני הוא תשלומין של הראשון -

צ"ג. קטן שהגדיל וגר שנתגייר בין הפסחים - לרבי פסח שני רגל בפני עצמו הוא ויש בו חיוב פסח בפני עצמו, ועל כן קטן שהגדיל ע"י הבאת שערות או גר שנתגייר בין הפסחים חייב בשני. ולרבי נתן פסח שני הוא תשלומי ראשון, ומ"מ אינו מתקן את הראשון לפטור מכרת אם הזיד בראשון, וא"כ מי שלא היה זקוק לראשון אינו חייב בשני כיון שאינו חייב בפני עצמו. ולרבי

מאות פרסה וכוש פי שישים ממצרים והעולם פי שישים מכוש (והגן פי שישים מהעולם, ועדן פי שישים מהגן, והגיהנום פי שישים מעדן). ג' תנא דבי אליהו כל הישוב כולו תחת כוכב אחד יושב. (וברייתא זו חולקת על הברייתא שהעולם הוא שלישי ימים שלישי מדברות ושלישי ישוב. תוד"ה כל). ד' מדאיתא בברייתא שאין החמה נכנסת לישוב אלא שעה אחת ביום. ה' מדאיתא בברייתא שמן הארץ לרקיע חמש מאות שנה (וכן הוא עובי הרקיע, וכן הוא בין כל רקיע לרקיע) ואורכו של עולם כמדת גובהו

צ"ד: גלגל ומזלות - לחכמי ישראל הגלגל שהמזלות נתונים בו קבוע והמזלות מהלכים ונדים ממקומם מעט כדי לשמש את החמה וחוזרים. ולחכמי אומות העולם גלגל מהלך ומזלות קבועים.

מהלך החמה בלילה - לחכמי ישראל בלילה החמה מהלכת למעלה מן הרקיע, ולחכמי אומות העולם למטה מן הקרקע, ואמר רבי נראין דבריהם מדברינו ממה שביום המעיינות צוננים ובלילה הם רותחים יותר מביום, ומ"מ מי הנהרות חמים ביום מפני שנתרחקו ממקום נביעתם. ורבי נתן אומר שבימות החמה חמה מהלכת בגובה הרקיע לפיכך העולם רותח ומעיינות צוננים, ובימות הגשמים מהלכת בשיפולי רקיע ומשו"ה העולם צונן ומעיינות רותחים.

בד' שבילין גבורתה של חמה מהלכת, מניסן היא מהלכת בהרים להפשיר את השלגים, מתמוז היא מהלכת בישוב כדי לבשל את הפירות, מתשרי היא מהלכת בימים כדי ליבש את הנהרות, ומטבת היא מהלכת במדבר כדי שלא ליבש את הזרעים.

חיוב כרת למי שיכל לתקן עצמו ולעשות הפסח - שיטת רבי אליעזר שמי שהיה מאיסקופת העזרה ולחוץ נחשב בדרך רחוקה. הגמ' שואלת א"כ למה לדבריו ערל שלא מל ענוש כרת. לאביי פטור דרך רחוקה נאמר רק בטהור ולא בטמא או בערל, דאלו פטורים משום שאינם יכולים לעשות הפסח, ואם יכולים לתקן עצמם חייבים. והקשו התוס' (ד"ה ואין) דנמצא שמי שעומד חוץ לעזרה והוא ערל או טמא חייב בפסח, ואם ימול ויטהר יהיה פטור. ולרובא נחלקו תנאים בדעת ר"א, כדאיתא בברייתא שלת"ק דעת ר"א שדרך רחוקה היינו מחוץ למקום אכילתו חומת ירושלים כמו במעשר, אבל לרבי

אלעזר בן עזריה מדאורייתא עד חצות), ואף שרב יהודה סובר שאין שוחטים וזורקים על טמא שרץ והוא יכול להכנס בשעת אכילה, שאני התם דרחמנא דחיה, שהרי דין פסח שני בטמא נאמר אף בגוונא שחל שביעי בערב פסח דסבר כמ"ד שהשואלים היו טמאי מת מצוה שחל שביעי שלהם בערב פסח. (ולא יליף רב יהודה דרך רחוקה מטמא שרץ, דלא דמי דדרך רחוקה אינו מחוסר אלא ביאה בעלמא. תוד"ה לרב יהודה. עוד כתבו התוס' (ד"ה רב יהודה) דצ"ל שבתקופת האמוראים נסתמו הדרכים שהיו בזמן התנאים ולכן יש בזה מחלוקת, ועוד שכיון שהמחלוקת היא לר"ע דס"ל שתחומין דאורייתא, א"כ כל ההפרש הוא מה שיכול להכנס סמוך לתחום בתחילת הלילה).

לרבי אליעזר מאיסקופת העזרה ולחוץ זה בכלל דרך רחוקה, ואמר רבי יוסי שלכך נקוד על ה' של תיבת רחוקה, וניקוד בא למעט כאילו מוחקים את התיבה.

צ"ד. היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ופרדים במרוצה, אעפ"כ נחשב בדרך רחוקה ואינו חייב כרת אם לא הגיע לעזרה בשעת שחיטה, אבל היה עומד לפניו מן המודיעים וגמלים קרונות שהוא מביא עליהם את בני ביתו מעכבים אותו, לא נחשב בדרך רחוקה שהיה עליו להשמט מבני ביתו וללכת יחידי ולשחוט דכתב "ובדרך לא היה" אין הדבר תלוי אלא במקום שהוא נמצא.

שיעור העולם ועובי הרקיע, וחשבון שיעור הילוך האדם במשך היום - לרובא העולם הוא ו' אלפים פרסאות, ועובי הרקיע (ששם החמה מהלכת בין עלות השחר לנץ החמה ובין השקיעה לצאת הכוכבים) הוא אלף פרסאות, דסבר שבין עלות השחר לנץ החמה ובין שקיעת החמה לצאת הכוכבים אדם הולך ה' מילין, (כדמצינו בלוט דכתב "השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה" והמרחק מסדום לצוער הוא ה' מילין) ובשאר היום הולך ל' מילין. ובברייתא מבואר שעובי הרקיע אחד מעשרה ביום, ומעלות השחר עד הנץ החמה ומשקיעת החמה עד צאת הכוכבים אדם הולך ד' מילין. (שיטת ר"ת (תוד"ה רבי יהודה) שמתחילת השקיעה עד הלילה זה הילוך ד' מילין, והא דאמרינן בשבת ל"ד שבין השמשות הוא ג' רבעי מיל, היינו מסוף השקיעה).

הגמ' מביאה כמה קושיות על שיטת רבא - א' מהברייתא הנ"ל. ב' מבואר בברייתא שמצרים היא ד'

להשתדל כמה שאפשר לא לעשותו ביחיד כגון ע"י לטמא אחד בשרץ, (והתורה כתבה "עשו אותו" ב' פעמים, דלא נימא אורחיה דקרא הוא). ולא יאסי בן יהודה אין בכלל "ככל חקת הפסח יעשו אותו" אלא מצוות שבגופו, ומ"עצם לא תשברו בו" מרבים עצם שאין בה מוח. רש"י שואל מדוע הגמ' לא מקשה מה לומדים מ"לא ישאירו", שהרי זה מצוה שבגופו.

ובברייתא אחרת מבואר שמ"על מצות ומרורים יאכלוהו" שהוא מ"ע לומדים שהכלל הסמוך לו "ככל חוקת הפסח יעשו אותו" אינו כולל איסור השבתת שאור שהוא גם מ"ע, אלא רק דין צלי אש שהוא מ"ע, דמצוה דגופיה עדיף, דהכלל מרבה בכל פרט דבר אחד הדומה לו, וממעט דבר אחד הדומה לו. ומ"לא ישאירו ממנו עד בוקר" שזה ניתק לעשה, דכתיב בתריה "והנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו", לומדים לרבות לאו הניתק לעשה והיינו איסור יוצא שהוא ניתק לעשה, דכתיב "בבית אחד יאכל לא תוציא" דמשמע שאם הוציא יחזיר (וס"ל לתנא שאם החזיר מותר לאוכלו, ודלא כמ"ד שאם החזירו ואכלו עובר בלאו ד"ובשר בשדה טריפה לא תאכלו". רש"י. והתוס' (ד"ה לא תוציא) הקשו שזה לא לאו הניתק לעשה אלא לאו שקדמו עשה), ולמעט איסור בל יראה ובל ימצא שגם זה לא הניתק לעשה, שאם נראה "תשביטו", דמצוה דגופיה עדיף. ומ"עצם לא ישברו בו" לומדים לרבות לאו גמור והיינו איסור אכילת נא, והפרט ממעט איסור "לא תשחט על חמץ דם זבח", דמצוה דגופיה עדיף.

צ"ה: הלל - פסח שני אינו טעון הלל באכילתו דכתיב "השיר יהיה לכם (ביום שתגאלו מן הגלות) כליל התקדש חג", אינו טעון שיר אלא לילה המקודש לחג, אבל בעשייתו טעון הלל, דאינו ממעט אלא לילה ולא יום שהוא זמן עשית הפסח, או משום דאיך אפשר שישראל שוחטים את פסחיהם (ונוטלים את לולביהן) ואין אומרים הלל, דכיון דדבר מצוה הוא טעון הלל.

טומאה - לת"ק פסח שני אינו דוחה את הטומאה, שהרי נדחה לשני מפני הטומאה. ולר"י פסח שני דוחה את הטומאה, דנדחה לשני דעדיף לעשותו בטהרה ואם לא זכה יעשה בטומאה.

לינה - פסח ראשון טעון לינה (לרש"י היינו לינת לילה אחד בתוך העיר. ובתוס' (ד"ה טעון לינה) משמע שיכול לצאת מירושלים רק בט"ז ביום). ובפסח שני נחלקו תנאים

יוסי בר רבי יהודה ר"א סובר שדרך רחוקה היינו חוץ למקום עשייתו דגמרינו ממעשר הכי מה להלן חוץ להכשירו והכשירו דפסח בעזרה, ותנא דערל שלא מל פליג וס"ל דלא פטר ר"א בעומד חוץ למודיעים דלא מצינו למימר לי' קום עול, וכדבריו אזלא הא דתניא בטמאים הלך אחר רוב העומדים בעזרה שאם רוב העומדים שם טמאים יעשה בטומאה אע"פ שבחוץ יש הרבה טהורים, כיון שהם בדרך רחוקה.

מה בין פסח ראשון לשני

כתיב "בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו, על מצות ומרורים יאכלוהו. לא ישאירו ממנו עד בוקר, ועצם לא ישברו בו, ככל חוקת הפסח יעשו אותו". וכיון שמצד אחד התורה אומרת שיש לו כל דיני פסח, ומאיך התורה מפרטת רק חלק מדיני פסח שיש לו, הגמרא מבארת כוונת התורה אלו מדיני פסח ראשון נוהגים בשני.

צ"ה. דברים השייכים בשני הפסחים - פסח ראשון ושני טעונים הלל בעשיתם, ושווים זה לזה בסדרי עבודתם, ונאכלים צלי על מצות ומרורים, ויש בהם איסור שבירת עצם, ואסור להוציאם מן הבית, ואסור להותיר עד הבוקר. ודוחים את השבת.

דברים השייכים רק בפסח ראשון - פסח ראשון אסור בכל יראה, וטעון הלל אף באכילתו, והשני מצה וחמץ עמו בבית, וכן מותר לשוחטו על החמץ, ואינו טעון הלל באכילתו. פסח ראשון נשחט בג' כתות, וטעון ביקור ד' ימים (וה"ה תמיד), ומשא"כ פסח שני. תוד"ה מה.

איך דורשים מהפסוקים אלו דינים מפסח ראשון נוהגים גם בשני - כתיב לגבי פסח שני "על מצות ומרורים יאכלוהו לא ישאירו ממנו עד בוקר ועצם לא ישברו בו, ככל חוקת הפסח יעשו אותו", ונמצא שיש כאן ג' פרטים וכלל, ואם פסח שני היה דינו כראשון בכל הפרטים, לא היתה התורה מפרטת את ג' הפרטים, ולומדים מכל פרט דבר אחר, וכדלהלן.

בברייתא מבואר שמ"ככל חוקת הפסח יעשו אותו" לומדים שמצוות שבגופו כגון סדר עבודתו ואכילתו צלי, ולא מצוות שאינם בגופו כמו השבתת שאור, נוהגים בפסח שני. ומ"על מצות ומרורים יאכלוהו" לומדים לרבות מצוות שעל גופו שהם חובה עם הפסח, לרבנן מצוות שלא על גופו כגון "לא תשחט על חמץ" מתמעטים מ"ועצם לא ישברו בו", ומ"יעשו אותו" לומדים שיש

מה בין פסח מצרים לפסח דורות

ישנם דינים שנכתבו בתורה לגבי דיני פסח שהקריבו ישראל במצרים, וישנם דינים שנכתבו בתורה בדיני הקרבת הפסח לדורות. הגמרא מבארת אלו דינים לומדים זה מזה, ואלו דינים שייכים רק באחד מהם.

אכילת אימורים - אימורי פסח מצרים לא הקטירו אותם אלא עשו אותם צלויים בשפוד, ועוד דלא היה שם אלא ג' מזבחות להזאת הדם דכתיב "על המשקוף ועל שתי המזוזות" אבל להקטרת אימורים לא היה שם מזבח.

הפרשת הפסח בי' ניסן וביקורו ממום - פסח מצרים מקחו מבעשור להפרישו ולומר זה לשם פסח, אבל פסח דורות אין מקחו מבעשור, דכתיב "בעשור לחודש הזה", ומ"מ הוא טעון ביקור ד' ימים, ונ"מ שיכול לבקר כמה טלאים מבעשור ובשעת שחיטה לקחת אחד מהם, דכתיב "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" שיהיו כל עבודות חודש זה כזה כל פסחי דורות הוקשו זה לזה. בן בג בג לומד גזירה שוה שגם קרבן תמיד טעון ביקור ד' ימים קודם שחיטה. אמנם פסח שני אינו טעון ביקור.

דינים נוספים - כתיב "ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה" שיהיו כל עבודות חודש זה כזה להקיש פסח דורות לפסח מצרים, לענין שנאכל בלילה, ולפסול ערל שמתו אחיו מחמת מילה, ובן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים, (וצריכא, דערל חמור משום שהוא מאוס, ומאידיך בן נכר חמור משום שאין ליבו לשמים), ותושב ושכיר, ומילת זכריו ועבדיו מעעבים אותו ואיסור שבירת עצם, ואיסור אכילת נא. והא דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה" נחלקו רבי אלעזר בן עזריה ור"ע מה דורשים מ"הזה". ומדכתיב "וכל ערל לא יאכל בו" לומדים שערל אוכל מצה ומרור. ומדכתיב "כל בן נכר לא יאכל בו" לומדים שהמרת דת של כהן אינה פוסלת אותו מלאכול בתרומה. ומדכתיב "תושב ושכיר לא יאכל בו" לומדים שהמרת דת של כהן אינה פוסלת אותו מלאכול בתרומה, (רש"י גורס שמ"בו" דכתיב גבי ערל לומדים שהמרת דת אינה פוסלת מתרומה, ולא גורסים את הקטע של "כל בן נכר", דמזה דורשים שמילת זכריו ועבדיו מעעבתו מלאכול בפסח, וכן לא גורסים את הקטע של תושב ושכיר, דפסוק זה מיותר כולו, דתושב (קנוי קנין כסף לעולם

בדעת ר"י אם טעון לינה, או שלומדים מדכתיב "ופנית בבוקר והלכת לאהלך". ששת ימים תאכל מצות", ללמד שרק פסח הנאכל לשה טעון לינה.

דיני פסח שבא בטומאה

בפרשת פסח שני כתוב "איש איש כי יהיה טמא לנפש", ודרשו חכמים איש נדחה לפסח שני, אבל אם רוב הציבור טמאים יקריבו ויאכלו את הפסח בטומאה. הגמרא מבארת כמה פרטים בדין זה.

אכילת פסח הבא בטומאה לכאלו שאינם טמאי מתים - פסח שבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבים זבות נדות וילדות אלא רק טמאי מתים, דהא דכתיב "איש איש" לומר שאיש נדחה ואין ציבור נדחים, גבי טומאת מת כתיב. ואם אכלו פטורים מכרת, דכתיב "כל טהור יאכל בשר, והנפש אשר תאכל בשר וכו' וטומאתו עליו ונכרתה", אין חיוב כרת אלא בנאכל לטהורים.

חיוב כרת לטמא הנכנס למקדש - ר"א פוטר בפסח הנאכל בטומאה אף על ביאת מקדש, דכתיב "וישלחו מן המנחה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש" אין צרוע וזב משתלחים אלא כשטמאי מתים משתלחים. ולת"ק מביאת מקדש לא פטרינהו רחמנא, דדרשינן מהנ"ל דיני חילוק מחנות.

נכנסו טמאי מתים להיכל שלא הותרו שם, דאין שם צרכי פסח, ואפילו כהנים מותרים להכנס לשם רק לצורך דכתיב "אל יבוא בכל עת", ללישנא קמא חייבים כרת שלא הותרו אלא לעזרה, דכתיב "וישלחו מן המנחה", אפילו מקצת מחנה. וללישנא בתרא פטורים, דכתיב "וישלחו מן המנחה וכו' אל מחוץ למחנה תשלחום", לומר שרק מי שקרינן בי' "אל מחוץ למחנה תשלחום" שצריך להוציאם לגמרי אף מן העזרה קרינן בי' "וישלחו מן המנחה היכל. ורש"י הביא מרבו שיש גורסים הפוך, ו"אל מחוץ למחנה" היינו היכל "וישלחו" היינו עזרה, ומכריע כפשט הראשון.

צ"ו. אכלו טמאים את האימורים כגון כליות ויותרת הכבד פטורים מכרת, דטומאת אימורים נתרבתה מדכתיב גבי טומאת בשר "אשר לד" וממילא היכא שאין איסור על טומאת הבשר אין איסור על טומאת אימורים, אע"פ שיש בהם איסור "וכל זר לא יאכל קודש".

וכן תמורתו קריבה שלמים. ואם נמצא הראשון לאחר זמן שחיטת השני והיינו חצות, אבל השני עדיין לא נשחט, י"א שירעה עד שיסתאב וכו', וי"א שהוא עצמו קרב שלמים דשעת חצות היא קובעת לפסח, וכיון שבחצות עדיין לא נמצא לא נדחה מפסח.

מחלוקת אביי ורבה ללישנא קמא - שיטת רבא שהתמורה קריבה שלמים דווקא כשנמצא הראשון לאחר שחיטת השני שאפילו הפסח עצמו לא נדחה, אבל נמצא קודם שחיטת השני שהוא עצמו נדחה (ואף לרב שאין בעלי חיים נדחים, שאני הכא דדחיה בידים. ומה שרב חולק בבהמה של שני שותפין שהקדיש חציה וקנה את החלק השני והקדישו, לא חשיב כ"כ דיהוי בידים כיון שזה בדרך הקדש. תוד"ה קודם). אע"פ שהמיר לאחר שחיטת השני שלא נדחת התמורה בידים אינו קרב שלמים, דמכח קדושה דחוויה אתא. ולאביי אם המיר לאחר שחיטה אע"פ שנמצא הראשון קודם שחיטה, התמורה קרב שלמים, דכתיב "אם כשב" (ד"אם" זה קרא יתירא, אי נמי "כשב" הוא קרא יתירה, דלעיל מיניה איירי בצאן, ובהמשך כתוב "ואם עז קרבנו", מכלל דעד השתא איירי בכבש, דאין בצאן אלא עז וכבש). לרבות תמורת הפסח, ולא איירי בנמצא והמיר אחר שחיטה, דזה פשיטא שהרי זה מותר הפסח שהוא קרב שלמים דכתיב "וזבחת פסח", וכ"ש תמורתו. ולרבה איירי בנמצא והמיר אחר שחיטה, והלימוד הנ"ל הוא אסמכתא בעלמא, ותיבת "כשב" באה ללמד **שאליה של כבש קריבה עם הפסח** ככל קרבנות כשב, ואיצטרך לרבווי כיון שהקטרת אימורים לא נכתבה במפורש, ותיבת "אם" באה לרבות **פסח שעברה שנתו ושלמים הבאים מחמת פסח** (כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר, וי"מ חגיגת י"ד) שדינים כשלמים לסמיכה נסכים ותנופת חזה ושוק, והא דכתיב "ואם עז" בא להפסיק הענין ולומר שאליה של עז אינה קריבה. י"מ שעז אין לו אליה, ואינו נכון שהרי האליה ניטלת ממקום שהכליות יועצות, ועוד דא"כ א"צ קרא למעטה.

ללישנא בתרא שיטת רבא שהתמורה תרעה עד שתסתאב וכו' דווקא כשנמצא והמיר קודם שחיטת השני, אבל אם נמצא קודם שחיטה והמיר לאחר שחיטה תמורתו קריבה שלמים, שאין השחיטה קובעת את התמורה כיון שעדיין לא המיר. ולאביי אפי' המיר אחר שחיטה ירעה עד שיסתאב וכו'. ופרך לרבה מברייתא וקאי בתיובתא.

ונרצע) ושכיר (עבד עברי הקנוי לשש שנים) שניהם ישראל מעליא ואוכלים בפסח, וקרא אתא לגזירה שוה. ועוד שהרי המרת דת לא שייכת לתושב ושכיר שהם ישראל מעליא). ומדכתיב "ומלתה אותו אז יאכל בן" לומדים שמילת זכריו ועבדיו אינה מעכבתו מאכילת תרומה. ומדכתיב "ועצם לא תשברו בן" לומדים שבפסח פסול אין איסור שבירת עצם. ומדכתיב "אל תאכלו ממנו נא" לומדים שערל אסור באכילת מעשר.

פסח מצרים טעון הזאה באגודת אזוב על המשקוף ועל שתי המזוזות, ופסח דורות אינו טעון הזאה.

פסח מצרים נאכל **בחפזון**, אבל פסח דורות אינו נאכל בחפזון, דכתיב "ואכלתם אותו בחפזון". ושניהם נאכלים לילה אחד.

צ"ו: איסור חמץ בפסח מצרים נהג יום אחד, דכתיב "ולא יאכל חמץ" וסמך ליה "היום אתם יוצאים". ופסח דורות כל שבעה.

מה עושים עם פסח או חטאת שאינם

ראוים להקרבה

פסח שאבד צריך להפריש אחר תחתיו ולהקריבו. הגמרא מבארת מה הדין אם נמצא הקרבן הראשון, האם אפשר להקריבו שלמים או שימכר אחר שיפול בו מום, ומה הדין בתמורת הפסח באופן הנ"ל. (צ"ו). ומה הדין בחטאת שאינה ראויה להקרבה האם תמות או שירעה עד שיפול בו מום, ומה הדין באותם מקרים בפסח. (צ"ז). ומה הדין בהפריש לפסח בהמה שאינה ראויה לפסח. (צ"ח). ומה הדין במפריש קרבן פסח ומת, או בקרבן פסח שנתערב בשאר זבחים. (צ"ח).

פסח שאבד והפריש אחר תחתיו אם נמצא הראשון קודם שחיטת השני, ונשחט השני, הראשון ירעה עד שיסתאב וימכר ויביא בדמיו שלמים כדין מותר הפסח, דשעת שחיטה קבעה עליו שם פסח, שהרי הוא עומד לפנינו בשעת שחיטה נדחה בידים, ואין זה מותר הפסח אלא פסח דחוי, וכן תמורת הראשון אם המיר בו אחרי שמצאו תרעה וכו', וקמ"ל שיש תמורת הפסח שאינה קריבה ולא אמרינן שמתחילה היא שלמים ואין בה דחוי. (דסלקא דעתך שכיון שבאיסור הוקדשה אין בדעתו לשוחטה לשם פסח. אי נמי ס"ד שכיון שלעולם אינה קריבה לשם פסח מתחילתה שלמים היא. וכתבו התוס' שמשמע מרש"י שבאמת אפשר להקריבה לפסח). אבל אם נמצא הראשון לאחר שחיטת השני שלא נדחה הראשון בידים, הוא עצמו קרב שלמים,

עוד כתבו התוס' (ד"ה הפריש) דאיירי שאמר אחת מהן תהיה חטאת והשניה לאחריות, ומ"מ אף אם לא נאבדה הראשונה השניה תרעה, דהכי גמירי לה, אבל באמר הרי זו חטאת, וחזר ואמר על אחרת הרי זו חטאת, אין חלה קדושה על השניה כלל, ואם אמר על ב' בהמות הרי אלו לחטאת, אפילו אחת אינה קדושה, דכל שאינו בזה אחר זה אפילו בבת אחת אינו, ולר"ש מתה כנ"ל ובפסח כהאי גוונא קרב שלמים.

הגמ' מביאה לישנא אחרינא במו"מ בדברי שמואל והמסקנה כנ"ל.

צ"ח. המפריש נקיבה לפסחו או זכר בן ב' שנים

יראה עד שיסתאב וימכר ויפלו דמיו לנדבה לשלמים, והיינו שמביאים בדמיו שלמים. וכתבו התוס' (ד"ה המפריש) דאיירי אחר הפסח, אבל קודם הפסח יביא בדמיה פסח. ושמע מינה תלת, א' בעלי חיים נדחים בחייהם דיחוי גמור ואף אם חזרו ונראו אינם קרבים, (ודלא כר"ש שסובר שאין בעלי חיים נדחים). ב' דחוי מעיקרא הוי דיחוי כמו הכא שמעיקרא לא היה ראוי למה שהוקדש, (ודלא כמ"ד שרק דבר שהיה ראוי מעיקרא שייך בו דיחוי. וכתבו התוס' (ד"ה שמע) שבסוכה ל"ג מסיק לגבי לולב שדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, ויש לחלק בין דיחוי במצוות לדיחוי דהקרבה, ועוד דשאני התם שמעיקרא היה אפשר לתקנו. עוד כתבו התוס' שאין ללמוד ממחוסר זמן שדיחוי מעיקרא לא הוי דיחוי, דשאני התם שבהמה מתחילתה אינה ראויה להקרבה עד היום השמיני). ג' יש דיחוי בדמים והיינו שאפילו דבר שמתחילתו לא היה קדוש להקרבת גופו אלא לדמיו, נדחה ולא יוקרב לעולם. רש"י. וכתבו התוס' (ד"ה ושמע) שאף ססתם דיחוי מעיקרא הוא דיחוי בדמים, משכחת לה דיחוי מעיקרא שאינו דיחוי בדמים, כגון ששחט וקיבל הדם בכלי שיש בו מים, דראשון ראשון נדחה אע"פ שלבסוף רבה הדם על המים ויש בו מראית דם.

המפריש פסחו ומת

המפריש קרבן לפסח ומת, בנו יורש את הקרבן, ומקריב אותו לשם פסח או לשם שלמים. ודין זה תלוי האם הבן ג"כ היה מגוי על הקרבן, והאם הקרבן נדחה מהקרבה כיון שהבן היה אונן.

המפריש פסחו ומת, לא יביאנו בנו אחריו לשם פסח דהוי פסח שמתו בעליו ואין לו מנויים, אלא יביאנו לשם שלמים. ומבואר בברייתא שיקריבו בט"ז, דקסבר נדרים ונדבות אין קרבים ביו"ט.

אם היה הבן ממונה עמו יביאנו לשם פסח.

הגמ' שואלת שאם האב מת קודם חצות של יום י"ד הרי הבן אונן ולא חל עליו חיוב פסח, וא"א להביא קרבן על אונן שאין מנויים עליו אחרים שאינם אוננים, (ואף שבליילה הוא

צ"ז. אמר שמואל כל שבחטאת מתה בפסח קרב

שלמים חמש חטאות יש הלכה למשה מסיני שדינם למיתה, והם ולד חטאת, תמורת חטאת, חטאת שמתו בעליה, חטאת שנתכפרו בעליה באחרת ונמצאת הראשונה, וחטאת שעברה שנתה ואבדה ונמצאה. וקס"ד דה"ה תמורת פסח וכו' קריבים שלמים. **וכל שבחטאת רועה בפסח נמי רועה.** ודין רעיה או מיתה אינם קולא וחומרא, ואין שייכות בין פסח לחטאת, וזה סימן בעלמא.

הגמ' (צ"ז): מעמידה את שמואל כר"ש שחמש חטאות מתות בכל הענינים, וחטאת שכיפרו בעליה מתה בכל שהיא, בין שנמצאת קודם כפרה בין לאחר כפרה בין שהפרישה לאחריות, ולא אמר שמואל את הכלל השני שכל שבחטאת רועה וכו', דלית ליה לר"ש רועה כלל, ובא שמואל לאפוקי מריו"ח שסובר שפסח שנמצא קודם שחיטה אף שהיה אבוד בחצות רועה דשחיטת השניה דחתה אותו, דלדעת שמואל אם נמצא לאחר זמן שחיטה – חצות, קרב שלמים, וכונת שמואל שכל אבוד בחטאת מת וכל אבוד בפסח קרב, אבל לרבי או לרבנן ששייך רעיה בחטאת, א"כ מצינו שבחטאת רועה ובפסח קרב שלמים. ופסח שמתו בעליו אחר חצות רועה.

כמה דינים מהגמ' לפני שהעמידה את שמואל כר"ש-

חטאת שעברה שנתה תרעה עד שתסתאב ותימכר (ויפלו דמיה לשופרות נדבה לקיץ המזבח. רש"י. ולדעת ריב"א (תוד"ה ורועה) תימכר ויביא אחרת בדמיה, דרך בהפריש מעות לחטתו או לאשמו ונשתייר מהם או אבדו והפריש אחרים ואח"כ נמצאו יפלו לנדבה), ואילו פסח שעברה שנתו קרב שלמים וכנ"ל (צ"ז):.

הפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה

ונמצאת הראשונה, לרבי אחת קריבה ואחת תמות, ולרבנן רועה, ורק מתה אם נמצאה לאחר שנתכפרו בעלים. וכה"ג לשמואל פסח שנמצא לאחר חצות קודם שחיטה קרב שלמים וכנ"ל (שם).

פסח שנמצא קודם חצות רועה אע"פ שבחטאת מתה בכהאי גוונא לרבי, וה"ט משום דלאו אבודה היא כרבא דאמר אבידת לילה לאו שמה אבידה ואפילו הפריש אחר תחתיו קודם שנמצא לאור הבוקר, אפילו לרבי אזלא לרעיה ולא למיתה, כיון שהלילה אינו שעת הקרבה.

צ"ז: הפריש ב' חטאות לאחריות הראשונה קריבה

חטאת והשניה רועה (אפילו אבדה אח"כ, ואף ששאר אבודים מתים לפי רבי, שאני התם שתחילת הפרשתם להקרבה ונדחו, אבל באחריות תחילת הפרשתם לדיחוי. תוד"ה כדרבי.

ישחטו בצפון כחומר אשם ולא כשלמים שנשחטים בכל מקום, ויאכלו כדין הקרבן החמור שביניהם לזכרי כהונה ליום ולילה לפניו מן הקלעים כאשם, אבל לרבנן שחולקים שם וסוברים שאין מביאים קדשים לבית הפסול אלא ירעו, והכא הרי ממעט זמן אכילת הבכור משני ימים ולילה לעד הבוקר, ואף שבשאר קרבנות יכול למוכרם ולהביא בדמיהם אותם קרבנות וכו"ל, בבכור זה לא שייך כיון שאין לו פדיון, ימתין עד שיוממו, ויפדה את הפסח כל היכא דאיתיה על בהמה שמינה כדמי היפה שבהם, ויביא מזה שלמים כדין מותר הפסח, ויאכלם לכל התערובות בתורת בכור בעל מום, שדינו שאינו נשחט או נמכר באיטליז, ואין נמכר במשקל, (אבל סתם פסח שנפדה מוכרו באיטליז אם ירצה).

דיני חבורה שאבד פסחה

חבורה שאמרו לאחד לחפש את הפסח האבוד ולשוחטו בשבילם **והוא מצא ושחט את האבוד, והם שחטו פסח אחר**, הוא אוכל משלו שהרי לא נמנה על שלהם, והם אוכלים ממה שנשחט ראשון בין אם זה שלהם, כיון שמשכו ידיהם משלו, ובין אם זה שלו, כיון שהפסח נשחט בשליחותם, ושלהם ישרף כדין פסח בלי בעלים. ואם אין ידוע מי הראשון או שנשחטו יחד, הוא אוכל משלו, והם לא אוכלים עימו שמא שלהם נשחט ראשון ונמשכו מזה, ושלהם יצא לבית השריפה שמא שלו נשחט ראשון, ופטורים מפסח שני דממה נפשך הוקרב הראשון בשבילם, והאכילה אינה מעכבת.

אמר להם אם אחרתי צאו ושחטו עלי והם לא אמרו לו לשחוט עליהם, והוא מצא ושחט והם שחטו אחר, אם שלהם נשחט ראשון הוא והם אוכלים משלהם מפני שמשך ידו משלו ושלו נשרף, ואם שלו נשחט ראשון הוא אוכל משלו והם אוכלים משלהם, ואם אין ידוע מי הראשון או שנשחטו יחד, הם אוכלים משלהם, והוא לא אוכל עמהם ושלו יצא לבית השריפה, שמא שלהן נשחט ראשון ונמשך משלו, ופטור מפסח שני.

אמר להם ואמרו לו כנ"ל, אוכלים כולם מן הראשון מפני שהוא שולחם והם שליחיו, ואם אין ידוע או ששניהם נשחטו יחד, שניהם יוצאים לבית השריפה ופטורים מפסח שני.

לא אמר להם ולא אמרו לו אינם אחראים זה לזה וכל אחד אוכל משלו, ואין נ"מ מה נשחט ראשון. מכאן אמרו חכמים שתיקה יפה לחכמים ק"ו לטיפשים.

יכול לאכול, מ"מ אינו יכול להקריב ע"י שליח. תוד"ה הא), ואין לומר דאירי שמת יום או יומים לפני פסח, דבסתמא היו מפרשים את הפסח בו ביום. ואם מת לאחר חצות שכבר חל עליו החיוב ומשום כך הוא זהיר בהקרבתו ואין חשש שיביאהו לבית הפסול שהרי הוא חייב בפסח (משא"כ כשחלה אנינות לפני חצות אינו זהיר) הרי נקבע לפסח בחצות ונדחה משלמים ודינו שירעה, ואיך קרב שלמים.

לרבא איירי במת קודם חצות, וביאנו לפסח שני אם לא עשה את הראשון מפני אנינותו.

לאביי הכונה שאם מת אחר חצות שכבר חל על הבן חיוב פסח ובנו ממונה עמו יביאנו לשם פסח, ואם מת קודם חצות ואין הבן ממונה יביאנו שלמים.

לרב שרביא איירי שהיה האב גוסס בחצות ומת לאחר חצות, דכיון שרוב גוססים למיתה לא נקבע בחצות לשם פסח. לרב אשי איירי שמת לאחר חצות וכו"ר ש"דס"ל שאין בעלי חיים נדחים אא"כ הם עצמם אינם ראויים, כגון במום או באתנן או במחיר.

לרבינא איירי כשהפרישו לאחר חצות ומת לאחר חצות, וסבר התנא שחצות קובע את הקרבן ולא כל שאר זמן שחיטה.

פסח שנתערב בקרבנות אחרים

קרבנות שנתערבו זה בזה, אם אפשר להקריבם בצורה המועילה לשני הקרבנות יקריבם, ואם לאו צריך להמתין עד שיהיה לבהמות מום, ולחלל את הקדושה על מעות ולהביא קרבן אחר לצאת ידי חובתן, וכדלהלן.

הפסח שנתערב בזבחים אשם ועולה, ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויביא בדמי היפה שבהן לכל קרבן שמא אותו קרבן הוא היה היפה, ואם לאחר הפסח נסתאבו יביא שלמים במקום פסח, ויפסיד המותר שצריך להוסיף כדי להביא שלשתן יפות מבידתו, וכיון שאין משנים מעות מקדושה לקדושה ושמא יביא שלמים בדמי העולה וכדומה, כשבא לחללם יקח סלע אחד מג' הסלעים (כגון שהיפה שוה סלע) ויאמר כל מקום שהיא העולה תהא מחוללת על סלע זו, וכן יעשה בשניה ובשלישית כל קרבן לעצמו.

צ"ח: נתערב הפסח בבכורות שמתן דם בכור ודם פסח שוה, ואין טעונים תנופת חזה ושוק ולא סמיכה ונסכים. ר"ש אומר אם חבורת כהנים יקריב בכונה שמה שהוא פסח יהיה לשם פסח ומה שהוא בכור יהיה בכור, ויאכלוהו בו בלילה. דסבר שמביאים קדשים לבית הפסול וזה עדיף מלומר שירעו, כדמצינו שלר"ש אשם שנתערב בשלמים

בערב שבת) מן המנחה ולמעלה, ואגב זה מתבארים כמה מדיני קידוש והבדלה, ודין שינוי מקום. הביאור בפרק זה הוא מדברי רש"י רשב"ם ותוס', ודברי הרא"ש והר"ן מובאים בהערות למטה.

צ"ט: הסבה - אפי' עני לא יאכל בליל פסח עד שיסב

כדרך בני חורין במיטה ועל השלחן, זכר לחרות. וכתבו התוס' דקמ"ל שגם הסבה של עני שאין לו על מה להסב וזה אינו דרך חרות, מ"מ חשיב הסבה. וי"מ דכוונת מתני' שגם עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתתקן.

נתינת צדקה לצורך ד' כוסות - גבאי צדקה לא יפחתו

מלתת לעני כדי שיעור ד' כוסות, ואם לא יתנו לו צריך הוא לחזר בכל כוחו אחר היין, ואפי' מן התמחוי שגם עני שבעניים שאין לו אפי' מזון ב' סעודות, שנותנים לו מתמחוי של צדקה, אם לא נתנו לו מהתמחוי, ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לד' כוסות. רשב"ם. והתוס' ביארו שאפילו מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ד' כוסות. (ד' כוסות הם כנגד ד' לשונות גאולה - והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי).

ד' כוסות לכל אחד - כתבו התוס' שמשמע כאן שבעה"ב מוציא את כולם בד' כוסות כמו בקידוש, אבל בגמ' משמע שצריך כל אחד ד' כוסות, ויש להחמיר בזה, ויזהר שלא יהיה כוסם פגום.

אכילה בערב פסח - אסור לאכול בערב פסח מחצי

שעה סמוך למנחה קטנה, והיינו מתחילת שעה עשירית, עד שתתשך, כדי שיאכל מצה של מצוה לתאבון משום הידור מצוה, וכן הלכה, ואפי' רבי יוסי שמתיר בע"ש ויו"ט (וכדלהלן) אסור בערב פסח משום חיובא דמצה שאין לאכול המצה על השובע, ומצה בלילה הראשון היא חובה דכתיב "בערב תאכלו מצות".

כמה דינים מדברי התוס' - א' א' עם עדיין לא התפלל מנחה אפי' בשאר ימות השנה אסור לאכול סמוך למנחה. ב' מותר לאכול בערב פסח מיני תרגימא, ומצה אסור כל היום, ומצה עשירה מותר לאכול עד שעה עשירית. ג' בסעודת הפסח עצמה מותר למלאות כרסו בבצקות של נכרים, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, מפני שהוא נזהר לא לאכול כל שבעו, אבל מבעוד יום שאינו נזהר כי חושב שעד הלילה יחזור להיות תאב לאכול בזה אסור, ויין אסור גם בלילה מפני שבשתיה א"א להזהר, או שבין כוס ראשונה לשניה הוי כמו בסעודה אחרת. ד' א"א לצאת יד"ח מצה ומרור מבעוד יום מפני שהוקשו לפסח. ה' אם התחיל לאכול מבעוד יום הלכה כר"י שצריך לעקור את השלחן משתחשך ולהחזירו לשם פסח, וסדר ד' כוסות יהיה א' כוס של ברכת המזון, ב' כוס של קידוש וירקות, ג' מה נשתנה ואחריו מרור, ד' הלל.

חבורות שנתערבו פסחיהם וא"א שכולם ימשכו ידיהם מקרבנם משום שאין להשאיר את הפסח ללא בעלים, כל חבורה לוקחת קרבן אחד, ואחד מכל חבורה עובר לחבורה השניה, ובכמה חבורות מתחלקים באופן שבכל חבורה יהיה אחד מכל חבורה, ובני החבורה אומרים לכל אחד מחבורה אחרת שאם הקרבן הוא שלו הם עוברים לקרבן שלו, ואם הקרבן הוא שלהם הוא עובר לקרבן שלהם. ושניים שנתערבו פסחיהם ממנינים עמם אחד מן השוק כדי שיהיו שנים בכל קרבן ואחד מהם יוכל לעבור לשני ולא ישאר הפסח בלא בעלים, וא"א להתמנות על שני פסחים יחד, וההמשך כנ"ל.

צ"ט. באיזה אופן אפשר לבטל את ההתמנות על

הפסח - לרבי יהודה מתמעטים והולכים ובלבד שישאיר אחד שהיה בחבורה בתחילה בשעת לקיחה, דכתיב "ואם ימעט הבית מהיות משה" דאם ימעט משמע שנמתעטו אבל נשאר מהם. ובפסח שהיה של יחיד, כיון שלשיטתו אין שוחטים את הפסח על היחיד, ממילא זה נחשב שהפסח עומד להמנות עליו אחרים, ואפשר להמנות אדם אחר ושימשוך אח"כ הראשון את ידו. ולרבי יוסי אפילו אם נשאר אחד שנתמנה אח"כ מותר, ובלבד שלא יניח את הפסח ללא מנויים כלל.

ערבי פסחים:

דיני פסח

בפרקים הראשונים של המסכת נתבארו דיני ביעור חמץ, ואח"כ נתבארו דיני קרבן פסח. בפרק זה יבוארו דיני ליל פסח מדאורייתא (אכילת קרבן פסח ומצה וסיפור יציאת מצרים, דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", וכתוב "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת, ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ד' אלוקינו ממצרים מבית עבדים") ומדרבנן (הלל, ד' כוסות, הסיבה), וסדר קיום מצוות ליל הסדר. בתחילת הפרק מתבארת תקנת חכמים שלא לאכול בערב פסח (ולר"י אף

אכילה בערב שבת ויו"ט

נתבאר לעיל שאסור לאכול בערב פסח מתחילת שעה עשירית, כדי שיאכל את המצה לתאבון. ולהלן יבואר מה הדין בזה בשאר ערבי שבת וימים טובים, ומה יעשה מי שהתחיל בהתר והגיע שבת או מוצאי שבת, וצריך לקדש או להבדיל.

מתי מותר להתחיל לאכול בע"ש ויו"ט - שיטת רבי יהודה שאין לאכול בערב שבת או יו"ט סמוך למנחה והיינו מתשע שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויהיו הקידוש וסעודת שבת חביבים עליו, ורבי יוסי מתיר לאכול עד שתחשך. ואם רוצה להקדים יכול לאכול סעודת שבת מבעוד יום. וכתב הרשב"ם שהלכה כרבי יוסי שמותר אפילו להתחיל, וכן דעת התוס', ורבינו יחיאל פוסק שאסור להתחיל, ולבה"ג גם לרבי יוסי אסור להתחיל. ולפני סוף שעה תשיעית מותר להתחיל לכו"ע (ק:).

ק. אם צריך להפסיק בכניסת השבת - לרבי יהודה אם התחיל סעודתו בהתר קודם המנחה, צריך להפסיק משתחשך (אבל בהגיע שעת מנחה א"צ להפסיק. תוס'), ומשמע שצריך לעקור את השלחן (ולברך ברכת המזון. תוס') ומקדש על הכוס, וחוזר ואוכל וגומר סעודתו, ולרבי יוסי א"צ להפסיק אם התחיל בהתר. תוס'. וכן פסק ר"ג, ולשמואל הלכה שפורס מפה ומקדש ואח"כ גומר סעודתו, וא"צ לעקור את השלחן. (וכתבו התוס' שפריסת המפה הא במקום עקירת השלחן). שיטת הרשב"ם דס"ל לשמואל שהלכה כרבי יוסי, אלא שהחמיר על עצמו שלא לגמור את הסעודה אלא לקדש תחילה, והתוס' כתבו ששמואל ס"ל כחכמים שחולקים על רבי יוסי ורבי יהודה. וכתבו התוס' שלרבי יוסי א"צ לעשות הסעודה לשם שבת, והקידוש יעשה מיד אחרי ברכת המזון, ועי"ז חשיב קידוש במקום סעודה, ומזכיר של שבת בברכת המזון.

ק. הפסקה באמצע הסעודה לצורך הבדלה - שיטת שמואל שהאוכל במוצאי שבת מפסיק להבדלה, והגמ' מבארת שאין כוונתו לעקירת שלחן והיינו ברכת המזון (שהיה להם שלחן לכל אחד והיו מסלקים כל השלחנות מלבד את השלחן של המברך, ואנו שאין לנו אלא שלחן אחד אין נכון לסלקו. תוס'), אלא לפריסת מפה. ורב סובר שא"צ להפסיק להבדלה. תוד"ה כך.

פריסת מפה על הלחם בליל שבת - אין מביאים את הלחם לשלחן לפני הקידוש, ואם הביאו פורס עליו מפה ומקדש, והוי כעין סילוק השלחן והלחם. והא דאמרין

שאם מוצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר וכו', היינו שהיו עורכים אותו במקום אחר, ובזמננו שהשלחן גדול, וקשה להביאם ולא להפסיק בין קידוש לסעודה, נוהגים לפרוס מפה ולקדש כדי שיהיה ניכר שהסעודה היא לכבוד שבת, וי"מ זכר למן שהיה מכוסה מלמעלה ומלמטה. תוס'. תוד"ה שאין.

קידוש במקום סעודה

בזמן הגמרא היה נהוג לעשות קידוש בבית הכנסת. הגמרא מבארת האם גם מי שאוכל בביתו יוצא ידי חובת קידוש בבית הכנסת, או שהקידוש צריך להיות דווקא במקום הסעודה.

שיטת רב שהמקדשים בבית הכנסת יוצאים בזה יד"ח קידוש דא"צ שיהיה הקידוש במקום הסעודה, (ואע"פ שלא שתו מהיין יצאו יד"ח קידוש, דדי שא' מהם יטעם מהיין, אמנם לכתחילה צריך שיטעמו כולם), ולדבריו מטרת הקידוש בבית היא כדי להוציא בניו ובני ביתו, ומטרת הקידוש בבית הכנסת היא עבור אלו שאין להם בני בית. תוס'. (שיטת רב לענין אם צריך לברך על היין בביתו, תובא להלן ק"א:).

ק"א. שיטת שמואל שלא יוצאים בקידוש שבבית הכנסת יד"ח קידוש, דאין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב "וקראת לשבת עונג" במקום קידוש יהא העונג, אי נמי סברא הוא דמסתמא קבעו את הקידוש על יין שבסעודה שהוא חשוב, ואם קידש ולא סעד באותו מקום צריך לחזור ולקדש, ואפי' ב' מקומות בבית אחד אינו מועיל והיינו מחדר לחדר, אבל מפינה לפינה באותו חדר מהני, וי"א שגם מפינה לפינה לא מהני. תוס'. ולדבריו שמואל מטרת הקידוש בבית הכנסת היא עבור האורחים שאוכלים ושותים וישנים שם, ואם אין אורחים בבית הכנסת אין לקדש שם. ואם קידש בבית הכנסת על דעת לאכול בבית לא יצא יד"ח, אבל המקדש על דעת לאכול במקום אחר באותו בית יצא יד"ח. תוס'.

כשמקדשים בבית הכנסת נותן בתוך עיניו לרפואה, ובאבי העזרי כתוב שיכול לעשות זאת בקידוש שבביתו.

וכתבו התוס' שהאורחים היו אוכלים וישנים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, אבל בבית הכנסת עצמו אין מותר אלא אכילה ושתיה של מצוה, וכן שינה אסורה, ואפי' בבתי כנסיות שבבבל שעל תנאי הם עשויות, אין התנאי אלא על לאחר שיחרבו.

רב הונא ורבה ג"כ סוברים כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה, כדמצינו שררר הונא נכבה לו הנר אחר הקידוש והלך לאכול במקום אחר וחזר וקידש שם, וכן מצינו שרבה אמר לתלמידיו שיטעמו

ששונה בסעודה, ודווקא בסעודה שרגילים לשתות בה יין, או שדעתו לשתות בה יין אע"פ שאין רגילות בזה. ואם נמלך מלשתות בסעודה אינו פוסט, וצריך לברך אחריו ברכה מעין שלש.

שיטת רב חסדא שאין דין שינוי מקום אלא מבית לבית ולא ממקום למקום - מבית לעליה, ודווקא בדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומם כגון מים או פירות שאין להם ברכה מיוחדת אלא בורא נפשות, וממילא כיון שהלך הליכתו היא גמר הסעודה, ואין צריך לברך ברכה אחרונה כשיצא, ויברך ברכה ראשונה במקום החדש, אבל דברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם א"צ לברך כשהולך, דעל דעת קביעות הראשונה הוא הולך, וכן א"צ לחזור ולברך ברכה ראשונה. והגמ' מבארת שזה שיטת רבנן, אבל שיטת רבי יהודה דאף בדברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם, דווקא בהניחו מקצת חברים אין דין שינוי מקום, אבל אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום, וכתבו התוס' שכשחוזרים צריכים לברך ברכה ראשונה, אבל ברכה אחרונה אינם חייבים לברך מדינא, אלא שמה ישוהו מלחזור עד שיהיו רעבים, וכבר לא יוכלו לברך ברכה אחרונה, אבל אם לא בירכו ברכה אחרונה וחזרו א"צ לברך אלא ברכה ראשונה, ותניא כוותיה דרב חסדא אליבא דרבנן, וכן הלכה, ודין זה הוא בין בהולך לבית אחר בין בהולך לשוק וחוזר וגומר סעודתו בבית אחר, אבל מפניה לפינה בבית אחד א"צ לחזור ולברך.

אלו דברים טעונים ברכה אחריהם במקומם - שיטת רש"י והרשב"ם שגם שבעת המינים הטעונים ברכת מעין שלש נחשבים שטעונים ברכה אחריהם במקומם, אבל שיטת התוס' שדווקא פת, או שמה כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינים, נחשבים טעונים ברכה אחריהם במקומם, אמנם אם שינה מקומו בתוך הסעודה ורוצה לשתות שם דבר שאינו טעון ברכה אחרונה במקומו, א"צ לחזור ולברך.

שיטת רב ששת שלעולם יש דין שינוי מקום.

ק"ב. שיטת רבי יוחנן שאם שינה מקומו א"צ לחזור ולברך אם לא הסיח דעתו, ואין חילוק בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדברים שאין טעונים ברכה אחריהם במקומם, וכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לביתם א"צ לחזור ולברך על היין שהרי לא הסיחו דעתם, דדעתם לאכול ולשתות בבית. וכתבו התוס' דהיינו דווקא כששתה מהיין. והגמ' דוחה את דברי ריו"ח מדאיתא בברייתא שבשינוי מקום צריך לברך. והגמ' מבארת שלריו"ח אין חילוק לרבנן בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדברים שאינם טעונים ברכה אחריהם

מעט פת (תוס') אחר הקידוש שמה יכבה הנר במקום שהולכים לאכול ולא יאכלו שם ולא יצאו יד"ח קידוש בלא אכילה. ואף שרבה עשה בכל דבריו כרב מלבד ג' דברים שעשה כשמואל, (א' מותר להתיר חוטי ציצית כדי להעבירם לבגד אחר, ואף דס"ל לשמואל שגם בגד בכלי צריך ציצית, מ"מ עדיף שתהיה הציצית בבגד שלובש בו. (תוד"ה מותרין). ב' מותר להדליק נר חנוכה מנר לנר, ג' הלכה כר"ש דדבר שאין מתכוון מותר), היינו שעשה הכל כחומרי דרב מלבד ג' אלו, אבל לא היה מיקל כמותו, ועל כן כאן הצריך קידוש במקום סעודה כשמואל. (ומה שמצינו שאין להחמיר כב"ש וכב"ה, הני מילי במקום דסתי אהדי').

וכתבו הרשב"ם והתוס' שהלכה דבעינן קידוש במקום סעודה, והמקדש לאחרים ואינו אוכל שם, כיון שלהם הוי מקום סעודה יצאו יד"ה, אבל אם אין מי שאוכל שם לא יקדש דהוי ברכה לבטלה. עוד כתבו התוס' שדווקא בסעודה שלישית יוצא במיני תרגימא, אבל לא בשאר סעודות. עוד כתבו התוס' שאפשר לאכול ג' הסעודות ביום.

שיטת רבי יוחנן שיוצאים בקידוש בבית הכנסת ידי חובת קידוש.

שינוי יין - השותה יין והביאו לו יין אחר מחבית אחרת וטעמו שונה א"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן, אמנם אם היין השני משובח יותר מברך עליו **ברוך הטוב והמטיב**. וכתבו התוס' דבסתמא כשאינו ידוע שהשני משובח מהראשון א"צ לברך ברוך הטוב והמטיב, ומביאים התוס' שיש שיטה בירושלמי שבכל יין אחר צריך לברך, וכתבו שזה אפי' כשהיין השני גרוע יותר, משום שהברכה היא על רבוי היינות, אא"כ היין השני הוא רע שאין יכולים לשתותו אלא מדוחק, עוד כתבו שברכה זו היא בין בשעת סעודה בין שלא בשעת סעודה, אבל יחיד אינו מברך ברכה זו.

אם שינוי מקום מחייב בברכה

האוכל מאכל במקום מסוים והולך משם למקום אחר והוא רוצה להמשיך ולאכול שם מאותו דבר, יש לדון האם הוא צריך לברך ברכה אחרונה לפני שיוצא, וכן האם צריך לברך מחדש במקום השני, או לא, והאם יש חילוק בזה בין סוגי המאכלים.

ק"א: שיטת רב ושמואל (ק:) שכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לבית צריכים לחזור ולברך על היין, דעקירה הוי הסח הדעת. וכתבו התוס' שדין זה הוא גם למ"ד שיש קידוש שלא במקום סעודה, וגם בהבדלה שלכו"ע א"צ שתהיה במקום סעודה. אמנם המקדש בביתו א"צ לברך על היין

כאשר האדם צריך לברך כמה ברכות יחד, ישנם כמה כללים איזה ברכה צריך להקדים, כגון דין תדיר קודם, או אין מעבירין על המצוות, וכו'. הגמרא מביאה כמה שיטות מה יעשה אדם שצריך לעשות הבדלה וגם לברך ברכת המזון, או שליל יו"ט שחל במוצאי שבת שצריך לעשות גם קידוש וגם הבדלה, ולפעמים צריך לברך גם שהחיינו, מה יקדים.

במקומם, ולשיטת ר"י אפי' דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם, אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום. וכתבו התוס' שאם שכח להתפלל ונזכר באמצע הסעודה והתפלל שא"צ ברכה אפי' לכתחילה.

בני חבורה שהיו מסובים וקדש עליהם היום

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי לעיל (ק). האם האוכל סעודה והגיע שבת צריך להפסיק או לא, ומבארת מה יעשה כשצריך לקדש.

בני חבורה שהיו באמצע סעודה וקדש עליהם היום, שיטת רבי יהודה שאומר קידוש על כוס אחת ומברך ברכת המזון על כוס שניה, וצריך לקדש ואח"כ לברך מפני שכבר הגיעה שעת קידוש. ומה שלא עושים שניהם על כוס אחת, הרשב"ם מבאר שהטעם הוא כיון שמפסיקים ועוקרים את השלחן, והתוס' מבארים שהטעם מפני שברכת המזון היא על סעודת חול והקידוש הוא על הסעודה הבאה. ויש גורסים שמברך תחילה כדי להפסיק, ואח"כ מקדש סמוך לסעודת שבת.

ק"ב: שיטת רבי יוסי שא"צ לקדש מיד אלא ימשיך באכילתו, וכשגומר סעודתו מברך ברכת המזון על כוס אחת, ואח"כ מקדש על כוס שניה, (אמנם עדיף שיפרוס מפה ויקדש, וכדאמר שמואל לעיל ק). והטעם שאינו מברך ומקדש על כוס אחת, משום שאין עושין מצוות חבילות חבילות דמחזי עליה כמשוי. והגמ' מביאה ראיה שאפשר להבדיל ולקדש על אותה כוס, והגמ' אומרת דשאני היכא שאין לו אלא כוס אחת. והגמ' מוכיחה דאירי אף כשיש לו כמה כוסות, ולכן הגמ' מבארת שהבדלה וקידוש שהם דבר אחד ששניהם קדושת ימים טובים, ומזכיר בהבדלה קדושת יו"ט, ולהכי אפשר לעשותם על כוס אחת, משא"כ ברכת המזון וקידוש.

יש נוהגים להביא כוס נוספת לשבע ברכות, ולא לאומרם על כוס של ברכה מ"ז, (ואין מברכים על השני בורא פרי הגפן כיון שכבר בירך), ורבינו משולם היא אומר הכל על כוס אחת, דשניהם ענין אחד, שהברכת המזון גורם לשבע ברכות. וברכת אירוסין ונישואין אומרים על שני כוסות, כיון דרגילים זה בלא זה, ומפני שמפסיקים ביניהם בקריאת הכתובה.

סדר ברכות ההבדלה

ק"ג. סדר ברכות ההבדלה וברכת המזון - שיטת ר"מ שלב"ש מברך על הנר ועל המזון ועל הבשמים ואח"כ מבדיל, אם אין לו אלא כוס אחת, ולב"ה מברך על הנר ועל הבשמים ועל המזון ואח"כ מבדיל. ולר"י לכו"ע מברך על המזון תחילה מפני שנתחייב בו בגמרא סעודתו, ואין מעבירין על המצוות, ומבדיל בסוף, והמחלוקת היא בנר ובשמים שלב"ש הנר קודם ולב"ה הבשמים קודמים, ונהגו העם כב"ה אליבא דר"י. ובגמ' ק"ב: מובא מהברייתא שמברך על היין מפני שהוא תדיר ואח"כ על המאור ועל הבשמים כב"ש, ואח"כ מבדיל על הכוס שמפני שהיא ארוכה אומרה לבסוף, ואם אין לו אלא כוס אחת מניחו לאחר המזון ומברך את כולם על כוס זו, וכיון שאין לו אלא כוס אחת מותר לאכול קודם הבדלה (אף אם לא התחיל מבעו"י) כדי לעשות על הכוס ברכת המזון. תוס'.

למה הבינה הגמ' שדווקא בשביעי של פסח מדובר שאין לו אלא כוס אחת - הרשב"ם מבאר שביו"ט ראשון יש הרבה יין דתנן אפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מד' כוסות של יין, משא"כ בשביעי של פסח שאם הוא עני אין לו אלא כוס אחת. והתוס' מבארים שבתחילת החג אדם מכין הרבה כוסות משא"כ בשביעי של פסח, ושמיני עצרת כתחילת החג שהרי הוא רגל בפני עצמו.

סדר הברכות ביו"ט שחל במוצאי שבת -

אין מברכים על הבשמים ביו"ט, לרשב"ם מפני שגם ביו"ט יש נשמה יתירה. ושיטת התוס' שאין ביו"ט נשמה יתירה, אלא הטעם הוא מפני שאכילה ושתייה ושמתח יו"ט מועילים כמו בשמים.

לא פליגי האמוראים דלהלן אלא ביו"ט דאיכא קידוש, אבל בסתמא מודו שמברך על היין ועל המאור ומבדיל.

לרב מברך על היין ומקדש ומברך על הנר ומבדיל (יקנ"ה) היין קודם לקידוש מפני שהוא תדיר, והקידוש עדיף מהבדלה, אי נמי אם יבדיל ברישא נראה שקדושת היום עליו כמשוי, ונר קודם להבדלה כשאר מוצאי שבתות. וכתבו התוס' שמה שבסתמא מברך על היין רק לאחר המזון, משום שברכת המזון הוי הפסק.

גלותא שיש ספק אם יביאו לו עוד יין, וממילא לא היה דעתו על כוס נוספת, וכל כוס היא כתחילת סעודה, (שיטת התוס' שלא היו מברכים באמצע הסעודה, כי היו יודעים שיתנו להם יין כל צרכם, ורק אחרי הסעודה היו מברכים, כי לא היו יודעים אם יגיע להם מהכוס של המברך). אלא אפי' כשדעתו לשתות עוד חזר וברך, כמו שאמר רב ייבא סבא לתלמידי דרב בשם רב דכיון שאמרו "הב לן וניברך" יש כאן הסח הדעת, ואסור לשתות עוד אלמא בהמ"ז אסוחי דעתא הוא וצריך לחזור ולברך לאחר בהמ"ז והכי נהגינן. אמימור בירך על כל כוס בסעודה מפני שהסיח דעת בכל כוס מלשתות עוד ונמלך. מר זוטרא בירך על הכוס הראשונה והאחרונה, כתלמידי דרב. ורב אשי בירך רק על הראשונה דסבר שאין הלכה כתלמידי דרב, אלא דברכת המזון לא הוי הסח הדעת, ומותר לשתות גם אחר שאמרו הב לן ונברך. ולהלכה צריך לחזור ולברך על כוס של ברכת המזון, ואסור לשתות אחרי הב לן וניברך.

וכתבו התוס' שלרב אשי אפי' אם התחיל סעודה בערב שבת מבעוד יום, א"צ לברך בקידוש בורא פה"ג. ומה שמברכים בפסח על כוס שני, צ"ל שהגדה והלל הוי הפסק, אע"פ שלענין קידוש במקום סעודה לא הוי הפסק. (ולפי זה צריך לברך אחר הירקות בורא נפשות, ועל כל כוס מברך מעין שלש חוץ מכוס שני הסמוך לסעודה. וכן באירוסין ונישואין יברך על כל כוס מעין שלש).

למה לא מברכים על יין שבסעודה ברכה אחרונה - הרשב"ם כתב שאע"פ שברכת המזון היא הסח הדעת, א"צ לברך ברכה אחרונה על היין שבסעודה, דברכת המזון פוטרתו, שאם סגי במעין שלש כ"ש שמועיל ג' ברכות, והתוס' כתבו שהיין נחשב בא מחמת הסעודה ולכן הוא נפטר בברכת המזון, והוסיפו התוס' שאפי' בא אחר הסעודה (לפני ברכת המזון) א"צ לברך אחריו, ורק על שאר דברים צריך לברך לפנייהם ואחרייהם, אמנם אנו אין מסלקים ידינו מפת עד ברכת המזון, וממילא הכל נחשב בתוך הסעודה, והכל נפטר בברכת המזון.

דיני הבדלה

לעיל הובא שרבי יעקב בר אבא נזדמן לביתו של רבא במוצאי שבת, ודן עימו מתי צריך לברך הגפן על כוס של ברכת המזון. הגמ' מביאה עוד דינים שדנו שם לענין הבדלה, ועוד מדיני הבדלה שנאמרו ע"י אמוראים אחרים.

אבוקה להבדלה - שמשו של רבא הדליק אבוקה מנר לצורך ההבדלה, מפני שאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר.

מנין ההבדלות - לרבי יהודה הנשיא אומר בהבדלה רק המבדיל בין קודש לחול, אבל לרבי אושעיא

לשמואל מברך על היין ואח"כ על הנר ומבדיל ומקדש (ינה"ק), הבדלה קודמת לקידוש כמשל דר' חנינא להלן, וממשיך סדר הבדלה כשאר מוצאי שבתות, ואח"כ מקדש.

לרבה מברך על היין ומבדיל ומברך על הנר ומקדש (ינה"ק), יין ברישא מפני שהוא תדיר, והבדלה קודמת לקידוש כשמואל, והמאור בין ההבדלה לקידוש מפני שצריך להפסיק ביניהם, שהם דברים סותרים.

ללוי מקדש ואח"כ מברך על הנר והיין ומבדיל (קני"ה), הקידוש קודם להבדלה כרב, ואינו מברך בתחילה על היין מפני שזה רחוק מההבדלה שתיקנו שתהיה על היין, אבל קידוש שייך על הפת, (ולר"ת דס"ל שאין מקדשים על הפת י"ל שאם ירחיק יאמרו שהיין בא רק לכבוד הקידוש). ואח"כ על המאור כדי לסמוך יין להבדלה, והבדלה בסוף כשאר מוצאי שבתות. והרשב"ם גורס שללוי ינה"ק ולרבה קני"ה.

לרבנן מקדש ואח"כ מברך על היין ועל הנר ואח"כ מבדיל (קני"ה), קידוש קודם להבדלה כרב, וצריך לסמוך יין להבדלה, או מפני שרוצה להפסיק בין קידוש להבדלה כמה שאפשר.

למר בריה דרבנא מברך על הנר ואח"כ מקדש ומברך על היין ומבדיל (נקי"ה), כנ"ל לרבנן, אלא שמקדים מאור ככל מוצאי שבת לפי שנהנה ממנו תחילה, וא"א לאומרו בין יין להבדלה דאז יש הפסק בין יין להבדלה.

למרתא בשם רבי יהושע מברך על הנר ועל היין ומבדיל ומקדש (ניה"ק).

לרבי בשם רבי יהושע בן חנניה, מברך על הנר ומבדיל ומברך על היין ומקדש (נהי"ק), דיש ללוות את המלך לפני שמקבלים את השר, ומקדים נר מפני שרוצה לסמוך ליין גם קידוש וגם הבדלה.

ואם מצרפים להנ"ל גם ברכת הזמן, כגון ביו"ט ראשון, לרבא מברך על היין ומקדש ומברך על הנר ומבדיל ומברך על הזמן (יקנה"ז), שהזמן לבסוף כבכל מקום, שהרי יכול לאומרו אפי' בשוק, וכן הלכה, דאם יבדיל בתחילה מחזי דקדושת שבת עליו כמשוי. ולאב"י ברכת הזמן קודמת לברכת הנר ולהבדלה (יקנ"ה), שמאחר שמתחיל לקדש יאמר גם זמן, שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן.

ק"ג: האם צריך לחזור ולברך על היין בשותה כמה כוסות - רבא בירך על היין של ברכת המזון למרות שכבר בירך לפני כן על היין, ולא דווקא בבי ריש

חתימת ההבדלה - בברייתא נחלקו אם חותם ברוך סודר בראשית, שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית או ברוך יוצר בראשית, או ברוך מקדש ישראל שמכל העולם שיצר לא קידש אלא ישראל, וכן לרב חותם מקדש ישראל, ואביי לייט על מי שחותם כך, לשמואל חותם המבדיל בין קודש לחול, ולריב"ל החותם מקדש ישראל ומבדיל בין קודש לחול מאריכין לו ימינו ושנותינו, ואין הלכה כמותו לפי שאין חותמין בשתים, אלא כשמואל שהרי לייט אביי על רב.

פתיחה וחתימה בברוך

אדם שבא לברך ברכה, צריך לפתוח את הברכה בברוך, וכן לחתום בברוך, מלבד מקומות מסוימים שדי לפתוח בברוך או לחתום בברוך, וכדלהלן.

ק"ד: בהבדלה ובברכת המצוות והפירות - עולא אמר בהבדלה ברוך המבדיל בין קודש לחול ותו לא, מה שלא חתם בה בברוך אעפ"י שכל הברכות כולן פותח בברוך וחותם בברוך, משום שבברכת המצוות כגון ציצית ולולב פותח בה בברוך ולא חותם או חותם ולא פותח לפי שאין בהם רבוי דברים, וברכת הבדלה היא הודאה כמו ברכת המצוות, ואינו מפסיק בה בדבר אחר, משא"כ ברכת יוצר או שיש בה תחינה, וברכת אבות שיש בה רצון. ואע"פ שברכת הבדלה היא סמוכה לברכת המאור היא פותחת בברכה שלא יראה כברכה אחת, ובירושלמי מפרש מפני שרבי היה מפזרם. וכן בברכת הפירות פותח ואינו חותם.

בברכה הסמוכה לחברתה כגון י"ח ברכות, וברכה אחרונה שבק"ש מפני שנחשבת סמוכה לברכה שלפני ק"ש שהרי מחוברת אמת ויציב לסופו של ק"ש, רק חותם בברוך. בברכה הסמוכה לחברתה הטעם שאינו פותח משום שחתם בראשונה. ונאמן אתה הוא שאחרי הפטרה היא המשך של הברכה הראשונה, שכולה נאמנות ואמיתות המקום. ברכת לעסוק בדברי תורה והערב נא הם ברכה אחת. ויהללך שאחר ההלל היא סמוכה לברכה ראשונה. וכן יראו עינינו להשכיבנו, וישתבח לברוך שאמר, (וא"כ אין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח), וי"מ שברכה שאחר פסוקים א"צ לפתוח בברוך, משום שבלא פתיחה ניכרת ההתחלה. וע"ע מש"כ התוס' בשם הירושלמי.

בשבע ברכות שהכל ברא לכבודו פותחת בברוך אע"פ שהיא סמוכה, מפני שהיא ברכה בפני עצמו שנתקנה לאסיפת העם. ולר"ת מפני שהיא קצרה. וחתימת יוצר האדם תיקונה כדי להזכיר ב' יצירות והרי היא כברכה לעצמה. וברכת אשר ברא פותחת בברוך מפני שאומרים אותה לבדה כשאין פנים חדשות,

הפוחת לא יפחות מג' הבדלות והמוסיף לא יוסיף על שבע.

ק"ד: סיום ההבדלה - מה שהוסיף רבא אחרי ג' ההבדלות ואמר "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" אינו ממנין ההבדלות, אלא מפני שלשמואל צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה. ובפומבדיתא הצריכו מעין הפתיחה סמוך לחתימה, ונ"מ אם ביו"ט שחל להיות אחר השבת שהחתימה היא "המבדיל בין קודש לקודש" צריך לומר "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת", וכן אנו עושים כדי לצאת מהמחלוקת. וכתבו התוס' שמה שנהגו להוסיף ולומר "ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך", עושים זאת כדי לומר פעם אחת ז' הבדלות, והיינו בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת (להתיר מידי דאוכל נפש ביו"ט), ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת (זהו חולו של מועד שמוותר בו דבר אבד ובשבת אסור, ושני אלו הם הבדלה אחת של שבת מיו"ט), הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך היינו ב' הבדלות כהנים ליום וישראלים, וזה מעין חתימה דבין קודש לקודש.

מתי צריך להבדיל - מבדילים במוצאי שבתות ויו"ט ויוה"כ, ובמוצאי שבת ליו"ט, ובמוצאי יו"ט לחול המועד, אבל לא במוצאי יו"ט לשבת, שאין דרך ללוות את השר כשהמלך נכנס.

עוד בענין מנין ההבדלות - בברייתא תני שהרגיל אומר הרבה הבדלות, ומי שאינו רגיל אומר הבדלה אחת, וכדעת בנם של קדושים (והוא רבי מנחם בר סימאי, שלא הסתכל בצורת מטבע), אבל י"א שאומרים ג' הבדלות וכן נהגו העם עפ"י תנאים אחרים שהיו בימיו.

איזה הבדלות יאמר - לריב"ל יאמר מעין הבדלות האמורות בתורה, ולמ"ד שצריך לומר ז' הבדלות היינו בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה (אינו ממנין ההבדלות אלא מעין חתימה, וכולהו הבדלות כתיבי חוץ מהבדלה זו), בין טמא לטהור, בין מים העליונים למים התחתונים, בין לויים לישראלים, ובין כהנים ללויים. ואין לומר בין הים לחרבה, כיון שאינו כתוב בתורה.

קידוש לא מפני כבוד שבת, וכן הלכה, ורב הונא אמר שיש לחשוש מאסכרה, אבל רבנן דבי רב אשי לא חששו לזה בשתית מים, אבל בשאר דברים מיתנו באסכרה מידה כנגד מידה על שהשביע את גרונו. ואם אין לו אלא כוס אחת מותר לאכול קודם הבדלה, ולרבינו ניסים אסור. תוס'.

שיטת ר"ת שאסור **לאכול בשבת בין מנחה למעריב** א"כ התחילו בהתר, ודלא כרבינו משולם שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב.

מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, והא דקתני שאין מקדשים ביום, היינו כשקידש בלילה, ומה שמצינו שמי שיש לו כוס אחת מקדש עליו בלילה, ולא ממתין למחר ויוצא בו ידי כבוד יום וידי קידוש אעפ"י שכבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים, משום דחביבה מצוה בשעתה, (כמו שמצינו שמקטיר חלבים ואברים בשבת אע"ג דכשרים כל הלילה), וזריזים מקדימים למצוה, דעיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף (משא"כ לגבי הבדלה אם אין לו אלא כוס א' מבדיל אחרי שבירך על היין המאור והבשמים לאחר הסעודה, כדי שלא תהיה השבת כמושוי).

בליל שבת ויו"ט מקדש ומזכיר היום רצה והחליצנו בשבת, ויעלה ויבוא ביו"ט בברכת המזון, וביום מזכיר ואינו מקדש, רק בורא פרי הגפן.

כבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים.

ק"ה: המבדיל בתפילה חוזר ומבדיל על הכוס.

ברכת המזון טעונה כוס, כתבו התוס' ד"א שברכת המזון טעונה כוס אפי' ביחיד, והעולם אין נוהגים לברך על הכוס אלא בג'. ומ"מ אף לר"ג שצריך לברכת ברכת המזון אחרי כל ז' מינים, מ"מ אין טעון כוס אלא אחר סעודת לחם, דאל"כ לא יפטר לעולם.

כוס של ברכה צריכה שיעור רביעית לוג.

המברך צריך שיטעום מן היין ואם לא טעם המברך אלא אחד מן השומעים יצאו יד"ח אפי' אם הטעום קטן. וביו"כ אינו מבדיל משום שאסור לשתות, ואין לתת לקטן לשתות דילמא אתי למיסרך.

גם מי שטעם קודם הבדלה יכול להבדיל ולא ימתין עד למחר קודם אכילה.

ולר"ת מפני שהיא קצרה. ובאשר יצר פותח בברוך כדי שלא יהיה נראה הכל כברכה אחת. תוס'.

ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון אע"ג דסמוכה לחבירתה רק פותח בה בברוך מפני שהיא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הרוגי ביתר, הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה, (ואנו מאיריכים קצת כדי לומר בה ג' מלכויות) ואינו חותם דכולה חזא הודאה היא. והתוס' ביארו דאין כאן אריכות אלא הרבה לשונות של שם שמים. ובשאר הברכות פותח וחותרם.

ברכת אלוקי נשמה וברכת אתה הוא עד שלא נברא העולם, ותפילת הדרך, חותם בברוך ואינו פותח מפני שאינם ברכות אלא שבח ותפילה בעלמא.

ברכה שאחרי מגילת אסתר חותם הקל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם הקל המושיע, לפי שהיא ארוכה. ובבורא נפשות חותם בא"י חי העולמים.

דיני קידוש והבדלה

כתיב "זכור את יום השבת לקדשו", והיינו לזכרו בדברי שבח וקידוש, וצריך שזכירה זו תהיה על היין. דעת הרמב"ם שלומדים מהפסוק הנ"ל גם הבדלה, והיינו שצריך להזכיר את קדושת השבת בכניסה וביציאה, וי"א שהבדלה דרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ואם הבדיל בתפילה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן. ולהלן יבארו כמה מדיני קידוש והבדלה, ודיני הכוס.

ק"ה. אכילה לפני קידוש - מי שהתחיל לאכול בערב שבת, וקידש היום, לרב המנונא א"צ להפסיק הסעודה בעקירת שלחן כדי להפסיק בין סעודת חול סעודת שבת, דשבת קובעת לקידוש שכיון שאסור לאכול בלא קידוש הוי הפסק, ודי בפריסת מפה וקידוש, וכמו שמצינו ששבת קובעת למעשר שאפי' אכילת עראי קובעת למעשר, דאכילת שבת נקראת עונג ונחשבת כאכילת קבע. ובתוס' כתבו שכשם שאסור לאכול בשבת בלא קידוש אפי' אם התחיל מבעוד יום, כך אכילת עראי קובעת למעשר אפי' התחיל מבעוד יום.

אכילה לפני הבדלה - שבת אינה קובעת להבדלה, והיינו שא"צ להפסיק אכילתו כשיצא היום, דזהו כבוד שבת שימשיך בסעודתו, וכשיגמור סעודתו יבדיל, ודווקא אם התחיל באכילה, אבל השותה מבעו"י בלא סעודה (תוס'), צריך להפסיק דשתיה אינו דבר חשוב, וכן אסור להתחיל באכילה כשיצא היום, או לשתות יין ושיכר, אבל מים מותר להתחיל לשתות לפני הבדלה (אבל לפני

שתתני לי מאתים זוז אחר השבת או לפני השבת עד רביעי נחשב אחרי שבת, ומרביעי נחשב לפני שבת, ואין מברך על האור אלא במוצאי שבת שהוא תחילת ברייתו. וי"א (ק"ז). שיכול להבדיל רק ביום ראשון כל היום. ולהלכה מבדיל עד יום רביעי. וכתבו התוס' (שם) שבט' באב שחל ביום ראשון רגילים להבדיל אחר התענית.

ק"ו: מי שנטל ידיו לפני הקידוש לרב ברונא
אליבא דרב לא יקדש בעצמו. הרשב"ם מבאר הטעם מפני שהקידוש הוא הסח הדעת בין הנטילה לאכילה, ויצטרך לחזור ולנטול ידיו משום "תיכף לנט"י סעודה", (וכתבו התוס' דמה שמצינו שיכול לנטול ידיו בשחרית ולהתנות עליהם לכל היום, היינו דווקא כשאין לו מים), אלא אחר יקדש והוא יצא יד"ח בשמיעה ושתיה, וזה אינו הסח הדעת כיון שהוא עצמו אינו מברך. וא"צ נט"י בשביל הקידוש דהנטול ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח. ולא יקדש ויחזור ויטול ידיו פעם נוספת משום ברכה לבטלה. וכ"ש שהנטול ידיו לא יבדיל. והרי' אלחנן מבאר הטעם שהנטול ידיו לא יקדש, משום דמחזי שנטול ידיו לפירות שהוא מגסי הרוח. ושיטת ר"ת שהנטול ידיו לא יקדש משום דס"ל שיש קידוש שלא במקום סעודה, וחוששים שיפסיק וליכך לחוץ. והגמ' דוחה את דינו של רב ברונא ממה שרב היה מקדש לפעמים על יין ולפעמים (-כשהיה רעב) על פת, ומבואר שהקידוש לאחר נטילה אינו הסח הדעת. וכן הלכה. אמנם לכתחילה מקדש ואח"כ נוטל ידיו. וכתב הרשב"ם שהגמ' לא מחלקת בין מקדש על פת למקדש על יין, ור"ת כתב שקידוש על הפת ודאי אינו הסח הדעת, כמו גביל לתורי.

תיכף לנט"י סעודה - כתבו התוס' שלשיטת רשב"ם שהקידוש הוא הפסק בין נט"י לאכילה, הא דתנן מוזגים את הכוס ואח"כ נוטלים לידים, ומפרש הטעם משום דתיכף לנט"י סעודה, צ"ל שמזיגה שהיא בחמין צריכה דקדוק הוא הסח הדעת יותר מקידוש, ולר"ת איירי התם בחול דיש לחוש שאם ימזוג יבוא לעסוק גם בדברים אחרים, אבל בשבת שהשלחן ערוך אין לחוש לזה.

קידוש על הפת - לשיטת הרשב"ם אפשר לקדש על הפת, והמקדש על הפת אומר ויכולו ומברך המוציא ואינו אוכל ואינו פורס עד לאחר הקידוש. ולשיטת ר"ת אין מקדשים על הפת כלל, וכוונת הגמ' שרב היה מקדש לפעמים על דעת לאכול מיד גם פת, והתוס' מסתפקים אם לשיטת ר"ת אפשר לקדש על שיכר.

הבדלה על הפת - אף לשיטת הרשב"ם שאפשר לקדש על הפת הבדלה אינה שייכת על הפת, ואם אין לו יין במקום שרגילים לשתות יין, יבדיל בתפילה. ובסידור רב עמרם מבואר שביו"ט שחל במוצאי שבת אפשר להבדיל על הפת, כיון שהקידוש עיקר וההבדלה טפילה.

ק"ו: אפשר לומר שתי קדושות על כוס אחת אם אין לו אלא כוס אחת.

טעמו פגמו - הגמ' מוכיחה מהברייתא שכוס שטעמו פגמו ואין יכול לברך עליו פעם נוספת. ולרב אשי טעמא דכוס שטעמו פגמו משום שנחסר מן השיעור, אבל אם היה גדול לא פגמו, וכתבו התוס' שרב אשי מודה שכל טועם פוגם, אלא דמהא ליכא למישמע מינה. ורב יעקב בר אידי הקפיד שגם הכד לא יהיה פגום, ומר בר רב אשי הקפיד אף על החבית ודווקא חבית קטנה אבל בשל עץ גדולה א"צ להקפיד, ורב אידי בר שישא הקפיד רק על הכוס שלא תהיה פגומה, לקידוש ולהבדלה ולברכת המזון, ולכל הברכות שתיקנו לסדרם על היין, וברכת בורא פרי הגפן מברך גם על כוס פגום, מפני שאסור להנות מן העוה"ז בלא ברכה. ואם אין לו אלא פגום, לרשב"ם יכול לקדש עליו, והתוס' הקשו על דבריו, ומ"מ כתבו שאפשר לסמוך עליו בשעת הדחק.

קידוש בלילה - כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" מכאן שצריך לזכרה על היין בכניסתו, כדי לקדש את תחילת היום. וזכירה היא על היין דכתיב "זכרו כיון לבנון" ו"נזכירה דורך מיין", וזכירה זו היינו קידוש ולא ויכולו, שעיקר תקנת ויכולו היא בתפילה, ואומרים אותה על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו, ומה שאומרים ויכולו בקול רם, הטעם הוא משום יו"ט שחל בשבת שאז אין אומרים ויכולו בתפילה. תוס'.

כמה הלכות בקידוש - שיטת התוס' שקידוש על היין אינו אלא מדרבנן, ומיהו י"ל שקידוש על היין הוא מדאורייתא, אבל הטעמים אינה אלא מדרבנן. עוד כתבו התוס' שמה שמצינו שאסור לטעום עד שיטעום המברך, איירי דווקא בברכת המוציא שצריך לאכול, ולא בקידוש שאין חובה לשתות, ובירושלמי מחלק שאם יש כוס לכל אחד רשאים לטעום לפני המברך, אך אם הם מקבלים משלו חייבים להמתין שיטעום הוא תחילה. עוד כתבו התוס' שא"צ לשפוך מהכוס של המקדש לשאר הכוסות, אא"כ הכוס שלהם פגום.

קידושא רבה - כתיב "זכור את יום" מכאן שצריך לזכרו על היין גם ביום, ומברך ביום בורא פרי הגפן ושותה מן היין משום כבוד שבת, לחלק בין שבת לחול, והוא כענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין, וכשבא רב אשי למחוזא אמרו לו שיקדש "קידושא רבה" וקראוהו כך משום שבכל הקידושים מברכים הגפן, ורב אשי המתין מלטעום עד שראה אחד טועם, מפני שלא ידע אם רגילים לומר עוד ברכות אח"כ.

מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד יום רביעי ואין רביעי בכלל, כמו שלענין גיטין הנותן גט לאשה ע"מ

ק"ז: ממתו אסור לאכול בערב פסח - ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, והיינו סמוך למנחה קטנה אחרי גמר ט' שעות, דבערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו, וא"כ במנחה קטנה כבר קרב הפסח והתמיד, וטעם האיסור הוא שמא יאכל את המצה אכילה גסה, אבל סמוך למנחה גדולה שהוא בשש שעות ומחצה (שהוא תחילת זמן עשית התמיד כשיש צורך להקדימו כגון בערב פסח) מותר ולא חיישינן שישב בסעודה ויפשע וישכח מלעשות את הפסח. וגם אחרי עשית הפסח אסור לאכול, שמא ימהר בעשית הפסח כדי לאכול ויעשהו שלא כראוי. תוס'.

אכילה גסה - בגמ' מבואר שהחשש הוא שיאכל את המצה אכילה גסה. וביאר הרשב"ם שבאכילת הפסח אע"פ שהוא נאכל על השובע מ"מ אם יאכלנו אכילה גסה לא חשיב אכילה, והגמ' נקטה מצה משום שבה כבר באכילה מועטת הוי אכילה גסה. וכתבו התוס' דאירי באכילה שנפשו קצה מלאכול, ועל אכילה כזו פטור ביוה"כ, אבל אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אבל יש בה טעם יש בזה מצוה, אבל אינה מצוה מן המובחר. ועוד י"ל שבאכילה גסה מקיים מצות פסח ולא מצות אכילה, דאכילת הפסח אינה מעכבת. עוד פירש הרשב"ם דנקט מצה ולא פסח משום שמצה שייכא אף בזמן הזה דליכא פסח, והק' התוס' שאפי' אם הטעם היה משום פסח היה אסור גם זמן הזה.

גם **אגריפס** שהיה רגיל לאכול בתשע שעות - בשעה תשיעית אסור לאכול בערב פסח, משום שכוונתו להמשיך אחרי זמן האיסור, ולא אמרינן שתשע שעות לאגריפס כארבע שעות שלנו, ותהיה אצלו אכילת המצה לתיאבון, וממילא יהיה מותר לו להתחיל לפני זמן האיסור אע"פ שימשך אחרי זמן האיסור. הרשב"ם כתב שאגריפס היה מלך כשר, והיה ממלכי חשמונאי. והתוס' כתבו דבסוטה מבואר שלא היה "מקרב אחיך". עוד כתבו התוס' שלא היה טעמא דאגריפס משום שהיה קם בשלש שעות וא"כ שעה שישית שלו היא בשעה תשיעית, דא"כ הוי ליה למימר ט' שעות לאגריפס כו' שעות לת"ח.

מה מותר לאכול בערב פסח אחרי זמן האיסור - רבי אסי היה אוכל מיני תרגימא פירות ובשר בלא לחם (ובתוס' העירו דבתוספתא משמע שזה מיני מזונות), ורב יצחק היה אוכל ירק לפי שאינו משיביע, וכתב הרשב"ם שהיה עושה כך משום דגריי, ולא היה נוהג כך כי אם בערב פסח, וכן במיני תרגימא, שדברים שאינם משיביעים פותחים את הבני מעיים לקבל מאכל הסעודה לתיאבון. והשמש מטביל בבני מעיים של בהמות וגם נותן מהם לפני האורחים כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון. ורש"י מפרש שכיון שהוא עסוק בסעודה מותר לו לאכול כיון שהוא יצטער אם לא יאכל ואם יאכל לא

מי שטעם קודם קידוש לרב אינו מקדש כל הלילה, אלא למחר קודם סעודה, (וכתבו התוס' דמ"מ אם טעם מן הקידוש בבית הכנסת לא מיקרי טעם). **ואם טעם לפני הבדלה** לרב הונא בשם רבו רב מבדיל דבהבדלה אין להחמיר כ"כ, ולרב אסי אינו מבדיל, לשמואל י"א שמקדש ומבדיל, וי"א שאינו מקדש ואינו מבדיל, והלכתא מקדש ומבדיל.

ק"ז. מי שלא קידש בליל שבת מקדש והולך כל היום כולו.

קידוש והבדלה בשאר משקין ובחמר מדינה - חמר מדינה שאין יין באותה העיר אפשר להבדיל עליו, אמנם מים לא נחשבים חמר מדינה. ורב חסדא אמר לרב הונא שהוא שאל את רב אם אפשר לקדש על שיכר של שעורים או תאנים או מפירות הסנה כגון תותים, ולא ענה לו רב, וכ"ש שיכר העשוי מן התמרים שהוא פחות חשוב. וכשם שאין מקדשים עליו כך אין מבדילים עליו. הרשב"ם כתב שהנדון בגמ' הוא במקום שאין יין (ומשמע דאירי שהשיכר הוא חמר מדינה), והתוס' (ק"ו:) כתבו דאירי כשהשיכר אינו חמר מדינה, שהרי ודאי שמוותר להבדיל בחמר מדינה, וכ"ש כוס של ברכת המזון שמהני לזה חמר מדינה. רבי חשב שאפשר לקדש על שיכר שנעשה מי"ג פעמים שנתנו מים על תמרים, וכשראה שגורם לו צער בלילה אמר שאין ראוי לקדש בו, בברייתא תני שאין מקדשים על השיכר, ומשום ר"א ברבי שמעון אמרו שמקדשים על השיכר.

אסור לאדם שיאכל כלום עד שיבדיל.

כמה צריך לטעום מן היין - י"א שמשפיקה טעימה כל שהוא, וי"א שלא יצא אם לא טעם מלוא לוגמא, וכן הלכה, ואם טעם אחד מלוא לוגמיו יצאו כולם ידי חובה אע"פ שלא טעמו. וכתבו התוס' דשיעור זה היינו שאם מסלקו בפיו לצד אחד יראה כמלוא לוגמיו, והיינו רוב רביעית, ודווקא לאדם בינוני, אבל עוג מלך הבשן צריך יותר.

אכילה ושתיה בערב פסח

הגמרא חוזרת לעסוק במה שלמדנו בתחילת הפרק על דיני ערב פסח ודיני ליל הסדר. ומתחילה במה שנאמר בתחילת המשנה (צ"ט:): שאסור לאכול בערב פסח סמוך למנחה, ומבאר ממתו מתחיל האיסור, ומה טעם האיסור, ומה אסור לאכול.

הראשונות אכתי עבדים היינו, ולמעשה משום שיש לשון כך ולשון כך, צריך הסיבה בכל הכוסות. וכתבו התוס' שמצה צריך הסבה כשמברך על אכילת מצה ובאפיקומן, וגם לפי הצד בגמ' שבב' כוסות אחרונות א"צ להסב דמאי דהוה הוה, שאני מצה שהיא עיקר סעודה יותר מיין, ועוד שביין כבר הסב בב' כוסות ראשונות, ועוד שמצה כתובה בתורה שהיא זכר לחרות. והסתפקו התוס' מה הדין אם שתה בלי הסיבה אם יחזור וישתה, וכן אם שתה כוס שלישי בלי הסיבה אם מותר לו לחזור ולשתות.

צורת ההסיבה - פרקדן שפניו למעלה ושוכב על אחוריו לא שמיה הסיבה, וכן הסיבת ימין לא שמה הסיבה שהרי צריך לאכול בימין, ועוד דחיישינן שמא יקדים בה קנה לושט ויבוא לידי סכנה, לרש"י איירי על פרקדן, ולרשב"ם על ימין.

מי צריך הסיבה - עני צריך הסיבה. אשה אצל בעלה א"צ הסיבה מפני שהיא כפופה לו ואימתו עליה, וי"מ מפני שאין דרך נשים להסב, ואשה חשובה צריכה הסיבה. בן אצל אביו צריך הסיבה מפני שאינו כפוף לו כ"כ. תלמיד אצל רבו א"צ הסיבה דמורא רבך כמורא שמים, ואביו שהוא רבו לכאורה א"צ הסיבה, אמנם סתם אביו מלמדו תורה ואפ"ה מבואר בגמ' שא"צ הסיבה. (תוד"ה בפני). ודווקא רבו המלמדו תורה אבל שוליא דנגרי צריך הסיבה. שמש צריך הסיבה.

ד' כוסות

חכמים תיקנו לשתות ד' כוסות על סדר ההגדה, וד' כוסות אלו הם כנגד ד' לשונות של גאולה (והוצאתי והצלתי וגאולתי ולקחתני), וכן נאמרו טעמים נוספים בזה. ולהלן יבואר מי חייב בזה, ועוד מדיני ד' כוסות.

ק"ח: מי חייב בד' כוסות - חיוב ד' כוסות הוא אף לנשים משום שאף הן היו באותו הנס. ובלא זה היו פטורות משום דפטורות ממ"ע שהזמן גרמא, וכעין דאורייתא תקון. וכתב הרשב"ם שכוונת הגמרא שאותו הנס היינו שבזכות נשים צדקניות נגאלו, וכן נס פורים היה ע"י אסתר ונס חנוכה ע"י יהודית. ובתוס' מבארים שהכונה שגם הנשים היו באותה סכנה, ומ"מ פטורות מסוכה אע"פ שישבו בסוכות, דהוי עשה דאורייתא. **תינוקות** לת"ק חייבים מפני שגם הם נגאלו, ולר"י פטורים כשאר המצוות, אלא מחלקים להם קליות חייטים קלויים ואגוזים כדי שלא ישנו וישאלו.

שיעור כוס לד' כוסות הוא **רביעית**, כדי מזיגת כוס יפה של ברכת המזון, ששיעורו רובע רביעית, כדי שימזגנו בפי

יהיה שבע. רבא היה שותה יין כל ערב פסח דחמרא מיגרר גריר ואינו סועד וכתבו התוס' דטובא גריר ופורתא סעיד, דמהאי טעמא מותר לשתות בין כוס ראשון לשני ובין שני לשלישי, (אבל בין שלישי לרביעי לא ישתה שכיון שאין ענין לגרור את הלב לאכילה אסור דנראה כמוסיף על הכוסות, ובירושלמי משמע שהטעם כדי שלא ישתכר ולא יוכל לגמור את ההלל, ובסעודה מותר לשתות מפני שיין שבסעודה אינו משכר).

נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים - הגמ' לומדת מזה הטר אכילה בערב פסח, לפי הרשב"ם כוונת הגמ' שכמו שחרישה מכינה את הקרקע לזריעה, כך דברים שאינם משביעים מועילים לאכילה. ורש"י מפרש שכוונת הגמ' שיש לטרוח בדבר שאפשר להנות ממנו, ולכן מותר לשמש לאכול. והתוס' ביארו שכמו שבלי להסיר את השיקוצים א"א לחזור בתשובה, כך אם אינו מקדים לאכול מעט לפני הסעודה, אין ליבו נמשך אחרי האכילה.

ק"ח. רב ששת היה בתענית כל ערב פסח, ואין הכרח לבאר שטעמו משום דס"ל שהאיסור הוא סמוך למנחה גדולה, וס"ל כבן בתירא שפסח ששחטו שחרית לשמו כשר וא"כ כל היום הוא זמן פסח (ו"בין הערבים" היינו בין משכלה ערב דאתמול משיעלה עמוד השחר לערב של י"ד), ואע"פ שלא היה פסח בימיו, כיון דאיתסר איתסר, וכתבו התוס' דאע"ג שגם לריב"ב אינו כשר אלא בדיעבד, מ"מ סבר שיש להחמיר שלא לאכול מהבוקר. אלא י"ל שטעמו משום שהיה איסתניס, ואם היה אוכל בבוקר לא היה אוכל המצה לתאבון. והתוס' מסתפקים אם היה בתענית כדי שיהיה מלאכול, או שהיה שומר עצמו מלאכול ולא תענית ממש. והבכורים נהגו להתענות בערב פסח.

הסיבה

בליל הסדר מצוה להניח על שלחנו כלים נאים כפי יכולתו, וכן לאכול את המצה וכו' בהסיבה דרך חירות (כדי שנתעורר לשבח את הקב"ה שגאלנו מעבדות לחרות. מאירי). ולהלן יבואר מתי צריך להסב, איך מיסביים, ומי צריך להסב.

מתי צריך הסיבה - מצה צריכה הסיבה כבני חורין, שהרי היא זכר לגאולה, אבל מרור שהוא זכר לעבדות א"צ הסיבה, ד' כוסות י"א בשם רב נחמן שרק ב' כוסות ראשונות צריכות הסיבה מפני שהם תחילת החירות שאומר ההגדה, וי"א בשמו שרק האחרונות צריכות הסיבה מפני שאז הוא זמן החירות אבל בב'

לפי חשבון מ' סאה של מקוה. והנה שיעורי אורך כמו אצבע וטפח נמדדות לפי גופו של אדם, ושיעורי נפח כמו ביצה וכו' נמדדות לפי מאכלים. עוד מבואר שבסתמא מידות הנפח הם לפי מידות מדבריות, ואח"כ כשבאו ישראל לירושלים הוסיפו עוד ישישית (מלבר) על המידות, ובציפורי הוסיפו עוד שישישית.

היה בציפורי קסתא דמורייתא ששיעורה לוג ובה משערים רביעית ע"י חלוקתה לד' כוסות, ותמנייתא והיינו תומן קדמייתא דטבריה יתירה רביעית על התמנייתא שבזמננו וכשהיו שופכים מהתומן הקדום לתומן של זמננו היה נשאר בתומן הקדום רביעית.

שיעור מקוה - צריך לטבול דווקא במי מקוה שנקוו מעצמם למעוטי שאובים, ושיעור המים הוא מים שכל גופו עולה בהם, והיינו אמה על אמה שמקום האדם עם הארון הוא אמה על אמה, ובמקוה בעיני ג"כ אמה כדי שיכנס ברווח שלא ידבקו זרועותיו לגופו. תוס'. בגובה ג' אמות שאע"פ שאדם גבוה יותר, ע"י שנכנס למים המים עולים למעלה, ואיירי בכלי גבוה מג' אמות. תוס'. ושיעורו חכמים ששיעור המים בשטח זה הוא מ' סאה.

ולפי חשבון מ' סאין של המקוה, יוצא ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה ב' אצבעות ועוד חצי אצבע וחמישית אצבע, וכדלהלן. ונ"מ לשיעור יין לנזיר, ולרביעית דם הבאה משני מתים, ורביעית שמן לרקיקי נזיר, ורביעית יין לד' כוסות.

ביאור רש"י והרשב"ם - ג' אמות של גובה המקוה (כנ"ל) הם י"ח טפחים של אמה על אמה, ואם נחלק את הי"ח טפחים לט"ז חלקים יש בכל חלק טפח וחצי אצבע, וכיון שמקוה שיעורו מ' סאה נמצא שיש בכל טפח וחצי אצבע (והיינו ד' וחצי אצבעות) שתי סאין ומחצה, ובסאה ומחצה (והיינו שלש חמישיות משתי סאין ומחצה) יש שתיים וחצי אצבעות וחומש אצבע, ובכל סאה ומחצה יש ל"ו לוגין (שסאה ומחצה הם ט' קבין, וקב הוא ד' לוגין. ובכל אמה על אמה יש ל"ו טפחים), וכל לוג הוא טפח על טפח בגובה שתיים וחצי אצבעות וחומש, ואם נחלק טפח זה ששיעורו לוג כדי להגיע לרביעית הלוג, יוצא לכל רביעית ב' אצבעות על ב' אצבעות, בגובה ב' אצבעות וחמישית.

ביאורי התוס' - ביאור א' - בגובה המקוה שהוא ג' אמות יש י"ח טפחים שהם ע"ב אצבעות, ובשביל להגיע לשתיים וחצי אצבעות וחומש צריך להפחית רבע (ונשאר נ"ד) ולחלק לעשרים. ובשביל להגיע לאורך ורוחב ב' אצבעות צריך לחלק את האורך והרוחב כל אחד לי"ב חלקים. ואם נעשה את אותה חלוקה גם בשיעור מ' סאין (להפחית רבע ולחלק לעשרים ולחלק ב' פעמים ב"ב) יוצא בכל חלק רבע לוג.

שלוש מים ויעמוד על רביעית. בין בחי בין במזוג, דפחות מרביעית לא חשיב שתיה, בין חדש שאין טעמו חזק כ"כ ובין ישן, וי"מ שישן אין בו טעם יין כ"כ, והתוס' הסכימו לביאור הראשון. ולר"י צריך שיהיה בו טעם יין ולא חדש וישן, ושיהיה אדום דכתיב "אל תרא יין כי יתאדם", וכאן רואים גם שצריך טעם יין, שהרי הזהיר שלא ישתכר.

שתאו חי בלא מזיגה ושתה רביעית יצא יד' ד' כוסות ולא יצא יד' חירות דאין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג, אמנם יינות שלנו א"צ מזיגה. וכתבו התוס' דהא דקאמר בברכות דכוס של ברכה צריך שיהיה חי היינו מזוג ולא מזוג, וי"מ חי היינו שיהיה הכוס שלם ולא שבור.

שתאן כולן בבת אחת יצא ידי שמחת יו"ט ולא ידי ד' כוסות. לרש"י איירי שעירה את כולם לתוך כוס אחת, והרשב"ם הק' דזה נחשב כוס אחת, ולכן פירש ששתאם רצופים, וכן הסכימו התוס'.

אם שתה את רוב הכוס והשאר שתו בניו ובני ביתו יצא, וכתבו התוס' דהיינו כששתה מלוא לוגמיו, ואמנם לכתחילה צריך לשתות רביעית.

ק"ט. חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו, וי"מ מגביהים הקערה, וי"מ שאוכלים המצה מהר, וי"מ שחוטפים את הלחם מהתינוקות כדי שלא ישנו מחמת רבוי האכילה.

ר"ע היה אומר "הגיע עת לעמוד" בבית המדרש רק בערב פסח בשביל התינוקות שלא ישנו בלילה אלא ביום, א"נ שלא יתעכבו וירדמו התינוקות, והתוס' כתבו שהיו רגילים ללמוד בליל יו"ט ובליל פסח היה אומר ר"ע הגיע עת לעמוד, ובערב יו"כ כדי שיאכילו את בניהם.

שמחת הרגל - חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנא' "ושמחת בחגך", ובמה משמחם, לת"ק משמחם ביין והיינו בזמן הזה, אבל בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר. תוס'. ורבי יהודה אומר כל אחד בראוי לו אנשים ביין ונשים בבבל בבגדי צבעונים שלא היו בקיאים להגן. תוס'. ובא"י בבגדי פשתן מגוהצים, ולריב"ב בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר שלמים ועכשיו ביין.

חשבון שיעור רביעית

סוגייתנו עוסקת בחישוב שיעור הנפח של "רביעית", שהוא שיעור לד' כוסות ולדברים נוספים, וחשבון זה הוא

הוא כשפופרת הנוד, או כדי שלא יפסיקו השוורים בין הים למעין).

חשש זוגות

הגמרא אומרת שאין לאדם לעשות דבר אחד שתי פעמים (זוגות) מפני שיש בזה סכנה, ומבואר בגמ' שיש על זה הלכה למשה מסיני, ובטור (או"ח ק"ע) מביא חשש זה להלכה, ובב"י שם תמה שבזמננו אין מקפידים בזה כיון שאין מצוי לבוא עי"ז לידי סכנה.

זוגות - לא יאכל אדם ממאכל אחד שתיים, וכן לא ישתה שתי כוסות, ולא יקנח עצמו שתי פעמים, ואם אכל או שתה שתיים לא יעשה צרכיו - תשמיש אפי' פעם אחת, דילמא חליש ומיתרע, אבל אם לא אכל או שתה מותר לעשות צרכיו ב' פעמים, משום דחשיב נמלך.

בארבע כוסות של ליל פסח לא חיישינן לזוגות, לרב נחמן לא חוששים משום שהוא ליל שימורים, ולרבא כוס של ברכת המזון מצטרף לטובה ולא לרעה, ואין לחוש אף לכשפים (דלמזיקים בלאו הכי ס"ל לרבא שהרביעי אינו מצטרף). ולרבינא כל כוס היא מצוה בפני עצמה ואין מצטרפין זה לזה.

ק"י. שתית ב' כוסות - אין לשתות שתי כוסות, ודווקא בעומד לצאת לדרך או ללכת לבית הכסא או ללכת לישון, ואדם חשוב אף בביתו חושש משום שהשדים מוסרים נפשם להזיקו, (ועל כן רבא אביי ורנב"י היו עושים להם סימן שיזהרו מזוגות). ואם יצא לשוק בין הכוסות לא חשיב זוגות. ואם שתה ויצא לדרך יאחז אגודלו הימנית בידו השמאלית ואגודלו השמאלית בידו הימנית ויאמר אתם ואני הם שלשה, ואם שמע אותם אומרים אתם ואני הם ארבעה, יאמר אתם ואני הם חמשה, וכו', ואפי' אם שמע קול אדם או קול אשה, והיה מעשה והמשיכו עד למאה ואחד ופקע השד.

באיזה מספר זוגי חוששים לזוגות - לעולא בעשרה או יותר כבר אין חשש זוגות, וכדמצינו שתיקנו י' כוסות בבית האבל. לרב חסדא ורבה בר רב הונא אף שמונה מותר, ד"שלו"ם היא תיבה שביעית שמצטרפת לטובה ולא לרעה. ולרבה ורב יוסף אף ששה מותר, ד"ויחונך" שהיא תיבה חמישית מצטרפת לטובה ולא לרעה, שבהמשך הדורות היו מקילים

ביאור ב' - גובה המקוה הוא ע"ב אצבעות (כנ"ל) ואם נחלקם לכ"ד יהיה בכל חלק ג' אצבעות, ואם נוריד מזה עשירית נמצא שתיים וחצי אצבעות וחומש. ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב וכו' (כמו בביאור הראשון של תוס') ועושים את אותה חלוקה במ' סאין (מחלקים לכ"ד מורידים עשירית ומחלקים פעמיים ליי"ב), נמצא בכל חלק רביעית הלוג.

ביאור ג' - מחלקים את הע"ב אצבעות (של גובה המקוה כנ"ל) לד', נמצא בכל חלק י"ח אצבעות, ומורידים רבע ומחלקים לחמש מגיעים לשתיים וחצי אצבעות וחומש, ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב וכו', ועושים את אותה חלוקה במ' סאין (מחלקים לד' מורידים רבע ומחלקים פעמיים ליי"ב) נמצא בכל חלק רביעית הלוג.

ביאור ד' - מורידים עשירית ממ' סאה, נמצא בי"ח טפחים (של גובה המקוה) ל"ו סאין, שהם ב' סאין לכל טפח של ד' אצבעות, ובג' אצבעות יש סאה וחצי שהם ל"ו לוגין. וצריך להוריד מהג' אצבעות עשירית (כמו שהורדנו משיעור מ' סאה), נמצא שתיים וחצי אצבעות וחומש. ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב חלקים נמצא בכל חלק רבע לוג.

והנה בירושלמי מבואר ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה ב' אצבעות חסר שיטית, והקשו התוס' מהחשבונות הנ"ל, ותי' שבבבלי מחשבים במידה מדברית ובכלי מרובע, והירושלמי מחשב במידה ציפורית (שהוסיפו על המידות שנתן בירושלים ועוד שנתן בציפורי), ונמצא ששתיים וחצי אצבעות וחומש מדבריות שוה ליי"א שיטיות אצבע ועוד אחד מכ"ד, וכן איירי הירושלמי בכלי עגול (שיעורו פחות מהמרובע רבע מלבר), וע"י שנוסף למידה מדברית ונוריד לכלי עגול נמצא ששיעור הירושלמי הוא מעט יותר משיעור הבבלי, וכיון שזה לחומרא אין לדקדק. עוד ביארו התוס' דאיירי במידות מדבריות, וכונת הירושלמי למידה עגולה שיכול לרבע בתוכה ב' אצבעות, (שמידת הריבוע שבתוך העיגול הוא שליש פחות מהעיגול), וכלי כזה כדי שיחזיק רביעית גובהו הוא שליש פחות מגובה הכלי של הבבלי, ונמצא גובהו ב' אצבעות פחות חומש.

ק"ט: שלחן של ביהמ"ק של זה שעשאו משה שהיה אמתים אורכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו, אין ראייה שהיה של פרקים ועי"ז יכלו לטובלו במקוה, וגם הרגלים היו מתפרקות, (דאם אינו מתפרק אין אפשר להטביל דבר שרוחבו מצומצם אמה בכלי שהוא אמה על אמה במקוה שבעזרה, או באמת המים ששיעורה אמה), שהרי אפשר לטובלו בים של שלמה שהיה מחזיק מאה וחמישים מקוואות טהרה, ולא היו המים שם שאובים (דאע"פ שמה שמחזיק מ' סאה אינו כלי מ"מ אכתי חשיב שאובין ועוד שהרי כלי נחושת מקבל טומאה גם בשיעור מ' סאה) אלא היה נקב ברגלי השוורים והיו מחוברים למעין שתחתיהם, (ושיעור מוציא רימון נצרך כדי שהשוורים לא יקבלו טומאה, אבל שיעור חיבור

הגמרא מביאה דברים נוספים (מלבד זוגות שנתבאר עניינם לעיל) שצריך האדם להזהר בהם מפני חשש רוח רעה או כשפים או שדים או שבטבעם הם מזיקים או נזק סגולי.

ק"א. ארבעה דברים העושה אותם דמו

בראשו משום רוח רעה **ומתחייב בנפשו** -

הנפנה בין דקל לכותל כשאין שם ד' אמות שאין לשד מקום לעבור בין דקל לכותל, וליכא דרכא אחרינא לשד לעבור, ולכן הוא מזיק לו.

העובר בין ב' דקלים ובדלא פסקיניהו רה"ר דכיון דשכיחי רבים אין לו רשות להזיק את הרבים.

השותה מים שאולים ודווקא ששאלם קטן, ודווקא בשדה שאין המים מצויים, ודווקא במים, ולא יין ושיכר.

העובר על מים שפוכים ודווקא כשלא פיזר עליהם עפר, ולא רק לתוכם, ולא זרחה עליהם השמש, ולא עברו שם ס' פסיעות, וברוכב על החמור או נועל מנעלים אין חשש, אבל במקום שיש חשש כשפים אף בכל התנאים הנ"ל חושש.

לא יעבור איש בין שני נשים כלבים או דקלים, וי"א אף חזירים וי"א אף נחשים, אשה העוברת בין שני אנשים אם היא בתחילת נדתה הורגת אחד מהם אם היא עושה להם כישוף. תוס'. ואם בסוף נדתה מריבה עושה ביניהם, ותקנתו שיאמר פסוק שמתחיל בא-ל ונגמר בא-ל או שפותח בלא ומסתיים בלא, לרשב"ם היינו "א-ל מוציאם ממצרים" ו"לא איש א-ל ויכזב", וכתבו התוס' שאע"פ שאסור להתרפא מד"ת, להגן שרי. ור"ח פירש "א-ל אלוקים ד' הצילנו מכל רע וכו' ", ו"לא תעזבני שמרני וכו' ".

שתי נשים בשני צדדי השביל המכוונות פניהם זו לזו ודאי עוסקות בכשפים, וילך בדרך אחרת או ילך עם איש אחר או יאמר אגרת אזלת אסיא בלוסיא מתקטלא בחיק קבל שהשדים הללו כבר הרוגים בחיצים.

הפוגש אשה אחר טבילה, מי מהם שמקדים ומשמש מיטתו אוחזת בו רוח זנונים, יתקנו שיאמר "שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך".

הישן בצל דקל יחידי יש בזה סכנה, ובחצר אפי' נופל צל דקל אחר עליו יש בו סכנה, וכן ההולך בצל הלבנה בסוף החודש זו סכנה, ולא יעשה צרכיו או יטה ראשו

ופוחתים בחשש זוגות. ולאביי ורבא אף ארבעה מותר, ד"וישמרך" שהיא תיבה שלישית מצטרפת לטובה ולא לרעה, (ואמר רבא שרבא בר ליואי הוזק מפני שהקשה עליו בשיעור והיה זרכו לעשות כך, ולא בגלל ששתה ד' כוסות). ורב פפא שמע מיוסף שידא שבשתים הם הורגים ואפי' בשוגג, ובארבעה מזיקים ורק במזיד. ודווקא ממזיקים אין לחוש בזוגות הנ"ל, אבל מכשפים חושש אף בעשרה. ומעשה באחד ששתה זוגות למעלה משיתסר, והזיקה לו גרושתו ע"י כשפים ומת.

אמימר מלמד מה לומר כשפוגש נשים כשפניות.

ק"ב: מי שמקפיד על זוגות יותר מדאי קפדי בהדיה השדים להזיקו, ומי שלא מקפיד כ"כ לא, ומיהו למיחש בעי דאי לא תימא הכי למה הזכירו חכמים חשש זוגות, דהי להם לומר שלא יקפידו בזוגות.

במה יש לחוש לזוגות - רב דימי אמר שיש לחוש בביצים אגוזים וקישואים, ובעוד דבר, וזה הלכה למשה מסיני, וכיון שלא ידוע מהו אותו דבר גזרו רבנן בכל דבר. בקערות וככרות ובכל דבר שגמרו בידו אדם אין בהם משום זוגות. וכן השותה בחנות אין בזה חשש דלא חשיב קביעות, (וי"מ דדווקא בשותה בשתי חנויות), והנמלך, ואורח שאינו יודע אם ישקוהו עוד והוי כנמלך, ואשה שאינה קבועה לשתות אין בהם משום זוגות, ובאשה חשובה חיישינן.

ספק זוגות אדם שמספתק אם שתה זוגות, י"א לחומרא שישתה עוד, וזה מצטרף רק אם שתה זוגות, וי"א לקולא שלא ישתה, כדי שלא לגלות דעתו שהוא מקפיד על זוגות.

מה מצטרף לזוגות - איספרגוס משקה העשוי מרכוב ומיין מצטרף לטובה ולא לרעה כיון שהוא עשוי לרפואה. תרי דחמרא וחד דשיכרא לא מצטרף, תרי דשיכרא וחד דחמרא מצטרף. אם שתה שתי כוסות שלפני הסעודה כוס שבתוך הסעודה מצטרפת, אבל אם שתה שתי כוסות בסעודה אין כוס שלפני הסעודה מצטרפת, וי"א שמצטרפת, כוס שאחר הסעודה לכו"ע אינה מצטרפת. כל משקה מזוג מצטרף שהכל נחשב כמין אחד, חוץ ממים מזוגים, וי"א שאף מים שמזג חם בקר או להיפך מצטרפים.

דברים שיש בהם סכנת מיתה או נזק

הגמרא (ק"ב. – ק"ד.) מביאה הרבה הנהגות שלימדו התנאים והאמוראים, כיצד ינהג האדם בענייני התורה, או בענייני שאר הנהגותיו ומידותיו, לפי דרך התורה והחכמה, וזוהו יצליח במעשיו ולא יגיע לו נזק או חטא.

ר"ע ציוה את רבי יהושע בנו שלא ילמד בגובהה של עיר מפני שהעוברים ושבים יבטלוהו ממשנתו, ולא ידור בעיר שראשיה ת"ח שהם טרודים בלימודם ולא בצרכי העיר, ולא יכנס לביתו פתאום, שמא הם עושים מילתא דצניעותא, וכ"ש לבית חבריו, וישכים לאכול, ויעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויעשה שותפות או יקנה או ימכור למי שהשעה משחקת לו.

כשהיה ר"ע חבוש בבית האסורים לא רצה ללמד את רשב"י תורה, אע"פ שיותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק, ואמר לו שילמד מרב גדול ויאמר שמועותיו משמו, וכשמלמד את בנו לימוד חדש ילמדו מספר מוגה, דשבשתא כיון דעל על מפני סומוך על הספר, אבל בגרים ולא דייק לא שייך דבר זה, דיכול לדייק כשיגדל. תוס'. ולא ישא גרושה מפני שיש ד' דעות במיטה, וי"א שגם באלמנה שייך דבר זה, ואם רוצה מצוה שישתכר ממנה ילוה מעות על הקרקע לאכול פירות וינכה לו מעט מהחוב, וזה מצוה כי יש ללוה ריוח שהוא צריך למעות ולסחורה, ואם רוצה מצוה שיהיה על ידה גוף טהור ישא אשה ויוליד בנים.

ק"ב: רבינו הקדוש ציוה את בניו שלא יגורו בשכנציב, משום שבני העיר ליצינים וימשכום אחריהם. ושלא ישבו על מיטת ארמית - י"מ שלא ישכבו בלי ק"ש, וי"מ שלא ישאו גירות שהרושם נשאר, וי"מ כפשוטו מפני שארמית אחת שהיתה חייבת מעות לרב פפא שמה תינוק מת מתחת והמיטה ואמרה לו לשבת על המיטה והעלילה עליו שהוא הרגו. ולא יעלימו מכס שמא יתפסו אותם ויטלו כל מה שיש להם. ולא יעמדו בפני שור שחור שעולה מהאגם ביומי ניסן.

מרחיקים משור תם נ' אמה וממועד כמלוא עיניו, וכו'. הגמ' מביאה הדברים המביאים לידי צרעת.

בית שיש בו חתול אין ללכת בו יחף, וי"א שבית שאין בו חתול אין ללכת בו בחושך.

רבי ישמעאל ברבי יוסי ציוה את רבי שלא יעשה דין מול ג' אנשים שהם יתאגדו נגדו ושניים מהם יעידו

על דקל קצוץ, ולא ידלג ע"ג דקל אא"כ מניח רגלו עליו.

ק"א: הגמ' מביאה כמה אילנות שרוח רעה שורה על צילם.

הגמ' מבארת כמה דברים בענייני שדים, שמות כמה שדים, שד שתחת הצלף, שדים שתחת העוזרדים, ושדים הנקראים קטב.

המהלך לימין רבו הרי זה בור, אא"כ מצדד איצודדי. תוס'.

המסרק ראשו יבש או שותה מיין המטפטף או נועל נעלים כשרגליו לחות מהרציצה, דברים אלו מביאים לידי עוורון.

דברים הקשים לעניות - התולה לחם בסל קשה לעניות, אבל בשר ודגים לא. וכן מורסן או פרוורים בבית (ובליל שבת ורביעי שרו מזיקין עליהם), או המניח קערה על פי הכד קשה לעניות, (והשותה מים מהקערה קשה לברוקתי).

ק"ב. הגמ' מביאה כמה דברים שהעושה אותם מפחד בלי לדעת ממה.

אוכלים ומשקים תחת המיטה רוח רעה שורה עליהם אפי' מחופים בברזל.

אין לשתות מים בלא נר בלילי רביעי ושבת ואם שתה מסתכן, ואם רוצה לשתות יאמר ז' קולות שאמר דוד על המים ואח"כ ישתה, או שיאמר וכו'. וכן אין לשתות בלילה מן הנהרות והאגמים מפני סכנת עוורון, מאי תקנתיה וכו'.

אף לר"ע דס"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות מ"מ לא יפחות מד' כוסות בליל פסח משום פרסומי ניסא, ובשבת צריך דבר מועט והיינו כסא דהרסנא, כדתנן הוי עז כנמר וכו' כלומר התחזק במצוות יותר משהיכולת בידך. וכתבו התוס' דהא דאמרינן שאם פוחת פוחתין לו היינו כשיש לו.

הנהגות טובות שציוו ולימדו

התנאים והאמוראים

שאם היה נשאר בידו שמא היה מחמיץ, ולא ימכור בהקפה, ורווח מועט במקום קרוב עדיף מרווח גדול במקום רחוק, וימהר לעשות מתמרים שיכר שמא יאכלם, אם יש לו עד ג' סאין (הגמ' מבארת את הרווח שהרוויחו אלו שעשו שיכר, ונקראים סודנא מפני שזה סוד נאה להתעשר ומביא לגמ"ח לעזור לעניים).

כל דבר הרשום בשטר מ"מ עדיין צריך גביה ויש בזה טירחה, וכל אשראי מוטל בספק, והמעות שמקבל הם רעות משום שפורע לו מעט מעט.

אנשי ירושלים אמרו שמי שיוצא למלחמה יצא אחרון כדי שאם יברחו יכנס ראשון לביתו, ושיעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויתעסק עם מי שהשעה משחקת לו, ולא יעשה דברים במקום מגולה משום מעשה שהיה בדוד ובת שבע, וימהר להשיא בתו שבגרה ואם אינו מוצא שישחרר עבדו ויתן לה, ויזהר באשתו מחתנה הראשון משום ערוה ומשום ממון שמבזבזת לו ממזונך.

הדר בא"י והמגדל בניו לת"ת והמשייר מסעודתו יין שיש לו מעט יין ומונע שתייתו כדי להבדיל על היין במוצאי שבתות הם **מנוחלי עוה"ב**.

הקב"ה מכריז בכל יום לשבח על רווק שגר בכרך ואינו חוטא (אם מצוי בשוק כגון רב חנינא ורב אושעיא שלא הסתכלו בזונות ומשו"ה נקראו קדושים), ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצניעא.

ק"ג: **הקב"ה אוהב** את מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מידותיו. **והקב"ה שונא** את מי שמדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו, והיודע דבר ערוה בחבירו ומעיד עליו יחידי, דכיון שאינו נאמן הרי הוא מוציא שם רע ועובר על "לא תלך רכיל", ואם נאמן על רבו כשניים מותר לספר לו. והרואה בחבירו דבר עבירה מותר לשנאתו שהרי הוא יודע שהוא רשע, (וי"א מצוה לשנאתו), ועל זה נאמר "כי תראה חמור שונאך רובץ וכו' ". והק' התוס' א"כ למה עדיף לטעון לשונא מאשר לפרוק לאוהב כדי לכופ את יצרו והרי מצוה לשנאתו, ותי' שכיון שהוא שונא את חבירו גם חבירו שונאו (ד"כמים הפנים לפנים כן לב

לטובת השלישי, ולא יעמוד על המקח אם אין לו מעות כדי שלא יפסיד את המוכר מלמכור לאחר, ולא יזקק לאשתו שהיתה נדה דאורייתא בלילה הראשון אחרי טבילה אם ראתה באותו יום, כיון שהוחזק מעינה פתוח ושמא תראה בשעת תשמיש, ועכשיו החמירו לשבת ז' נקיים.

רבי יוסי ברבי יהודה ציוה את רבי שלא יצא יחידי בלילה בליל רביעי ובליל שבת (וכדלהלן), ולא יעמוד לפני הנר ערום (שזה גורם שיהיה נכפה, והמשמש לאור הנר בניו יהיו נכפים, והמשמש על מיטה שתינוק פחות מגיל שנה ישן עליה לצד רגלי המשמש יהיה התינוק נכפה, ואם מניח ידו עליו אין בזה חשש), ולא יכנס למרחץ חדש י"ב חודש שמא תשבר הרצפה ויש תחתיה מים.

המזיקים מצויים בליל רביעי ושבת ולא בשאר לילות, מפני שזה הזמן שהשאיר להם רבי חנינא בן דוסא, ואביי סילקם מן הישוב לגמרי, אבל פעמים נכנסים כדי להביא את סוסייהם שנשמטו מהם.

ק"ג. **רב אמר לרב אסי** שלא יגור בעיר שאין הסוס צונף ששומר מאויבים וגנבים ואין הכלב נובח, או שראש העיר רופא ואינו עוסק בצרכי ציבור, ולא ישא ב' נשים שיעוצו עליו עצות רעות, ואם נשא שניה שישא שלישית כדי שהיא תגלה לו.

רב אמר לרב כהנא שעדיף להתעסק בנבילה מאשר לחזור ממקח, או להתפרנס מפשיטת נבילה בשוק מאשר לומר כהנא אנא או גברא רבה אנא, וכשיוצא לדרך אפי' למקום קרוב יקח אתו מזונות אע"פ" שהם בזול.

רב אמר לחייא בנו שלא ישתה סם כיון שיתרגל לזה ויצטרך להוציא כסף רב, ואפי' הנצרך לרפואה עדיפה רפואה אחרת, ולא יפסע פסיעה גסה הנוטלת מאור העיניים, וי"מ שלא יקפוץ על אמת המים כדי לקצר דרכו, ולא יעקור שן שסופה להתרפא, ולא יתגרה בנחש או בנכרי, (שהמתגרה בנכרי או בנחש או בתלמיד כשהם קטנים, יכולים להזיק לו כשיגדלו).

רב לימד את איבו בנו מילי דעלמא אחרי שלא הצליח ללמדו תורה, שימכור מיד את כל הסחורה שהוא בא למכור כדי שיוכל לקנות דבר אחר ולמוכרו, ומכל מכירה יכול להיות שיתחרט אם הדבר התייקר מלבד יין

עדיף לאכול בצל או ירקות כדי שלא יצטרך למכור ביתו ויוכל ולשבת בצל ביתו, ולא להתרגל לאכול מטעמים, ועדיף לפחות מאכילה ושתייה ולהוסיף על הדירה, ומי שרגיל לאכול מטעמים יצטרך להתחבא כשלא יהיה לו מהיכן לפרוע חובותיו.

תחילת סדר ליל פסח ודיניו

הגמרא מתחילה לבאר דיני ליל הסדר, לפי סדר הדברים, והגמרא פותחת בדיני הקידוש שהוא הכוס הראשון, ודיני הטיבול הראשון (כרפס), ואגב זה מבארת הגמרא כמה מדיני אכילת המצה והמרור, ודיני הטיבול השני של המרור בחרוסת, ודין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה.

מזגו לו כוס ראשון.

סדר ברכת הקידוש והיין - לב"ש מברך על היום ואח"כ מברך על היין או על הפת אם מקדש על הפת, מפני שהיום גורם לשתיית היין שלפני הסעודה, ועוד שהיום מתקדש מיד בצאת הכוכבים קודם הבאת היין, וכשם שהוא קודם לכניסה כך הוא קודם לברכה. ולב"ה מברך על היין ואח"כ על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שיאמר שאם אין לו יין או פת אינו מקדש, ועוד מפני שברכת היין תדירה ותדיר קודם, דכתיב "מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד" שמקריב תמיד לפני מוסף, וקרא ד"אשר לעולת התמיד" יתירא ללמד שטעם ההקדמה מפני שהוא תדיר. והלכה כדברי ב"ה, דהא נפקא בת קול דהלכה כב"ה, אמנם כאן היתה הלכה כב"ה אף קודם הבת קול, ואף לרבי יהושע הסובר שאין משגיחין בבת קול. ובבת קול דר"א לכו"ע אין משגיחים, מפני שהלכה כרבים ולא כיחיד, ולא יצאה אלא לכבודו של ר"א, אבל הכא ב"ה רבים אלא דב"ש מחדדי טפי. תוד"ה דאמר.

טיבול ראשון - אחרי הקידוש מביאים ירק (ו"הביאו לפניו" לרשב"ם היינו ירק, ולר"ח היינו את השלחן) ומטבילים אותו בחומץ או במים ומלח, ואף כשאין לו ירק אחר אלא חזרת טובל אותה במשקה, לרשב"ם א"צ לטבל בחרוסת, אבל לרש"י ותוס' צריך לטבלה בחרוסת משום קפא. וטעם טיבול זה הוא כדי שיכיר התינוק וישאל, שהרי אין רגילים לאכול ירק לפני הסעודה. וטיבול זה הוא לפני פרפרת הפת - חזרת הנאכלת לשם מרור אחרי אכילת המצה.

אכילת מרור למי שטיבל טיבול ראשון בחזרת

האדם לאדם"), ומתוך כך הם באים לידי שנאה גמורה, ושייך כפית יצר.

הרחמנים והרתחנים ואניני הדעת יותר מדאי, **חיהם אינם חיים** שאין להם מנוחה.

כלבים תרנגולים והחברים **שונאים זה את זה** וי"א אף הזונות וי"א אף ת"ח שבבבל, והגרים והעבדים והעורבים אוהבים זה את זה.

דל גאה, ועשיר המכחש, וזקן מנאף, ופרנס המתגאה על הציבור בחינם והיינו שאינו עומד להם בשעת דחקם, **אין הדעת של הבריות סובלתם**, וי"א אף המגרש אשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה, ויש חולקים בזה.

כנען ציוה את בניו והיינו שכך מנהג הכנענים לאהוב זה את זה ולאהוב גזל וזימה ולשנוא את אדוניהם ולא לדבר אמת, וצריך להזהר מהן מדברים אלו.

הסוס אוהב זנות ומלחמה ורוחו גסה ומואס בשינה ואוכל הרבה ומוציא מעט. וי"א שרוצה להרוג את בעליו במלחמה.

יהודי שאין לו אשה, או שאין לו בנים מחמת פשיעתו, או שאינו מגדל בניו לת"ת, או שאינו לובש תפילין או ציצית או מזוזה או מנעלים ויש לו, אי נמי אפי' אין לו מצוה לחזור אחריהם, ובקל יכול ליהרר מגוף נקי. תוס'. - **הרי הם מנוזדים לשמים**, וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה כגון סעודת ברית או נישואי בת כהן לכהן, והתוס' הוסיפו נישואי ת"ח לבת כהן, ודווקא כשיש בסעודה בני אדם מהוגנים.

רבי יוסי בן הוצל לימד שאין שואלים בכלדיים י"מ בעלי אוב והרשב"ם דוחה דכתיב "אל תפנו אל האבות", וי"מ חוזים בכוכבים, שנא' "תמים תהיה עם ד' אלוקיך" בטח בו על כל מה שיקרה לך. והיודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפי' בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד אפי' אם לא למד ממנו, דאם למד מצינו בדוד שקראו לאחיתופל רבו ואלופו. תוס'. והיושבת על דם טהור אסורה לשמש עונה אחת לרש"י הכונה יום ולילה, וכתב הרשב"ם שאין נראה אלא לילה בלבד, בליל מ' לזכר או פ' לנקיבה, גזירה שמא תשמש ותראה כיון שהיא רגילה לראות.

קיד"ד. רבי יצחק סתם בשמעתתא הוא רבי יצחק בן אחא, ובאגדתא הוא רבי יצחק בן פנחס.

שני תבשילין – לרב הונא שני התבשילים הם סילקא תרדים וארוזא וכ"ש שני מיני בשר, ואין חוששין לריו"ח בן נורי שסובר שארוזא הוא מין דגן וחייבים על חימוצו כרת שהרי מבשלים האורז ויוצאים בו יד"ח מצה, אלא אנו סוברים שהארוזא בא לידי סרחון ולא לידי חימוץ. תוס'. ולחזקיה שני תבשילין הם אפ"ל דג וביצה שעליו אע"פ שזה נראה תבשיל אחד, ולרב יוסף צריך שני מיני בשר צלוי כנגד הפסח ומבושל כנגד חגיגה והתוס' כתבו ששניהם מבושלים, והתוס' דנים אם כשחל י"ד בשבת מביאים תבשיל זכר לחגיגה או לא, ולרבינא אפ"ל בשר עם מרק מהני לשני תבשילין.

קט"ו. באיזה טיבול מברך האדמה ועל אכילת

מרור – אם אכל שאר ירקות בטיבול ראשון מברך עליהם אדמה כדי שלא להנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכשאוכל חזרת למרור מברך רק על אכילת מרור מפני שנפטר בברכה שבירך מתחילה. ואם אוכל חזרת בטיבול ראשון לרב הונא מברך כנ"ל דס"ל כר"ל שמצוות צריכות כוונה, ואפ"ל כשיש לו שאר ירקות יכול לעשות במרור ב' טיבולים (תוס'), אבל לרב חסדא מברך ב' הברכות בטיבול ראשון, ובטיבול שני יאכל בלא ברכה משום דבעינן ב' טיבולים. וכתבו התוס' שגם לרב חסדא מצוות צריכות כוונה, ומ"מ אין נכון לברך בטיבול שני כיון שמילא כריסו בטיבול ראשון, ואף שעיקר המצוה בטיבול שני יוצא יד"ח בברכה שבטיבול הראשון כיון שאכל מעט בטיבול הראשון (וכמו בשופר שמברך על תקיעות דמיושב אע"פ שעיקר המצוה בתקיעות דמעומד). עוד כתבו התוס' שאע"פ שההגדה הוי הפסק א"צ לברך אדמה על המרור משום שברכת המוציא פותרתם, דהו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה, שדברים שגוררים את הלב פטורים מברכה אע"פ שלא באו ללפת את הפת, אמנם דברים שבאים לתענוג כגון תאנים וענבים צריכים ברכה לפניהם ולא אחריהם. והלכה כרב חסדא, ורב אחא היה מחזר לאכול שאר ירקות בטיבול ראשון כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

אם אוכל המצה והמרור בפני עצמם או יחד – י"א שלא יאכלם יחד משום דאתי טעם מרור ומבטל טעם מצה, ואף המ"ד שמצוות אין מבטלות זו את זו כיון שהמצוות שוות, מודה שמצוה דרבנן מבטלת מצוה דאורייתא, ומצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן כמבואר בשלהי פרקין. וכ"ש שאם המרור לא היה אפ"ל מזרבנן, שהיה מבטל מצה דאורייתא. תוס'. והלל היה כורכם לפסח מצה ומרור בבת אחת ואוכלם, וכתבו התוס' שגם להלל יצא

ק"ד: גם מי שאכל חזרת בטיבול ראשון, צריך לחזור ולאכול חזרת ולטבל אחר אכילת המצה.

ריש לקיש מבאר שהטעם הוא משום שמצוות **צריכות כוונה** ושוא לא נתכוון בראשון לשם מרור, כיון שבירך עליו אדמה כשאר ירקות ומצות מרור היא אחרי אכילת המצה, וס"ל לר"ל שלא היו אוכלים מרור ב' פעמים בשביל הכר לתינוקות, אלא היו עושים טיבול בשאר ירקות, ומבואר דמצוות צריכות כוונה. והתוס' כתבו שודאי לא התכוון בטיבול ראשון לשם מרור שהרי עדיין לא הגיע זמן המרור, ומ"מ אם מצוות א"צ כוונה היה יוצא אע"פ שאכלו לפני המצה. וס"ל לר"ל שזו דעת רבי יוסי שאמר בברייתא שאע"פ שטיבל טיבול ראשון בחזרת **מצוה** לאכול חזרת אחר אכילת מצה, ומדקאמר רבי יוסי מצוה למזד ר"ל שאינו להכר לתינוקות אלא לשם מצות מרור שלא יצא בטיבול ראשון כיון שלא נתכוון למצוה. (וכתבו התוס' קט"ו. ד"ה מתקיף שלהלכה מצוות צריכות כונה, ומיהו באכילה לא בעי כוונה כולי האי כמו בתפילה ותקיעה).

אבל בברייתא אחרת מבואר שאף אם אכל את המרור בלא כוונה יצא, ומבואר שמצוות א"צ כוונה, ולפי זה מה שחוזר וטובל הוא כדי שיהיה הכר **לתינוקות** שישאלו, (ומחזרים אחר שאר ירקות משום הכירא, וכדי לאכול את המרור אחרי המצה. תוס'), ולא השמיענו התנא דין הטיבול בשאר ירקות, כדי שלא נטעה לומר שאם אין לו אלא חזרת לא יטבול אלא פעם אחת, אלא יטבול ב"פ כדי לאכול את המרור אחרי המצה, ומשום הכירא לתינוקות. תוס'.

מרור שהוא דמאי יצא בו יד"ח דאי בעי מפקר נכסיה וחזי ליה. וכתבו התוס' דבטבל לא יצא אע"פ שמעשר ירק דרבנן, דאיתקש מצה למרור, והחמירו רבנן בטבל דרבנן כיון שבטבל דאורייתא אינו יוצא מדאורייתא.

מרור שאכלו לחצאין כל פעם אכל חצי זית יצא, אם לא שהה כדי אכילת פרס.

עקירת השלחן והחזרתו – כתבו התוס' שעוקרים את השלחן של מי שקורא את ההגדה ועושה את הסדר, כדי שהבן ישאל, ואביו יענה לו שביאור שלחן לעשות טיבול שני, והבן ישאל למה מטבילים ב' פעמים, ואז מיד **מביאים לפניו** את השלחן ועליו **מצה חזרת וחרוסת ושני תבשילין**, אע"פ שאין החרוסת מצוה, ולר"א ב"ר צדוק הוא מצוה. ובמקדש מביאין לפניו גופו של פסח.

נט"י לטיבול שני - אף שנטל ידיו בטיבול ראשון של שאר ירקות חוזר נטל ידיו לטיבול שני של החזרת, (וכתבו התוס' שנטל ידיו כבר לפני המוציא לצורך הפת והטיבול השני. ואף שהנטילה הראשונה אינה אלא שלא יטמא את המשקין, מ"מ ס"ד שיעיל שהרי נטילה לחולין לא בעי כוונה). שמא כיון שצ"ל הגדה והלל הסיח דעתו ונגע בדבר טינוף. אבל בעלמא א"צ שני נטילות, ואם טיבל ולא נתכוון לטבל שוב ונמלך צריך לחזור ולטול ידיו.

טעם מצה ומרור - בלע מצה בלא לעיסה יצא יד"ח "בערב תאכלו מצות" דחשיב אכילה, אמנם לכתחילה בעינן טעם מצה. אבל אם בלע את המרור לא יצא דבעינן טעם מרור זכר ל"וימררו את חייהם". ואם בלע שניהם יחד יצא רק יד' מצה ולא אמרינן דהכא גרע שגם לא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו משום שהמרור חוצץ. וכתבו התוס' שאע"פ שלא קיים מצות מרור לא אתי מרור דרשות ומבטל למצה דאורייתא, כיון שלא שייך ביטול אלא כשלועסם יחד ולא כשהם שלימים. ואם כרכן בסיב הגדל סביב הדקל לא יצא אף יד' מצה שלא היו ממש בפיו, והוי כזורק אבן לחמת. וי"א שאם בלע מרור יצא מפני שא"א שלא יהיה בו טעם מרור, אבל אם בלע מצה ומרור יחד לא יצא יד"ח מרור, דאין בזה טעם מרור כלל.

הנחת מצה ומרור ועקירת השולחן - לרב שימי בר אשי יניח מצה ומרור וחרוסת לפני כל אחד, לפי שהיה מנהגם להסב על המיטות והיה שלחן נפרד לכל אחד, (ולדין א"צ אלא לפני מי שעושה את הסדר והוא מחלק לכולם). וכתבו התוס' שהטעם הוא כדי שיטעום תיכף לברכה, (ודווקא בזה שהברכה חובה אבל בשאר ימות השנה א"צ לטעום תיכף לברכה). ולא יעקור השולחן אלא מלפני מי שאומר ההגדה (ואנו מסלקים את הקערה לסוף השלחן שנראה כאילו כבר אכלו, כדי שיכיר התינוק וישאל, ואין להוציא את הבשר מהקערה), ולרב הונא לא יניח אלא לפני מי שאומר את ההגדה, וכן הלכה. וטעם עקירת השולחן כדי שיכירו התינוקות וישאלו.

קט"ז. למה נקראת המצה לחם עוני - א' מפני שעונים עליה דברים הרבה. ב' כעני שדרכו בפרוסה ועליה מברך על אכילת מצה. ג' כעני שהוא מסיק ואשתו אופה משום שהוא ירא שמא יתקרר התנור, כך במצה הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא יחמיץ.

כמה מצות מביא ועל מה מברך המוציא - כתבו רש"י הרשב"ם ותוס' שצריך להביא עוד ב' מצות שלימות להמוציא כשאר ימים טובים, משום לחם משנה. (והק' התוס' דמשמע

יד"ח בדיעבד אף בלא כריכה. וחלקו עליו חבריו, (לריו"ח חבריו היינו הברייתא שלומדת מ"על מצות ומרורים יאכלוהו", אפי' זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ולרב אשי התנא דברייתא סובר שיוצא בין בכריכה ובין כל אחד בפני עצמו ומיהו חבריו חולקים עליו, ועיין תוס'). וכיון שלא נפסקה ההלכה, אוכלם מצה ומרור כל אחד בפני עצמו בברכה, ואח"כ אוכלם יחד בלא ברכה זכר למקדש כהלל כמו שהיה הלל עושה בזמן שבית המקדש היה קיים, שהיו אוכלים פסחים. וכתבו התוס' שא"א לאכול מצה בפ"ע ואח"כ בכריכה, דאתי טעם מצה דרשות ומבטל טעם מרור דרבנן, ורק להלל אפשר לעשות כן, כיון שמדרבנן מצוותו בכריכה.

וכתבו התוס' שהחרוסת אינה מבטלת את טעם המצה, כיון שכל המרור לא ניתקן אלא בטיבול בחרוסת. עוד כתבו התוס' שמותר לאכול מצה מתובלת, דדבר מועט אינו מבטל את טעם המצה, ולדא כהאוסרים לאכול מצה מתובלת.

טיבול ראשון ושני

קט"ו: נט"י לדבר שטיבולו במשקה - כל דבר

שטיבולו במשקה צריך נטילה. הרשב"ם מפרש הטעם משום שהידיים הם שניות לטומאה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה, ובתוס' כתבו בשם הקונטרס שדבר שטיבולו במשקה הוא כמו לחם לענין נטילה (ועיין מהרש"א), והתוס' עצמם מבארים שאין טעם הנטילה משום נקיות וקדושה, אלא כדי שלא יטמא את המשקין ויעשם ראשון לטומאה, ויהיה אסור לשותתם ולפסול את גופו, וכתבו שאין לברך על נטילה זו.

צריך ליטול ידיו לפני טיבול ראשון. לרב פפא לומדים מזה שצריך לשקע את כל החזרת בחרוסת, משום הקפא (-א, ארס, ור"ח פירש תולעת) שבחזרת, דאל"כ א"צ נט"י שהרי לא נגע בידו במשקה. והגמ' דוחה שא"צ לשקע, ובשביל הארס מספיק ריח החרוסת, והא דצריך נט"י דילמא ישקע.

איסור תולעים בירקות - כתבו הרשב"ם והתוס' שאין איסור באכילת הקפא שבמרור, כיון שהתולעים נוצרו בתוך הירק ומעולם לא פירשו ממנו, ואינם בכלל "השרץ השרץ על הארץ". אמנם לדעת שמואל פרי שהתלע במחובר אסור, ולדבריו צ"ל שברוב הירקות אין קפא, וטעם ההטבלה בחרוסת היא משום חשש סכנה שלענין סכנה חיישינן למיעוטא.

לא ישהה את המרור בחרוסת שלא תתבטל המרירות מחמת מתיקות החרוסת (שהרי נותנים בה תפוחים זכר לתפוח) דבעינן טעם מרור.

אנו עושים את כל הדברים הללו. ורב נחמן שאל את דרו עבדיה מה יעשה עבד ששחררו רבו ונתן לו כסף וזהב, וענה לו שצריך להודות ולשבח, ואמר רב נחמן שפטרם ממה נשתנה. וכתבו התוס' (קט"ו: ד"ה כד') שאין די לשאול רק על עקירת השלחן, והכונה שם שמתוך כך יבוא לשאול על שאר דברים.

לפי דעתו של בן אביו מלמדו שאם הוא מבין הרבה יפרש הכל.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח - לרב מתחיל "מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו", ולשמואל מתחיל "עבדים היינו".

דורש מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה.

קט"ז: אמירת פסח מצה ומרור - כל שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, וצ"ל פסח זה, וכן במצה ומרור. תוס'. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, ואפו עוגות מצות. ומרור על שום שהמצרים מיררו את חיי אבותינו במצרים. וצריך להגביה את המצה והמרור כשאומרם בהגדה, כדי להראותם למסובים ולחבב את המצה בעיניהם, אבל את הבשר אין להגביה שהרי אינו יכול לומר פסח זה וגם שלא יהיה נראה כאוכל קדשים בחוץ.

הודאה והלל - בכל דור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנא' "בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל וכו', ("א ז' הודאות ולא יותר כנגד ז' רקיעים. תוס'). וצריך שיאמר "ואותנו הוציא משם" שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותו גאל הקב"ה. ואומר את ההלל, לב"ש עד אם הבנים שמחה, ולב"ה עד חלמיש למעינינו מים, (ובברייתא סוף קי"ז. הובאה מחלוקת זו בלשון אחר, על תחילת הפרק הבא שאינו אומר, ולא על סוף הפרק שמסיים בו).

חותם בגאולה - לר"ט אומר אשר גאלנו וכו' ולא היה חותם, כמו בברכת הפירות והמצוות, שהרי כל הברכה היא הודאה. ולר"ע אומר כן ד' אלו קינו יגיענו וכו' וחותם גאל ישראל לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה, והלכה כר"ע מחבירו.

שביו"ט היה יורד מן). וכתבו רש"י והרשב"ם שמברך המוציא ובוצע על אחת מהשלימות, והתוס' כתבו שגם המוציא יברך על הפרוסה, ומניחה בתוך השלימה כדי שיהא נראה שבצע על השלימה ושיטת ר"י שיברך המוציא על השלימה, ועל אכילת מצה על הפרוסה, ויבצע משניהם יחד, וכן עמא דבר, ולכן עושים את הכורך על המצה השלישית, כדי לקיים מצוה בשלשתם.

חרוסת - לת"ק אין החרוסת מצוה ומביאים אותה לבטל הקפא של המרור (ששרף החזרת קשה והרי הוא כארס), לר"א בר' צדוק מצוה לאכול חרוסת, ללוי טעם המצה הוא זכר לתפוח שילדו תחתיו בלא עצב, כדי שלא יראו אותם המצרים, ולריו"ח זכר לטיט, ואמר אב"י שצריך לקהוי בתפוחים ויין זכר לתפוח, ולסמוכי לכתוש בו הרבה ירקות כדי שיהיה עבה זכר לטיט. ובברייתא איתא שהיו שמים בו תבלין בשמים זכר לתבן. ובתוס' כתבו ששמים בה תפוח רימון תאנה אגוז ושקדים. ובשעת אכילה מקלשין אותו בין וחומץ.

אמירת ההגדה

מצוה עשה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", ומנין שבליל ט"ו תלמוד לומר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה" בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. (רמב"ם). ולהלן יבוארו דיני סיפור יציאת מצרים.

מזוגים כוס שני.

שאלת מה נשתנה - הבן שואל מה נשתנה שמוזגים כוס שני לפני האכילה, (וי"מ שכוונת המשנה ששאלת מה נשתנה צריכה להיות אחרי מזיגת הכוס השני). ואם אין דעת בבן אביו מלמדו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפ"י שני ת"ח שואלים זה את זה. ושואלים על השינוי באכילת המצה, ובאכילת המרור (ואינו אומר הלילה הזה כולו מרור, שהרי אוכלים שאר ירקות בטיבול ראשון. תוס'). ובאכילת הצלי (כבן תימא דס"ל שחגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי. תוס'). ועל הטיבול ב' פעמים. לרבא יאמר שבכל הלילות אין אנו חייבים לטבל אפ"י פעם אחת, ולרב ספרא אינו חיוב אלא הכר לתינוקות, ולכן יאמר אין אנו מטבילים אפ"י פעם אחת.

והיה מעשה (קט"ו:): ששאל אב"י למה עוקרים את השלחן, ואמר לו רבה שפטרם בזה מלומר מה נשתנה דא"צ לומר דווקא מה נשתנה אלא להשיב שבגלל שנשתעבדנו

תהילים - לר"מ כל התשבחות שבתהילים אמר דוד (חוץ מהלל). לר"א אמרם כנגד עצמו, ולרבי יהושע כנגד הציבור, ולחכמים האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו, והאמורות בלשון רבים כנגד ציבור. ומה שנאמר בלשונות ניצוח וניגון מדברים על לעתיד לבוא, והאמורות בלשון משכיל נאמרו ע"י תורגמן ומשכיל היינו לוחש למתורגמן. לדוד מזמור היינו ששרתה עליו שכינה ואז אמר שירה, ומזמור לדוד היינו שאמר שירה ואז שרתה עליו שכינה, דאין שכינה שורה לא מתוך עצלות עצבות שחוק קלות ראש או דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה, וכן לימוד התורה וכן חלום טוב אינו אלא מתוך שמחה של מצוה, אולם התלמיד היושב לפני רבו צריך ללמוד באימה, ולאב"א לפני שמתחיל ללמוד יהיה הרב בשמחה ובלימוד עצמו יהיה באימה.

הללויה - לרב חסדא הוא סוף הפרק, ולרבה בר רב הונא הוא תחילת הפרק, ויש שהיו מסתפקים בזה, ויש מקומות שכתוב ב' פעמים הללויה שבהם לא נחלקו.

נוסחאות בתפילה ובקידוש

ק"ז: לשונות בתפילה ובקידוש ובהגדה - תפילה שהיא בקשת רחמים חותם בלשון בקשה, כגון גואל ישראל, קדשנו במצוותיך, אבל בהגדה ובברכות ק"ש אומר גאל ישראל, ובקידוש אומר אשר קדשנו במצוותיך, בתפילה אומר מצמיח קרן ישועה, ולא מגן דוד ותפילה רחמי ניהו ואנו מתפללים שיצמיח קרן ישועה, אי נמי כיון שחתם מגן אברהם אין חותמים חתימה דומה ובהפטרה אומר מגן דוד. וזהו ה"שם גדול" שהבטיח הקב"ה לדוד "ועשיתי לך שם גדול" כשם הגדולים אברהם יצחק ויעקב, ואין חותמים בשניים מיהו שלשתם מזכרים בברכת אבות. ולאברהם הבטיח "ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך" שיאמרו "אלוקי אברהם יצחק ויעקב", ויחתמו באברהם דכתיב "והיה ברכה".

צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום בין בכוס בין בתפילה, מפני שלומדים גז"ש זכירה זכירה שבת מפסח, (ואיתא במדרש שבמצרים היו עובדים בהם בפרך, ופרך בא"ת ב"ש הם "וגל" שזה "ל"ט", שזה מנין המלאכות שנאסרו כשיצאו ממצרים), ושאר מועדים לומדים בבמה מצינו מפסח.

סומא באמירת ההגדה - לרב אחא בר יעקב סומא פטור מאמירת ההגדה, דדריש "בעבור זה" בג"ש מהא דכתיב בן סורר ומורה "בננו זה" שסומא פטור דמשמע שיכירוהו בראית העין, ואף שמצה בזמן הזה דרבנן, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואינו מוציא אחרים ידי חובתן, ורב יוסף ורב ששת שהיו מאורי עיניים אמרו הגדה, וס"ל ד"בעבור זה" היינו מצה ומרור שאכילתם היא זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים, ולא למדו הגז"ש.

שירות ותשבחות

שבתורה נביאים וכתובים

ק"ז: תיבה אחת או שניים - לר"ח הללויה כסיה וידידיה הם תיבה אחת, ומרחביה ספק, לרב כסיה ומרחביה הם תיבה אחת, וידידיה שניים ידיד חול וקה קודש, והללויה ב' תיבות, לרבה רק מרחביה היא תיבה אחת, בדברי ריב"ל יש סתירה אם הללויה פירושה הללויה בהילולים הרבה, או לשון שבח ושם (אחד מ"י לשונות שבח שבתהילים - ניצוח, ניגון, משכיל, מזמור, שיר, אשרי, תהלה, תפילה, הודאה, והללויה הוא הגדול שבכולם, שהוא כולל שם ושבח בבת אחת).

אז ישיר אמרוהו משה וישראל כשעלו מן הים ולא נאמר קודם לכן.

הלל הנביאים תיקנוהו לאומרו ברגלים ובעת צרה וגאולה. ורבי יוסי אומר בשם אלעזר בנו שמשא וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים ואח"כ קבעו דוד בספרו, וי"א שדוד אמרו, ואמר רבי יוסי שנראה כבנו, דאם תיקנו דוד מה אמרו קודם התקנה בזמן שחיתת הפסח ונטילת לולב, ועוד דבזמן דוד בטחו בפסל מיכה ובהלל כתוב "כמוהם יהיה עושיהם כל אשר בוטח בהם". לרבי יהודה אמרוהו יהושע וישראל כשעמדו עליהם מלכי כנען למלחמה. לר"א המודעי אמרוהו דבורה וברק כשעמד עליהם סיסרא. לראב"ע חזקיה וסייעתו אמרוהו כשעמד עליהם סנחריב. לר"ע אמרוהו חנניה מישאל ועזריה כשעמד עליהם נבוכדנצר הרשע. לריה"ג מרדכי ואסתר אמרוהו כשעמד עליהם המן. ולכל השיטות הנ"ל אמרו ישראל לא לנו ד' לא לנו, ואמרה רוח הקודש למעני למעני אעשה.

הודו לד' כי טוב- שגובה חובת האדם בטובתו כפי כמה שיש לו שמפסידו ממון ומכפר על גופו. ומ"מ אנו אומרים הלל ולא הלל הגדול, מפני שיש בו יציא"מ קריעת ים סוף מתן תורה תחית המתים וחבלי משיח, (ו"לא לנו" י"מ על שעבוד מלכויות, וי"מ על מלחמת גוג ומגוג), וי"א מפני שיש בו מילוט נפשות הצדיקים מגיהנום, וי"א מפני שיש בו מענין ירידת חנני' מישאל ועזרי' לכבשן האש ועליתם, שאמרו פסוקים בהלל.

מילי דאגדתא

מזונותיו של אדם- קשים מזונותיו של אדם כפלים מיולדת, יותר מן הגאולה, כקריעת ים סוף דהוי נס גדול, ונ"מ לבקש רחמים. ובשעה שאמר הקב"ה לאדם הראשון "וקוץ ודרדר תצמיח לך" זלגו עיניו דמעות, שיאכלו הוא ושוורו באבוס אחד, עד שאמר לו הקב"ה "בזיעת אפך תאכל לחם" ונתקררה דעתו. ולר"ל אילו היינו נשארים בקללה הראשונה אשרינו, ומ"מ לא יצאנו מקללה זו לגמרי.

קשים נקביו של אדם כשהוא עצור כיום המיתה וכקריעת ים סוף.

כל המבזה את המועדות שעושה מלאכה בחול המועד כאילו עובד ע"ז.

כל המספר או המקבל לשון הרע ומאמין (אבל למיחש מיבעי), או מעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים.

גבריאיל רצה לצנן את הכבשן לאברהם, ואמר הקב"ה שהוא יחיד בעולמו והוא יציל את אברהם היחיד בעולמו, ופרע לגבריאיל שיציל את חנניה מישאל ועזריה, ולא הצילם יורקמו שר הברד, מפני שלא היתה ניכרת בזה גבורתו של הקב"ה, וגבריאיל שהוא שר האש הקדיח מבחוץ לשרוף את אלו שזרקו אותם לאש וקירר מבפנים.

ק"ח: ישראל בקריעת ים סוף היו מקטני אמונה, וחששו שמצרים יעלו מצד שני, אמר הקב"ה לשר הים שיפלטם, וניתנו לקבורה בזכות שאמרו "כי ד' נלחם להם במצרים", ונשבע הקב"ה לארץ שלא תיענש על קבורתם, ונתן הקב"ה לים תמורתם את חיל סיסרא שהיה פי אחד

התימה בקידוש ובתפילה בשבת ויו"ט- לסבי דפומבדיתא בשבת חותם מקדש השבת כיון שזמנה קבוע ועומד, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים כיון שישראל קובעים את הזמנים. ולרבא בתפילה יאמר מקדש ישראל כיון דעיקר התפילה היא ברבים משום כבוד הרבים, ובקידוש כיון שעיקרו ביחיד בשבת יאמר מקדש השבת, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים, וחזר בו רבא, והלכה כסבי דפומבדיתא, ובשבת שהיא יו"ט חותם מקדש השבת וישראל והזמנים.

כוס שלישי ורביעי

חכמים תיקנו ששתית הד' כוסות תהיה כל אחת על מצוה אחרת בליל הסדר, ולעיל נתבאר ששתית הכוס הראשונה היא בקידוש, והכוס השניה בסיום אמירת ההגדה והחלק הראשון של ההלל, ולהלן יבואר מתי שותים את הכוס השלישית והרביעית.

כוס שלישי וברכת המזון- אחר מזיגת הכוס השלישי מברכים ברכת המזון, ואף אם ברכת המזון בעלמא אינה טעונה כוס כאן צריך כוס, דכיון שצריך לשנות ד' כוסות דרך חרות, אמרו חכמים שראוי שבכל כוס יעשה מצוה.

שתית יין בין הכוסות- מותר לשתות בין הכוסות הראשונות בין שניים הראשונים לשניים האחרונים, וכן מותר לשתות בין ראשון לשני, דיין שבסעודה או שלפני הסעודה אינו משכר, אבל בין שלישי לרביעי אסור דיין שאחר המזון משכר. וי"מ הטעם משום שמבטל טעם מצוה. וכתבו התוס' שמותר לשתות מים, ואף אחר המצוה מותר, דמים לא מבטלים טעם מצוה.

ק"ח. **כוס רביעי** גומר עליו את ההלל, ולא על כוס חמישי. תוס'. ואומר עליו ברכת השיר- לרב יהודה יהללך ומסיים מלך מהולל בתשבחות, ואפי' במקום שלא נהגו לברך אחריו. תוס'. ולרבי יוחנן אף נשמת, ורבינו חיים כהן אמר רק נשמת, לר"ט גם אומר עליו הלל הגדול- לר"י מהודו עד על נהרות בבל, ולריו"ח משיר המעלות עד על נהרות בבל, לרב אחא בר יעקב מכי יעקב בחר עד על נהרות בבל, וי"א ד' רועי לא אחסר על המזון שאכלו.

הלל הגדול נקרא כך מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה. כ"ו הודו הם כנגד כ"ו דורות קודם מתן תורה שהקב"ה זן אותם בחסדו.

משישק, ואסא מלך יהודה נטלו מזרח, ושיגרו להדרימון מלך ארם שיעזור לו במלחמתו עם בעשא מלך ישראל, באו בני עמון ונטלו מהדרימון, ויהושפט נטלו מבני עמון והיה מונח עד אחז ודרכם היה להביא גנזיהם עמהם למלחמה כדי שימשך ליבם אחר ממונם ולא יברחו, והמנצחים היו נוטלים אותו ממון, וסנחריב נטלו מאחז, וחזקיה נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה את מחנה סנחריב, והכשדיים נטלוהו מצדקיה, והפרסיים נטלוהו מהכשדיים, והיוונים נטלוהו מהפרסיים, והרומיים נטלוהו מהיוונים, ועדיין הוא ברומי.

ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת לאנטונינוס, ואחת גנוזה לצדיקים. ועל עושרו של קורח שייך לומר "עושר שמור לבעליו לרעתו" שנתגאה ע"י רוב ממונו ונטרד מן העולם.

הגמ' מבארת פסוקי ההלל מאודך כי עניתני על משיחת דוד למלך.

ק"ט: ברכת ההלל- מקום שנהגו לברך אחרי ההלל יברך, ולפניו מצוה לברך דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם.

מקום שנהגו לכפול את ההלל יכפול, רבי היה כופל מברוך הבא, ורבי אלעזר בר פרטא היה כופל מ"אודך" והלאה משום כבוד ישי שמואל ודוד ואחיו שאמרוהו.

עתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרע יצחק, ויתנו לאברהם יצחק יעקב משה ויהושע לברך ויאמרו שאינם ראויים לברך, אברהם ויצחק מפני שיצאו מהם ישמעאל ועשיו, יעקב מפני שנשא ב' נשים בחייהן שעתידה התורה לאסור, משה מפני שלא זכה להכנס לארץ לא בחייו ולא במותו, יהושע מפני שלא זכה לבן, עד שיאמרו לדוד ויסכים ויאמר שלו נאה לברך.

דיני אכילת פסח מצה ומרור

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן- לרב הכונה שאין עוקרים לאכול עם חבורה אחרת לא פת ולא דבר אחר, גזירה שמא יאכלו את הפסח בשני מקומות, אמנם מותר אחר האכילה ללכת לחבורה אחרת ולומר הלל, וכן מותר לאכול בחבורתו שאר דברים. ולשמואל ור' יוחנן הכונה שאסור לאכול כלום אפי' בחבורתו אחר הפסח כדי שלא להעביר

ומחצה (תשע מאות רכב ברזל), ונחל קישון היה ערב על זה, ויצאו הכוכבים ממסילותם שהיו עומדים במקומם וראשם מגיע עד הארץ (והא דאיתא שכל העולם עומד תחת כוכב אחד, לא איירי אלא בכוכבים הקבועים בגלגל. תוס') וחיממו הכוכבים את הרכב ברזל של צבא סיסרא וירדו לנחל קישון להתקרר וגרפם והשליכם לים.

ביאורי כמה פסוקים בהלל- "מושיבי עקרת הבית" שבני ישראל שאינם חשובים שמו את כנסת ישראל הזקנים והחשובים שבהם כחולדה הדרה בעיקרי בתים בגלות ע"י חטאיהם. "אהבתי כי ישמע ד' " אימתי כנסת ישראל אהובה כאשר היא מתחננת לד'. "דלותי ולי יהושיע" אע"פ שאני דלה במצוות לך אני ולי נאה להושיע. "הללו את ד' כל גוים" על גבורות ונפלאות שעשה להם וכ"ש אנו ש"גבר עלינו חסדו".

לעת"ל יאמר הקב"ה לקחת ממצרים וכוש דורון למשיח, ולא מרומי.

שלש מאות שישים וחמשה שווקים היו בכרך הגדול של רומי וכו', ויזכו בהם ישראל.

ק"ט: כי ליושבים לפני ד'- זה המכיר מקום חבירו בישיבה כיון שהוא רגיל תמיד לשבת בישיבה מכיר מקום חבירו. וי"מ זה המקבל פני חבירו בישיבה.

למנצח- משמע שנותן כח לבריות לנצחו, מדלא כתיב לנצח, והיינו שהקב"ה שמח כשנוצחים אותו, שנא' "ויאמר להשמידם לולא משה בחירו" ומדקרי ליה בחירו משמע שהקב"ה משתבח בו.

למכסה עתיק- י"מ שזה סתרי תורה מעשה המרכבה ומעשה בראשית שכיסה אותם עתיק יומין-הקב"ה, וי"מ שזה נאמר על המגלה טעמי תורה שהיו מכוסים והקב"ה גילה אותם ונתן רשות לגלותם.

ידו של הקב"ה פרוסה מתחת כנפי החיות לקבל בסתר בעלי תשובה מידי מידת הדין שמקטרגת ואומרת לא לקבלם.

יוסף ליקט את כל הכסף וזהב שבעולם למצרים, וישראל העלו אותו עמהם (ועשו את מצרים כמצודה שאין בה דגן שהעוף לא נכנס בה, שנא' "וינצלו את מצרים", וי"מ כמצולה שאין בה דגים), ובימי רחבעם נטלו שישק מלך מצרים, וזרח מלך כוש נטלו

יעקב א"א ללמוד טמא ודרך רחוקה מערל שהרי יש להם תשלומין בפסח שני.

אם יש חובה לאכול מצה - מצות אכילת מצה בשאר ימי הפסח היא רשות, דכתיב "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת", וכיון שהיום השביעי היה בכלל מצות מצה דכתיב "שבעת ימים תאכל מצות" ויצא מן הכלל, לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, אמנם ביום הראשון יש חובה לאכול מצה, דכתיב "על מצות ומורורים יאכלוהו", ובזמן שאין ביהמ"ק קיים כתוב "בערב תאכלו מצות".

ק"ב: ישן באמצע אכילת הפסח - אם כל בני החבורה ישנו אינם יכולים להמשיך לאכול, דנראה כאוכל פסחו בב' מקומות שהרי הסיחו דעתם, ודין זה הוא גם בישיב באמצע אכילת מצה בזמן הזה. ואם רק מקצתם ישנו יכולים להמשיך לאכול. ולרבי יוסי מי שנרדם לא יאכל אפילו אם רק מקצתם ישנו, אך מי שנתנמנם יכול לאכול, ונתנמנם היינו שאינו ישן ואינו ער, ועונה כשקוראים לו, ואינו יודע להשיב סברא היכן הנחת דבר זה, אבל כשמזכירים לו נזכר הנחתו במקום פלוני ואומר הן או לאו.

עד מתי זמן אכילת הפסח והמצה, וממתי הפסח מטמא את הידים -

לתנא דמתני' הפסח אחר חצות מטמא את הידים כפיגול ונותר שגזרו חכמים שהנותר יטמא את הידים, והפסח אחר חצות הוא נותר דכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה", וס"ל כראב"ע שעד חצות הוא זמן אכילת הפסח (וזמן שריפתו הוא בבוקר), כמו ש"ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" היינו עד חצות, אמנם אין הפסח נאכל לשתי לילות דכתיב "לא תותרו ממנו עד בוקר", דסתם בוקר הוא בוקר ראשון. ולדבריו אין יוצאים יד"ח מצה אחרי חצות, ואפי' בזמן הזה דליכא פסח.

ושיטת ר"ע שזמן אכילת הפסח הוא כל הלילה מדאורייתא, (אמנם רבנן עשו הרחקה שלא יאכלו אלא עד חצות, שמא יאכלו בבוקר ויתחייב כרת), דכתיב "בחפזון" עד שעת חפזון שנחפזו לצאת, ולא יצאו אלא בעלות השחר דכתיב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", (ולראב"ע הכונה לחפזון דמצרים, והיינו בשעת חצות שנחפזו לשחררם בגלל מכת בכורות), ואינו מטמא את הידים אחר חצות,

טעמו. וכן אחרי מצה שאוכלים בגמר הסעודה כשאין פסח, אסור לאכול, וי"א שאחר המצה מותר לאכול, אבל אחר הפסח אסור אע"פ שטעמו חזק מטעם המצה, כדי שיאכל את הפסח על השובע, ולא יבוא לשבירת עצם (ומנחה נאכלת על השובע כדי שלא יצא משלחן רבו רעב), ובחגיגה אף למ"ד שאסור לשבור בה עצם, מ"מ אין חוששים לשבירת עצם אלא בפסח שהוא בן שנתו ורכיך. תוס'.

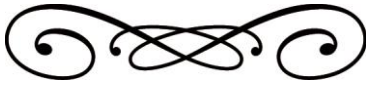
אכילת מזונות שאין יוצאים בהם יד"ח מצה - הסופגנין ריקים העשויים כספוג שאין עליהם תורת לחם, והדובשנין המטוגנים בשמן ודבש ואינו לחם עוני, והאיסקריטין, ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. הגמ' מבארת שאין ראייה מברייתא זו שבראשונה אסור משום שאסור לאכול אחרי המצה, די"ל שקמ"ל שמותר לאכול את המצה אחרי דברים אלו, ואין חוששים שיאכלנה אכילה גסה.

באיזה מצה יוצאין יד"ח מצות אכילת מצה - כתב הרשב"ם שהמצה הבצועה שאוכלים בסוף הסעודה, אוכלים אותה לשם חובה, זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה, ומ"מ מברכים על אכילת המצה הראשונה אע"פ שאינה לשם חובה, דא"א לברך על אכילת מצה אחרי שכבר אכל ממנה. והתוס' כתבו שכשאין לו אלא כזית אחד יאכלו בסוף כיון שאסור לאכול אח"כ, אבל אם יש לו עוד מצה יאכל בתחילת הסעודה כזית, ועוד כזית בסוף הסעודה, ומברך על הראשונה שהיא עיקר המצוה, ואפי' אם עיקר המצוה באחרונה יכול לברך על הראשונה ולפטור את האחרונה, ולא יברך על האחרונה שהיא אחר שמילא כריסו, וי"מ שיחזר לאכול סופגנים בראשונה כדי שיברך באחרונה.

ק"ב: מצה ומרור בזמן הזה - לרבא (וכן מבואר בברייתא) מצה בזמן הזה דאורייתא דכתיב "בערב תאכלו מצות", ומרור דרבנן דכתיב "על מצות ומורורים יאכלוהו". ולרב אחא בר יעקב אף מצה דרבנן, ומ"בערב תאכלו מצות" לומדים לכדלהלן.

חיוב מצה ומרור לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה ולערל ומומר - כתבו התוס' דערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה, ובן נכר היינו ישראל שהיה מומר בשעת שחיטה ועשה תשובה. לרב אחא בר יעקב (הנ"ל) לומדים מ"בערב תאכלו מצות" שטמא ומי שהיה בדרך רחוקה מחויבים לאכול מצה ומרור, אע"פ שאינם אוכלים פסח. ולרבא לומדים אותם מערל, דכתיב "וכל ערל לא יאכל בו", אבל מצה ומרור אוכל, ולרב אחא בר

הדרן עלך מסכת פסחים

ומ"בלילה" לומדים שאינו נאכל ביום י"ד כשאר קדשים כמו תודה ומ"הזה" לומדים שאינו נאכל לשני לילות, כשלמים שנאכל לשני ימים ולילה, ויהא ב' לילות במקום ב' ימים, (ורש"י בברכות כתב שביום שבאמצע אין לאוכלו, אבל שיטת הרשב"ם שאף ביום היה מותר לאוכלו), וליכא למילף דין זה מ"לא תותירו עד בוקר" די"ל שהכונה לבוקר שני. וכתבו התוס' שי"מ שהלכה כראב"ע דסתם מתניתין כוותיה, ואין זה ראייה.

טומאת ידים בפיגול ונותר - הפיגול והנותר מטמאים את הידים, הפיגול משום חשדי כהונה שיפגלו בכונה ויאמרו שוגגים היינו (וי"מ שישחטנו הכהן לשם חטאת כדי שיוכל לאכול כולו, ולא נהירא דאין פיגול אלא במחשבת חוץ לזמנו), והנותר משום עצלי כהונה שיתעצלו באכילתו, וה"ה לישראל. י"א ששיעור הטומאה בכזית כשיעורו לאיסור אכילה, וי"א ששיעורו בכביצה כשיעורו לגבי טומאה טומאת אוכלין לטמא אחרים.

קכ"א. החליף פסח בזבח ובריקה - לרבי ישמעאל אם בירך על אכילת הפסח את ברכתו אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לאכול הפסח, פוטרת הברכה גם אכילת זבח - חגיגת י"ד או נדרים ונדבות שהביא ב"ד, שברכתם אקב"ו על אכילת הזבח, ואם שפך את הדם בשאר הזבחים שדינם בזריקה יצא, אבל ברכת הזבח אינה פוטרת את הפסח, וזריקה בפסח לא יצא שדינו בשפיכה. ולר"ע אף ברכת הפסח אינה פוטרת את הזבח, ושפיכה בשאר זבחים לא יצא. לרשב"ם רבי ישמעאל ור"ע סוברים שפסח דינו בשפיכה, ודלא כריה"ג דס"ל שדינו בזריקה מתנה אחת כנגד היסוד מרחוק, ולא שתים שהם ארבע כשאר קרבנות, דכתיב "ואת דמם תזרוק על המזבח". ובחטאת נותן את הדם באצבע על הקרנות. לרשב"ם לומדים ששפיכה מועילה במקום זריקה מדכתיב "ודם זבחך ישפך", והתוס' הביאו בשם הרשב"ם שרבי ישמעאל שפסח דינו בזריקה, והתוס' סוברים שלרבי ישמעאל פסח בשפיכה, ומה ששפיכה מועילה במקום זריקה זה סברא, דמה לי זריקה מרחוק או שפיכה מקרוב. ולר' חיים כהן כל הקרבנות אין להקפיד בהם בין שפיכה לזריקה, ובברכת הפסח שהיא עיקר עליה לפטור את הטפל, ולא הטפל את העיקר.

קכ"א: ברכות פדיון הבן - האב מברך בפדיון בנו ב' ברכות, אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על פדיון הבן, ושהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.